

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

FEKE HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Ayhan KARAKAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2005

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

FEKE HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Ayhan KARAKAŞ

DANIŞMAN: Prof. Dr. Erman ARTUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2005

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Erman ARTUN
(Danışman)

Üye: Yard. Doç Dr. Refiye OKUŞLUK-ŞENESEN

Üye: Yard. Doç. Dr. Zekiye ÇAĞIMLAR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
...../...../2005

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

FEKE HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Ayhan KARAKAŞ

Yüksek Lisan Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erman ARTUN

Eylül 2005, XI + 340 sayfa

Bu çalışmada Adana'nın Feke ilçesindeki geçiş dönemleri olan doğum, evlenme, ölüm âdetleri ve bunlara bağlı inanışlar, bayram tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur.

Halk kültürü ile ilgili olan birinci bölümde ele alınan konularda yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin verilmesinin ardından sözlü kaynaklardan edinilen âdet ve inanmalar aktarılmıştır. Sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilere dayalı âdet ve inanışların eski Türk kültürü ile olan ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anonim halk edebiyatı ile ilgili olan ikinci bölümde; manzum, manzum-mensur, mensur anonim halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir. Her bölümün sonunda biçim ve içerik yönlerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde metinler içerisinde geçen yerel kelimeleri kapsayan bir de sözlük hazırlanmıştır.

Bu araştırmanın sonucunda Feke halk kültüründe, hem Orta Asya'nın hem de Anadolu'nun inanç ve kültür yapısının izlerinin bulunduğu görülmüştür. Bütün bu izler İslâmiyet'in kabulünü izleyen süreçte yeni dinin rengini alarak bugünkü Feke halk kültürünü oluşturmuştur.

Anahtar Sözcükler: Feke, Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, İnanışlar, Anonim Halk Edebiyatı.

ABSTRACT**INVESTIGATION OF FEKE FOLK CULTURE****Ayhan KARAKAŞ****M. Thesis, The Turkish Language and Literature Department****Supervisor: Prof. Dr. Erman ARTUN****September 2005, XI + 340 pages**

In this paper, products of transition periods of times like; birth, marriage, death traditions and believes, fasts, ceremonies, folk cuisine, folk profession of doctor and anonymous literature are mentioned.

In the first section which is connected with folk culture, informations which are taken from written source are informed and then connection of old Turkish culture with traditions and believes which are taken from verbal sources is tried to establish.

In the second section which includes anonymous folk literature; product of written in verse, written in verse-prose and prose, anonymous folk literature are explained. At the end of the each section, forms and contents are evaluated. At the end of this work there is also a dictionary which includes the local words.

At the end of this search, it is understood that Feke folk culture is inspired from Middle Asia and Anatolian believes and cultures. After the acceptance of Islam, Feke has gained the new religion's features and it is still the same.

Key Words: Feke, Folk Culture, Transition Periods, Beliefs, Anonymous Folk Literature.

ÖN SÖZ

Kültür, toplumu oluşturan bireyler, gruplar arasında kurumsallaşmış ilişkiler bütünüdür. Her türlü toplumsal olgu kültür potasında eriyerek içerik ve bütünlük kazanır. Kültür, kişilik mekanizmaları yoluyla çevreye yansır, aktarılır. Kişisel ve kurumsal kaynaklarla beslenerek toplumda yaratılan kültürün yöresel ve bölgesel farklılıkları olması doğaldır.

Her milletin kendi inanç, gelenek, estetik, sosyo-ekonomik anlayış ve değerlendirmelerine göre değişen; ancak hepsinde de insan saygınlığını korumayı amaçlayan halk kültürü vardır. Halk kültürü, hangi coğrafyada olursa olsun insanlığın geçmişiyle geleceğini birbirine bağlar.

Halk kültürü ürünlerimiz, Türk toplum hayatının ifadesi, duygu ve düşünce beraberliğinin göstergesidir. Milli kültür yerellikten çıkmış, onu aşarak yurt bütünlüğünde benimsenmiş ortak değerleri, yaşama biçimleri ve buna bağlı unsurları içine almaktadır. Bu unsurlar; doğum, evlenme ve ölüm olaylarından oluşan geçiş dönemleri, bayram, tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı temeline dayanmaktadır.

Uzun bir süreç içerisinde oluşan halk kültürü öğeleri derlenerek kayıt altına alınmadığı takdirde gelecek kuşaklara aktarılamama ve unutulup yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Yaptığımız çalışma ile Feye ilçesinde yaşayan halk kültürü öğelerini olduğu gibi kayıt altına alıp yok olmasını engellemeyi ve gelecek kuşaklara bu kültür birikimini aktarmayı amaçladık. Çalışmamızda yazılı ve sözlü kaynaklardan bilgiler toplamaya çalıştık. Kaynak kişi sayısını fazla tutarak yöre kültürü hakkında doğru tespitlerde bulunmayı amaçladık. Böylece Türk kültürüne bu açıdan bir katkıda bulunacağımızı umuyoruz.

Çalışma sırasında bilgilerine başvurduğum kaynak kişilere, konunun tespitinden çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen uzun süreçte değerli bilgileri ve tecrübeleriyle beni yönlendiren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Erman ARTUN'a sonsuz teşekkür ederim.

Proje No: FEF2003YL27

Ayhan KARAKAŞ
Adana/2005

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
KISALTMALAR	xi
0. GİRİŞ.....	1
0.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler.....	1
0.1.1. Konu.....	1
0.1.2. Amaç.....	1
0.1.3. Kapsam ve Sınırlar.....	1
0.1.4. Yöntem.....	2
0.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler.....	2
0.2.1. Araştırma Alanının Tarihi.....	2
0.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri	4
0.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı.....	5
0.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı.....	8
0.3.Feke Halk Kültüründe Yaptırımlar ve Davranış Türleri.....	9
0.3.1.Örf.....	9
0.3.2.Âdet.....	11
0.3.3.Moda.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

FEKE HALK KÜLTÜRÜ	14
1.1. Geçiş Dönemleri.....	14
1.1.1. Doğum	14
1.1.1.1. Doğum Öncesi	15
1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme	15
1.1.1.1.2.Gebelikten Korunma.....	18
1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması	19
1.1.1.1.4.Aşerme	21
1.1.1.1.5.Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme	22
1.1.1.1.6.Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları	24

1.1.1.2.Doğum Sırası	24
1.1.1.2.1.Doğum Hazırlığı/Doğum Olayı	25
1.1.1.2.2.Göbek Kesme/Tuzlama/Yıkama.....	26
1.1.1.2.3.Çocuğun Eşi/Göbeği.....	26
1.1.1.3.Doğum Sonrası	27
1.1.1.3.1.Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti	27
1.1.1.3.2.Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme.....	28
1.1.1.3.3.Albasması.....	29
1.1.1.3.4.Kırk Basması.....	30
1.1.1.3.5.Kırlama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler	31
1.1.1.3.6.Ad Koyma.....	31
1.1.1.3.7.İlk Gezme.....	32
1.1.1.3.8.Aydaş Çocuk.....	33
1.1.1.3.9.Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk	33
1.1.1.3.10.Huy Kesme	34
1.1.1.3.11. Sütten Kesme	35
1.1.1.3.12.İlk Diş/Saç Kesme	35
1.1.1.3.13.Kız Çocuklarında Kulak Delme.....	36
1.1.2.Evlenme	36
1.1.2.1.Evlendirme Biçimleri.....	37
1.1.2.2.Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme	38
1.1.2.3.Evlilik Öncesi	40
1.1.2.3.1.Gelin-Güvey Seçimi	40
1.1.2.3.2.Kısmet Açma	41
1.1.2.3.3.Görücülük/Kız İsteme.....	42
1.1.2.3.4.Söz Kesme/Tatlı Yeme/Başlık.....	44
1.1.2.3.5.Nişan.....	45
1.1.2.3.6.Nişanlılık.....	46
1.1.2.3.7.Davet/Okuntu.....	47
1.1.2.4.Düğün.....	48
1.1.2.4.1.Bayrak Dikme/Sağdıç.....	50
1.1.2.4.2.Çeyiz.....	52
1.1.2.4.3.Kına/Kırkım.....	53
1.1.2.4.4.Gelin Alma.....	54

1.1.2.4.5. Gelin İndirme.....	55
1.1.2.4.6. Özne Övme	57
1.1.2.4.7. Nikah/Gerdek.....	57
1.1.2.5. Düğün Sonrası.....	59
1.1.2.5.1. Duvak.....	59
1.1.3. Ölüm	60
1.1.3.1. Ölüm Öncesi	61
1.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	62
1.1.3.2. Ölüm Sırası	63
1.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler.....	63
1.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler.....	64
1.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi	65
1.1.3.2.4. Yıkama Ve Kefenleme.....	65
1.1.3.2.5. Cenazenin Taşınması	67
1.1.3.2.6. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler.....	68
1.1.3.3. Ölüm Sonrası	69
1.1.3.3.1. Cenaze Evi	69
1.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği	70
1.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları	71
1.1.3.3.4. Devir-İskat	72
1.1.3.3.5. Yas Tutma.....	73
1.1.3.3.6. Mezar Ziyaretleri	74
1.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar	75
1.2.1. Sünnet	75
1.2.2. Askerlik ile İlgili Adet ve İnanmalar	76
1.2.3. Dini Bayramlar	77
1.2.4. Milli Bayramlar.....	78
1.2.5. Kandiller	79
1.3. Halk İnanışları.....	79
1.3.1. Yatırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar	80
1.3.2. Kurban/Adak.....	81
1.3.3. Ocaklar.....	82
1.3.4. Nazar-Nazarlık.....	83
1.3.5. Büyü.....	85

1.3.6. Uğur-Bereket	86
1.3.7. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar	87
1.3.8. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	88
1.3.9. Günlerle İlgili İnanışlar	89
1.3.10. Rüya İle İlgili İnanışlar	89
1.4. Halk Mutfağı	90
1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları	90
1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları	94
1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması	95
1.4.4. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler	95
1.4.5. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanışları	95
1.4.6. Sofra Gelenek ve Görenekleri	96
1.5. Halk Hekimliği	97

İKİNCİ BÖLÜM

FEKE ANONİM HALK EDEBİYATI	100
2.1. Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri	100
2.1.1. Türkü	100
2.1.2. Mani	125
2.1.3. Ninni	143
2.1.4. Ağıt	147
2.1.5. Tekerleme	204
2.2. Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri	209
2.2.1. Bilmece	209
2.2.2. Atasözü	220
2.2.3. Deyim	244
2.2.4. Alkış-Kargış	263
2.3. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri	267
2.3.1. Masal	267
2.3.2. Fıkra	271
2.3.3. Efsane	275
2.3.4. Halk Hikâyesi	283
2.4. Köy Seyirlik Oyunları	297
SONUÇ	301

KAYNAK KİŞİLER.....	316
YEREL KELİMELER SÖZLÜĞÜ	327
FOTOĞRAFLAR	334
ÖZGEÇMİŞ	339

KISALTMALAR

1. Genel Kısaltmalar

AB:	Ana Britannica
ANS:	Ansiklopedi
BL:	Büyük Larousse
c:	Cilt
ÇÜ:	Çukurova Üniversitesi
DL:	Dictionary Larousse
DTCF:	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ISFNR:	International Society For Folk Narrative Research
K:	Kaynak Kişi
KB-HAGEM:	Kültür Bakanlığı-Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Merkezi
ML.:	Meydan Larousse
MÖ:	Milattan Önce
TDEA:	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK:	Türk Dil Kurumu
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TFA:	Türk Folklor Araştırmaları
THŞÖS:	Türk Halk Şiiri Özel Sayısı
TS:	Türkçe Sözlük
TTK:	Türk Tarih Kurumu
YÖK:	Yükseköğretim Kurulu

2. Metin Kısaltmaları

FA:	Feke Ağıt
FAL:	Feke Alkış
FAS:	Feke Atasözü
FB:	Feke Bilmece
FD:	Feke Deyim

FE:	Feke Efsane
FF:	Feke Fıkra
FH:	Feke Halk Hikâyesi
FKA:	Feke Kargış
FM:	Feke Mani
FMA:	Feke Masal
FN:	Feke Ninni
FS:	Feke Seyirlik Oyun
FT:	Feke Türkü
FTE:	Feke Tekerleme

0. GİRİŞ

0.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler

0.1.1. Konu

Feke yöresi halk kültürü araştırması tezimizin konusunu oluşturmaktadır. İlçedeki örf, âdet ve gelenekleri çeşitli yönleriyle inceleyip ele aldık. Buna ek olarak tezimizde yöredeki manzum, mensur ve manzum-mensur halk edebiyatı ürünlerine de yer verdik. Feke yöresi, coğrafi yapısına bağlı olarak Adana'dan oldukça uzak kalmıştır. Bu sebeple yöre halkının Adana ile etkileşimi zayıf olduğundan halk kültürü büyük oranda korunmuştur.

Toplumlar kültür ve geleneklerini, inanç sistemlerini bir miras olarak geçmiş değerlerinden, tarihi oluşumlardan devralır. Her gelenek, bu nedenle toplumların ortak yaratısı ve kolektif davranışlarının bir ürünüdür.

İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçen sürede, hayatını etkileyen gelenekler ve pratikler Türk toplumunda coğrafi, ekonomik ve yöresel farklılıklar sebebiyle çeşitlilik gösterir. Bu sebeple çalışma alanındaki halk kültürünün özelliklerini, Anadolu ve Türk dünyasındaki benzerlikleri, farklılıkları, yaşayan ve değişen yanları tespit etmeye çalıştık.

0.1.2. Amaç

Çalışmamızla zengin bir halk kültürüne sahip olan Feke yöresinin âdet, inanış ve anonim halk edebiyatı ürünlerini incelemeyi amaçladık. Böylelikle bu zengin kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasını dolayısıyla unutulmamasını istiyoruz. Ayrıca çalışmamızın bunda sonra bu alandaki araştırmalara fayda sağlayacağına inanıyoruz.

0.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Tezimizin inceleme alanı Feke ilçesinin merkez mahalleleri ve köyleri ile sınırlıdır. Mahalleler; İslâm, Gökçeli, Kazancı, Karacauşağı, Belenköy. Köyler ise; Akkaya, Akoluk, Bağdatlı, Bahçecik, Çandırlar, Condu, Çürükler, Göbelli, Gürümze,

Güzpınarı, Hıdıruşağı, İncirci, Kaleyüzü, Gedikli, Kayadibi, Kırıküşağı, Kısacıklı, Kızılyer, Koçyazı, Konakkuran, Mansurlu, Musalar, Olucak, Ormancık, Oruçlu, Paşalı, Süphandere, Şahmuratlı, Tenkerli, Tokmanaklı, Tortulu, Uğurlubağ, Yaylapınarı, Yerebakan.

0.1.4. Yöntem

Çalışmamızda, halk kültürü ile ilgili çalışmalarda kullanılan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemlerini kullandık. Gözlem, görüşme, anket, kılavuz ve kaynak kişilerden yararlanma yöntemleriyle inceleme alanındaki kişilere ulaşmaya çalıştık. Gözlem tekniklerinden “katılmalı gözlem” yoluyla kısa da olsa araştırılan topluluğun içerisinde bir süre yaşayarak sağlıklı ve ayrıntılı bilgiler edinmeyi amaçladık.

Diğer bir alan araştırma tekniği olan görüşmeden de faydalandık. Görüşme öncesinde kaynak kişilere sorulacak soruları önceden hazırlayıp, soruları mümkün olduğunca sıkmadan, sohbet havasında sorup cevap almaya çalıştık.

Kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşmada yöreyi çok iyi bilen kılavuz kişilerden yararlandık. Sağlıklı bilgilere ulaşabilmek için bu kaynak kişilerden en yaşlı, köylerden az ayrılmış olanlarını görüşme için seçmeye çalıştık.

Derlemeler sırasında ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesini teknik malzeme olarak kullanıp konuşma ve görüntüleri en doğru şekilde kaydetmeye çalıştık.

Saha araştırmasına çıkmadan önce inceleme alanı ile ilgili yazılı kaynaklardan bilgi edindik. Yazılı kaynaklardan yararlanma yönteminde konuyla ilgili süreli ve süresiz yayınlardan, YÖK Dokümantasyon Merkezi’nden, KB HAGEM Arşivi’nden, Milli Kütüphane’den ve ÇÜ Kütüphanesi’nden yararlandık.

0.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler

Bu bölümde verilen bilgiler, Feke Kaymakamlığı arşivinde yer alan bir rapordan alınmıştır.

0.2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Feke ilk çağlardan günümüze kadar birçok kavim ve devlete yerleşim alanı olmuştur. Feke’nin M.Ö. XV. yüzyılda Hititlerin hakim olduğu bir federasyon

bölgesinde kurulduğu bilinmektedir. Son yıllarda Kayseri Kültepe ve Osmaniye Karatepe tablet ve yazıtlarından anlaşıldığına göre yönetim yeri Mezopotamya'daki Asur kenti olan, Asur Devleti vatandaşlarından oluşan tüccarlar M.Ö. XVIII. yy. ve XIX. yy.'da Kültepe ve çevresi ile Anadolu'nun değişik yerlerinde ticaret kolonileri kurarak iyi örgütlenmiş bir pazar ağı geliştirmişlerdir. M.Ö. XIX. yy.'da Asur ticaret kolonilerinin oluşturduğu pazar ağında; İç Anadolu'nun yüksek platoları ile Kilikya Ovası arasındaki bağlantıyı sağlayan bir geçit olması sebebiyle ve bu güzergâhtan geçen ticaret kervanlarının güvenliğini ve denetimini sağlamak amacıyla hakim noktalara karakollar kurulmuştur. Feke de bu güzergâhta hakim ve merkezi bir yerde bulunması nedeni ile önceleri askeri bir bölge sonraları ise yerleşim bölgesi olmuştur.

Feke M.Ö. VI. yüzyılda Perslerin, M.Ö. 333 yılında ise Persleri yenen Büyük İskender'in eline geçmiştir. İskender'den sonra M.Ö. I. yüzyıl sonlarına doğru Roma İmparatorluğu'nun, daha sonra ise Bizans İmparatorluğu'nun eline geçmiştir.

Selçuklular döneminde, Selçuklu sultanı İzzettin Keykavus, Çiçin (Saimbeyli) ve Vahka (Feke) kalelerini kuşatıp, Kral Leon'u yıllık 10000 altın haraca bağlamış ve 5000 asker bulundurmaya kabul ettirip geri çekilmiştir.

1375 yılında Mısır Memluklarının işgali ile Ermeni hakimiyetine son verildi. Vahka (Feke), Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında 1517'de Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir. Sonraki yıllarda Yüreğir Türkmen beylerinden Ramazanoğlu ailesinin idaresine girmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransızların Maraş, Antep ve Adana'yı işgalini fırsat bilen Haçın ve Feke Ermenileri buralarda bulunan Türklere Fransızların tahrikiyle çok ağır işkenceler yapmaya başlamışlardır. Kozan'ın Fransızlar tarafından işgal tarihi olan 1919 yılı aynı zamanda Feke'nin de işgal tarihidir. Feke'ye işgal maksadıyla doğrudan bir Fransız kuvveti gelmemiş olmakla birlikte, Fransızlardan güç alan Ermeniler işgal hareketine başlamışlardır.

Ermenilerin bu hareketlerini engellemek için kaymakam Şeref Bey şehrin ileri gelenlerini ve halkı silahlandırarak mücadele başlatmıştır. Ermeni vahşetine karşı kısa zamanda milli bir direniş hareketi başlamıştır.

Feke, işgalden 1920 yılının Mart ayında kurtulmuştur. Arap Ali kumandasındaki kuvvetlerin Feke'ye girmesiyle Feke'nin kurtuluşu gerçekleşmiştir. Feke'de her yıl 22

Mart kurtuluş günü olarak kutlanmaktadır. Feke şimdiki yerine, Feke kalesinin bulunduğu Eski Feke'den 1943 yılında nakledilmiştir.

0.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Feke ilçesinin coğrafi konumu aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Doğusu:	Saimbeyli İlçesi
Batısı:	Yahyalı ve Develi İlçeleri
Kuzeyi:	Saimbeyli ve Develi İlçeleri
Güneyi:	Kozan
Yüzölçümü:	1333 km ²
Rakımı:	620 Metre
Km² ye Düşen Kişi Sayısı:	15
Adana İl Merkezine Uzaklığı:	122 Km.

Feke engebeli bir arazi üzerine kurulmuştur. Sarp dağların sayısı oldukça fazladır. Bunun yanında geniş bir ormanlık araziye sahiptir. Dağlık alanlar vadilerin sona erdiği 700 metreden başlayarak düzenli şekilde yükselmektedir. İlçenin en yüksek yeri Tahtafırlatan Dağı (2495 m.)'dır. İlçenin kuzeyinde Feke dağı (1838 m.), güneyinde Tanrı Tepesi (1622 m.) yer alır.

İlçenin içinden akan Asmaca Çayı, ilçe sınırları içinde Göksu Nehri ile birleşerek Seyhan Nehri'ne karışır. Bu nehir düzenli bir akış rejimine sahip değildir. Bahar öneminde karların erimesi ve sağanak yağışlar sonucu bu akarsuda taşmalar görülmektedir. Göksu Nehri'nin debisinin fazla olması, derin ve uzun vadilerin sağladığı olanaklar nehri rafting sporu için uygun hale getirmiştir.

Feke ilçe merkezinde Akdeniz ikliminin özellikleri görülmektedir. Kışlar yağışlı, yazlar ise sıcak ve kurak olur. Sıcaklık kış aylarında 0-10 derece, yaz aylarında ise 30-40 derece arasında değişmektedir. Kar yağışında ortalama kar kalınlığı ilçe merkezinde 10-20 cm, yüksek kesimlerde 1-2 metre olmaktadır. Yağmur ise metrekareye 20-30 kg arası düşmektedir.

İlçe genel olarak ormanlık bir alana sahiptir. Bu ormanlarda sedir, köknar, kızıl çam, gürgen, çınar, karaçam bulunmaktadır. Maki ağaçları olarak zeytin, ardıç, meşe, melengiç gibi ağaçlara rastlanmaktadır. Toplam orman alanı 92678 hektardır ve bu alanın genel alana oranı % 70'tir.

0.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Feke ilçesinin nüfusu 2000 genel nüfus sayımının sonuçlarına göre merkez 4632 köyler ise 16258 olmak üzere toplam 20890'dır. Nüfusun %22'si merkezde, %78'i ise köylerde yaşamaktadır. Nüfusun cinsiyete göre dağılımı ise şöyledir:

	YILI	KADIN TOPLAMI	ERKEK TOPLAMI	GENEL TOPLAM
MERKEZ	2000	2239	2393	4632
KÖYLER	2000	8311	7947	16258
TOPLAM	2000	10550	10340	20890

2000 genel nüfus sayımına göre ilçe nüfusunda bir önceki döneme göre %7.74'lük bir azalma olmuştur. Bunun ana sebebi, ilçenin temel geçim kaynakları olan tarım, ormancılık ve hayvancılığın kısıtlı olması nedeniyle halkın Kozan ve Adana'ya göç etmesidir. İlçe nüfusunun yıllara göre dağılımı şöyledir:

1965 yılı: 17527

1980 yılı: 24487

1985 yılı: 24216

1990 yılı: 21751

2000 yılı: 20890.

İlçenin en önemli geçim kaynakları tarım, ormancılık ve hayvancılıktır. Bölgenin arazi yapısı engebeli olduğundan tarım alanları dardır. Sulama imkânları çok kısıtlı olarak yapılabilmektedir. Yetiştirilen başlıca ürün buğdaydır. Bunun yanında arpa, nohut, mısır ve fasulye ekilir. Özellikle Gürümze ve Bahçecik'in kuru fasulyesi lezzeti ile yurt çapında ün yapmıştır. Arazinin engebeli oluşu ve sulamanın kısıtlı, olması tarımdaki verimi düşürmektedir. Bu sebeple halk, tarımı gelir amaçlı yapmaktan ziyade kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapar

İlçenin genel arazi dağılımı şöyledir:

Tarım Alanı	14200 Ha.
Orman	91833 Ha.
Dağlık Alan	19950 Ha.
Çayır-Mera	5000 Ha.
Dere-Akarsu Yatağı	1025 Ha.
Yol	485 Ha.
Yerleşim Alanı	965 Ha.
Mezarlıklar	42 Ha.
Toplam	133500 Ha.

İlçedeki tarım alanlarında nadas uygulaması yapılmaktadır. Köylerde ve ilçelerde yaşayan çiftçi aile sayısı 3500'dür.

Arazi yapısının engebeli olması nedeniyle ilçedeki tarım alanlarında modern tarım aletleri kullanılamamaktadır. Tarım, insan ve hayvan gücü ile yürütülmeye çalışılmaktadır.

İlçenin tarım arazisi meyvecilik ve bağcılık yapmaya çok elverişlidir. Son yıllarda yapılan çalışmalarla halk bilinçlendirilerek meyve dikimine yönlendirilmiştir. Özellikle hurma, kiraz ve ceviz dikimi yaygınlaşmıştır. İlçedeki meyve alanlarının dağılımı şöyledir:

Cinsi	Kaplادی Alan (Ha.)	Toplu Meyvelikler		Dağınmık Meyvelikler		Meyve Veren Yaştaki Ağaç	Ağaç Verimi (Kg.)	Toplam Ağaç Sayısı
		Meyve Veren Yaşt (Adet)	Meyve Veren Yaşt (Adet)	Meyve Veren Yaşt (Adet)	Meyve Veren Yaşt (Adet)			
Bağ	550							
Kiraz	105	10000	13500	4000	1500	14000	20	29000
Hurma	61	8500	12000	1500	2500	10000	20	24500
Armut	48	4900	7000	1800	1700	6700	12	15400
Ceviz	94	1000	8400	12000	2300	13000	17	23700
Elma	10	1600	300	4250	250	5850	22	6400
Nar	6	3800	200	1800	200	5600	17	6000
A. Fıstığı	5	1000	1000	1000	1200	2000	3	4200
Dut	3	400	200	13200	1500	13600	20	15300
Kayısı	5	150	400	250	50	400	17	850
Erik	3	200	200	4900	1000	5100	17	6300
İncir	2	300	100	2800	2000	3100	12	5200
Şeftali	3	250	400	450	1400	700	15	2500
Fındık	1	200	200	150	150	350	3	700
Ayva	-	-	-	1700	500	1700	17	2200

İlçede büyükbaş hayvancılık son dönemlerde büyük bir önem kazanmıştır. İlçede 12050 adet büyükbaş hayvan mevcuttur. Bunların 1370'i melez, 9590'ı yerli, 190'ı kültür hayvanı biçiminde dağılmaktadır. Büyükbaş hayvancılığı geliştirmek için fiğ ot üretimini geliştirme projeleri, yonca ot üretimi geliştirme projeleri gibi çalışmalar yapılmaktadır. Hastalıklarla mücadele amacıyla da aşılama çalışmaları yürütölmektedir. Küçükbaş hayvan olarak 17250 baş koyun, 41300 baş keçi mevcuttur. Hayvan cinslerini iyileştirmek amacıyla 90 adet damızlık koç dağıtımı yapılmıştır. 2000 küçükbaş hayvana koyun çiçek aşılması yapılmıştır. İlçede gelir amaçlı olmaktan çok ihtiyacı karşılamaya yönelik 3000 kümes hayvanı yer almaktadır. Arıcılık yerli ve fenni kovanlarda yapılmaktadır. İlçede yaklaşık 8000 adet fenni, 250 adet de yerli kovan mevcuttur.

İlçe ekonomisinin temelini orman ürünleri ve orman işçiliği oluşturur. Orman sahasında her yıl ağaç kesimi, fidan dikimi, taras işlemleri, yangınla mücadele, nakliye gibi çalışmalar yürütülmektedir.

İlçede sanayi yok denecek kadar azdır. Dört adet ağaç doğrama atölyesi, oto tamircileri, kaynakçı ve torna atölyeleri bulunmaktadır. Tenkerli köyünde “Tapan bıçağı” olarak bilinen mamullerin üretildiği bir atölye, Paşalı ve Gürümze köylerinde ağaç planya atölyeleri bulunmaktadır. Bahçecik köyü kilimleriyle ünlüdür. Kilimcilik birçok köyde geleneksel olarak yapılmakta ve Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından desteklenmektedir.

Feke İslam Mahallesi’nin Sülemiş mevkiinde cam madeni, Şahmuratlı köyünde demir madeni cevheri, Çandırlar Bekir Hacı mevkiinde spekülalit madeni üretimi yapılmaktadır. Tortulu, Akkaya ve Belenköy’deki maden ocakları kullanılmamaktadır. İlçede 22 adet tarımsal kalkınma kooperatifi ve 2 adet taşıma kooperatifi bulunmaktadır.

0.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Feke ilçesi kültürel anlamda eski gelenek ve görenekleri hâlâ barındırmaktadır. Bu, gerek insanlar arasındaki ilişkilerde, gerek özel günlerde ve gerekse de doğum, evlenme ve ölüm âdetlerinin uygulanmasında kendini göstermektedir.

İlçenin en belirgin kültürel özelliği âşıklar diyarı olmasıdır. Yöre halkı Karacaoğlan’ın Fekeli olduğuna ve burada yaşadığına inanmaktadır. Karacaoğlan’ın anısına Feke ilçe merkezinde Kültür Bakanlığı tarafından bir anıt yaptırılmıştır. Karacaoğlan her yıl kasım ayında düzenlenen şenliklerde anılır. Hacı Karakılçık, Eyyubi Tadil, İ. Hakkı Tanrıkulu gibi ünlü âşıklar da Fekelidir.

İlçede eğitim-öğretim ilkökul bazında çok eskidir. İlçe merkezinde ilkökul 1944 yılında açılmıştır. İlçede 1960 yılında ortaokul, 1977 yılında lise açılmıştır. Paşalı köyünde bulunan ilköğretim okulu ilçenin en eski okulu olup 1938 yılında yapılmıştır. İlçede toplam 32 ilköğretim okulu ve 1 lise vardır.

İlçe nüfusunun büyük oranı okur-yazardır. Bunların okullara göre dağılımı ise şöyledir:

	OKUR-YAZAR OLMAYANLAR	OKUR- YAZAR	İLKOKUL	ORTAOKUL	LİSE	YÜKSEKOKUL
ERKEK	148	1982	592	389	358	93
KADIN	448	1580	655	180	270	55
TOPLAM	596	3562	1247	569	628	148

0.3.Feke Halk Kültüründe Yaptırımlar ve Davranış Türleri

0.3.1.Örf

Örf sözcüğü Arapça kökenlidir. Bir toplumda, o topluluğun bireylerince benimsenmiş davranış biçimi, davranış ilkeleri (Devellioğlu, 1998: 1018). Yasalarla belirlenmemiş olan, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek, âdet (TS, c. II, 1998: 1141). Örf ve âdet, yazılı olmayan hukuk kurallarıdır. Yargıç, hukuksal anlaşmazlıkları çözmek için öncelikle yazılı hukuk kurallarına başvurur. Bir anlaşmazlığı çözüme bağlayan hukuk kaynağı yoksa, sorunu örf ve âdete göre karara bağlar. Örf ve âdet hukuku kuralları etki alanlarına göre ikiye ayrılır:

1. Gelenek, örf ve âdet kuralları ülkenin her yerinde uygulanır.
2. Özel örf ve âdet kuralları ise, belirli bir bölge ya da belirli bir meslek grubu içinde geçerlidir (BL, c.17, 1990: 9047).

Bütün geleneksel tarım toplumlarında görgüye dayalı olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler ve davranışlar vardır. Bunlar, aktarım sırasında sistemleşerek bağlayıcı kurallar dönüşürler. Kabileden devlete geçişte hukukun temelini oluştururlar. Yazılı bir kamu hukuku zamanla kökenlerinden soyutlanarak yüksek kültürün parçası olsa bile, onun altındaki halk kültüründe, sözlü iletişimden başkasını bilmeyen kitleler için örf, toplumsal yaşamın düzenlenmesinde etkili olur (AB, c. 17, 1989: 306).

Çağdaş hukuk sistemlerinde örf ve âdet, topluluk içinde kök salmış, uyulması zorunlu sayılan gelenek kuralları anlamına gelir. Bu kurallar yasalardan farklı olarak, yetkili devlet organının bir işlemiyle konmak yerine, çeşitli durumlarda aynı davranış biçiminin yinelenmesiyle oluşur ve hukuku uygulayan devlet makamlarınca da yaptırım

altına alınır. Bir geleneğin örf ve âdet kuralı haline gelebilmesi için üç koşulun sağlanması gerekir. Bunlar; süreklilik, genel inanç ve hukuksal yaptırımdır (AB, c. 17, 1989: 306).

Örf ve âdetin maddi, nesnel ögesini oluşturan süreklilik göreceli bir kavramdır. Bazı durumlarda bir davranışın yinelenmesi kısa süreli olsa da, bu konuda sürekli bir isteğin ve uygulamanın varlığını göstermesi yeterlidir. Örf ve âdetin ruhsal ve öznel ögesini oluşturan genel inanç, bir geleneğin bağlayıcı bir hukuk kuralı olduğu konusunda toplum bireylerinde genel bir kanının belirmiş olmasıdır. Örf ve âdetin hukuksal ögesi olan yaptırım, bir geleneğin bağlayıcı ve zorlayıcı niteliğinin devlet desteği ile oluşturulmasıdır (AB, c.17, 1989: 306).

Örfler çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelenen birtakım örnek tutum ve davranışlardır. Bireyle birey, bireyle aile, bireyle komşular ve akrabalar, bireyle halk ve ulus arasındaki ilişkileri, davranışları, tutum ve tavırları düzenleyen ve belirleyen işlevleri vardır. Toplumun her üyesini baskı altında tutan örfler, zorlayıcı, yaptırıcı ya da yasaklayıcı yaptırımlarıyla bireyin toplumla ilişkisini düzenler. Cins, yaş, sınıf ve mesleklere göre belirlenmiş çeşitli örfler, bunlar arasında bağlantıyı koruma, kollama, pekiştirme, denetleme işlevleri görürler (Örnek, 2000: 123).

Örflere karşı çıkma kimi toplumlarda yasaya karşı çıkmakla bir tutulur. Böyle durumlarda birey, kimi zaman yasaların da üstünde tutularak katı ve bağışlamaz bir tutumla cezalandırılır. Örfün dışına çıkan bireyin iç dünyasında yaratılan çöküntü ve eziklik duygusu yasal cezadan daha ağırdır (Örnek, 2000: 123).

Örfler yasa arasında sıkı bir ilişki vardır. Yasalar; ayıklanmış, düzenlenmiş, işlerliği ve uygunluğu denenmiş örfler toplamıdır. Bir toplumda yeni bir yasa hazırlanırken, o toplumun bağlandığı örf ve âdetler göz önünde bulundurulur. Halkın bu konudaki eğilimlerine, alışkanlıklarına, uygulamalarına dikkat edilir (Örnek, 2000: 123-124).

Örfler en katı sosyal normlardan biri olarak kabul edilebilir. Bu özelliğine rağmen çeşitli şartlara bağlı olarak etkinlikleri ortadan kalkabiliyor ya da azalabiliyor. Bundaki en büyük pay ise sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyidir. Kırsaldan büyük kentlere doğru örflerin yaptırım güçlerinin azaldığı ya da ortadan kalktığı söylenebilir.

Feke yöresinde örfler kesinlikle uyulması gereken önemli kurallardır. Örflere uygun olmayan davranışlar yörede iyi karşılanmaz ve ayıplanır. İnsanlar arasındaki

ilişkiler, anne ve babaya karşı yerine getirilmesi gereken sorumluluklar ve gösterilmesi gereken saygı, nişanlıların birbirleriyle olan ilişkileri örflerin getirdiği kurallara bağlı olarak düzenlenir (K13, K26, K42, K46).

0.3.2.Âdet

Arapça kökenli olan âdet sözcüğünün; bir kimsenin yapmaya alışmış olduğu şey, alışkı, topluluk içinde eskiden beri uyulan kural, töre (TS, c. I, 1988: 16), görenek, usûl, tabiat, alışkanlık (Devellioğlu, 1998: 10) gibi sözcük anlamları vardır. Âdet; bir toplulukta, bir toplumda aynı biçimde yapılagelen uyulması gerekli, sık tekrarlama sonunda edinilen davranıştır (BL, c.1, 1985: 99).

Tanımdan da anlaşılacağı gibi âdetin karakteristiğini alışılmış birtakım davranışların giderek kalıplaşması oluşturmaktadır. Bu kalıp davranışlar ve alışkanlıklar, örfteki yapılma ya da kaçınma zorunluluğu yerine, âdette yapılmalı ya da yapılmamalı niteliğine bürünmektedir.

Âdetler tıpkı örfler gibi birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedir. Toplumsa yaşamın düzenli gitmesinde, kuralların uygulanmasında âdetler etkili olmaktadır. Örneğin; karşılama ve uğurlamalar, yemek ve sofr düzenleri, geçiş dönemleriyle ilgili kutlama ve kutsamalar, kız isteme, nişanlılık ve evlenme usûlleri; cinsler, yaş grupları, meslek grupları arasında ilişkilerin biçimleri; selamlaşma, hatır sorma sırasında uyulması gereken kurallar; bayramlar, mevsimler, önemli günlerle ilgili davranış biçimleri gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak tavırlar ve tutumlar âdetlerin alanına girerler (Örnek, 2000: 125).

Âdetler çeşitli kökenlerden kaynaklanmış ve biçimlenmişlerdir; bunlar içerisinde geçmiş zamanların yaşama biçimleri, dünya görüşleri, ilginç rastlantı ve olaylar önemli bir yer tutarlar. Bu toplumda, toplumun bütününe ilgilendiren âdetler olduğu gibi, çeşitli mesleklerin, mezheplerin, etnik grupların kendilerine özgü âdetleri de vardır. Âdetlerin pratikteki uygulanışını, giderek gelenekleşmesini sağlayan, bu konuda bilinçli ya da bilinçsiz görev üstlenen yaş ve cins gruplarıyla dinsel liderler, dernek yöneticileri, oyun grubu başkanları bulunmaktadır. Kimi âdetler oldukça durağan ve süreklilyken, kimisi de zamanla değişebilen niteliktedir. Âdetlerden bir bölümü toplumun büyük değişim çalkantısına ayak uydurarak özlerinde ve biçimlerinde sınırlı değişimler uğrayarak benliklerini bir dereceye kadar korurken, bir bölümü de tıpkı canlı organizmalar gibi etkinliğini ve diriliğini zamanla yitirip ortadan kalkacaklardır (Örnek, 2000: 125).

Feke yöresinde âdetler, örfler kadar olmasa da, önemlidir. Yerine getirilmediği takdirde örflerdeki kadar toplumsal yaptırımlar görülmez. Doğum, evlenme (kız isteme, nişan, düğün), ölüm ile ilgili yapılan uygulamalar, sofrada uyulması gereken kurallar, bayramlarda ve özel günlerde yerine getirilmesi gereken davranışlar âdetlerle düzenlenir (K13, K34, K36, K42).

0.3.3.Moda

Dilimize İtalyanca'dan girmiş olan moda sözcüğü; eşyalarda, insanlarda belli bir görünümde bir tipi belirleyen, çoğunluğun benimsediği ortak zevki yansıtan ana çizgilerdir. Belli bir dönemde, bir toplumda, bir grupta yaygın olan zevki yansıtır görünen ve çok rağbet gören, bir eşyayı, bir etkinliği, bir yeri seçme; giysilerin belli bir döneme uygun ayırt edici görünümü, bu görünüme uygun düşen model; günün beğenisine uygun olan; moda renk anlamlarında kullanılır. Herkesçe benimsenmek, beğenilmek, yaygın bir duruma gelmek; “moda olmak” şeklinde kullanılırken; rağbet görmez olmak, demode olmak “modası geçmek” diye anılır (DL, c.5, 1993: 1688).

Moda, göreneğe bakarak daha kısa süreli olan, çabuk değişebilen, öykünme yoluyla yayılan, temelinde değişiklik ve özgünlük dürtüsü yatan geçici davranış biçimidir. Çabuk yayılması, var olana aykırı düşmesi, insanın değişik gereksinimlerinden kaynaklanması, ticari amaçlarla desteklenmesi, cins ve yaş grupları arasında daha belirgin olması, toplum katlarına ve sınıflarına göre ayrımlar göstermesi belli başlı özelliklerindendir (Örnek, 2000: 128).

Modayı etkileyen ve yayan araçların başında sinema , tiyatro, televizyon, basın, reklâm şirketleri, ticari kurumlar ve teknoloji gelmektedir. Bunların çoğu zaman bilinçli, kimi zaman da bilinçsiz olarak ortaya attıkları yenilikler, bunlara açık olan kimselerce hemen benimsenir. Giderek daha geniş kitleleri de içine alan bu yenilikler belirli bir süre etkinliklerini sürdürürler (Örnek, 2000: 129).

Feke yöresinde moda sözcüğünün yerine çoğu zaman moderen sözcüğü kullanılmaktadır. Bu sözcükle çoğu zaman giyim kuşam ile ilgili farklılıklar, yenilikler ifade edilmektedir. Örneğin yörede insanların alışık olmadığı bir pantolon giymek ya da şapka takmak modadır ve bunları giyen ya da takan kişiye moderen denir. Ayrıca moderen sözcüğü sıfat olarak bu farklı kıyafetler için de kullanılabilir. Yöredeki insanlar modayı takip etmezler; fakat modaya uyan kıyafetler giyenlere de kötü gözle

bakılmaz. Özellikle ilçe merkezinde son yıllarda yöredeki insanlardan farklı giyinilmesi çok doğal karşılanmaktadır (K32, K54, K64, K67).

Sosyal normlar, halk kültürünün değişimi, gelişimi ve şekillenmesinde önemli bir rol oynarlar. Halk kültürü ürünlerinin değişimi, toplumda hakim olan sosyal normlara göre gerçekleşir. Bu normlar, toplumu oluşturan insanların birbirleriyle olan ilişkilerini, törenlerini, edebî ürünlerini, kısaca kültürlerini belirler. Aynı zamanda yaşayan halk kültürü değerlerinin oluşumunda bağlı bulunulan kültür dairesi ve inanç sistemini de önemli bir etkisi vardır.

Feke yöresinde örflerin, âdetlere göre yaptırım güçleri daha fazladır. Örflere uygun olmayan davranışlarda bulunma sonucunda ayıplama, kınama, dışlama gibi yaptırımlar uygulanmasına karşın, terkedilen âdetler için bu toplumsal yaptırımların hiçbiri uygulanmamaktadır. Yörede moda sözcüğü ile, giyim kuşamdaki yenilikler ve farklılıklar anlaşılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FEKE HALK KÜLTÜRÜ

1.1. Geçiş Dönemleri

Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutlamak, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 2000: 131).

İnsan yaşamındaki bu geçiş dönemleri olan doğum, evlenme ve ölüm etrafında oluşan tüm uygulamalar ve gelenekler yöresel, bölgesel ve milli kültürlerin önemli bir halkasını oluşturur. Bu sebeple kültürler üzerine yapılan çalışmalarda insan yaşamının bu belirleyici geçiş aşamalarının göz ardı edilmemesi gerekir.

1.1.1. Doğum

Geçiş dönemlerinin ilk aşaması bilindiği gibi doğumdur. Her toplumda olduğu gibi, bizim toplumumuzda da çocuğa büyük değer verilir. Salt, çoluk çocuğa karışmak için evlendiğini söyleyenler azımsanmayacak kadar çoktur. Evlenip çoluk çocuğa karışmak; erkek, özellikle de kadın için, çok önemlidir. Dünyaya getirilen her çocuk aile kurumunu güçlendirir. Akrabalık ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan dayanışmayı pekiştirir. Aile kurumunun temel işlevi de budur. Aile, toplumu ayakta tutan temel öğelerdendir. İnsan türünü üretmek ve sürdürmek gereksiniminden doğmuştur (Tezcan, 2000: 13). Aile bireylerini mutluluğa boğan doğum; kadının saygınlığını artırır. Annelik mertebesine terfi eden kadın, erkeğinin gözüne girmiş, soyun sopunda devamını

sağlamıştır. Çünkü aile demek, kadın demektir (Ozankaya, 1996: 397). Doğumla ilgili gelenekler, inanmalar doğum öncesinden hatta evlilikle birlikte başlar. Düğünden sonra eve gelen gelinin kucağına hemen bir erkek çocuk vermek veya yatağında erkek çocuk yuvarlamak, kadının çocuk, hele de erkek çocuk, sahibi olması için uygulanan pratiklerdendir.

İnsanlar, özellikle “geçiş” anlarında zararlı dış etkilerle ve doğa üstü kuvvetlerden gelen tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tehlikelere karşı koymak için bir takım büyüsel ritlere, çarelere başvurmak gerekmektedir. Gebe kadın, doğacak çocuğunu bir takım zararlardan korumak ve ona arzu ettiği nitelikleri verebilmek için, daha gebelik sırasında bazı yiyeceklerden ve eylemlerden kendisini uzak tutmak zorundadır. Doğum ve doğumun safhaları binlerce âdetin, batıl inancın istilasına uğramış olup, âdeta bunlar tarafından idare edilmektedir (Örne, 1981:56).

Araştırma alanımız Feke’de gebe kalmak ve kısırlığı gidermek için eskiden dinsel-büyüsel nitelikli uygulamalara, halk hekimliği ve geleneksel sağaltmayla ilgili işlemlere daha çok başvurulurken, bugün bu uygulamaların yanında doktora ve hastanelere de gidilmektedir.

1.1.1.1. Doğum Öncesi

Evlilik, doğuma izin veren bir geçiş olduğuna göre, çevreleri tarafından evli çiftlere öncelikle çocuk sahibi olmaları için telkinlerde bulunulur (Güvenç, 1999: 243). Evli çiftler için de doğum kararı ve doğum olayı belki de hayatlarının en önemli aşamalarından biridir. Çünkü böylece çiftler deyim yerindeyse çoluk çocuğa karışacaklar ve bunun mutluluğunu yaşayacaklardır. Kadının gebe kalma isteğiyle başlayan ve doğuma kadar kadını etkisi altına alan âdetler, gelenek ve görenekler toplumumuzda önemli bir yer tutar.

1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme

Gelin oğlan evine geldiği ilk gün kucağına bir çocuk, özellikle erkek çocuk, verilir. Gelin yatağı hazırlanırken yatakta bir erkek çocuk yuvarlatılır. Yapılan bu işlemler gelinin çocuk doğurmasının aile içindeki önemini belirten davranışlardır. Toplumun kırsal kesimlerinde kadının saygınlık kazanabilmesi için mutlaka doğurması, anne olması gerekir. Çocuğu olmayan kadın, kısır kadın kabul edilir, hor görülür, kınanır. Kadın gebe kalamadığında genellikle kusur onda aranır. Bu nedenle kadın gebe kalmak ister. Çocuk

sahibi olmak için çeşitli yollara başvurur, çeşitli çareler arar. Bunlar genellikle dinsel-büyüsel olanlar ya da halk hekimliği kapsamına girenlerdir.

Eskiden beri Türklerde gebelik ve gebe kalmak ve kısırlıkla ilgili çeşitli uygulamalar görüyoruz. Manas Destanı'nda Yakup Han, hatununun kısırlığından şikâyet ederek “Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor.” diyerek Eski Türklerdeki kısırlığı giderme ve çocuk sahibi olmayla ilgili ipuçları veriyor. Kırgız-Kazaklarda kısır kadınların sahrada tek başına biten bir ağaç, bir pınar yanında koyun kesip gecelediklerini; Yakutlarda çocuk isteyen kadınların kutsal bir ağacın dibinde ağlayıp sızlayarak dua ettiklerini yazılı kaynaklardan öğreniyoruz (İnan, 1995: 167-168).

Çarşamba ve Terme'de çocuğu olmayan aileler, kurban adadıktan sonra tekkelere giderler. Tekkenin bahçesindeki ağaçlardan kestikleri ince bir çubuğu yay şeklinde bükerek. Bu yayın iki ucunu ipe bağlarlar. Bu yayla ipin arasına yine tekkenin bahçesinden kesilmiş bir değnek geçirirler. Bu yaylı oku tekkenin bahçesindeki ağaçlardan birine asarlar. Zamanla ok yaydan ayrılırsa, o kişinin çocuğunun olacağına, aksi halde çocuğunun olmayacağına inanırlar (Basri, 1960: 2238). Artvin/Yusufeli/Demirkent'te ziyaret yerlerine götürülen kadın orada uykuya yatırılır, gördüğü rüya ile çocuğunun olup olmayacağı yorumu yapılır (Özder, 1967: 4390-4392). Zile'de çocuğu olmayan kadın evliyaya götürülür. Başına ip veya yular takılarak yatırın etrafında “sana satılık kurban getirdik, kaç a alıyorsun?” diyerek üç kere gezdirilir (Öztelli, 1951: 436-438).

Bunlardan başka çocuğu olmayan kadınlar, çocuk sahibi olabilmek için mahalle ebelerine giderek birtakım ilaçlar yaptırırlar, bunları vücutlarının kimi yerlerine uygularlar. Çevreden duydukları yiyecek ve içecekleri, yer ve içerler ya da istenilen kimi davranışlarda bulunurlar. Zile'de kısır kadın, hamamda kireç-yumurta karışımını yakı gibi beline koyar. Alabalık yağı ile “hava-cıva” karıştırılarak yapılan merhemi rahmine yerleştirir (Öztelli, 1951: 438). Artvin/Yusufeli/Demirkent'te kadına kirpinin sidiği içirilir, beline şişe ya da çömlek çekilir. Kızken katıra binenlerin çocuğunun olmayacağına inanılır (Özder, 1967: 4391).

Kimi zaman çocuğu olmayan erkek için de tedaviler uygulanmaktadır. Bu, çoğu zaman erkeğin güçlendirici besinler almasını sağlamaktır. Bunlar; bal, baharat, sebze ve meyve tohumlarından yapılmış macunlardır (Kudat, 1974: 19-20). Zile/Havza'nın

kaplıcasında, çocuğu olmayan erkeğin suyun kaynadığı yerden bir parça kum alıp yerse çocuk yapma gücüne kavuşacağına inanılır (Öztelli, 1951: 438).

Çocuğu olmayan kadın, bulunduğu sıkıntılı ve tehlikeli durumdan kurtulmak için büyüsel özlü işlemler yapmaktadır. Büyü ve benzeri bir amaçla, hocaya gidilerek, tılsım gücüne inanılan muska yazdırılmaktadır. Muska, Arapça'da “yazılı şey” anlamına gelen nüsha kelimesinin halk ağzından bozulmuş biçimidir. Hastalıkları sağaltma, veya düşmandan gelebilecek kötülüklerden, görünmez kazalar gibi herhangi bir zararı önleme amacı ile üstte taşınan yazılı kağıda denir (Boratav, 1984: 145).

Feke yöresinde ise kısırlığı gidermek ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınların uygulamaları şunlardır:

- Doktora giderek tedavi olunur (K12, K72, K74, K75).
- Ebeye gidilir (K75, K76, K77).
- Tıbbi ilaç kullanılır (K75, K76, K77).
- Sağlık ocağına ya da hastaneye gidilir (K75, K76, K77).
- Ocağa gidilir (K70, K72, K74, K75).
- Doğal bitkilerden ilaç yapılır (K12, K26, K75, K76).
- Otlardan yapılan ilaçlar rahme konur (K12, K26, K70, K72).
- Sıcak suyun buğusuna oturulur (K12, K26, K70, K72).
- Ebe karnı ovalayıp rahmi düzeltir (K12, K26, K70, K72).
- Kaplıcaya gidilir K78, K79, K81, K82, K88, K91, K92, K94).
- Hocaya muska yazdırılır (K12, K74, K75, K76).
- Hocanın okuduğu su içilir (K12, K26, K75, K76).
- Türbeye gidilip adakta bulunulur (K12, K26, K70, K72, K77).
- Keçinin kılı kaynatılıp buğusuna oturulur (K12, K26, K70, K72).
- Ardiç dalı, soğan böğürtlen bitkilerinin buğusuna oturulur (K12, K26, K75, K76, K77).

Feke ve yöresinde çocuğu olmayıp gebe kalmak isteyen kişiler artık daha çok sağlık kuruluşlarına başvurumaktadırlar. Bu kişiler doktorların önerdiği yöntemleri

kullanılmaktadırlar. Sağlık kuruluşlarından herhangi bir sonuç alamayan kişiler, ekonomik durumları uygun olmayanlar ve doğrudan doktora gitmek istemeyenler farklı yollara başvurumaktadırlar. Hocaya, ebeye, ocağa, türbelere, kaplıcaya gitmek gibi uygulamalara rastlanması bu konudaki eski geleneklerin şimdi de devam ettiğini gösteriyor. Bu gelenekleri; dinsel-büyüsel nitelikli olanlar, halk hekimliği kapsamına girenler ve tıbbi sağıaltma alanına girenler olmak üzere üç başlık altında değerdendirebiliriz.

1.1.1.1.2.Gebelikten Korunma

Toplumumuzda gebe kalmak için birçok yöntemde başvurup çaba harcanmasının yanında gebelikten kaçınmak ya da gebe kalınmışsa bunu sona erdirmek için de birçok uygulama vardır. Son yıllarda sağılık kuruluşları tarafından önerilen doğum kontrol yöntemlerinin kullanımı artmasına rağmen geleneksel yöntemler de varlığını sürdürmektedir. Tıbbi yöntemlerle gebelikten korunma ekonomik olarak uygun olmasına rağmen geleneksel yöntemlerin kullanılmasını, eski geleneklerin toplumumuzda güçlü bir şekilde hâlâ varlığını koruması şeklinde yorumlayabiliriz.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde gebelikten korunma ile ilgili uygulamaları yazılı kaynaklarda görmek mümkündür. Yusufeli/Demirkent'te gebe kalmak istemeyen kadına bir parça katır tırnağı yedirilir (Çağımlar, 1995: 139). Erzurum'da gebe kalmak istemeyen kadının kedi yavrusunu atın üzengisinden geçirmesi, yılan kabuğı adı verilen bitkinin tütüsüne oturması, rahmine ebegümeci veya yumurta sarısı ile çiriş unundan yapılmış hamuru koyması ile gebelikten korunacağına inanılır (Özder, 1967: 4390).

Feke yöresinde gebe kalmak istemeyen kadınların uygulamaları şunlardır:

- Sağılık kuruluşlarının önereceğı doğum kontrol yöntemleri kullanılır (K75, K76, K77, K78, K79, K81).
- Kocası korunur (K12, K26, K70, K72, K74).
- Köy ebelerine kasık çektilir (K12, K26, K70, K72, K74).

İnceleme sahasında gebe kalmanın önlenmesi için artık büyük ölçüde sağılık ocaklarına ya da en yakın hastaneye başvurulmaktadır. Ayrıca bu konularda sağılık ocaklarında çalışan personel de köylüleri bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Gittikçe yaygınlaşan bu çalışmalara rağmen hâlâ gebelikten korunmak için ebe adı verilen kadınlara kasık çektilmek gibi uygulamalara da rastlanmaktadır. Sağılık kuruluşlarında gebelikten

korunmanın ekonomik bir külfeti olmamasına rağmen kadınların bu kuruluşlara başvurmak istememelerini; eski geleneklerinde ısrarcı olmaları ve çekingenlik olarak yorumlayabiliriz.

1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Uzun bir beklemeden ve belki de çabalardan sonra hamile kalan kadın bu kez de gebeliğinin devamı için çeşitli önlemler alır. Daha önceki gebelikleri düşükle sonuçlanmışsa, gebeliğinin başlangıcından itibaren kendini fazla yormamaya çalışır. Zaten, toplumumuzda hamile kadına özen gösterilir, korunur, kollanır. Ondan fazla iş yapması beklenmez. Eğer, kadının daha önce doğan çocuğu veya çocukları yaşamamışsa bu kez, hamileliğinin başlangıcı ile birlikte bir takım dinsel-büyüsel uygulamalara başvurur. Doğacak çocuğu sağlıklı olsun, yaşasın diye türbelere, yatırlara ve hocalara gider, dileklerde bulunur, muskalar yazdırır, adaklar adar.

Eski Türklerden günümüze kadar gerek Şamanist Türklerde, gerekse Müslüman Türklerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için çeşitli pratikler uygulanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenhalar, çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar. Müslüman Başkurlarda çocuk doğduktan sonra, ebe çocuğu eline alır, dışarı çıkar, birkaç ev gezdikten sonra babasının evine geri getirir. Ebe kadın, “Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?” der. Pazarlık başlar. Çocuğu ağırlığı kadar demir karşılığında satın alırlar. Çocuğa Demir yahut *Salıpalı*, *Satılmış* gibi bir ad verirler. Çocuğun yaşaması için *Yaşar*, *Dursun*, *Ölmez*, *Taş*, *Kurç* gibi adları verildiği gibi kimi zaman kötü adlar da verilir. Böylece adı kötü olduğu için ölüm meleğinin gelmeyeceğine inanırlar. Kırgızlarda *İtalmas*, *Çoçkabay* (Domuzbay), *Kabanbay* (Yabani domuz) bu inanca göre verilmiş adlardır (İnan, 1995: 174-175).

Anadolu'da çocuğun yaşaması için yapılan işlemler Orta Asya'daki Türk toplumlarının uyguladığı işlemlerdir. Doğumdan sonra çocuk sokağa, çok defa cami önüne bırakılır. Oradan birisi alır gider. Ana-baba onu yalancıkdan satın alır. Böylece çocuk geçici olarak ana-baba değiştirmiş olur. Erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur. Gaziantep bölgesinde bu sözde alışveriş işlemi Araplarla veya Kürtlerle yapılır ve çocuğa Arap ya da Kürt adı verilir. Yatıra yapılmış adak sonunda doğan çocuğa yaşaması için yatırım adı verilir. Çocuğun yaşaması için adların büyüklük işlevi olduğuna inanılır. Dursun, Durmuş, Durdu, Duran. Yaşar... gibi adlar yanında

peygamber adları veya sıfatlarına bağlanan ya da tanrının adı ve sıfatlarına bağlanan Abdullah, Abdurrahman, Mehmet, Ahmet, Mahmut gibi adlar ile kadın-erkek Müslüman ulularının Ömer, Ali, Hamza, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zehra, Zeynep gibi , adları verilir (Boratav, 1984: 89-90).

Samsun'da çocuğu yaşamayan kadın, çocuğu yaşayan bir kadına çocuğunu “sana on kuruşa sattım” diye satar. Daha sonra yeni doğan çocuğa çocuğu satın alan kadının çocuklarının giysilerini giydirir (Tahsin, 1969: 2213). Tire'de çocuğu yaşamayan kadın Mehmet adı bulunan 9 evden birer parça kumaş alıp, gömlek diker ve bunu giyer. Doğumdan sonra ilk meme verilmeden bebek, çocuğu ölmemiş kadının koynundan geçirilir. Böylece o çocuk o kadına satılmış olur. Bu bebeklere Satı, Satılmış adları verilir. 7 yaşına kadar çocuğun bütün elbiselerini o çocuk bakar. Süt annesi adı verilen bu kadın her hafta çocuğa sembolik süt hakkı verir (Artan, 1973: 6724). Zile'de çocuğu yaşamayan kadına “tıvgalı” denir. Tıvgalı kadın çocuğu yaşasın diye; yeni doğmuş, gözleri açılmamış köpek yavrusunu elbisesinin boynundan sokup eteklerinden çıkarır. Eğer, köpek ölürse çocuğu yaşar, ölmezse yaşamaz. Tıvgalı kadın yeni doğum yapmış kadının ayak ucuna gider silkinir. “Tıvgam dökülsün, çocuğum yaşasın.” der. Çocuk yaşasın diye, yedi Mehmet adlı kişiden para toplanır, bu parayla alınan gümüş halka çocuğun ayak bileğine takılır (Öztelli, 1953: 663-664). Erzurum'da çocuğu yaşamayan aileler çocuk erkek de olsa kulağını deler, önce köpek tüyü sonra küpe takarlar. Böylece çocuğun uzun ömürlü olacağına inanılır (Sezen, 1993: 71).

Feke yöresinde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Hocaya muska yazdırılır (K12, K26, K70, K72, K74, K75).
- Ocağa gidip adakta bulunulur (K74, K75, K76).
- Çocuk doğmadan önce hocaya gidilir, hocanın erkek ya da kız olması durumlarında söylediği isimleri koymaya niyetlenilir (K12, K26, K88, K91, K92, K94).
- Hocaya yazdırılan muska çocuğun boynuna asılır ve hiç çıkarılmaz (K12, K26, K70, K77, K78).

- Çocuk yaşadığı takdirde yedi Mehmet'ten alınan kıyafetler çocuğa giydirilir (K12, K26, K70).
- Çocuk yaşarsa yedi yaşına gelinceye kadar saç kesilmez (K12, K26, K70).
- Feke yöresinde çocuğu yaşamayan kadına tıbikalı kadın denir. Tıbikalı kadın yeni doğum yapmış birine ya da bir ağaca silkinip derdinin dökülmesini diler (K12, K26, K75, K76).
- Çocuğa Dursun, Yaşar gibi adlar verilir (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K91, K92, K94).
- Çocuğu ölümden korumak için, Satı, Satılmış gibi adlar verilir (K12, K81, K82, K83).

Feke'de, çocuğun sağlıklı doğması ve doğduktan sonra yaşaması için yapılan uygulamalar doğumdan önce başlar. Ocak ve ziyaretlere gidip, çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için adakta bulunulur. Bu adak genelde koyun ya da keçi kesme şeklinde gerçekleşir. Çocuk sağlıklı bir şekilde doğduğunda adak adandığı yerde yerine getirilir.

Hocalara gidip muska yazdırmak da en çok başvurulmuş uygulamalardan biridir. Hocanın yazdığı muska çocuğun boynuna takılır ve hiç çıkarılmaz. Ayrıca hocanın istediği ad çocuğa konulur. Bu ad konulmadığı takdirde çocuğun hastalanacağına ya da öleceğine inanılır.

Son dönemlerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için il ve ilçe merkezindeki sağlık kuruluşlarına kontrol için başvurulmaya başlanmıştır; ancak bu başvuruların sayısı fazla değildir ve bu konudaki geleneksel uygulamalar devam ettirilmektedir.

1.1.1.1.4.Aşerme

Kadın hamile kaldıktan sonra aşerme aşamasına gelir. Halk arasında aşerme adıyla anılan sözcüğün aslı "aş yeme" şeklinde olup, yiyecek şeylerden tikslenme demektir. Beğenmemek kötülemek anlamlarındaki aş yemek giderek halk arasında anlam değiştirilerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde kadının istediği her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine

getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Boratav, 1984: 146).

Aşeren kadın genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutumun nedeni halk arasında yaygın olarak söylenen “ye ekşiyi doğur Ayşe'yi” tekerlemesinde de görülür. Buna karşılık tatlı yiyecek ve içeceklerse oğlan çocuğunun belirtisi olarak yorumlanır ve bu durum yine yaygın söyleyişle “ye tatlıyı doğur atlıyı” tekerlemesiyle açıklanır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde aşerme durumunu niteleyen ad, deyim, anırtırma ve yakıştırılmalardan bazıları şunlardır: Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aşçalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık, göğnü kötü (Örnek, 2000: 134).

Feke yöresinde aşeren kadın ilgili âdet ve inanmalar şunlardır:

- Aşeren kadının canının çektiği yiyecekler mutlaka ona yedirilir (K12, K26, K70, K72, K88, K91, K92, K94).
- Aşeren kadın istediğini yiyemezse çocuğun vücudunda kadının istediği yiyeceğin lekesi olur (K12, K26, K77).
- Aşeren kadın istediğini yiyemezse çocuğu zayıf olur (K12, K26, K72, K74, K75, K76).
- Aşeren kadın istediğini yiyemezse çocuğu şaşı olur (K12, K26, K70).

Yörede aşeren kadının tüm isteklerinin yerine getirilmesi, kadına ve doğacak çocuğa gösterilen değerin bir işaretidir. Böylece değer verilen çocuk ve anne hoş tutulmuş olur ve olumsuzluklardan uzaklaştırılırlar.

1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Kadın hamileyken, vücudunun aldığı şekil, yüzündeki ve davranışlarındaki değişikliklerle, istediği yiyecek ve içeceklerle çocuğun kız veya erkek olacağı konusunda tahminler yürütülür.

Yazılı kaynaklarda, çocuğun erkek olması için bazı pratiklerin uygulandığını görüyoruz. Dede Korkut hikayelerinde erkek çocuk isteyen kadının “...kuru çaylara sücü döktüğünü, kara giyimli dervişlere nezirler verdiğini” öğreniyoruz (İnan, 1995: 168). Aksaray/Taşpınar'da doğacak çocuğun erkek olması için kadın, niyetlendiği

andan itibaren tırnaklarını kesmez. Gaziantep/İslahiye'de çömçe ile su içen kadının kız doğuracağına inanılır (Tacemen, 1995: 174-198). Zile'de kadın hamile kaldığında, kocası kadının kamına elini koyarak üç kez özel duasını okursa çocuğun altı aylık kız da olsa oğlana dönüşeceğine inanılır. Hamile kadın rüyasında parmağına yüzük takarsa, kiraz veya fasulye toplarsa kızının olacağına; rüyasında bıçak görür, armut toplarsa oğlunun olacağına inanılır (Öztelli, 1952: 437), Zile'de yedi ve sekizinci ayda gebenin göbek üstündeki çizgisi sağa meyilli ise oğlan, sola meyilli ise kızı olur. Çok kız doğuranlar Erbaa'da tekkeye götürülür (Öztelli, 1952: 478-479). İstanbul'da çocuğun ilk gömleği biçilirken gömleğin yakası kesilir, gebe kadının koynuna konur, odaya önce erkek girerse doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır (İlgaz, 1956: 1338-1339).

Erzurum'da tandıra hamur atılır, hamur ortadan kabarırsa oğlu, içe çökerse kızı olacağına inanılır (Sezen, 1993: 58).

Feke yöresinde çocuğun cinsiyetini belirlemede uygulanan âdet ve uygulamalar şunlardır:

- Doktora gidilir (K12, K26, K70, K91, K92, K94).
- Hamile kadının karnı yassı ise kız, sivri ise çocuk erkek olur (K76, K77, K78, K79, K81, K82).
- Hamile kadının kalçası geniş ise kızı olacağına inanılır (K12, K26, K70).
- Kadının cildinde lekelenmeler oluyorsa kızı olacağına inanılır (K72, K74, K75, K76).
- Bir keçinin kafası kaynatılır. Daha sonra alt çenesi ile üst çenesi ayrılır. Alt çenede yer alan kemiğin ucu püsküllü olursa erkek, püskülsüz olursa kız olacağına inanılır (K12, K26, K92, K94).
- Annenin canı ekşi isterse kızı, acı isterse oğlu olacağına inanılır (K12, K88, K91, K92, K94).
- Kadın sağına yatarsa erkek, soluna yatarsa kızı olur (K12, K26, K91, K92, K94, K95, K100).

Yörede çocuğun cinsiyetini belirlemek için doktora başvurulmasının yanında birçok âdet ve inanma uygulanmaktadır. Bunlar çoğunlukla annenin fiziksel görüntüsü ve yedikleri ile ilgili olarak geliştirilen tahminlerdir.

1.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları

Çocuk ana karnında iken, gebe kadının kimi davranışlarının doğacak çocuğu olumlu ya da olumsuz etkileyeceğine inanılır. Çocuğun çirkin, hayırsız, huysuz ya da sakat ve benzeri olumsuz özellikleri sahip olmaması için gebe kadının kimi davranışlardan kaçınması istenirken, çocuğun güzel huylara ve güzel fiziğe sahip olması için de gebenin bazı yiyecekleri yemesi veya yememesi, bazı uygulamaları yapması veya yapmaması istenir.

Feke ve yöresinde doğacak çocuğun sağlıklı olması için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Çocuk sakat olmasın diye, akraba evliliği olmamalı (K12, K91, K92, K94, K95, K100).
- Kan uyuşmazlığından, röntgen ışınlarından kaçınılır (K12, K72, K74, K75, K76).
- Doktora kontrole gidilir (K12, K26, K70).
- Sigara, içki, ilaç kullanılmaz (K12, K26, K70, K72, K95, K100).
- Gebe kadına ağır iş yaptırılmaz (K91, K92, K94, K95, K100).
- Gebe kadın, çocuk akıllı olsun diye kelle yemez (K75, K76, K77, K78, K79).
- Acı, tuzlu, ekşi, ekmek yenmez (K81, K82, K94, K95, K100).
- Çocuğun bir yerinde leke olmasın diye ciğer yenmez (K12, K26, K70, K72).

1.1.1.2. Doğum Sırası

Kadının doğum sırasında güçlüklerini gidermek, kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla bir dizi pratik uygulanır. Dokuz aydır anne ve çevresi sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelmesi ve doğumun sağlıklı olması için çaba harcamışlardır. Gebeliğin ilk gününden itibaren bebek için başlayan hazırlıklar artık tamamlanmıştır. Doğacak çocuk ilk torunsa her iki tarafın ailesi de hazırlıklara büyük önem verirler. Çocuğun giyeceklerinden, yatacağı yere kadar pek çok şey doğumdan önce hazırlanır.

İlk doğum, eski Türk topluluklarından günümüze kadar, aile için önemli olmuştur. Yakutlar'da doğum günü yaklaşıncı erkek ormana gidip bir kayın ağacı keser. Bu ağaçtan üç kazık hazırlar (İnan: 1995: 168). Doğum yaklaştıkça yapılan

hazırlıkların arasında doğumu yaptıracak kişinin seçimi başta gelir. Geleneksel kültürde bu kişi ebedir. İstanbul'da gebeliğin yedinci ayında kadın annesi veya kaynanasıyla birlikte ebenin evine gider. Giderken çeyizinden bir şeyler ve kahve, şeker, sabunu hediye olarak götürür. Böylece ebe seçilmiş olur (Alp, 1964: 3537).

- Feke yöresinde, çocuk doğmadan önce çeşitli hazırlıklar yapılır. Çocuğun yatacağı karyola, yataktaki eşyalar, kıyafetleri, beslenmesinde kullanılacak biberon gibi eşyalar daha çocuk doğmadan hazırlanmaktadır (K12, K26, K74, K75).
- Yörede doğumu ebeler yaptırır. Doğumun şekline bağlı olarak hastaneye de başvurulabilmektedir (K88, K91, K92, K94, K100).

1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/Doğum Olayı

Gebe kadının sancısının başlaması ile birlikte doğum hazırlıklarına başlanır. Biyolojik bir olay olan doğum, hayatın geçiş evrelerinden biri olup, başlangıcı ve en önemli olanıdır. Doğum olayının gerçekleşmesi sırasında doğum odasında ve doğum anında bir çok adet ve inanma uygulanır. Uygulanan pratiklerde doğumun kolay olabilmesinin amaçlanması yanında doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması da vardır.

Feke yöresinde doğum sırasında yapılan hazırlıklar şunlardır:

- Sıcak su, sıcak havlu, pamuk hazırlanır (K12, K26, K70, K94, K95, K100).
- Erkekler odaya giremez (K77, K78, K79).
- Doğumun olacağı yere çocuğu olmayan kadınlar giremez, (K12, K26, K70, K95, K100).
- Doğumun olacağı yere çocuğu ölmüş kadınlar giremez (K12, K92, K94, K95, K100).

Feke yöresinde doğum olayını kolaylaştırmak için doğum yaptırılan yerde uygulanan pratikler:

- Okunmuş su içirilir (K72, K74, K75, K76, K77, K78).
- Sıcak şeyler içirilir (K12, K26, K70).

Doğum olayının gerçekleşmesinden hemen sonra uygulanan pratikler:

- Doğum haberini ileten kişiye müjdelik yani hediye ya da para verilir, (K76, K77, K94, K95, K100).
- Doğumdan sonra, mevlit okutulur ya da ekonomik güce bağlı olarak kurban kesilir, yemek dağıtılır (K12, K26, K94, K95, K100).

1.1.1.2.2.Göbek Kesme/Tuzlama/Yıkama

Gebeliğin başlangıcından doğuma gelinceye kadar bir dizi adet ve inanmalar uygulandığı gibi, doğumdan sonra da bu uygulamalar devam eder. Çocuk doğduktan sonra, ilk yapılan işlem anne ile çocuk arasındaki bağı, göbek bağına kesmektir. Böylece, çocuk artık anne ile fizyolojik bağından kurtulacaktır. Göbek bağına kesilmesinin, ardından yıkama ve/veya tuzlama çeşitli işlemlerle gerçekleşir.

- Yörede, çocuk doğduktan sonra hemen yıkanır (K12, K26, K70, K72, K74).
- Yıkandıktan sonra tuzlanır (K72, K74, K100).
- İlk önce tuzlanır sonra yıkanır (K12, K26, K70).

Tuzlama işlemi ile çocuğun pişik olmaması ve ileride terinin kokmaması sağlanmış olur.

1.1.1.2.3.Çocuğun Eşi/Göbeği

Doğumdan hemen sonra çocuğa bir takım pratikler uygulanırken eşine de ayrı bir özen gösterilir. Doğan çocuğun bir parçası kabul edilen eş (son) çeşitli uygulamalarla uygun bulunan yere gömülür. Çocuğun bir diğer parçası kabul edilen göbek de kuruduktan sonra aynı eşe gösterilen saygı ve dikkatle ya uygun bir yere gömülür ya da evde veya dışarıda uygun bir yerde saklanır. Gerek eşin gerekse göbeğin hayvanlar tarafından yenmesinden çekinilir.

Feke yöresinde doğumdan sonra çocuğun eşi ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Çocuğun eşini babası gömer (K12, K26, K94, K95, K100).
- Temiz bir yere gömülür (K12, K26, K70, K79, K81).
- Günah olmasın diye gömülür (K12, K26, K94, K95, K100).
- Toprağa gömülür (K12, K26, K70, K100).
- Atılır veya gömülür (K76, K77, K78, K79).

- Suya atılır (K12, K92, K94, K95, K100).
- Cami avlusuna gömülür (K12, K26, K70).

Feke yöresinde düşen göbek ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Göbek düşünce yerine kahve konur (K12, K74, K81, K82, K95).
- Göbek saklanır (K83, K84, K87, K88, K91).
- Toprağa gömülür (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K94, K95, K100).
- Suya, camiye ya da okula atılır (K12, K26, K70, K72, K74).

Doğumdan hemen sonra çocuğun eşinin toprağa gömülmesi olayı eski Türklerden günümüze kadar halk geleneğinde yerini korumaktadır. Eskiden olduğu gibi bugün de eş toprağa gömülmede göbek de uygun bir yerde saklanmakta veya gömülmektedir. Böylece çocuğun geleceğine ilişkin dilekler ortaya konmuş olur.

1.1.1.3.Doğum Sonrası

Geleneksel toplumlarda doğum sonrası geçecek devreye büyük önem verilir. Bu dönemde yeni doğum yapmış kadını ve çocuğunu çevreden gelebilecek her türlü zararlı etkilerden korumak için birtakım tedbirler alınır. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün içerisinde; anneye al basmaması, sütünün kaçmaması ya da bol olması; çocuğu kırk basmaması, uykusunun bol olması için çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır.

1.1.1.3.1.Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti

Anadolu'da yeni doğum yapmış kadına; *lohusa*, *loğsa*, *doğazkesen*, *emzikli*, *nevse* gibi adlar verilir (Örnek, 2000: 143). Bunlar içinde en çok bilineni loğusadır. Doğumdan sonra loğusanın yatakta kalması dinlenmesi istenir. Bu süre üç gün veya bir hafta olabileceği gibi kimi yerlerde yirmi gün de olabilir. Doğum zor olmuşsa ya da loğusanın çevresinde ona bakabilecek birileri varsa bu süre uzun olur. Doğum yapan kadına ailesi ve çevresi saygı gösterir. Dinlenmesi için yardımcı olurlar. Loğusaya yatakta kaldığı süre içerisinde özel bakım uygulanır. Yemesine, sağlığına, çevreden gelebilecek zararlardan korunmasına dikkat edilir. Sütünün bir an önce gelmesi için ve bol olması için özel şerbetler hazırlanır.

Feke ve çevresinde loğusa bakımıyla ilgili uygulamalar şunlardır:

- Loğusa doğumdan sonra yıkanır ve yatağına yatırılır (K12, K84, K87, K88, K95, K100).
- Loğusanın kırkı çıkıncaya kadar başına kırmızı tülbent bağlanır (K12, K26, K70, K72, K94, K95, K100).
- Doğum yapan kadına yağlı-ballı götürülür, ciğer ve pekmez yedirilir (KK84, K87, K88, K91).
- Loğusa ziyaretine en kısa zamanda gitmek gereklidir, ziyarete gelenlere ve loğusaya kaynar ikram edilir (K74, K79, K81, K82, K87).

Loğusa konusunda yapılan uygulamalarda, doğumdan sonra zayıf düşen anneyi hastalıklardan koruma ve eski gücünü yeniden kazanması isteğini görmekteyiz.

1.1.1.3.2.Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme

Halk kültüründe loğusanın sütü ile ilgili pek çok inanma vardır. Loğusanın sütünün erken gelmesi bol olması istenir. Bunun için loğusaya çeşitli süt yapıcı yiyecekler yedirilir. Sütün bol olmasına önem verildiği için sütün çekilmemesi veya halk diliyle kaçmaması için önlemler alınır. Yeni doğan çocuğa verilen ilk meme çok önemlidir. Meme verilmeden bazı uygulamaların yapılmasına, veriliş zamanına dikkat edilir.

Feke yöresinde loğusanın sütünün bol olması için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Tatlı türü yiyecekler yedirilir (K75, K76, K77, K94, K95, K100).
- Canının istediği şeyler yedirilir (K12, K26, K70, K100).
- Ciğer yedirilir (K12, K72, K74, K75, K76).
- Ayrıca yörede loğusanın sütünün kaçmaması için nazardan sakınılır (K12, K26, K70, K72).
- İlk meme çocuğa hemen doğduktan sonra verilebilir (K12, K26, K70, K83, K84, K87).
- Üç namaz vaktinden sonra verilir (K12, K81, K91, K92, K94, K95, K100).
- Anne yıkandıktan sonra verilebilir (K12, K26, K70, K72, K74).

- İlk süt bir kaba sağılır (K76, K77, K78, K79).

1.1.1.3.3.Albasması

Halk kültüründe bir takım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılır. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini öne sürenler vardır. Ancak, onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmemişlerdir. *Cin, peri, mekir* gibi adlarla anılan bu varlıkların bütün işlerini gece yaptıklarına, horoz sesi ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp konaklarına çekildiklerine; yaşadıkları yerlerin değirmenler, hamamlar, terk edilmiş, tekin olmayan yerler, örenler, mezarlıklar, hanlar olduğuna inanılır (Boratav, 1984: 74-75).

Eski Türklerden günümüze kadar *Alkarası, Albastı, Albis, Almis* adlarıyla loğusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur. Bunlara göre, yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek, ciğerini alır giderlermiş ve bu suretle loğusayı al başarmış, bu ruh loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. İnanışlarda; albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, loğusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker götürürler (İnan, 1995: 171).

- Yörede albasması; anne ve çocuğa gece cin ve benzeri ruhların musallat olması, onları korkutması, sıkıntıya sokması şeklinde kendini gösteren bir kâbus olarak bilinir (K12, K26, K91, K92, K94, K95, K100).

Feke yöresinde albasmasına karşı alınan tedbirler şunlardır:

- Kadının kırkı çıkana kadar evde ağzı açık bir kapta su bulundurulmaz, böylece “al” yaklaşamaz (K81, K82, K83, K84, K95, K100).
- Loğusa kadın cenazeye, ölü evine ve ekmek yapılan yere gitmez (K12, K26, K70, K72).
- Evde ışık gece söndürülmez (K81, K82, K83, K84, K87, K88, K91).
- Evden dışarıya ateş verilmez (K83, K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Odaya Kuran, soğan makas konur (K12, K26, K70, K72, K94, K95, K100).

- Çocuğun üstüne kırmızı bez örtülür (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K76).

Albasması konusunda yapılan uygulamalarda eski kültür izlerinin yanında odaya Kuran koyma gibi uygulamalarla da İslâmî etki kendini göstermektedir.

1.1.1.3.4.Kırk Basması

Loğusa ve çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına halk kültüründe “kırk basması” adı verilir. Bu kırk gün içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için kırk gün içerisinde anne de çocuk da ziyarete gelenlerden korunur. Bu süre içerisinde anne ve çocuğun dışarıya çıkmalarına izin verilmez. Kendileri gibi kırklı kadınlarla ve kırklı çocuklarla karşılaşmaları önlenir.

- Yörede kırk basması; doğumdan sonraki kırk günlük süre içerisinde annenin ve bebeğin sıkıntılı, huzursuz olmaları, hastalanmaları şeklinde bilinmektedir (K78, K79, K81, K82, K94, K95, K100).

Feke’de doğumu izleyen kırk günlük sürede anne ve bebeği kırk basmasına karşı şu tedbirler alınır:

- Loğusanın odasına ev dışından gelenler istedikleri zaman giremezler (K12, K26, K81, K82, K92, K94, K95, K100),
- Loğusa kadınlar birbirlerini ziyaret etmezler (K77, K78, K79, K81, K82, K83).
- Âdetli kadınlar ziyarete gelemmez (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K100).
- Yörede çocuğu doğduktan sonra ölen kadınlar, yerel adıyla “tıbıkali kadın”lar ziyarete gelemmez (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K100).
- Çocuğun yüzü, kırkı çıkıncaya kadar herkese gösterilmez (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K95, K100).
- Çocuğa nazar boncuğu takılır (K78, K79).
- Loğusa kadın ve çocuk dışarı çıkarılmaz (K12, K87, K88, K94, K95, K100).

Çocuğun kırkı çıkana kadar onu sarılıktan korumak için şu uygulamalara başvurulur:

- Çocuğa altın takılır (K12, K74, K81, K82, K94, K95, K100).
- Sarı kıyafetler giydirilir (K79, K81, K82, K95, K100).

- Hocaya okutulur (K12, K26, K70, K72, K74).

1.1.1.3.5.Kırlama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

Doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için çok önemlidir. Her türlü zararlı etkilere karşı elverişli olan zayıf ve hassas dönemlerinde bulunan anne ve çocuk, bu kırk gün içinde çeşitli adet ve inanmalarla korunmaya çalışılır. Kırk gün sonunda ise, törenle ana ve çocuk kırklanır. Halk kültüründeki inanmalara göre, kırk günün sonunda, artık anne ve çocuğun tehlikelere karşı etkilenme güçlen azalmıştır. Toplumun her kesiminde, benzer veya değişik şekillerde anne ve çocuk kırklanır.

Feke yöresinde kırlama ile ilgili olarak şu uygulamalar yapılır:

- Kırkinci gün ev temizlenir, anne ve bebek yıkanır (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K94, K95, K100).
- Bebeğin doğumundan sonraki kırkinci gün anne ve bebeğin yıkandığı suya (kırlama suyu) besmele ile kırk taş, yirminci gün ise yirmi taş atılır (K12, K26, K70, K72, K74, K82, K83, K84).
- Kırlama suyuna kokulu çiçekler atılır (K12, K26, K82, K83, K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Kırlama suyu hazırlanmaz, bunun yerine anne ve bebek yıkanır (K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Anne ve bebek yeni kıyafetler giyerler (K12, K26, K76, K94, K95, K100),
- Anne ve bebeğin kullandığı tüm eşyalar yıkanır (K75, K76, K77, K78, K79, K81, K82, K83).

Kırkinci gün bebeğin doğumundan sonraki en önemli günlerden biridir. Bu günde çocuk, annesi ve kullandıkları eşyalar yıkanır. Böylece çocuk yeni bir döneme başlar. Uygulamalardaki kırk sayısı da dikkat çekicidir. Eski Türk kültüründe karşımıza çıkan bu formülistik sayıya bugün de rastlamaktayız.

1.1.1.3.6.Ad Koyma

- Yörede çocuğa ad verme işlemi doğumu izleyen ilk hafta içerisinde yapılır (K1, K2, K3, K4, K5, K94, K95, K100).

- Ad verme işlemini hoca ya da yaşlı bir kişi yapar (K1, K2, K3, K4, K5, K10, K94, K95, K100).
- Hoca, çocuğu kucağına alır, çocuğa konulan adı çocuğun sağ kulağına üç defa söyler ve ezan okur (K3, K5, K6, K11, K94, K95, K100)..
- Hocaya hediye verilir (K1, K2, K3, K81, K88, K94, K95, K100).
- Çocuğa ad verilirken, dedesinin ya da ninesinin adının verilmesine, verilen adın Kuran'da geçmesine dikkat edilir (K1, K2, K3, K26, K48, K50, K95, K100).

1.1.1.3.7.İlk Gezme

Çocuk kırkı çıktıktan sonra gezmeye götürülür. Çocuğun ilk kez toplum içine çıktığı bu gezmede birtakım âdet ve inanmalar uygulanır. Gölpazarı'nda çocuk ilk gezmeye ebesine götürülür. Ebeye giderken sabun, yemeni, şeker ve kahve ile birlikte gidilir. Zile'de loğusa kendisini görmeye gelenlere iadeye gider. İlk önce, akıllı ve okumuş olsun diye, alim, hekim, müftü evine götürülür. Gittiği eve bereket getirsin diye, un ambarına götürülüp yanaklarına un sürülür. Anne gezmeden dönünce üzerlik yakarak çocuğu üstünde tütsüler (Batur, 1959: 1971-1973). Tire'de çocuk kırklandıktan sonra ilk kez başından tek nikah geçmiş zengin bir kadının evine götürülür. Eli şeker tabağına batırılır. Ev sahibi yumurta ve pamuğun yanında tuz ve soğan da verir (Artan, 1973: 6724).

- Feke yöresinde çocuk ilk gezmesine kırkı çıktıktan sonra götürülür (K12, K26, K70, K72).
- Bir hafta sonra götürülür (K81, K82, K83, K92, K94, K95, K100).
- Çocuk ilk gezmesine, anneannesine ve babaannesine götürülür (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K88, K91).
- Yakın akrabalara götürülür (K12, K77, K84, K87, K88, K91, K94, K95).
- Çocuğa götürüldüğü evde altın takılır ya da başka hediyeler verilir (K12, K26, K70, K88, K91).

1.1.1.3.8.Aydaş Çocuk

Yeni doğan çocuğun zaman içinde gelişmesi, palazlanması beklenir. Bu süre içerisinde gelişmeyen, cılız kalan, hastalıktan kurtulamayan çocuklara “aydaş çocuk” denir. Aydaş çocuğu tedavi etmek için Feke halk kültüründe bazı pratikler uygulanır.

- Herhangi bir dört yol ağzında odunların üzerine bir kazan konur ve aydaş aşı pişirilir. Bu temsili bir olaydır, kazan boştur ve odunlar yakılmaz (K12, K26, K70, K72, K74, K92, K94, K95).
- Aydaş çocuk yaşlı bir kişinin koynundan geçirilir (K76, K77, K78, K79, K94, K95, K100).
- Yaşlı bir ağacın dalları arasından geçirilir (K12, K26, K70, K84, K95, K100).
- Aydaş çocuk delikli taştan geçirilir (K12, K26, K92, K94, K95, K100).
- Aydaş çocuk kurt ağzından geçirilir (K12, K26, K78, K79, K81, K95, K100).
- Çocuk kuşburnu denilen dikenli gül ağacının arasından geçirilir (K12, K26, K70, K72, K74).

Uygulamalardan dört yol ağzında “aydaş aşı” pişirme dikkat çekicidir. Burada çocuğun fiziksel olarak henüz tam anlamıyla olgunlaşmadığı ve bu şekilde yolların kesiştiği noktadan da güç alarak çocuk ateşle olgunlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bir taklit büyü olarak değerlendirilebilir.

1.1.1.3.9.Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk

Anadolu'da vaktinde yürüyemeyen, konuşamayan çocuğa çeşitli pratikler uygulanır. Bunlar, dinsel-büyüsel işlemlerdir. Yürümeyen ve konuşmayan çocuk türbelere götürülür, türbelerin etrafında dolaştırılır, adaklar adanır. Çeşitli yiyecekler yedirilir, içirilir, ya da hazırlanmış kimi karışımlar çocuğun vücuduna sürülür. Yürümesi için, “köstek kesme” ya da “köstek kırma” adı verilen işlem yapılır.

Feke yöresinde vakti geldiğinde yürüyemeyen ya da konuşamayan çocuklar için çeşitli âdetler uygulanmaktadır:

- Konuşamayan çocuğun dilinin altında tutuklu damar varsa kesilir (K12, K26, K70, K72, K74, K91, K92, K94, K95, K100).
- Çocuk ocağa götürülür (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K76, K77, K78, K79).

- Çocuğa okunmuş su içirilir (K12, K26, K70, K72, K91, K92, K94, K95, K100).
- Muska yazdırılır (K83, K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Doktora götürülür (K12, K26, K75, K76, K77, K78, K79, K81, K82).
- Bıldırcın yumurtası yedirilir (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K95, K100).
- Türbeye götürülür (K75, K76, K77, K78, K83, K84, K87, K88).
- Zamanında yürüyemeyen çocuğun yürümesi için “köstek kesme” adı verilen uygulamalar yapılır (K12, K26, K70, K72, K74, K75).
- Çocuğun ayakları birbirine iple bağlanır ve ip kesilir (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K95, K100).
- Çocuk doktora götürülür (K12, K26, K70, K76, K77, K78).
- Hocaya götürülür (K12, K26, K70, K72, K74, K95, K100).
- Sevdiği bir şey gösterilerek yürümesi beklenir (K12, K26, K70, K72, K74, K75).

“Köstek kesme” uygulamasında çocuğun yürüyememe durumunu ortadan kaldırmak için taklit büyü şeklinde bir işlem görüyoruz. Çocuğun ayaklarına bağlı olan ip kesilerek ayaklarının açılması ve yürümesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

1.1.1.3.10.Huy Kesme

Feke halk kültüründe huysuz olan, çok ağlayan çocukları bu huylarından vazgeçirmek için bazı uygulamalara başvurulmaktadır:

- Çok ağlayan çocuğun ağzına Cuma günü terlikle vurulur (K12, K26, K70, K79, K81, K82, K92, K94, K95, K100).
- Huyundan vazgeçirmek için hocaya muska yazdırılır (K12, K26, K82, K94, K95, K100).
- Hocaya okutulur (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K76, K77, K92, K94, K95, K100).
- Ocağa gidilir (K12, K26, K70, K92, K94).

1.1.1.3.11. Sütten Kesme

Feke yöresinde bazı çocuklar çok ileri yaşlara kadar annelerini emmektedirler. Çocukları bundan vazgeçirmek için bazı uygulamalar vardır:

- Annenin meme ucuna çam sakızı ile acı biber ya da salça sürülür (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K76).
- Bunun yanında sakıza saç kılı dolanıp meme ucuna yapıştırılır (K12, K26, K70, K72, K94, K95, K100).

1.1.1.3.12. İlk Diş/Saç Kesme

Doğumdan sonra çocuğa uygulanan adet ve inanmaların bir kısmı da; ilk dişin çıkmasında ve ilk tırnağın kesilmesinde uygulanır. Çocuğun ilk dişinin çıkması aile ve çevresi tarafından sevinçle karşılanır. Çıkan bu dişle birlikte çıkacak diğer dişlerin de sağlam olması için törenler uygulanır. Anadolu'da bu törenler; *diş buğdayı*, *diş hediği*, *diş bulguru* gibi adlarla anılır. Çocuğun ilk tırnağının kesilmesinde de birtakım adet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun eli, tırnakları kesildikten sonra, içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur; oradan aldığı paralar, erkekse büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, Kızsa çeyizine “maya” olarak saklanır (Boratav, 1984: 155).

Feke yöresinde, ilk dişini çıkaran çocuğa uygulanan âdet ve inanmalar şunlardır:

- Çocuğun ilk dişi çıktığında “diş hediği” adı verilen kaynatılmış buğday, mısır ya da nohut komşulara dağıtılır (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K92, K94, K95, K100).
- Çocuğun ilk dişini gören kişi çocuğa bir hediye alır (K12, K26, K92, K94, K95, K100).
- Dişi çıktıktan sonra çocuğa kemirmesi için sert yiyecekler verilir (K12, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).

Çocuğun saçının ilk kez kesileceği zaman da bazı âdet ve inanmalar uygulanır:

- Çocuk adaklı ise saçını niyet edilen zamana kadar kesilmez (K12, K26, K70, K72, K74, K75, K76, K77),

- Çocuğun saçını ilk defa kesen çocuğa hediye verir (K12, K26, K70, K72, K74).

1.1.1.3.13.Kız Çocuklarında Kulak Delme

Ülkemizde, kız çocukları doğduktan sonra kulakları delinir. Eski toplumlardan günümüze kadar, insanlar süslenme ihtiyacı duymuşlardır. Bu amaçla, burunlarına, kulaklarına, boyunlarına, el ve ayakları ile parmaklarına çeşitli süs eşyaları, takılar takmışlardır. İlkel insan, taktığı bu takılar ve uğurlukların kendisini tehlikelerden koruyacağına inanmıştır. Kimi zaman süs eşyası kimi zaman da dışarıdan gelebilecek etkilere karşı takılan bu nesneler, günümüz toplumlarında da görülmektedir.

- Feke yöresinde kız çocuklarının kulakları ısıtılmış iğne ile delinir (K12, K26, K70, K72, K74, K91, K92, K94, K95, K100); ancak daha öncesinde kulak sarımsak ile uyuşturulur (K12, K26, K70, K72, KK92, K94, K95, K100).
- Kulağı delene hediye verilir (K12, K26, K72, K91, K92, K94, K95, K100).
- Eğer altın takılmayacaksa delik kapanmasın diye ip geçirilir (K12, K26, K70, K72, K94, K95, K100).

1.1.2.Evlenme

Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden biri olan evlenme; kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, adet gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur.

Türkiye'de kültürel değişimlerin yoğun olarak görüldüğü büyük kentlerde, doğrudan tanışıp anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlaşırken, geleneksel kesimlerde evlenme biçimlerinin başında görücülük başta gelmektedir. Görücülükte, erkeğin aile bireyleri ile akraba ve komşulardan seçilen birkaç kadın, daha önce düşündükleri ya da komşularca önerilen kızın evini ziyaret ederek, kızı yakından incelemeleri ve niyetlerini kıza ve ailesine belli etmeleri söz konusudur. Buna kız bakma, görücü çıkma, dünür gezme gibi adlar verilir. Görücüler kızı görüp, olumlu bir yargıya vardıldıktan sonra, daha ayrıntılı bilgiler edinmek için ziyaretlerini bitirirler. Böylece, kız ailesine de düşünme

payı bırakılmış, damat adayı hakkında bilgi edinmeleri için zaman tanınmış olur. Her iki tarafın olumlu bir karara varması sonucu görücülerin işi bitmiş olur. Görücülük yoluyla evlenmede, evlenecek erkek veya kızdan çok, ailelerin girişimi, isteği ve beğenisi ön plandadır (Örnek, 2000: 185-186).

1.1.2.1.Evlendirme Biçimleri

Anadolu'da değişik evlenme biçimlerine rastlanır. Bunlardan kız kaçırma yoluyla yapılan evlilikler önemli bir yer tutar. Kız kaçırma olayındaki evliliklerde kız ya gönüllüdür, isteyerek kaçar ya da gönülsüz olduğu halde, oğlan tarafından kaçıılır. Kimi zaman kıza ait bir şeyin kaçırılması, kız kaçırmakla eş tutulur. Hakkari'de “dezmal” kaçırması denilen bu adete göre; kız çeşmede, yolda ya da evdeyken delikanlı kızın başörtüsünü zorla çözüp kaçıırır. Başörtüsü kaçırılan kız gerçekten kaçırılmış sayılır ve oğlan ailesi kızın ailesiyle anlaşmak zorunda kalır (Örnek, 2000: 186).

Çumra'da, düğün veya bayramda eğlenirken oğlanın anası kızın başına bir çalık atar. Bu çalık atmadan sonra kız resmen nişanlı sayılır. Kız, çalık atan kadının oğlunu istemiyorsa oyuna hiç çıkmaz, çıksa da başına örtülen çalığı kaldırıp atar. Bazen de delikanlı gözüne kestirdiği kızın yolunu keser, kaçıırır (Varol, 1954: 1020).

Evlenme çağına geldikleri halde çeşitli nedenlerle evlenemeyen oğlan ile kız kaçmak için anlaşırlar. Yaşlıca bir kadın arabulucu seçilir. Kadın kaçacakları günü ve yeri ayarlar, sonra aradan çekilir. Ev sahibi onları himaye eder. Aradan bir kaç gün geçince ev sahibi yanında üç beş kişiyle kız evine gider, kızın babasına durumu uygun bir dille anlatır. Babanın istediği başlık konuşulur, ardından oğlan evine gidilir, iş tatlıya bağlanmaya çalışılır (Şentürk, 1971: 6072).

- Feke yöresinde; gençlerin aralarında anlaşarak ve ailelerin onayı ile, görücü usulü ile ve kız kaçırma şeklinde evlilikler görülmektedir (K3, K4, K5, K6, K30, K31).
- Anlaşılarak yapılan evliliklerde gençler birbirlerini tanıdıktan sonra evlenmeye karar verirler (K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Bunu ailelerine bildirirler (K81, K82, K83, K84, K91).
- Erkeğin ailesi kızı istemeye gider; ancak gençler daha önceden anlaştıklarından bu bir formaliteden ibarettir (K92, K94, K95, K100).

- Aileler çocukların birbirlerini daha iyi tanımalarını isterler (K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Son zamanlarda, özellikle tahsil yapan gençler arasında, anlaşarak evlenme sayısı artmıştır (K3, K4, K5, K6, K7, K8).

Feke yöresinde kız kaçırma olayı ile ilgili çeşitli uygulamalar vardır:

- Kız kaçırma yoluyla evlenme, kızın ailesinin kızı vermemesi durumunda gerçekleşir (K1, K2, K3, K42, K43).
- Kız ve erkek anlaşır ve kızın ailesinin haberi olmadan kaçarlar (K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K95, K100).
- Kaçırma olayından sonra erkeğin babası kızın babasına aracı yollayarak durumu düzeltmeye çalışır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10).
- Bazı durumlarda kızın babası gençlerle barışır ve düğüne gelir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10).
- Bazı durumlarda ise aile kızıyla barışmaz (K94, K95, K100).

1.1.2.2.Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme

Geleneksel kesimde kız ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik gelişmelerle buluş çağına girmesiyle evlilik çağı başlar. Bu belirtilerle birlikte kişisel sorumluluklar da başlar. Kızlar ev işlerine katılarak, aile ve grup içersinde genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünür, karşı cinsle ilgilenmeye başlarlar. Erkek çocuk da, aynı toplumsal role bürünerek, evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Bu arada erkeğin askerliğini yapması, İş bulması, evlenmesi için geçerli sayılan ölçülerdir. Evlenme işinde, abilerin, ablaların daha önce evlenmelerine dikkat edilir. Abla veya abinin izni olmadan, küçük kardeşe evlenme sırası verilmez. Kırsal alanda evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır. Yasalarımıza göre çocuğun reşit sayıldığı yaş 18'dir. Medeni kanuna göre evlenebilmek için kızın 15,erkeğin 17 yaşını doldurması gereklidir. Ancak, 14 yaşını doldurmuş kızla, 15 yaşını doldurmuş erkek yargıç kararıyla ve ana baba vesayeti ile evlenebilirler (Örnek, 2000: 189-190).

Feke yöresinde evlilik yaşı konusunda farklı düşünceler vardır.

- Evlilik yaşı kızlar için 13-14, erkekler için 17-18'dir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10).

- Evlilik yaşı günümüzde kızlarda 18-20, erkeklerde 20-22 olmuştur (K77, K78, K79, K81, K82, K83, K94, K95, K100).
- Evlenecek erkek mutlaka askerliğini bitirmiş olmalıdır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7).

Yörede evlilik yaşı eskiden çok küçük olmasına rağmen günümüzde bu yaş artık oldukça büyümüştür. İlçe merkezine göre köylerde evlilik yaşı daha küçüktür. Tahsil olanağının olmaması, eğitim düzeyinin düşüklüğü, tarım ile ilgili işlerin yoğunluğu, evlenme yaşının köylerde daha küçük olmasının nedenleri arasında sayılabilir. İlçe merkezinde ise tahsil olanaklarının bulunması ve kültürel değişim evlilik yaşını daha yukarılarda tutmuştur.

Evlenme çağına gelen gençler, evlenmek istediklerin çeşitli davranışlarla ailelerine belli ederler. Çankırı'da evlenmek isteyen delikanlı eve geç gelir, sabah geç kalkarmış, yemek beğenmez, her şeye kusur bulurmuş. Daha olmazsa, anasının ayakkabısını nal çivisiyle eşiğe cakarmış (Koşay, 1944: 2). Sinop'ta erkekler babasının ayakkabılarını ters çevirerek iki ayakkabıyı birbirine sürterek; kızlar yemek yemeyerek, kimseyle konuşmayarak, somurtarak evlenme isteklerini belli ederler (Özdoğan, 1971: 6109; Gençtürk, 1963: 3096).

Feke yöresinde evlenme isteği aileye çeşitli yollarla duyurulur, ya da aile bu durumu çocuklarına sorarak öğrenir.

- Evlenmek isteyen genç sürekli yalnızlıktan şikayet eder (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K10).
- Asi tavırlar sergiler (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7).
- Evlenen gençleri örnek gösterir (K2, K3, K4, K10).
- Yastığa sarılır (K7, K8, K9, K10, K12 K15).
- Pilava kaşık diker (K7, K8, K9, K10, K12 K15).
- Anne ve babasıyla konuşur (K1, K2, K3, K4, K5, K6).
- Aile bireyleri aracılığıyla isteğini ailesine iletir (K7, K8, K9, K10, K12 K15).
- Askerlikten sonra aile çocuğuna evlenmek isteyip istemediğini sorar (K94, K95, K100).

- Kız evlenme isteğini belli etmek için babasının ayakkabısına çivi çakar (K7, K8, K9).

Evlilik isteğini daha çok erkek çocukların ailelerine iletebildiklerini görüyoruz. Askerden dönen gencin evlenme zamanının geldiği düşünülmekte ve gerektiğinde gence böyle bir talebi olup olmadığı sorulmaktadır. Erkek çocuklar kızlara göre evlenme isteklerini daha rahat belli edebilmektedirler, gerektiğinde bu isteklerini sözlü olarak da ailelerine iletirler. Kızların evlenme isteklerini açıklamaları hoş karşılanmaz. Kızlar, kısmetlerini beklemelerinin dışında isteklerini sınırlı da olsa davranış yoluyla belli ederler.

1.1.2.3.Evlilik Öncesi

Evlilik öncesi dönem; gelin ya da güvey seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesimi ve nişanı kapsayan dönemi ifade etmektedir. Bu dönem evliliğin gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır.

1.1.2.3.1.Gelin-Güvey Seçimi

Toplumumuzda evlenecek gençlerde birtakım özellikler aranır. Kayseri'de gelin seçiminde hamamlar önemli bir yer tutar. Orada kızın vücudu, huyu, bohçasının içindekilerden marifetleri, araştırılır. Damat adayının seçiminde, damat olacak erkeğin çirkin, hasta ve işe yaramaz olmaması yeterli olup, diğer olumlu özellikleri soruşturulur (Türkten, 1996: 227-233). Artvin'de evlenmeye hazır kızlar; ağzı var dili yok, çok hamarat, gökte uçan kuşun örneğini çıkarır sözleriyle övülür (Özdemir, 1985: 26). Kız beğenmede, kızın düz tabanlılığı üzerinde durulur. Düz taban kızın uğursuzluk getireceğine inanılır. Çatık kaşlı kızların bahtlarının açık, ömürlerinin uzun olacağı düşünülür. Artvin'de gelin ve güvey adaylarının soyunun araştırılmasına “saraflama” denir (Dede, 1996: 118).

Feke yöresinde gelin adayında bazı özellikler aranır.

- Güzel olmalı (K70, K72, K81, K92, K94, K95, K100).
- Uzun boylu olmalı (K92, K94, K95, K100).
- Becerikli, akıllı ve terbiyeli olmalı (K70, K72, K77, K78, K79, K81).
- Abdestli-namazlı olmalı (K79, K81, K82, K83, K84, K87, K88).

- Huyu iyi olmalı (K70, K72, K83, K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Ailesi iyi olmalı (K70, K83, K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Dürüst olmalı (K77, K78, K79, K81, K82, K83).

Yörede güvey adayında da bazı özellikler aranmaktadır.

- İçki, kumar gibi kötü alışkanlıkları olmamalı (K70, K72, K74, K75, K76, K77, K78, K100).
- Bir işe sahip olmalı (K75, K76, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Dürüst, namuslu ve akıllı olmalı (K70, K72, K74, K75, K95, K100).
- Askerliğini tamamlamış olmalı (K70, K72, K81, K82, K83, K84, K87, K88).
- Abdestli-namazlı olmalı (K70, K72, K74, K75).
- Ailesi iyi olmalı (K72, K74, K79, K81, K82).
- Okumuş olmalı (K75, K76, K77, K78).

Dürüst, namuslu, akıllı ve iyi huylu olma, ailenin iyi olması özellikleri, hem gelin hem de güveyde aranan ortak özellikler olarak değerlendirilebilir. İçki ve kumarı olmama, bir işe sahip olma, askerliğini bitirmiş olma, okumuş olma gibi özellikler ise yörede daha çok güveyde aranan özellikler arasında gösterilebilir.

1.1.2.3.2.Kismet Açma

Feke yöresinde kabul gören evlenme yaşını geçip de evlenemeyen kızların kismetlerinin kapalı olduğu kabul edilir. Evlenemeyen kızların kismetlerinin açılması için çeşitli uygulamalara başvurulur. Kismetin kapalı olması kızlarla ilgili bir durum olarak kabul edilmektedir. Erkekler için kismetin kapalı olması durumu söz konusu değildir.

Artvin, Posof, Ardahan, Oltu, Narman, Tortum ve İspir'de kismetleri açılın diye gençlerden tuzlu ekmek veya tuzlu peynir yeme, rüyaya yatma, niyet namazı kılma gibi davranışlarda bulunması istenir (Dede, 1996: 124). Evlenemeyen kızlar, Ardahan'da, “kıkıl” adı verilen çok tuzlu yaptıkları ekmekleri, bir duvarın üzerine koyup beklerler. Karga ekmeği hangi yöne götürürse, o yöne gelin gideceklerine, Şavşat'ta ,evlerine gelen misafirin eşeğine binerler, eşek hangi yöne giderse o yöne

evleneceklerine, koçların yünü ile elbise diktiklerinde kismetlerinin açılacağına inanırlar (Karataş, 1968: 5011).

Feke yöresinde kismet açma konusunda yapılan uygulamalar şunlardır.

- Cuma namazı çıkışında namazdan çıkanlardan birine kilit açtırılır (K72, K74, K92, K94, K95, K100).
- Kismetin açılması istenen kızın başının üzerinde kilit açılır (K72, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Hocalara muska yazdırılır (K72, K74, K75).
- Kurşun döktürülür (K72, K74, K75, K77).
- Nişan kurdelesinden bir parça alınır (K81, K82, K83, K94, K95, K100).
- Uygun bir kismet aranır (K72, K74, K75, K76, K77).

Yörede uygulanan kilit açtırma âdeti, benzetmeye dayalı büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Kismetin kapalılığı, kilidin kapalılığına benzetildiğinden kilidin açılması yoluyla kismetin de açılacağına inanılır. Halk kültüründe birçok uygulamada karşımıza çıkan muska yazdırma bu konuda da karşımıza çıkmaktadır. Yazdırılan muska genç kızın üzerinde bulundurulur, böylece en kısa zamanda kismetinin açılacağına inanılır.

1.1.2.3.3.Görücülük/Kız İsteme

Geleneksel kesimde , evlenme işi; kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya başlarlar. Bu konuda arkadaşlar komşular da yardımcı olur (Örnek, 2000: 190).

Türkiye'de evlenecek gence kız bakmak , kız görmek için başvuru bu adete, *ağız arama, dünür düşme, dünür gezme, dünür gitme, el basma, elçilik , görücülük, görücüye çıkma, kız arama, kız bakma, kız beğenme, kız sarraflama, kız isteme, söz taşıma* gibi adlar verilir. Kız istemeye giden kişilere ise, *arabulucu, aracı , saye kılğan, büyük dünür, dilekçi, düğür, dünür, tüngür, dünürcübaşı, dünürbaşı, görücü, elçi, kılavuz* gibi adlar verilir (Kaya, 1996: 148-157).

Görücülük, daha çok şehir ve kasaba ortamlarının bir göreneği olarak belirir. Köy çevresinde, görücülük ile kız isteme töreleri birbirine karışmıştır. Aynı köyde veya aynı mahallelerde yaşayan gençler ve aileleri zaten birbirlerini gördükleri ve tanıdıkları için, bu çevrelerde görücülüğe gitmek yerine, doğrudan dünürçülüğe gidilmektedir. Geleneğin devam ettiği yerlerde kız görmeye kadınlar gider. Bunlar oğlanın anası ile, yakın akraba ve yaşlı kadınlardır. Kadınlar, önce kızın güzelliği, törelere uygun davranışları üzerinde durur, yargıya varırlar. Daha sonraki aşamalar kızın ve ailesinin soruşturulmasıdır. Bu arada kız tarafına da düşünme süresi tanınmış olur. İki taraf karşılıklı olumlu değerlendirmeye varınca, görücülerin işi sona erer (Boratav, 1984: 173).

Feke yöresinde görücülük/kız isteme konusunda uygulanan bazı âdet ve inanmalar vardır.

- Kız istemeye gitmek için özel bir gün yoktur; fakat perşembe günü akşam yani cuma arifesinde gitmek iyi olur (K72, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Düğünlerde görülüp beğenilen kız araştırılır ve bir aracı ile dünürçü gitme isteği kızın ailesine iletilir (K72, K74, K75, K76, K77, K78, K79, K81).
- Kız istemeye giderken tatlı ya da lokum götürülür (K79, K81, K82, K92, K94, K95, K100).
- Kız istemeye bu işlerde tecrübeli bir aile büyüğü, anne, baba ve erkek gider (K78, K79, K81, K82, K83, K84, K87, K88, K91, K92).
- Kız Allah'ın emri ve peygamberin kavliyle istenir (K72, K74, K75, K82, K83, K92, K94, K95, K100).
- İkramları gelin adayı kız yapar (K75, K76, K77, K78, K79, K81).
- Kız o akşam verilirse “ağız tatlısı” yenir, süre istenirse daha sonra tekrar gidilir, istenen sürede damat adayı araştırılır, kız verildikten bir gün sonra kız evinde davetliler toplanır ve tatlı yenilir (K72, K74, K82, K83, K84, K87, K94, K95, K100).

Kız isteme ve görücülük âdetlerinde hem kız hem erkek aileler tarafından araştırılır. Aileler çocuklarının mutlu bir evlilik yapabilmeleri için büyük çaba gösterirler. Kız istemeye giderken ekonomik duruma paralel olarak farklı hediyeler alınır. Köylerde genellikle lokum götürülürken ilçe merkezinde daha çok tatlı

götürülmektedir. Kız istemeye gidilirken ailenin yanında kızı istemek için giden tecrübeli kişi yakın akraba ya da komşu olabilmektedir. Gelin misafirlere kahve ikram eder, düşünmek için istenen sürede erkek araştırılır.

1.1.2.3.4.Söz Kesme/Tatlı Yeme/Başlık

“Söz kesimi” dünürçülük, yani kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin , bu anlaşmalarını daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi” ya da “söz kesme” denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler de konuşulur, söze bağlanır (Örnek, 2000: 191).

Türkmen düğünlerinde kadın ve erkek dünürçüler ayrı ayrı söz keserler (Kalkanoğlu, 1953: 807). Yozgat'ta başlığa “günsalık” denir. Verilen para ile kızın çeyizi hazırlanır. Evin bütün eşyalarını kız tarafı yapar. Kız tarafına yapılan hediyelere “yolluk” denir (Köktürk, 1971: 5879-5883; Özbaş, 1968: 4795).

- Feke yöresinde söz kesme ve tatlı yeme ile ilgili çeşitli uygulamalar vardır. Kız evine isteme için kız evi tarafından istenen süreden sonraki ikinci gidişte bir sini baklava da götürülür. Baklava dışarıda, arabada bırakılır. Kızın babası, yoksa kızı verecek olan büyüğü olur cevabını verince söz kesilmiş olur. Kızın babasının “yolunuz olsun” sözü kızın verildiğine işaretidir. Dışarıdan getirilen tatlı evdekilere ikram edilir. Kız ve erkek, büyüklerin elini öperler. Bilen biri varsa Kur'an okunur ve dua edilir. “Büyük tatlı” denilen ve akrabalarla komşuların davet edildiği toplantının tarihi tespit edilir. Alınacak takılar belirlenir. Bu büyük tatlıda söz yüzükleri takılır (K72, K74, K75, K76, K77, K78, K79, K81, K87, K95, K100).

Eskiden beri “kalın”, “başlık”, “süt hakkı”, “anne hakkı” adıyla bir miktar para toplumun bazı kesimlerinde günümüzde de ödenmektedir. Bu para, ileride herhangi bir sorun çıkmaması için tanıklar huzurunda babaya verilmektedir.

- Feke yöresinde 15-20 yıl önce başlık parası verilirdi; ama şu an başlık parası ödenmemektedir. Başlık parasının olduğu yıllarda, başlık parası erkek evinin zenginliğine göre değişmektedir (K16, K25, K42, K72, K74, K75).

1.1.2.3.5.Nişan

Söz kesiminden sonra gelen aşama nişan törenidir. Nişan töreni Anadolu'nun pek çok yöresinde düğün törenlerine benzerlikler gösterir. Nişan harcamalarını ve törenlerini kimi yörelerde kız tarafı üstlenirken, kimi yörelerde erkek tarafı üstlenmekte, kimi kez de kız ve erkek tarafı ortak olarak masrafları üstlenmektedir. Ancak, ister kız tarafı nişanı yapsın isterse erkek tarafı yapsın, nişan töreni kızın evinde veya kızın ailesinin uygun gördüğü yerde yapılmaktadır.

Nişan törenlerinde, iki tarafın onayladığı sevilen ve sayılan bir aile büyüğü tarafından, kız ve oğlana, iyi dileklerle yüzükleri takılır. Nişan töreninde, kız tarafı ve oğlan tarafı kıza takılar takarlar. Tören aile arasında veya geniş bir davetli arasında yapılır. Eskiden yapılan yemekli nişan törenleri, son yıllarda yerini pastalı ve şerbetli törenlere bırakmıştır. Geleneksel kesimde evlerde yapılan törenlerde kadın erkek ayrı eğlenirlerken, salonda yapılan törenlerde kaç-göçe önem verilmemektedir.

- Feke yöresinde nişan töreni çeşitli âdet ve inanmalarla yapılmaktadır. Yörede nişan töreni her düğünden önce yapılmayabilir. Ailelerin ekonomik güçleri bunda etkilidir. Büyük tatlıdan sonra kız evinin uygun olduğu bir gün erkek evi nişan günü belirlemeye gider. Genellikle hafta sonu bir gün belirlenir. Nişanlar daha çok müzik eşliğinde yapılır. Bazı aileler ise nişanı mevlitle yaparlar. Nişan müzikli yapılacaksa davetiyeleri bir hafta önceden gelecek olan misafirlere dağıtılır. Davetiyenin yeterli olmadığı zamanlarda komşulardan ikisinin yardımıyla nişan töreni çevreye duyurulur. Nişandan önce erkek evi valiz yapar. Bu valizin içinde kıza alınan nişan kıyafeti ve diğer hediyeler vardır. Nişan günü kız evine süslenen arabayla gidilir, yani nişan kız evinde yapılır. Daha önceden hazırlanan davul-zurna ya da son zamanlarda orkestra ile çalınıp oynanır. Bir süre sonra birbirine kurdele ile bağlı olan yüzükler getirilir. Yüzükleri bir aile büyüğü takar. Yüzük önce kıza sonra erkeğe takılır. Daha sonra yüzüğü takan kişi mutluluğun daimi olması yönünde bir konuşma yapar. Yüzükleri birbirine bağlayan kurdele kesilir. Ardında takı ve kırkım merasimine geçilir. Kırkım; nişana katılanların çifte sağladıkları para ve diğer eşyalardan oluşan katkılardır. Genellikle yüzükleri takan kişi, kırkımda kimin ne kadar para attığını duyurur ve darısının evlenmemiş bir yakınına, parayı atanın kendisi bekarsa kendisine olmasını diler. Toplanan takı, para ve hediyeler halka duyurulur. Eğlence bir

süre daha devam eder. Ardından herkes dağılır. Biriken paralarla kız evi çeyizini tamamlar (K72, K74, K75, K76, K94, K95, K100).

Nişan töreni kız ve erkeği evliliğe biraz daha yaklaştırır. Yapılan nişan töreniyle dünürler çevreleriyle birlikte birbirlerini daha yakından tanır ve iki taraf arasında bir yakınlık sağlanmış olur. Nişan töreni esnasında yapılan takı ve kırkım merasimi toplumsal dayanışmanın güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Bu ekonomik katkı ile çiftin ihtiyacı olan eşyalar daha kolay bir şekilde alınmaktadır. Bu da hem kız ve erkeğin hem de ailelerinin ekonomik yükünü hafifletmiş olur. Ayrıca kültürel değişimle artık, nişandan önce yapılan bohçanın yerini valizler almıştır. Bu, daha çok ilçe merkezinde görülmektedir.

1.1.2.3.6.Nişanlılık

Nişan töreninden düğüne kadar geçen zamanı kapsayan nişanlılık dönemi kız ve erkeğin birbirlerini her açıdan daha yakından tanımaya fırsat bulacakları ve evliliklerine zemin hazırlayacakları bir süreçtir. Nişanlılık dönemi de çeşitli âdetlerin uygulandığı bir dönemdir.

Gençler nişan töreninden sonra artık nişanlıdırlar. Nişanlılık, gençlerin birbirini tanıdıkları ve ailelerin de düğün için hazırlıklarını tamamladıkları dönemdir. Geleneksel kesimde nişanlılık döneminde gençler, ya aileleri yanında birbirleriyle görüşürler, ya da saklı gizli görüşmeye, çalışırlar. Kars/Göle'de nişanlanan gençler, nişan günü yeni gelenler aracılığıyla odada bir araya gelirler (Artan, 1958: 1808-1809). Posofta nişanlı genç gizli gizli geceleri kız evine yatmaya gider (Aydınoglu, 1968, 6224-6228). Suşehri Köylerinde nişandan sonra dini nikah kıyılır (Polat, 1953: 821-823). Divriği'de nişanlılık süresi içinde, kız ve oğlan taraftan birbirlerine bayramdan önce kıza bayramlık kurban gönderilir (Aslanoğlu, 1972: 6175-6178).

Feke yöresinde nişanlılık döneminde çeşitli âdetler uygulanmaktadır.

- Nişanlılar sadece aile ziyaretlerinde birbirlerini görüp kısıtlı bir konuşma imkânı bulabilirler (K72, K74, K75, K76).
- Nişandan sonra nişanlıların görüşmelerine izin verilir (K77, K78, K92, K94, K95, K100).
- Bayramlarda ve tatil günlerinde erkek, nişanlısıyla ziyaretlere gider ve görüşme olanağı bulur (K77, K78, K79, K81, K82, K83, K84).

- Bayramlarda erkek evi kız evini mutlaka ziyaret eder (K72, K74, K75, K76, K77, K92, K94, K95, K100).
- Kıza alınan takı ya da kıyafetler bir arada kıza verilir (K72, K74, K75, K76, K77).
- Kızın annesine, babasına ve kardeşlerine de bazı hediyeler alınır (K76, K77, K78, K79, K81).
- Alınacak bu hediyeler erkek evinin ekonomik gücüne göre değişebilmektedir (K72, K74, K75, K76, K77, K78, K79, K81, K82, K83, K84, K87).
- Kız evine zengin olanlar kurbanlık gönderebilir (K72, K94, K95, K100).
- Kız evine ziyarete gidilirken lokum, tatlı götürülür (K77, K78, K79, K81, K82, K83, K84, K87, K95, K100).
- Kız, nişanda takılan takıları bayramda akraba ziyaretlerinde takar (K81, K82, K83, K84, K92, K94, K95, K100).
- Nişanın bozulması durumunda, nişanı bozan kız tarafı ise nişandaki takıları iade eder, nişanı bozan erkek tarafı ise takıların tamamı kız evinde kalır (K72, K74, K75, K76, K87, K88, K91).

Yörede nişanlıların görüşme ya da görüşme sıklıkları köy ve ilçe merkezinde farklı olmaktadır. Köyde yaşayan nişanlılar aile ve bayram ziyaretleri dışında çok fazla görüşme imkânı bulamamaktadırlar. İlçelerde ise nişanlılar tatil günlerinde ve diğer zamanlarda dışarı çıkabilmektedirler. Bu durumlarda da genellikle akraba ziyaretleri yapılmaktadır. Köyler ve ilçe merkezi arasındaki bu fark ilçe halkının şehir kültürüne daha yakın olmasıyla açıklanabilir.

Bayramlarda erkek evi kız evini ziyarete giderken mutlaka yanlarında hediyeler götürürler. Hediyelerin sayısı ve değeri ailenin ekonomik gücüne bağlıdır. Çok zengin olan aileler kız evine Kurban Bayramı'nda kurbanlık yollayabilmektedirler. Nişanın bozulması durumunda ise nişanı bozan taraf nişandaki masrafların külfetini üstlenmiş olur.

1.1.2.3.7.Davet/Okuntu

Anadolu'nun hemen her yöresinde nişan veya düğünden birkaç gün önce davetlilere çağrı yapılır. Bu çağrı, kimi zaman küçük, kimi zaman büyük hediyelerle

yapılır. Çağrısı bu iş için görevlendirilen kişiler yapar. Mut'ta, nişan törenine ve düğüne davet okuntu ile yapılır. Davet edilen kişiye, önemine göre gelinin önceden hazırladığı mendil, çevre, çorap gibi el işlemleri ya da bir basma parçasından kesilmiş ufak mendil gönderilir (Soylu, 1973: 6663-6664). Yozgat köylerinde bir kadın ve bir erkek çağrıcı, “davetçi” olarak görevlendirilir (Köktürk, 1971: 5879-5883). Ergani'de oğlan evi davetlileri nişana çağırarak için “yendekçi” adı verilen kadınları tutar. Yendekçiler evlere gider, davet ettiği kişiler, kadına para, bulgur, yazma verirler (Gülben, 1964: 3592-3593). Bolu'da kız ve oğlan evi beş on kişiyi “okuyucu” olarak komşulara çıkarır. Okuyucu hanımlar her eve sakızlı, karanfilli bir dilim ekmek verir ve onları düğüne çağırır (Nuri, 1961: 2307-2309).

Feke yöresinde düğüne davet çeşitli yollarla yapılmaktadır.

- Davetiye ile davet yapılabilir (K72, K74, K75, K81, K82, K83, K84, K87).
- “Okuntu” ile yapılabilir (K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Komşulardan bir kadın, koluna bir yazma bağlar ve çevredekileri davet eder (K74, K75, K76, K77, K78).
- Okuntu olarak; şeker, çorap, yazma ve lokum dağıtılabilir (K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100),.
- Yakın akrabalara gömlek, yazma gibi eşyalar verilirken, akraba dışındakilere bardak, iğne, mendil, ayna, çorap verilir (K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95).
- Kız evinin davet için dağıtacağı okuntular erkek evi tarafından alınıp kız evine verilir (K72, K74, K87, K88, K91, K92, K94, K95).

Yörede düğüne davete büyük önem verilmektedir. Düğüne davet temel olarak davetiye ve okuntu ile yapılmaktadır. Okuntu; komşu ve akrabaları düğüne davet için dağıtılan hediyelerdir. Genellikle köylerde yapılacak olan düğünlere davet okuntu ile yapılmaktadır. İlçe merkezinde ise davet büyük oranda davetiye ile yapılır. Davetiye ve okuntu arasında ekonomik olarak büyük bir fark olmaması dikkate alındığında bu farklılık geleneklere köylerde daha bağlı olunmasıyla açıklanabilir.

1.1.2.4.Düğün

Düğünün ne zaman olacağı iki tarafın ailelerinin anlaşması ile kararlaştırılır. Bu süre çok kısa olabileceği gibi, senelerce de uzayabilir. Kimi zaman oğlanın

askerliğı kimi zaman da oğlan tarafının ağırlığı sağlayamaması veya çeyizi tamamlayamaması gibi sebeplerle düğün gecikebilir. Anadolu'da düğünler genellikle sonbaharda olur. Harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması ve yayladan dönmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır (Boratav, 1984: 176).

Düğün toplumsal bir olaydır. Düğüne katılım, daha önce yapılmış olan söz ve nişan törenlerinden daha fazla olur. Düğün töreni ile; gençlerin kuracağı yuva ve ailelerin hısımlık bağları davetlilerin de katılımıyla onaylanmış olur. Özellikle köylerde, düğüne bütün köy halkının katılması istenir. Düğüne çağrı, pek çok yerde okuntu ile yapılır. Düğünler sosyal yardımlaşmanın en fazla görüldüğü törenlerdir. Bu törenin başından sonuna kadar, köylüler düğün evine destek olurlar. Anadolu'da düğünler üç gün ile bir hafta arasında değişir. Ancak, günümüzde bu süre iyice kısalmıştır. Sinop'ta düğünün kararlaştırıldığı gün, kız evi ve oğlan evi karşılıklı birbirlerine börek gönderirler. Buna “ekmek değiştirme” denir (Ülkütaşır, 1963: 2974-2976). Mut köylerinde, kız evine oğlan evinden düğün için götürülecek yiyecekleri “kılıf yengesi” adı verilen, evli geçimi iyi bir kadın götürür (Soylu, 1973: 6663-6664).

Anadolu'nun pek çok yöresinde düğünden önce düğün ekmeği pişirilir. Yozgat'ta oğlan evinin yaptığı ekmeğe “düğün ekmeği”, kız evinin yaptığı ekmeğe “kına ekmeği” denir. Düğün ekmeğinde; hamur açıcı olarak şen tabiatlı, güzel sesli, şen kadınlar çağrılır. Def çalarak türkü söyleyerek hamur yoğrulur. Açıcılar, bir döküm ekmek açtıktan sonra ekmek tahtalarını kenara çeker, kalan bezeler etrafında halay çekerler. Damat geldiğinde ona yağlı bazlama pişirir, bahşiş alırlar. Düğün ekmeği, hamur az da olsa çabuk bitirilmez. Akşama kadar oyunlarla, manilerle devam eder. Kız evinde yapılan ekmekte de oyunlar, şenlikler olur. Bolluk olsun diye gelin oynatılır. Damada yağlı bazlama gönderilir (Özbaş, 1962: 2650-2651).

Feke yöresinde düğün için çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır.

- Kız ve erkeğin ihtiyaçlarının alınması için alışveriş yapılır (K77, K78, K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Bu alışverişte genellikle kızın ve erkeğin anneleri ile kız ve erkek bulunur (K72, K74, K75, K76, K77, K78, K79, K81).

- Kıza gelinlik, çamaşır, ayakkabı, havlu ve elbise alınır; erkeğe ise traş takımı ve pijama takımı alınır (K72, K74, K75, K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Düğünler genellikle hasat zamanlarına denk getirilir (K75, K82, K83, K94, K95, K100) (Ekim, Kasım, Aralık).
- Kız evinde büyük kadınlar yüksük çorbası, kuru fasulye, bulgur pilavı pişirirler (K72, K74, K75, K76, K77, K78, K79, K81, K100).
- Yemek hazırlıkla genellikle bir hayvan kesilir (K72, K74, K75, K76, K77, K78, K79, K81, K82).

1.1.2.4.1.Bayrak Dikme/Sağdıç

Anadolu'da düğünler pazartesi veya perşembe günü düğün evine bayrak dikilmesiyle birlikte başlar. Düğün bayrağı, ay yıldızlı Türk bayrağı olduğu gibi kimi yerlerde *şah*, *nahıl*, *şimşir*, *gelbere*, *yom* adları alan, çeşitli süslerin takıldığı, değişik adlardaki ağaç dallarından oluşur. Kars ve çevresinde “şah” bezenir. 60-70 santim uzunluğunda, bilek kalınlığında bir sopa, bir altlığa dikilir. 7-9 dal çakılarak ağaç görünümü verilir. Dallara 7-9 türden üçer adet on tane meyve ve şekerli yiyecek maddesi asılır. En son pişmiş yumurta, şahın tepesine bağlanır. Bu işleme, *şah bezeme* adı verilir. Bu işi uzmanlaşmış kadınlar yapar. Şah, hem oğlan hem kız evinde ayrı ayrı bezenir. Masrafları sağdıçlar karşılar. Kız evine gelenlere kız şahından, oğlan evine gelenlere, oğlan şahından ikram edilir. Oğlan şahı, gerdek odasına törenle getirilir, gerdek odasında üzerine de üç mum yakılır.

Tekirdağ ve yöresinde, “şimşir”, “ahret dalı”; gelinin ahret kardeşi ve arkadaşları tarafından hazırlanır. Şimşirde, iğneden ipliğe kadar oyuncak, meyve, tarak gibi eşyalar bir çam ağacının dallarına iple tutturulur. Dal, toprak dolu bir tenekeye yerleştirilir. Düğüne kadar hazırlanır. Düğün günü, düğün alayı ile birlikte çalgıcılar, davetliler ve arkada gelin, ahretliğin evine gidilir. Orada eğlenilir, şimşir ile bohça alınır ve oğlan evine gelinir. Oğlan evinden ahretliğe, elbiselik ve çamaşır hediye edilir. Eğlenceler yapılır. Sonra yengeler gelini kaynanaya teslim eder. Ürgüp ve Nevşehir yöresinde, dalları sarı ve beyaz tellerle süslenmiş “yom ağacı” gelin odasına konur. Üzerine, geline getirilen hediyeler asılır. Denizli/Çal yöresinde,

düğünün ilk günü güveyin ve sağdıcin evine “gelbere” adı verilen bir çam dalı asılır, üzerine yaprak, portakal, ığde, üzüm gibi süsler asılır (Bozyiğit, 1995: 259-263).

Feke yöresinde düğünün başlaması, bayrak dikimi ile ilgili çeşitli âdetler uygulanmaktadır.

- Düğün perşembe günü başlar (K1, K2, K3, K12, K13, K76, K77, K78, K87, K88).
- Erkek evine damadın arkadaşları düğünün başladığı gün bayrak dikerler (K1, K2, K3, K12, K95, K100).
- Bayrak direğinin ucuna soğan ya da tavuk tüyü geçirilir (K1, K2, K42, K45, K50, K61, K65, K72, K100).
- Direk dikilirken salavat getirilir ve bu arada havaya ve bir tavuk ya da horoza ateş edilir. Böylece kan akıtılmış olur (K1, K2, K3, K12, K65, K72, K74, K84).
- Kesilen tavuk ya da horoz gençlere yedirilir (K1, K2, K3, K12, K76, K77, K78).
- Feke yöresinde yapılan düğünlerde “sağdıç” adı verilen kişiler kızın ve erkeğin yakın arkadaşları arasından seçilir (K1, K2, K3, K12, K13, K42, K45, K100).
- Erkek ve kızın birer sağdıcı vardır (K1, K2, K3, K12, K28, K42, K45, K95, K100).
- Erkek ve kızın bir evli bir bekar olmak üzere ikişer sağdıcı olabilir (K1, K2, K3, K12, K13, K74, K87).
- Sağdıçlar kollarına kırmızı kurdele bağlarlar (K1, K2, K3, K12, K13, K94, K95, K100).
- Erkeğin sağdıcı gelen misafirlerle ilgilenir, erkeğe yardımcı olur. (K1, K2, K28, K94, K95, K100).
- Kızın sağdıcı da kızın yanından hiç ayrılmaz ve ona yardım eder (K1, K2, K3, K12, K13, K15, K22, K28).
- Sağdıçlar düğünün düzenini sağlarlar (K1, K22, K28, K34, K42).
- Sağdıç çocuklara bahşiş verir geçirilir (K1, K2, K3, K42, K45, K50).

1.1.2.4.2.Çeyiz

Arapça “cihaz” dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası; kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır, ilk hazırlananlar yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oyalar, danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin ekonomik durumuna göre birkaç yatak ve yorgan, iç çamaşırları, giysiler ile kilim, halı, bakır kap-kacak kıza verilen çeyiz eşyaları arasındadır.

Anadolu'nun birçok yöresinde kız çocuğu olan aile, ileride çeyiz masraflarını karşılanması için bir kavak ağacı diker. Çeyizlik bez eşyalar sandıklarda saklanır ev uzun süre havasız kaldığı için sararmasın diye, çeyiz sık sık çıkarılıp havalandırılır. Günümüzde, özellikle kentlerde, çeyiz evin temel ihtiyaçlarının karşılamaya yönelik bir anlam kazanmıştır. Kız tarafından çeyiz olarak; mutfak eşyası, yatak odası takımı, çamaşır makinesi beklenmekte, oğlan tarafıysa; salon ve yemek odası takımları, buzdolabı, fırın gibi ihtiyaçları karşılamakla yükümlü sayılmaktadır (BL, 1988: 2668).

Çeyiz asma, çeyiz sergileme Anadolu'nun pek çok yöresinde gelenektir. Düğünün başlamasıyla, çeyiz de asılır veya sergilenir. Bazı bölgelerde, çeyiz, kız evinde usta kişilerce iplere asılarak sergilenir. Komşular, özellikle genç kızlar çeyiz görmeye gelir, işlenen çeyizden örnekler alırlar. Bazı bölgelerde çeyiz oğlan evine götürüldükten ve yerleştirildikten sonra gösterilir. Oğlan evine kız evinden çeyizin götürülmesi, kimi bölgelerde düğünden birkaç gün önce olurken, kimi bölgelerimizde gelinin göçürülmesiyle birlikte olur.

Feke yöresinde çeyiz götürme ile ilgili çeşitli uygulamalar vardır:

- Çeyiz götürme bayrağın dikildiği günden bir gün sonra, yani cuma günü olur (K1, K2, K3, K12, K13, K15, K42, K45).
- Bazen çeyiz götürme düğünden bir hafta önce olur (K22, K28, K34, K88, K91, K92, K94).
- Çeyiz almak için kız evine gidilirken kız evine bir keçi, bir erkek ve bir kadın aşçı götürülür (K3, K12, K13, K15, K50, K61, K65, K72, K74, K84).

- Çeyiz bir kamyonu yüklenir. Çeyiz götürülürken kamyonunda davul ve zurna çalar. Kamyonun kasası süslenir (K1, K2, K3, K12, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Çeyizin götürüldüğü bugün kız ve erkeğin yaşayacağı ev düzenlenir, eşyalar yerleştirilir. Çeyizi kız evinden gelenler sererler. Çeyiz serildikten sonra akrabalar ve komşular çeyizi görürler. Buna “çeyiz gösterme” denir (K1, K2, K3, K12, K13, K15, K22, K28, K34).
- Çeyizde yer alan eşyalardan bazılarını kız evi, bazılarını erkek evi alır. El işlerinin yanı sıra mutfak eşyalarını kız alır. Erkek ise buzdolabı, televizyon, mobilya, perde ve halıları alır (K1, K2, K3, K45, K50, K61, K65, K72, K74, K84)..
- Çeyizin götürüldüğü gün, yani cuma günü erkek evinde davul zurna eşliğinde eğlenilir. Bu eğlenceye gelin ve kız evinden misafirler de katılırlar (K1, K2, K3, K12, K22, K28, K34, K92, K94, K95, K100).
- Çeyiz almaya giderken götürülüp kesilen keçinin etinden yemekler yapıp yenir. Eğlence bittikten sonra kız evinden gelen misafirler ve gelin evlerine bırakılır (K1, K2, K3, K12, K13, K95, K100).

1.1.2.4.3.Kına/Kırkım

Ülkemizin hemen her yöresinde geleneksel kesimde gelin olacak kız, gelin alma gününden bir gün önce, ana evindeki son gecesinde yapılan törenle eline, ayağına veya başına, ensesine kına yakılarak manilerle türkülerle övülür ve ağlatılır. Kına gecesinde gelinin ağlaması gelenektir. Kına gecesindeki törenler, oğlan evinden gelen kınacılarla kız evinin yakınları arasında olur. Genellikle kadınlar arasında yapılan bir törendir. Bazı bölgelerde, kına günü oğlan evinden gelen kınacılara çeşitli zorluklar çıkarılır, şakalar yapılır, cezalar kesilir. Kınada genç kızlar, evlenecek arkadaşlarına eşlik eder, birlikte oynarlar. Kına gecesinde, oğlan evinden getirilen kına yoğrulur, oğlan evinden getirilen çerezler, gelen konuklara dağıtılır. Bu arada, kimi bölgelerde aynı gün, kimi bölgelerde de kız kınasından bir gün önce, oğlan evinde erkekler arasında da oğlan kınası yapılır. Oğlanın serçe parmağına kına yakılır, türküler söylenir, oyunlar oynanır. Kimi zaman içeride kadınlar eğlenirken, dışarıda da erkekler eğlenir.

- Feke yöresinde kına gecesi bazı âdetler uygulanmaktadır. Kına cumartesi akşam kız evinde olur. Kına için erkek evinden kız evine gidilir. Yolda gençler yolu keserek bahşiş alırlar. Bu sırada bayrak da taşınır. Kına için erkek evinden gelenler ilk önce içeriye alınmazlar, daha sonra para vererek eve girerler (K1, K2, K15, K22, K61, K65, K72, K74).
- Kız evinin damına soğan asılır ve erkek evinden gelenlerden soğanı silahla vurmaları istenir. Vuramazlarsa ceza verilir. Erkek evinden gelenlere ayakta durma, gülmeme gibi cezalar verilerek komik duruma düşürülürler. Ayrıca erkek evinden gelenlere “hasta muayenesi” ve “tırış etme” şakaları yapılır. Tırış etme şakasında; satır, süpürge, çamur hayvan pisliği, kıl çul ve tırmık kullanılır. Muayene şakasında ise toplu iğne ve meşe palamudu kullanılarak komiklikler sağlanır. Bu durumdan bahşiş verilerek kurtulunur (K1, K2, K3, K72, K74, K84, K87, K88, K91, K92).
- Çalışmamızın ikinci bölümünde yer verdiğimiz seyirlik oyunlar bu gecede oynanır. Bu oyunlarda da erkek evinden gelen misafirler komik rollerdedirler. Davul zurna eşliğinde eğlenilir. Eğlenceyi izleyenlere çekirdek dağıtılır. Bir süre sonra kına yoğurulur ve bir tepsiye parça parça yerleştirilir. Gelinin eline kına yakılmadan önce madeni para konur. Her kına parçasının üzerine bir mum takılır ve yakılarak tepsiye yerleştirilir, Genç kızlardan biri kına tepsisini alıp müzik eşliğinde oratay çıkar, diğer kızlar da onu izler. Gelinin başına kırmızı bir yazma örtülür. Bu sırada damat yerinde oturur. Kına tepsisini gelinin başının üzerine konulup kına türküleri ve gelin övme türküsü söylenir ve gelin ağlatılır. Daha sonra kına tepsisini elden ele dolaşır ve eğlenilir. Tepsideki kınalar misafirlere dağıtılır. Gelinin avuçlarına ve damadın serçe parmağına bu kınadan yakılır (K72, K74, K75, K76, K77, K78, K79).

1.1.2.4.4.Gelin Alma

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü, düğün başladıktan sonra geçen üçüncü veya dördüncü güne rastlar. Bu gün genellikle pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüznü, oğlan evi ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket

eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Evin önünde oyunlar oynar, halaylar çekerler. Bu günde, kız evinden kimse oyunlara katılmaz. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı, çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken, bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi veya köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler.

- Feke yöresinde gelin alma, düğünün üçüncü günü, yani pazar günü yapılmaktadır. Pazar günü öğle vakti “sağmen” adı verilen erkek evinden bir topluluk, süslenen arabalarla kız evine gider. Bu sırada kız evinde davul zurna çalmaktadır. Gelin anne ve babasının elini öper. Daha sonra kuşak merasimine geçilir. Gelinin beline erkek kardeşi sayısınca kuşak bağlanır, kuşakları kardeşleri bağlar, bazen çok yakın akrabadan olan erkekler de kuşak bağlayabilir. Kuşak iki defa bağlanıp çözülür, üçüncü de bağlanır ve salavat getirilir. Kız bu sırada ağlar. Kuşağa “kardeş kuşağı” adı verilir. Kapıya gelen sağmene önce kapı açılmaz, daha sonra sağdıçların verdikleri bahşişlerle kapı açılır. Kızı, erkek kardeşleri, yoksa babası, kapıya getirir. Kız anne ve babasıyla helalleşir. Kız, damat ve sağmenle evden ayrılır. Erkek evine doğru giden sağmen türküler söyler (K1, K2, K3, K4, K22, K23, K100).

Gelin alma ile ilgili âdetlerde, evlenme ile ilgili uygulanan âdetlere benzer şekilde kız evinden bahşiş alma görülmektedir. Ayrıca kuşak bağlama merasimi de bu uygulama da dikkat çekmektedir. Kuşak bağlama, kardeşlerin evliliğe verdiği destek ve bağlılık ifadesi olarak değerlendirilebilir.

1.1.2.4.5. Gelin İndirme

Geleneksel kültürde, Anadolu'nun hemen her yöresinde gelin oğlan evine getirilirken ya da geldikten sonra çeşitli pratikler uygulanır. Bunlarda amaç, yeni kurulan aileyi her türlü zararlı dış etkilere uzaklaştırmak, gelinin huyunu, iş gücünü, dayanıklılığını etkileyerek onu istenilen şekle sokmaktır. Anadolu'da, gelin alma günü uygulanan pratiklerde kullanılan büyüsel nesnelerden bazıları şunlardır: *Buğday, para, şeker, testi, ekmek-maya, Kuran, ayna, post, kazan-demir, yağ, oğlan*

çocuğu, su kendir, kızgın saç- ateş, kaynananın bacak altında geçirme, çivi, cami mezar-türbe gibi. Böylece, bu nesneler yardımıyla uygulanan büyüsel pratiklerle evlilik garanti altına alınmak istenmektedir (Santur, 1996: 194-207).

Eski Türklerden günümüze kadar, Türk topluluklarında gelinin geldiği gün, başına “saçı” saçılır. Her devirde bu saç, topluluğun ürettiği mahsullerden olmuştur. Avcılık devrinde, avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saç olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır (İnan, 1995: 167).

- Feke yöresinde kız evinden alınan gelin araba ile erkek evine getirilir. Eskiden araba yokken gelin, ayna ile süslenmiş at ile erkek evine getirilirmiş. Araba erkek evinin önünde durur. Gelin ve damat arabadan hemen inmezler. Gelin arabasının üzerine içine namazlık serilmiş bir tepsi konur ve “kırkım merasimi” ne geçilir. “Tellal” adı verilen sesi gür ve konuşması düzgün bir kişi kırkım merasimini yönetir. Kırkımda halk ekonomik gücüne göre gelin ve damada yardımda bulunur. Bu yardım para olabileceği gibi eşya da olabilmektedir. Öncelikle kayınbaba ve kaynana genellikle geline altın hediye ederler. Daha sonra yakın akrabadan başlayarak kırkım devam eder. Tellal, para ya da eşyayı aldığı anda, veren kişinin adını, verdiği para miktarını ya da eşyanın adını söyler. Kırkım atan kişi evliyse, tellal “darısı çocuklarına”, bekarsa “darısı kendine olsun” der. Kırkım merasimi bittiğinde toplanan para, eşya ve altın herkese ilan edilir (K1, K2, K3, K74, K95, K100).
- Kaynana gelin arabasının üstüne arpa ve şeker serper (K1, K2, K3, K24, K88, K91).
- Arabadan inen damat ve gelin anne ve babalarının elini öperler. Gelin içeri girerken kapının kasasına yağ ve bal sürülür ve geline bardak kırdırılır, ayrıca kapıya oklava ve ibrik konulur. Gelin bunları alıp içeri girerse iyi sayılır, almazsa uğursuz sayılır (K1, K2, K65, K92, K94, K95, K100).
- Gelin ve damat içeri girdiklerinde onlara şerbet ikram edilir. Şerbeti getirene damat ve sağdıçlar bahşiş verirler. Daha sonra damat sağdıçlar ve arkadaşlarıyla

dışarı çıkar. Eğlence bir süre daha devam ettikten sonra herkes dağılır ve düğün sona ermiş olur (K1, K2, K3, K4, K5, K12, K13, K15).

Yörede gelin indirme sırasında çeşitli âdetler uygulanmaktadır. Bu âdetlerden, kırkım merasimi halkın yeni çifte ekonomik olarak katkı sağladıkları bir uygulamadır. Bu durum toplumsal dayanışmayı ön plâna çıkaran ve artıran bir uygulamadır. Gelin eve girerken yapılan bardak kırma ve kapıya yağ-bal sürme âdeti ise gelinin ileride uğurlu, tatlı dilli ve evine bağlı bir kadın olması dileğini sembolize eden bir uygulamadır. Ayrıca damat ve gelinin üzerine serpilerek arpa ve şeker ailenin bereketli olmasını sağlamak amacıyla yapılan bir işlemdir.

1.1.2.4.6.Özne Övme

Anadolu'nun pek çok yöresinde damat gerdeğe girmeden önce yatsı namazından önce gezdirilir ve eğlendirilir. Damada çeşitli şakalar yapılır. Ardından gerdeğe gireceği eve kadar şamatalarla getirilir. Kilis'te güveye “çille” gezmesi yaptırılır. Güvey arkadaşları ile gezerken, her köşe başında eğlenceler yapılır. Güveyin önündeki mendilin ucundan tutmakta olan hocalar ilahiler, kasideler, övmeler okurlar. Hocaların ardından, sağdıçlarla güvey yürür. Türküler söylenir, oyunlar oynanır. Güvey evine kestirme yoldan getirilmez, gezme en az iki saat sürer (Kılıçkiran, 1976: 7638-7639).

Feke yöresinde de gelin indirme töreninden sonra damadı gerdeğe kadar eğlendirme ve moral verme niteliğindeki “özne övme” çeşitli âdetlerle yerine getirilir.

- Düğün sona erdikten sonra bütün davetliler dağılır. Damadın sağdıcı ve yakın arkadaşları gerdeğe kadar damadın yanında kalırlar. Yatsı namazına kadar damat, sağdıcı ve arkadaşları gezerler, eğlenirler ve şakalar yaparlar. Bu süre içerisinde damadın arkadaşları ona moral verirler. Yatsı namazı vakti geldiğinde grup namaza gider. Namazdan sonra eğlenerek erkek evine gidilir ve damat sırtına vurularak gerdeğe girer (K1, K2, K22, K23, K65, K92, K94, K95, K100).

1.1.2.4.7.Nikah/Gerdek

Düğünden sonra gençlerin bir araya gelmelerine “gerdek” denir. Gerdek medeni ya da dinsel nikahtan sonra gerçekleşir. Böylece, gelin ve güveyin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak

devletin bu işle görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikahı evlilik için gerekli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikahı denilen dini nikah, yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi aileler, medeni nikahın yanı sıra bir de dini nikah yaptırarak evlilik birliğini kutsamış olurlar (Örnek, 2000: 197).

Nikahtan sonra çiftin kalacağı odaya “gerdek odası” denir. Güvey, sağdıç ve arkadaşları tarafından şamatayla gerdek odasına sokulur. Geleneğin ve dinseliliğin ağır bastığı yerlerde, güvey başkalarıyla birlikte namaz kıldıktan sonra ilahiler arasında gerdeğe sokulur. Gelinle güveyin karı-koca oldukları geceye “gerdek gecesi” ya da “zifaf gecesi” denmektedir. Ülkemizde son yıllarda, özellikle kentlerde, ekonomik durumu elveren kimseler gerdek gecesini evlerinin dışında bir otelde veya başka bir kentte geçirmektedirler. Buna yaygın adıyla “balayına çıkma” denmektedir.

Feke yöresinde imam nikâhı ile ilgili farklı bazı uygulamalar vardır:

- Düğün akşamı kıyılabilir (K1, K2, K55, K61, K65).
- Düğünden önce kıyılabilir (K92, K94, K95, K100).
- Nişandan hemen sonra kıyılabilir (K42, K55, K61, K65).
- Resmi nikâh ise düğünden birkaç hafta sonra kıyılır. İmam nikâhı kıyılırken damat, geline “mihir” verir. Mihir genellikle altın olur. İmam nikâhında bir kadın ve bir erkek şahit olur (K1, K2, K22, K23, K24, K42, K55, K61, K65, K92, K94, K95, K100).

Feke yöresinde, özellikle köylerde imam nikâhına büyük önem verilmektedir. İmam nikâhı konusunda acele edilmesine karşın resmi nikâh için çok acele edilmemektedir. İlçe merkezinde resmi nikâh önem kazanmakla birlikte en erken düğünden birkaç hafta sonra kıyılmaktadır. Köylerde ise resmi nikâh aylar sonra da kıyılabilmektedir. İmam nikâhı sırasında erkeğin verdiği mihir boşanma durumunda kadının mağduriyetini gidermek içindir. Bu miktar nikâh sırasında maddi olarak verilebileceği gibi sözle de vadedilebilmektedir.

Anadolu’nun birçok yöresinde olduğu gibi Feke yöresinde de gerdek önemli bir aşama olarak kabul edilmektedir. Yörede gerdek ile ilgili birçok âdete rastlanmaktadır.

- Damat gerdeğe girerken dua okunur (K1, K2, K65, K72, K74, K95).

- Gerdek odasına girerken damadın sırtına vurulur (K1, K2, K3, K4, K100).
- Damat gerdekten önce iki rekat namaz kılar (K1, K2, K3, K4, K5, K12, K74, K95, K100).
- Damat gerdekten önce geline yüz görümlüğü olarak bir altın takar (K1, K2, K3, K4, K5, K12, K95, K100).
- Damat ve geline gerdekten önce birer bardak şerbet içirilir (K1, K2, K3, K4, K5, K12, K55, K61, K65, K72).
- Sağdıçlar tarafından damat ve geline öğüt verilir (K1, K2, K3, K65, K72, K74, K95, K100).
- Gerdekte başarılı olamayan genç hocaya götürülür (K3, K4, K5, K12, K55, K61, K65, K72, K74, K95).

1.1.2.5.Düğün Sonrası

Anadolu'da gerdeğin ertesi günü çeşitli adlarla anılır. İstanbul'da ve pek çok yerde “paça günü” adı verilen bu günde, o gün gelen konuklara paça ikram edilir. Bu günün adı Toroslar bölgesinde *çarşaf* Mudurnu ve Çivril'de *duvak*, Hatay ve Kerkük'te *suphe*, Isparta'da *gelin ertesi*, Maraş ve Kütahya'da *gerdek ertesi*, Kastamonu ve Sinop'ta *samet*, *samat*, *semet*, Kayseri'de *güvey başı* Yörüklerde *kakül günü*’dür. Evlenme gelenekleri dizisi bu günle sona erer. Ondan sonraki günler gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp verme gelenekleri ile devam eder (Boratav, 1984: 188).

1.1.2.5.1.Duvak

Geleneksel kesimde, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Adana ve çevresinde de gerdeğin ertesi günü duvak günüdür. Ancak, Çumra'da, Harput'ta, Ovacık'ta, Sinop'ta ve Şebinkarahisar'da görülen duvak günü eğlencelerine bugün Adana ve çevresinde rastlanmamaktadır.

Adana ve çevresinde, 50-60 yıl önce duvakta “zülûf kesme-baş bağlama” törenleri yapılırdı. Bu törende gelin yüksekçe bir yere oturtulur, eli yatkın bir kadın gelinin yüzünün iki yanında bulunan saçlarını keser, başına “dalfes” giydirilirdi. Fesin etrafı ince tülbentler, kefiyeler ve kreplerle sarılarak süslenirdi. Gelinin alına ve

duluklarına (yandaki saçlar) altınlar dizilirdi. Bir bayanın kız veya gelin olduğu giyiminden ve başından anlaşıldı.

Feke yöresinde düğünün ertesi gün duvak günü (K61, K65, K72, K74, K95, K100) ya da baş bağlama (K1, K2, K3, K4, K5, K12, K55) olarak bilinir ve bu günde çeşitli âdetler yerine getirilir. Bazı düğünlerden sonra duvak günü yapılmaz (K55, K95, K100).

- Düğünden bir gün sonra mevlit okutulur (K1, K2, K3, K4, K5, K12, K55, K61, K65, K72, K74, K95, K100).
- Bu mevlide komşular ve akrabalar davet edilir (K1, K2, K3, K4, K5, K12, K65, K72, K74, K95, K100).
- Duvak mevlidi denen bu toplantıya sadece kadınlar katılır (K3, K4, K5, K12, K55, K61, K65, K72, K74, K95, K100).
- Gelenlere gelin tarafından yazma dağıtılır, çeşitli ikramlarda bulunulur. İkramların hepsini gelin dağıtır (K1, K2, K3, K65, K72, K74, K95, K100).
- Mevlit sırasında gelinin yüzüne örtülen kırmızı örtü açılır. Gelin içeride bulunan büyüklerin elini öper, dua edilir (K1, K2, K3, K4, K5, K12, K55, K95, K100).

Yörede uzun yıllardır duvak günü ve duvak mevlidi yapılmaktadır. Köylerde bu âdete büyük önem verilmekle birlikte ilçe merkezinde yer yer bu âdet terkedilmeye başlanmıştır. Köyler ilçe merkezine göre kültürel değişime daha dirençlidir. Kültürel değişim noktasında en önemli etken şüphesiz haberleşme araçlarıdır. Köylerde de haberleşme olanakları (televizyon, radyo) bulunmasına rağmen ilçe merkezlerinde (gazete, dergi, internet...) bu olanaklar daha geniştir. Bu bağlamda değişimin daha fazla olması, haberleşme olanaklarının yanı sıra ilçede yaşayan halkın il merkezi ile etkileşiminin fazla olması ile açıklanabilir.

1.1.3.Ölüm

Ölüm, doğum ve evlenmeden sonra insan yaşamındaki geçiş dönemlerinden biridir. Doğum ve evlenmede olduğu gibi ölüm olayı etrafında da birçok âdet ve inanma oluşmuştur. İnsan yaşamının sona ermesi anlamına gelen ölüme ve ölüye büyük önem verilmiştir.

Ölümle ilgili adet ve inanmalarda, korku büyük rol oynayan bir etken olarak görülmektedir. Din, ölüm korkusunu hafifletmekte, ancak tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Ölümle ilgili uygulamalarda; ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun öte dünyada mutlu bir ölü olmasını sağlamak amacıyla uygulamalar yapılır. Eski kültürlerden beri, bütün toplumlar da bir “öte dünya” tasarımı olmuştur. Buna göre, ölen kişi öldükten sonra yaşamını öte dünyada sürdürmektedir. Gerek eski çağlarda gerekse günümüzde bu evrensel görüş, dinlerin öte dünya tasarımlarıyla da beslenmiş ve desteklenmiştir. Ölümle ilgili yapılan uygulamaların bir bölümünde de; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını, zarar vermesini engellemek amacıyla yapılan işlemler görülür. Bu işlemlerin uygulanmasının kökeninde, ölenin isterse dönüp gelebileceği, arkada bıraktıklarına zarar verebileceği korkusu egemendir. Ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını düzeltmek, sarsılan toplumsal ilişkileri düzenlemek ve onların yeniden topluma katılmalarını sağlamak amacıyla da bir dizi uygulama yapılmaktadır. Bunların toplum yaşantısına olumlu katkıları olmakta, uygulanan bu adet ve inanmalarla komşuluk ilişkileri tazelenmekte ve sağlamlaştırılmaktadır (Örnek, 1971: 108-109).

İnsanoğlu var olduğu günden beri yaşam ve ölüm sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmış ve insanı yaratan nesneyi *nefes*, *tın*, *rüzgar*, *esinti* anlamlarına gelen sözcüklerle ifade etmiştir. Eski Türkler can ve ruh kavramı karşılığında *tın* (nefes) sözcüğünü kullanmışlardır. Yakutlar, *tın*, *kut* ve *sür*, Altaylılar *tın*, *süne* ve *kut* sözcükleri ile bu kavramı ifade etmişlerdir. Altaylılara göre, *tın*, *süne* ve *kuttan* başka insanın *yula* adı verilen bir de eşi vardır. İnanca göre, insan uyurken yulası her yerde dolaşabilir. Düş, yulanın gördüğü şeylerden ibarettir. Ölülerin serseri dolaşan ruhlanna Altaylılar üzüt. Yakutlar üör demişlerdir. Şamanistlere göre can; kanda ya da yürekte bulunur (İnan, 1995: 176).

1.1.3.1.Ölüm Öncesi

İnsan yaşamının kaçınılmaz sonu olan ölümü engellemek, geciktirmek ya da önceden bilebilmek, bireyin düşüncesini hep meşgul etmiştir. Bunun için birtakım önlemler almış, kimi davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Kimi zaman da çevresinde gördüğü veya duyduğu kimi nesneleri ya da olayları ölümün habercisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır.

1.1.3.1.1.Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

İnsan yaşamının sona ermesi anlamına gelen ölüm insanlar için çok önemlidir. İnsan, bu kadar önemli bir olayı daha önceden bilebilme çabası içerisinde girmiştir. Vücuttaki fiziksel ve ruhsal değişiklikler, doğa olayları, hayvanların davranışları, görülen rüyalar ölümün önceden tahmin edilebilmesi için birer ölçüt olarak kullanılmıştır.

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün önbelirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili birtakım inanmalar kümelenmiştir. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezisleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları, bu türden inanmaların oluşmasında büyük rol oynar. Bu türden hayvanlar içerisinde, özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanmalar yaygındır. Köpeğin sadece ulumasıyla değil, uluma biçimi, zamanı ve yönü ile de yaklaşan ölümü haber verdiğine inanılır. Baykuşun da yıkık ve terk edilmiş yerlerde yuva yapması “ölüm kuşu” olarak bilinmesinin temelinde yatan nedendir. Baykuş da tıpkı köpek gibi ölüm habercisi olarak görülür. Bunlardan başka evcil hayvanlardan kedi, at, koyun, keçi, inek ve öküz, yabani hayvanlardan tilki, kurt, çakal, yaras, yılan kümes hayvanlardan tavuk, kaz ile yabani kuşlardan yaras, karga ve leylek kimi davranışları ve bağırımlarıyla ölüm habercisi olarak kabul edilirler. Birtakım rüyalar da ölüm veya felaket haberi olarak yorumlanır. Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler dikkatle gözlenir. Buna göre, hastanın davranışlarına ya da isteklerine göre sonunun yaklaştığı düşünülür ve hazırlıklara girilir (Örnek, 2000: 209).

Feke yöresinde yaşanan çevrede ve insan vücudundaki bazı değişiklikler ölümün ön belirtileri olarak kabul edilmektedir.

- Kurt köpeği ulursa, uluduğu yerin yakınındaki evden bir ölü çıkacağına inanılır (K1, K8, K9, K71, K72, K77).
- Baykuşun konduğu ve üzerinde ya da çevresinde öttüğü evden birinin öleceğine veya yakın akrabadan birinin ölüm haberinin geleceğine inanılır (K12, K20, K42, K48, K92).
- Silah sıkılması, gür bir ağacın devrilmesi (K12, K20, K42).

- Bir ördeğin evin önünden uçarak kaybolması (K8, K71, K72, K77) ölüme işarettir. Rüyada;
- Bir yerin yıkıldığı görülürse (K71, K72, K77, K80, K81, K82).
- Çukura düşülürse (K1, K8, K83, K86).
- Tabut görülürse (K1, K8, K60, K86, K87, K92, K93).
- Ateş görülürse (K12, K20, K42, K43, K48).
- Kara yılan görülürse (K8, K9, K10, K92, K93).
- Deve görülürse (K87, K90, K91, K92) birinin öleceğine inanılır.
- Tabiat olaylarından yıldız kaymasından sonra birinin öleceğine inanılır (K1, K8, K9, K10, K12, K20, K42, K43).
- Kişide görülen değişiklikler ise; sağlığı çok bozulur, iyice zayıflar, yakınlarına vasiyette bulunur, çocuklarını ve yakınlarını yanına çağırırsa kişinin ölmek üzere olduğuna inanılır (K1, K8, K9, K10, K12, K20).

Yörede ölümün ön belirtisi olarak kabul edilen olay ya da değişiklikler; hayvanlar, görülen rüyalar, doğa olayları ve kişide görülen değişiklikler olmak üzere dört başlık altında toplanabilir. Bunlar içerisinde en çok hayvanlardaki davranışlar ve görülen rüyalara ölümün ön belirtisi olarak önem verilmektedir. Bunlar, insan için çok önemli olan ölüm karşısında çaresiz kalmama ve ölümü önceden bilebilme isteğinden kaynaklanan durumlardır. Böylece insan çevresinde çok sık karşı karşıya kaldığı nesne ya da durumlardan ipuçları çıkarmaya çalışmıştır.

1.1.3.2.Ölüm Sırası

Kişinin öleceği tam olarak anlaşıldıktan sonra bazı uygulamalara başvurulur. Bu uygulamalar genellikle dini uygulamalardır ve İslâmi esaslara göre yapılmaktadır. Bu uygulamalarla kişinin rahat ve huzurlu bir şekilde ölmesi ve ahirete imanlı olarak gitmesi amaçlanmaktadır.

1.1.3.2.1.Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Bir hastanın yanına gelenleri tanımaz hale gelmesi, yüzünün sararması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerinin tavana dikilmesi, ayaklarının şişmesi, vücudunda “hasbir”

adı verilen kırmızı beneklerin oluşması, sayıklaması, ayağının soğuması, dilinin tutulması ölüm anının yaklaştığının belirtileridir. Can çekişme acısını hafifletmek için ağzına zemzem suyu damlatılır. Başında Kuran okunur. Hasta çok can çekişirse, sevdiği birini beklediğine inanıldığından, uzaktakilerin resmi gösterilir (Yardımcı, 1993: 547-559).

Feke yöresinde ölüm yaklaştığında kişi için bazı uygulamalar yapılır.

- Hoca çağrılır ve kişi ölene kadar başında Kur'an-ı Kerim okutulur (K1, K2, K3, K4, K91, K92, K94, K95, K100).
- Sürekli başucunda su bulundurulur ve su verilir (K1, K2, K3, K4, K76, K77, K78).
- Yakınları kişinin yanında olur, hastaya kelime-i şahadet getirtilir (K1, K2, K6, K77, K92, K94, K95, K100).

1.1.3.2.2.Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm olayından sonra çevredeki komşular ölü evinde toplanır ve ölenin yakınlarının üzüntülerine ortak olunur. Ölümün ardından yapılacak ilk işlem ise ölümün çevreye duyurulmasıdır. Ölüm olayının duyurulması, ölü sahipleri tarafından, komşular tarafından, camilerde sala verilerek, belediye ya da muhtarlık hoparlörleriyle, gazete ilanlarıyla, radyo-telefon-telgraf aracılığıyla yapılmaktadır. Küçük yerlerde yaygın olarak görüleni sala verdirmedir. Salayı duyan kimse birinin öldüğünü anlayarak, ölenin kimliğini araştırır. İtibarlı kişilerin ölümü belediye hoparlörleri aracılığıyla yapılır, ölenin kimliği halka duyurulur. Gazetelere ilan verme yoluyla duyurma, daha çok büyük kentlerde görülür. Son zamanlarda, ölenin yakınları ya da çalıştığı veya bağlı bulunduğu kurum tarafından gazeteye verilen ilanla, ölümü duyurma yaygın hale gelmiştir (Örnek, 2000: 213-214).

- Feke yöresinde ölüm olayından sonra ölüye çeşitli uygulamalar yapılır ve ölüm olayı duyurulmaya çalışılır. Ölen kişinin çenesi ve ayakları bir iple bağlanır ve üzerine çarşaf örtülür. Ölen kişinin bir yakını camiye giderek sala verdirir ve ölüm yakın çevreye duyurulur. Uzaktaki akrabalara ise telefon edilerek ölüm olayı bildirilir. Eskiden cami hoparlörleri yokken bir kişi yüksek bir tepeye çıkarak ölümü duyurmuş (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8).

1.1.3.2.3.Ölünün Bekletilmesi

Geleneksel kültürde ölünün bekletilmemesi, hemen gömülmesi gerekir. Bu nedenle ölü, Çubuk ve Lalahan'da, kokmasın diye, Ayaş'ta, öte dünyaya bir an önce gitsin hesap versin diye, Sivas'ta, beyni soğumasın, sorgucu meleklerle daha iyi cevap verebilsin diye, Nallıhan'da, çilesi daha fazla sürmesin diye, Kayseri'de, şişmesin diye, Balören'de, acı bir an önce unutulsun diye, Kayseri'de, bir an önce toprağına kavuşsun diye, bekletilmek istenmez ve hemen gömülür (Örnek, 2000: 215).

Feke yöresinde ölünün bekletilmesi sırasında bazı uygulamalar yapılır:

- Ölü bir mazeret yoksa bekletilmeden gömülür. Kişi gece ya da sabah öldüyse öğle namazından sonra, öğle vakti ölmüşse ikindi namazından sonra gömülür. İkindiden sonra yani akşam ölenler ise gece bekletilir ve bir sonraki gün öğle namazından sonra gömülür (K1, K2, K3, K4, K77, K78, K91, K95, K100).
- Mevsim yaz ise ölü kokmasın diye, yakınları kısa sürede gelemeyecekse, hemen gömülür. Birkaç saat içinde gelecek yakını varsa onların da son defa görmeleri için ölü bekletilir; fakat kokmasın diye etrafına buz kalıpları konur, karnına şişmesin diye bıçak konur (K1, K2, K72, K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Kışın ise ölünün kokması daha geç olacağından yakınlarının görmesi için bekletilebilir (K1, K2, K3, K4, K70, K72, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Ölü beklerken başında Kur'an-ı Kerim okunur, ve uyumaz (K1, K2, K3, K4, K7, K8, K9, K95, K100).

1.1.3.2.4.Yıkama Ve Kefenleme

Ölü yıkama suyu temiz olmak şartıyla her yerden alınır. Barak Türkmenlerinde, ölü suyunu genç kızlar getirir. Ölü için hazırlanan suya el sürülmez. Ölünün yıkanmasından artan su ile ilgili çeşitli pratikler görülür. Zara, Erzurum, Durağan, Eskişehir, Kastamonu, Nallıhan, Ayaş, Ankara, Çubuk, Kırşehir'de, ölü yıkama suyundan artan su dökülür. Boğazlayan'da, ölünün ardından çok üzülmemek için. Afyon'da, öte dünyada ölüyle buluşmak için, Çorum'da acı soğuşun diye, ev halkı artan su ile elini yüzünü yıkar. Uşak, Çankırı, Aksaray, Kayseri, Konya, Boğazlayan'da artan su ile ölenin çamaşırları yıkanır; Uşak'ta hak hukuk varsa

üzerinden sıyrılsın diye, artan su ölüye dökülür. Ölü'nün gerek yıkanışı, gerekse kefenlenişi sırasında değişik kokulu maddeler yakılıp tütürülür, cesede ve kefene çeşitli kokular, yağlar, kutsal sular dökülür. Yakılarak koku çıkarılan maddelerin başında *buhur*, *günlük*, *kâfur* ve *ödağacı* gelmektedir. Kırşehir, Erzurum, Çorum, Uşak. Sivas'ta kokuya şeytan gelmez diye; Afyonkarahisar, Boğazlayan'da, gökten kokuya melekler iner diye; Konya ve Merzifon'da, ölü kokusu yok olsun diye; Hopa ve Rize'de mezarda, cesede yılan, çıyan yanaşmasın diye, bu kokulu maddeler yakılarak tütsü yapılmaktadır. Cesede ve kefene dökülen ve sürülen, kokusu sindirilen maddeler *gül suyu*, *gül hatmi*, *gül yağı*, *gül kurusu*, kadınlar için *kına*, *hacı yağı*, *hacı sürmesi*, *esans*, *kolonya*, *zemzem suyu*, *kâfuru*, *çörek otu*, *misk*, *karanfil tozu*, kokulu çiçekler ve kokulu yapraklardan oluşmaktadır (Örnek, 1971: 49-52).

Ölü'nün kefenleme işlemi İslami geleneklere göre yapılır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Beyaz renk imanın belirtisi olarak kabul edilir. Erkek kefeni, üç parça olarak; omuzdan ayağa kadar örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izâr) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bez (lifâfe) den ibarettir. Kadın kefeni ise beş parça bezden yapılır. Bunlar, başa örtülen bez (himâr), göğüse konulan bez (dîr), göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izâr ve lifâfeden oluşur. Halk arasında öldüğü zaman başkasına yük olmasın, kefen telaşı olmasın ya da kendi helal parasından olsun düşünceleriyle kişinin sağlığında kefenini alıp bir köşeye saklaması ya da bunun için para ayırması adetine rastlanır. Hac ziyareti yapanlardan çoğunun zemzem suyu ile ıslatılmış ve kurutulmuş kefenliklerini beraberlerinde getirdikleri ya da gidemeyenlerin Hacca gidenlere kefen ısmarladıkları görülür (Örnek, 1971: 52-54).

Feke yöresinde ölü'nün yıkanması ve kefenlenmesinde yapılan uygulamalar:

- Ölü'nün yıkanacağı su büyük bir kazanda kaynatılır. Kazanın altında yakılacak odunlar kırılmadan yakılır. Ölen kişi kadın ise suyu kadınlar, erkek ise erkekler kaynatır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K81, K87).
- Suyun içerisine murt dalı atılır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K100).
- Kaynayan suyun döküleceği tas ve kullanılacak eşyalar yeni olmalıdır (K1, K8, K9, K10, K91, K95, K100).

- Yıkama işini bilen bir kişi yapmalıdır. Bu işi genellikle imam yapar (K1, K2, K3, K4, K16, K17, K70, K72, K74).
- Ölüye abdest aldırılır. Kefenlemeden önce ölünün yakınları çağrılarak eli öptürülür. Kefen bezi kadınlarda yedi, erkeklerde beş parçadır (K7, K8, K43, K50, K95, K100).
- Daha sonra ölünün yıkandığı suyun kaynatıldığı kazan ters çevrilir (K1, K2, K3, K5, K75, K76, K88, K91).

Yörede yıkama ve kefenleme İslâmi usullere göre yapılmaktadır. Ölünün yıkanması, abdest aldırılması, kefenlenmesi bu esaslara göre yapılan uygulamalardır. Bunların yanında ölünün yıkandığı suyun kaynatıldığı kazanın ters çevrilmesi ise büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Kazanın ters çevrilmesiyle ölümün kazanın altında kalması ve oradan uzak olması sağlanmaya çalışılmaktadır.

1.1.3.2.5.Cenazenin Taşınması

Ölünün kefelendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa “tabut” denir. Kimi köylerde ölü tabut yerine sedyeye benzer bir gereçle mezarlığa taşınır. Tabutun üzerine örtülün örtü. ölü evinden, komşulardan veya camiden alınır. Bu amaçla Hac'dan getirilmiş örtüler vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerinde Arapça yazılı dualar bulunan bu örtüye “tabut örtüsü”, “cenaze örtüsü”, “sal örtüsü” denir. Bu örtünün yerine tabutun üzerine halı, kilim, battaniye, kumaş da örtüldüğü olur. Ölen sağlığında vasiyet etmişse bunlar camilere hediye edilir. Kimi zamanda, ölenin cinsiyetini, yaşını, toplumsal yerine belirtmek amacıyla çeşitli giyim eşyaları konur (Ömek, 2000: 218-219).

Kimi yerlerde tabutun ağaç dallarıyla, elmayla süslendiği olur. Tokat ve Zile'de, cenaze giderken salın önünde söğüt ve kavak dalları, renkli bez parçalarıyla süslenerek götürülür. Harput'ta, baharlarda ve yazın ölenlerin cenazelerinin önlerinde iki söğüt dalı mezarlığa kadar götürülür. Definden sonra bunlardan birisi mezarın başucuna, diğeri ayakucuna dikilir ve sulanır. Kayseri'de genç ölüm için, bir ağaç dalına elma takılır. Bu elmalı dal, tabutun önünden mezarlığa kadar birisi tarafından taşınır. Tahtacılar da, genç ölenin akranları, ipekli ve renkli kumaşlardan yaptıkları bayraklarla tabutun ardından giderler (Örnek, 2000: 218-219).

Feke yöresinde cenazenin taşınması sırasında yapılan uygulamalar:

- Cenaze ağaçtan yapılmış ve baştan ayağa doğru daralan tabut ile taşınır. Tabut camide hazır olarak bulunur (K1, K2, K3, K4, K5, K91, K92, K94, K95, K100).
- Tabutun üstüne yeşil renkte üzerinde Kelime-i Tevhid yazılı bir örtü örtülür. Ölen kişi şehit ise tabutun üstüne bayrak da örtülebilir (K1, K2, K3, K4, K10, K31, K32, K95, K100).
- Cenazeyi mezarlığa kadar herkes değişimli olarak taşır. Cenaze taşınırken salavat getirilir. Cenazenin önünden geçilmez. Cenaze geçerken ayağa kalkılır (K1, K2, K3, K8, K9, K10, K12, K88, K91, K92).

1.1.3.2.6. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

Cenaze namazından sonra ölü halk arasındaki adıyla “ebedi istirahatgâhı” olan mezarlığa götürülür. Mezar yeri, köylerde ölüm olayının hemen duyulmasından sonra eş dost tarafından kazılarak hazırlanır. Şehirde bu iş belediyeler tarafından yapılmaktadır. Ölüm olayından sonra, ölünün yakınları belediyeye haber verir ve mezar yeri hazırlanmasını ister. Ülkemizde ölünün üstüne toprağı erkekler atar. Pek çok yerde kadınlar mezarlığa bile gelmez. Konya/Ermenek/ Bastayla'da mezarlıkta cemaat, eline birer küçük taş alarak bu taşta “külhüvallah” suresini okur ve mezara atar (Yıldız, 1968: 4744).

Mezarlıklar, gerek köy gerek kasaba ve şehirlerde oturma yerlerinin hemen dışında yer alır. Genellikle yol kenarlarına kurulmuştur. Ülkemizde mezarlıkların çoğu terk edilmiş bir görüntü çizer. Bir kısmı ise derli toplu, çiçekli ve süslü bir parkın özenli görünüşündedir. Köy ve kent mezarlıklarının genel görünüşü arasındaki fark, mezarların tipleri, yapımı, taşları ve süslenmesi ile kendini gösterir. Büyük kentlerde kubbeli, pahalı, taşlı, mimar elinden çıkma mezarlıklara rastlanır. Mezarların süslenmesi için ağaç, çiçek ve belli otlar kullanılır. Mezarların başına ağaç dikmek, üzerlerine çiçek ekmek, bakımlı otlar yetiştirmek daha çok ilçe ve kentlerde görülür (Örnek, 1971: 65).

Feke yöresinde ölünün mezarlıkta gömülmesi sırasında yapılan uygulamalar:

- Cenaze mezarlığa gelmeden önce mezar kazılır. Mezar bir insan boyunda olur. Kazıldıktan sonra mezarın kenarları tahta ya da biriketlerle beslenir (K2, K3, K4, K5, K6).

- Ölüyü mezara yakınları indirir ve ayağındaki ipler çözülür. Ölü sağ tarafına yatırılır ve üzeri toprakla kapatılır. Hoca bu sırada Kur'an-ı Kerim okur ve dil talkını verir (K33, K40, K42, K70).
- Kadınlar cenazeyi uzaktan izlerler (K1, K2, K3, K4, K6, K7, K8, K9, K10).
- Mezarın üstüne yeşil ağaç dalları atılır ve mezarın üstü sulanır (K82, K83, K84, K87, K94, K100).
- Bu işlemden sonra ölenin yakınları mezarlığın bir tarafında ya yana dizilirler ve oradakiler ölenin yakınlarına başsağlığı dilerler. Bundan sonra mezarlıkta yapılacak işlemler sona erer (K1, K2, K3, K4, K42, K43).

Yörede gömme ve mezarlıkta yapılan işlemler tamamen İslamî usullere göre yapılmaktadır. Ölünün taşınması, mezarlığa koyulması, gömülmesi ve Kur'an okunması İslâmî işlemler olarak dikkatimizi çekmektedir.

1.1.3.3. Ölüm Sonrası

Ölüm sonrasında yapılan işlemler ölü gömüldükten sonra yakınlarının acılarını paylaşma ve onları teskin etme, öleni diğer dünyada rahat ettirme, belirli günlerde yemek verme, ölenin eşyalarını değerlendirme, ölenin hayatta iken ödeyemediği borçları ödeme ve mezarlık ziyareti gibi âdetleri kapsamaktadır. Böylece ölümden sonra yakınları ölene karşı son görevlerini de yerine getirmiş olmaktadır.

1.1.3.3.1. Cenaze Evi

Ölü gömüldükten sonra, ölünün sahipleri ve yakınları cenaze evine gelirler. Ölünün evden çıktığı gün Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'nun kimi yörelerinde evde yağ kokutulur. Bu amaçla, helva pişirilir, helvayı yiyenlerin “hayır duası” alınır (Tacemen, 1995: 615). Türkmenlerde, ilk gün mezar kazanlara yemek verilir (Yalgın, 1993: 31). Eski Türkler, ölü gömüldükten sonra mezarın sağ tarafına ateş yakıp ölü aşı için kesilen hayvanların kemiklerini yakarlar, ateşe rakı serperler, yemek atarlar, ateş tanrısının bu rakı ve yemekleri ölüye ulaştıracağına inanırlardı. Sonra mezardan dönenler ölünün çıktığı eve gelir, topluca yemek yer ve rakı içerlerdi. En yakın dost ve akrabalarından birkaçı bu evde üç gün misafir olur, geceleri kimse uyumazdı. Her yemekten önce ateşe yemek ve rakı atarlardı (İnan, 1995: 185-186).

- Feke yöresinde cenazeden sonra ölü evine gelindiğinde herkese sandalye dağıtılır ve herkes oturur. Bir hafta süresince evin önünde bu sandalyeler kalır ve oturmalar geç saatlere kadar devam eder. Oturanlara yemek ve çay verilir. Ayrıca komşular ölü evine her öğün yemek getirirler. Ölü evinde her gün Kur'an-ı Kerim okutulur. Ölü evini ziyaret edenler ölü yakınlarına “Başınız sağolsun, Allah rahmet eylesin, Allah sabır versin” gibi sözler söylerler (K1, K2, K3, K4, K12 K15).

Yörede ölü evinde gördüğümüz âdetler bize eski Türklerde görülen mezardan dönenlerin ölünün çıktığı eve gelip topluca yemek yemelerini ve rakı içmelerini hatırlatmaktadır. İslâmî gelenek içinde içki yasak olduğu için rakı içme âdeti kaybolmuş; fakat topluca yemek yeme âdeti devam etmektedir. Bu da bize eski kültür izlerinin İslâmiyet’e rağmen bugün hâlâ varlığını devam ettiğini göstermektedir.

1.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği

Ülkemizde ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Bunlar içinde sıklıkla görüleni ölünün “kırkinci”, “elli ikinci” günleriyle halk arasında “sene-i devriye” adıyla anılan günlerdir. Bu günlerde ölünün hayrı için, ölenin ruhu için, yemekler verilmekte, mevlit okutulmaktadır.

Belirli sayılarla anılan bu günler, bu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerinden dolayı önemsenmişler ve birtakım adetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Yaşamın çeşitli dönemlerinin çevresinde kümelenen adetlerin ve inanmaların çoğunun biçimsel ve işlevsel özelliğini oluşturan bu türden sayılar, başka toplumların halk kültürlerinde de önemli bir yer kapsamakta ve karşıladıkları günleri kutsal, törensel ve töresel alanın içine almaktadırlar (Örnek, 2000: 220).

İslamiyet öncesi Türk topluluklarında ölünün belirli günlerinde “ölü aş” verilmekte, “aş töreni” (yoğ töreni) yapılmaktadır. Beltirler’de, ölünün üçüncü günü. çadırın güneyine bir sofra kurulur. Bu aş’a fazla kalabalık toplanmaz. Hazırlanan yemek ve içkilerin yarısı, ölünün ruhu için ateş ruhuna kurban edilir. Ölünün yedinci günü, bütün oba ve köy halkı kadın erkek mezarlığa gidilir. Mezarın sağ tarafında bir ateş yakılır. Getirilen yemek ve içkilerden mezarın üstüne konur. Sonra yemeye ve içmeye başlanır. Yeme içme töreni bittikten sonra, mezar üstündeki rakı ve yemekleri ateşe atarlar. Tören böylece sonra erer. Yedi gün ölünün evinden hiçbir şey çıkmaz. 20.

günü, evde yine aş verilir. Ateşe rakı ve yemek serpilir. 40. gün mezarlığa gidip, yirminci günü yapılan töreni, tekrarlarlar. En büyük aş töreni ölünün “yıl dönümü”nde bütün akraba ve dostlara yapılır. Topluca mezara gidilir. Mezarın üstüne yemek ve içkiler konur, kendileri de yer içerler. Ölünün kocası veya karısı, mezarı üç defa güneşin seyri yönüne göre dolaşır ve “Ben seni bırakıyorum” der. Bundan sonra dul kadın veya erkek evlenebilir. Aş töreni bütün Türk toplumlarında devam etmiştir. Bu törenin en ilkel şekli ölünün kendisine aş vermek şeklinde olmuştur. Sonraları, ölünün ruhuna ateş tanrısı vasıtasıyla aş göndermek, kurban sunmak, daha sonraları da ölünün ruhunun da katıldığı düşüncesiyle ziyafetler düzenlemek ve kurbanlar kesmek şeklinde olmuştur (İnan, 1995: 189-193).

Feke yöresinde ölümün ardından belirli günlerde bazı uygulamalar yapılmaktadır:

- Evinde bir hafta süreyle gelen misafirlere yemek verilir. Ölü evine komşular tarafından yemek konusunda yardım edilir (K1, K2, K3, K4, K5, K6).
- Ölümünden üç gün sonra ölü helvası pişirilir ve orada bulunanlarla komşulara dağıtılır (K1, K2, K3, K4, K5, K40, K42).
- Yedinci, kırkinci ve elli ikinci günlerde yemek yapıp Kur'an okutulur (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8).

1.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları

Ölenin geride bıraktığı eşyalarıyla, ilgili olarak, halk kültüründe birtakım dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır. Bunlardan en yaygın olanı ölenin eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra fakirlere dağıtılmasıdır. Bir çok yerde “soyka” denilen ölünün giysileri, çamaşırları, yatak çarşafı gibi eşyalar, bağışlanmadan önce arınma işleminden geçirilir (Boratav, 1984: 200).

Ölünün eşyaları ile ilgili işlemlerin oluşmasının temelinde, ölenin geri geleceği korkusu ile ölünün anısını yaşatma isteği görülür. Ölünün giysileri yıkanarak veya su serperek veya ayazlandırılarak arınma işleminden geçirildikten sonra evden uzaklaştırılır, başkalarına verilir (Örne, 1971: 75). İslamiyet öncesi Türk topluluklarında, ölünün eşyalarıyla ilgili çeşitli pratiklere rastlıyoruz. Bunlardan, Göktürklerin ve Oğuzların defin törenlerinde; ölüye ceket giydirdikleri, kuşağını kuşandırdıkları, yayını yanına koydukları, eline dolu kadeh tutturdukları, ayrıca, servetine göre at kesip etlerini

yedikten sonra, atların derilerini ayaklarını ve kuyruklarını sırtlara asıp “Bu onun atıdır, bununla cennete gider.” düşüncesiyle mezarının üstüne koydukları, yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (İnan, 1995: 178-179).

Feke yöresinde ölenlerden geriye kalan eşyalarla ilgili farklı uygulamalar vardır:

- Eşyalar yıkanır ve ihtiyaç sahibi fakirlere verilir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8).
- Yıkandıktan sonra evde saklanır (K92, K94, K95, K100).
- Ölenin vasiyetine göre hareket edilir (K12 K15, K16, K17, K26).
- Hatıra olanlar saklanıp geriye kalanlar dağıtılır (K30, K31, K32, K33, K40).

Ölenin eşyalarının yıkanıp ihtiyaç sahiplerine verilmesi dini bir işlem gibi görünmesine karşın bu işlem ölümün arıtılıp evden uzaklaştırılması ve ölünün tekrar geri gelebileceği inancına dayalı büyüsel bir işlem olarak dikkat çekmektedir.

1.1.3.3.4. Devir-İskat

İslamî inanışlarına göre, ölen bir Müslümanın sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire para verilmesi gerekmektedir.

Bir Müslüman, ölümünden sonra kalan malının bir bölümünün “ıskat-ı salat” için yoksullara dağıtılmasını vasiyet etmişse, bu vasiyetin yerine getirilmesi gerekir. Böyle bir vasiyet olmasa bile ıskat-ı salat yapılması caizdir. Kuran’da ve hadislerde böyle bir emir bulunmamakla birlikte, fıkıhçıların böyle bir uygulama ile ölünün günahlarının bağışlanacağı görüşü, Müslümanlar arasında devir işlemini bir gelenek haline getirmiştir. Ölünün, yaşadığı dönemde erginlik çağından sonraki yaşamı süresince yükümlü bulunduğu bütün namazlarının toplamı bulunarak, her vakit namazının karşılığında bir ya da bir kaç yoksula bir “fitre” (bir günlük yiyecek tutarı) verilir. Ölünün mirasından ayrılan mal ya da para (mirasın en çok üçte biri), bütün namaz vakitlerinin tutarını karşılamıyorsa, eldeki malın tutarı kadar para ya da altın, gümüş gibi akçeler (ıskat akçesi) en çok on yoksulun katılacağı “devir işlemi” ile elden ele gezdirilir ve bu işlem bütün mallarının karşılığı “ıskat” tutarına ulaşınca

kadar sürdürülür. Devir işlemi bittikten sonra ölünün günahlarının bağışlanması için dua edilir ve “ıskat akçesi” devire katılan yoksullar arasında bölüştürülür (BL, 1988: 5492).

- Feke yöresinde kişinin ölmeden önce dağıtılmasını istediği şeyler iskattır. Devir ise ölen kişinin sağlığında kılmadığı namazlar, tutmadığı oruçlar için kurban kesilip etinin dağıtılması, fakirlere para ve yemek verilmesi, mevlit ve Kur'an okutulmasıdır (K1, K3, K4, K5, K9, K10).

Ölenin yakınları, devir ile ölen yakınlarının dünyada yerine getiremediği İslâmî emirleri yerine getirmeye çalışırlar. Böylece geride kalanlar ölenin diğer dünyadaki durumunu kolaylaştırdıklarına ve rahat olmasını sağladıklarına inanırlar.

1.1.3.3.5. Yas Tutma

Yas, sevdiği bir kişiyi kaybeden insanın acısını içinde yaşadığı topluluğa karşı davranışlarıyla, giydikleriyle belli etmesidir Yas süresince gerek kadın gerek erkek, aile bireyleri birtakım şeyleri yapmaktan kaçınırlar. Yas tutanlar genellikle, renkli ve süslü giysiler giymez, gezmeye ve eğlenceye gitmez, yıkanmaz, traş olmaz, radyo ve televizyon açmazlar. Komşuları ve akrabaları da, yası olanlara saygı gösterir, onun acısına ortak olmaya çalışırlar.

İlkel topluluklardan günümüze kadar gelen toplumlarda, ölüm karşısında çaresiz kalan insanın birtakım tepkilerle acısını dile getirdiğini görürüz. Göktürklerde, ölümün ardından geride kalanların bıçakla, yüzlerini keserek akan kanla birlikte göz yaşı döktüklerini, saçlarını kestiklerini, Kırgız-Kazaklarda dul kadınların saçlarını kesmelerinin yas işareti olduğunu, kadınların ağıt söyleyip ağlarken yüzlerini duvara dönüp ters oturduklarını ve elbiselerini ters giydiklerini, çok yaygın bir adet olarak da ölenin atının kuyruğunun kesildiğini, ayrıca Dede Korkut hikayelerinde de eski Oğuzların yas adetlerinin ayrıntılı bir şekilde anlatıldığını “... yedi kız kardeşi ak çıkardılar, kara elbiseler giydiler.” gibi, anlatımlarla yazılı kaynaklarda görülür (İnan, 1995: 176-200).

Anadolu'da yas süresi, ölenin yakınlığına, genç veya yaşlı oluşuna, erkek veya kadın oluşuna, kişiliğine, toplumsal yerine, ölüm biçimine göre değişmekte ve üç günden başlayarak yıllarca sürebilmektedir. Anadolu insanının yas giyiminin rengi karadır. Çok seyrek olarak da ak giyildiği, elbiselerin ters çevrilip giyildiği olur. Yaşlı olmanın bir diğer belirtisi de saçların kesilmesidir. Gaziantep dolaylarında Türkmen ve

Baraklarda ölenin yakın akrabası kadınlar saçlarını keserler. Yasın kaldırılmasında, yas giysileri, kara yazmalar çıkarılır, al veya ak yazmalar bağlanır, giysiler düzeltilerek düzü giyilir. Şanlıurfa'da ve Erzincan'da, ölümden bir hafta veya on gün sonra komşular ölü evini hamama çağırır. Zara'da, komşu kadınlar, yası ailenin kadınlarını evlerine çağırır, yıkarlar. Merzifon'da ve Kayseri'de, ölünün kırkıdan sonra, komşular ve akrabalar ölü evini hamama götürürler. Çorum'da, ölünün kırkıncı gününden sonra, ölü evi “acımız sönsün” diye hamama gider. Şanlıurfa ve Siverek'te, kırk gün sonra ölü evi, komşularını hamama davet eder (Örnek, 1971: 81-87).

Feke yöresinde yas süresi ile ilgili değişik uygulamalar vardır.

- Yas üç gün tutulur (K30, K31, K32, K33).
- Kırk gün tutulur (K1, K12 K15, K79, K94, K95, K100), elli iki gün tutulur (K6, K7, K8).
- Yas süresince radyo dinlenmez ve televizyon izlenmez. Komşular da belli bir süreden sonra televizyonlarını açsalar da sesini kısarlar. Yas süresince çevrede düğün ya da nişan yapılmaz (K1, K2, K8, K9, K10, K12).

Yörede ölene ve yakınlarına büyük saygı gösterilmekte ve buna göre davranılmaktadır. Düğün ya da nişan yapmamak, televizyon ve radyoyu bir süre kullanmamak gibi davranışlarla ölenin yakınlarının acılarına ortak olunur ve acıları paylaşılır.

1.1.3.3.6. Mezar Ziyaretleri

Türk boyları arasında en eski ve köklü inançlardan biri atalar kültürüdür. Eski Türklerde, atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancı vardır. Korku ve saygı karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, mezarları kutsal kabul edilirdi (Ocak, 1992: 10-14).

Anadolu'da ölü gömüldükten sonra çeşitli zamanlarda mezarı ziyaret edilir. Toplumumuzun her kesiminde, mezarlıklar kurallar içerisinde yapılır. Halk kültüründe mezarlıklarla ilgili çeşitli inanmalar vardır.

Feke yöresinde mezar ziyaretleri ile ilgili çeşitli uygulamalar vardır:

- Mezar yeri ziyaretlerine perşembe günleri yani cuma arifesinde, Ramazan ve Kurban bayramlarının arifelerinde ya da bayram günlerinde gidilir (K1, K2, K3, K4, K5, K31, K32, K33, K40, K42).
- Mezarın yanına gelindiğinde selam verilir. Ölenin ruhuna dua edilir ve Kur'an-ı Kerim okunur (K1, K2, K3, K4, K5, K31, K32, K33, K40, K42, K94, K95, K100).
- Mezarın üstündeki otlar temizlenir ve mezar sulanır. Mezarın üzerine taze ağaç dalı bırakılır (K1, K2, K3, K4, K5, K95, K100).
- Mezarlık çıkışı çocuklara şeker dağıtılır (K1, K2, K3, K4, K88, K91, K92, K94, K95, K100).
- Mezarlıklara ağaç dikilir. Böylece ağaçların rüzgârda sallandıkça Allah'ı andıkları düşünülerek ölenin azap çekmeyeceğine inanılır (K74, K75, K76, K77).
- Mezarlıklardan korkulur ve büyük saygı gösterilir. Mezarlıkta yapılacaklar bittikten sonra fazla beklenmez ve çıkılır. Ölüler rahatsız edilmek istenmez (K81, K82, K83).

Yörede, özellikle köylerde, mezarlık ziyaretlerine büyük önem verilmektedir. Ölenleri yakınlarından ziyaretlerini umduklarına inanılır. Bu yüzden dinî açıdan önemli sayılan cuma arifelerinde, bayram arifelerinde ve bayramlarda mezarlıklar ziyaret edilir. Okunan dualarla ve dağıtılan şekerlerle ölenlerin ruhlarının daha rahat edeceklerine inanılmaktadır. Bu yüzden mezarlık ziyaretine gitmeyenler hoş görülmezler. Mezarlıktaki diğer ölen yakınlar da ziyaret edilir.

1.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar

1.2.1.Sünnet

Sünnet, erkek çocuklarının hayatlarındaki önemli törenlerden biridir. Sünnet çocuğunun yaşı ve törenin mevsimi (ay ve günü) üzerine kesin bir kural yoktur. Çocuklar çoğunlukla, okul çağına yakın veya ilkökul yıllarında, herhalde 13-14 yaşını geçmeden, ergenlik çağına ermeden, ama kimi hallerde çok erkenden (2 yaşından başlayarak) sünnet edilir (Boratav, 1984: 160).

Feke yöresinde sünnet için kesin bir yaş yoktur. Sünnet yaşı için farklı görüşler vardır.

- Sünnet çocuk hemen doğduğunda yapılabilir (K1, K5, K10, K34, K35).
- Çocuk ilkokula başlamadan yapılır (K50, K51, K52, K53, K62, K63).
- Çocuk okula başladığında yapılabilir (K72, K73, K75).
- Yörede genellikle çocuklar ilkokula başlamadan sünnet ettirilir. Sünnetin yıl içinde kesin bir dönemi yoktur. Genellikle okulların tatil olduğu dönemlerde yapılır (K1, K2, K6, K8, K9, K10).

Sünnet törenini ekonomik durumları iyi olan aileler düğün şeklinde yapabilmektedirler. Bunun dışında bazı aileler sünneti mevlit okutarak yaptırırlar. Bazıları ise sünnet için bir tören yapmadan sünneti hastanede yaptırırlar.

Sünnet düğünü yapılmadan önce kirve seçilir. Kirve yakın çevreden, komşudan biri olur. Düğünden önce çocuğun kıyafetleri ailesi tarafından alınır. Bu alışverişte kirveye gömlek ve benzeri hediyeler alınır. Bu arada çocuğun sünnet olacağı oda temizlenir ve süslenir.

- Cumartesi günü akşam kına gecesidir. Bu gecede davul zurna ile eğlenilir. Kirve ve sünnet olacak çocuk karşılıklı oynarlar. Yine bu gecede misafirlere yemek hazırlanır. Pazar günü çocuğun sünnet edildiği gündür. Çocuk sünnet edildikten sonra ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak mevlit okutulur, yemek verilir. Çocuğa kirvesi ve gelen misafirler altın takarlar. Bazı misafirler ise çocuğun yastığının altına para koyar (K1, K2, K5, K75, K79, K83).

1.2.2. Askerlik ile İlgili Adet ve İnanmalar

Feke yöresinde askere gitme sırasında birtakım âdetler uygulanır. Askere gidecek olan genç, işini bir hafta önceden bırakır. Aile çiftçi ise gence iş yaptırılmaz. Yakın akrabalar ve komşular genci sırasıyla yemeğe çağırırlar.

Askere gidileceği gün genç akrabalarını ve komşularını gezerek onlarla vedalaşır. Aynı gün askere gidecek olan gencin ailesi ya da arkadaşları davul getirirler. O gün genç gidene kadar davul çalınır ve yöreye özgü çeşitli oyunlar oynanır. Gidiş zamanı geldiğinde genç orada bulunan arkadaşlarıyla vedalaşır. Bu arada gencin cebine oradakiler para koyarlar. Gencin koluna kırmızı kurdele bağlanır. Genç, yakın

arkadaşları ve ailesi tarafından arabaya kadar uğurlanır. Giden gence bir simit ısırtılır ve bu simit genç gelene kadar evin duvarında asılı kalır.

- Askere giden genç izine ya da tezkereye geleceği zaman ailesi ve arkadaşları onu yoldan karşılarlar. Askerin sevdiği yemekler yapılır ve komşular akşam “gözün aydın”a gelirler. Sohbet edilir, hasret giderilir (K1, K2, K3, K4, K5, K94, K95).

1.2.3. Dini Bayramlar

Bayram, bir sıra gösterilerden meydana gelir; onların biçimlerini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Dini bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban bayramlarının başlıca özelliği dostların, hısım ve akrabaların karşılıklı ziyaret gezileridir. Gençler yaşlıların ellerini öperler, onların hayır dualarını alırlar. Çocuklara para ya da ufak hediyeler vermek de töredendir (Boratav, 1984: 204-207).

- Feke yöresinde büyük bir sevinçle karşılanan Ramazan bayramı çeşitli âdetlerle kutlanmaktadır. Bayram öncesinde herkes evini temizler, yani bayram temizliği yapılır. Evlerin önü ve sokaklar, köylerde avlular, temizlenir. Yine bayram öncesinde eve şeker ve kolonya alınır. Ailelerin gücüne bağlı olarak tatlılar ve yemekler yapılır. Bayramdan bir gün önce yani arife günü mezarlık ziyareti yapılır, ölenler için Kuran okunur, mezarlıkta çocuklara şeker dağıtılır (K1, K2, K3, K10, K94, K95).
- Bayram sabahı erkekler bayram namazına giderler. Bu arada evde kadınlar misafirler için hazırlıklar yaparlar. Erkekler namaz çıkışında bayramlaşırlar. Evde aileler önce kendi arasında bayramlaşırlar. Çocuklar anne ve babalarının ellerini öperler. Daha sonra büyük akrabalar ziyaret edilir ve elleri öpülür. Küs olanlar barıştırılmaya çalışılır. Eve gelen misafirlere ikramda bulunulur. Büyükler ellerini öpen çocuklara çeşitli hediyeler verirler (K1, K2, K3, K10, K94, K95).
- Çocuklar ellerinde torbalarıyla kap kapı dolaşarak şeker ve para toplarlar. Kapıya gelen çocuklar boş çevrilmezler. Mutlaka şeker ya da para verilir ve çocuklarla bayramlaşırlar (K1, K2, K3, K10, K94, K95).

Kurban bayramı Türkiye’de eğlenceler yönünden Ramazan bayramına bakarak daha az parlak geçer. Kurban bayramının birinci günü, Mekke’de Minâ denilen yerde hacıların kurban kestikleri gündür (Boratav, 1984: 207).

- Kurban bayramı da yörede büyük bir sevinçle ve çeşitli âdetlerle kutlanır. Ramazan bayramında olduğu gibi bayram öncesi temizlik yapılır ve arife günü mezarlıklar ziyaret edilir. Erkekler bayram namazından çıkışta birbirleriyle bayramlaşırlar. Evde aile bireyleri de kendi aralarında bayramlaşırlar. Daha sonra ailenin ekonomik gücüne göre alınan kurban kesilir, parçalanır. Yenmeden önce kurban kesmeyenlere et dağıtılır. Kurban kesme işi bittikten sonra et yenir. Bu arada gelen misafirlerle bayramlaşılr, et ikram edilir. Çocuklar yine evleri dolaşarak şeker toplarlar (K1, K2, K5, K6, K26, K30).

1.2.4. Milli Bayramlar

Şehir ve kasabalarda birşenlik havası içinde kutlanan ulusal bayramların (30 Ağustos, Cumhuriyet Bayramı, Kurtuluş Bayramları), askerî geçitler, fener alayları, vb. “resmî” gösterilerinde geleneklik tek öge, seymenler, zeybekler vb. gibi bugün artık yaşamayan eski kuruluş temsilcilerinin özel kıyafetleriyle katılmalarıdır. Ama bu bayramlar vesilesiyle resmî gösteriler bittikten sonra, kimi yerlerde geç vakitlere kadar işçilerin, esnafların kendi aralarında, hükümet ya da belediye meydanında, düzenledikleri eğlenceler, bu şenliklere öteki bayramların yerli renklerini verir. Ulusal bayramlarda da birçok yerlerde resmî törenlerden sonra bayram yeri diye nitelendirebileceğimiz çayırarda güreşler, koşular ve başka çeşit yarışmalar düzenlenir (Boratav, 1984: 256-257).

- Feke yöresinde milli bayramlar, özellikle ilçe merkezinde, okulların yanı sıra halkın da katılımıyla coşkulu bir şekilde kutlanmaktadır. Milli bayramlar köylerde okullarda kutlanmaktadır. Bayramdan birkaç gün önce okulda öğretmenlerin öncülüğünde bayram hazırlıkları yapılmaktadır. Bu hazırlıklar çerçevesinde okul çevresi düzenlenir, okul bayraklarla süslenir, bayram günü yapılacak konuşmalar ve şiirler hazırlanır. Bu şiirleri okuyacak olan öğrenciler belirlenir. Bayram sabahı okul bahçesinde öğrenciler toplanır. Bayramın içeriğine göre bir konuşma yapılır ve ardından şiirler okunur. Tören bittikten sonra öğrenciler dağılırlar (K1, K2, K3, K4, K5, K26, K30, K94, K95).

- İlçe merkezinde ise kutlamalar okulların ortak katılımıyla ilçe meydanında yapılır. Okullardan getirilen öğrenciler meydanda toplanırlar. Öğrenciler dışında halk da törene katılır. Ayrıca kaymakam, belediye başkanı, jandarma komutanı ve diğer yöneticilerle askerler törende hazır bulunurlar. Konuşmalar ve şiirlerin dışında gaziler de tören kıyafetleriyle kutlamalara katılırlar. Gazilerin törene katılımı coşkuyu artırmaktadır (K1, K2, K3, K4, K5, K26, K30, K94, K95).
- Feke’de her yıl 22 Mart kurtuluş günü olarak kutlanmaktadır. Bu kurtuluş gününde de öğrenciler, yöneticiler, halk ve askerlerle gaziler hazır bulunurlar. Yapılan konuşmalarla kurtuluş günü büyük bir coşku içinde kutlanır. Ayrıca köylerde kutlamalar sırasında tüfek ve tabancalarla havaya ateş edilmektedir (K1, K2, K3, K4, K5, K26, K30, K94, K95).

1.2.5. Kandiller

İslâm dinine göre önemli sayılan kandil günlerine Feke yöresinde büyük önem verilmektedir. Mirac, Berat, Mevlid kandillerinde bazı âdetler uygulanmaktadır.

- Bu kandil gecelerinde kaza namazı kılınır (K5, K26, K30).
- Kur’an-ı Kerim okunur (K5, K6, K26).
- Oruç tutulur (K6, K26, K30).
- Dua edilir (K5, K6, K30).
- Hayır yapılır (K5, K6, K26).
- Sadaka verilir (K5, K6, K26, K30).
- Yakın akraba ve büyükleri aranarak onların kandilleri tebrik edilir (K5, K6, K26, K30).

1.3. Halk İnanışları

İnsanoğlu yüzyıllardan beri çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur ve inandığı şeyin mantıklı olmasını önemsememiştir. O, gördüğüne, duyduğuna, yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültürüne bağlı kalarak, inancından ödün vermeksizin inanmıştır. İnsanoğlu için inanmanın mantığı değil, inanmanın verdiği mutluluk hep ön planda yer almıştır (Yardımcı, 1993: 279).

Halk inancı, kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp, yaşadığı çağdaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. Halk inanışları din, ahlâk kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar ve yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklikler gösterirler (Boratav, 1984: 8).

Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplular hayatlarına derinlemesine etkileyen, âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç, 2001: 415).

1.3.1. Yatırırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da Türkler arasında veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır. Velinin, ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır (Ocak, 1984: 3).

İnanç merkezlerinden yatır ziyaretleriyle Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan atalar kültü arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu (Karadağ, 1976: 7; Artun, 1992: 10). İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Türkler arasında veli kültürünün oluşmasında etkili rol oynamıştır. İslamiyette ölüden medet umma yoktur. Veli kültü ve türbesinin etrafında oluşan birtakım inanma ve pratikler pagan kültürüyle ilgisinden dolayı yasaklanmasına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürerek bir mezarlık kültürü oluşturmuştur (Erginer, 1997: 211; Ocak, 1992: 10; Ocak, 1984: 3-23).

Feke yöresinde bazı köylerin yakınında ziyaret olarak adlandırılan yerler vardır. Ziyaret olarak bilinen bu yerler büyük oranda tepelerde yer alır. Buralarda velîlerin mezarlarının olduğuna inanılır ve yöre halkı tarafından büyük saygı gösterilir. Ziyaretlere çeşitli durumlarda gidilip dileklerin yerine gelmesi beklenir.

- Ziyaretlere; havalar kurak gittiği zaman yağmur yağması için gidilir (K1, K2, K3, K26, K30).
- Çocuğu olmayan kadınların çocuklarının olması için giderler (K1, K2, K3, K26, K30, K94).
- Çeşitli hastalıkların iyileşmesi için gidilir (K1, K2, K3, K94, K95).
- Ziyaret yerleri hastalığın türüne göre değişmemekte, tüm hastalıklar için ziyaretlere gidilebilmektedir (K1, K2, K3, K94, K95).
- Ziyaret yerlerinde kurban kesilerek dilekte bulunulur, dileğin gerçekleşmesi için adak adanır, dua edilir, Kur'an okunur ve namaz kılınır. Kesilen kurbanın etinden yemek yapıp yenir. Bu gibi yerlerin ziyaretine hastalık ve kuraklık dışında da ziyaret için gidilebilmektedir (K1, K2, K3, K26, K94, K95).
- Yöredeki ziyaret yerleri şunlardır; Paşalı köyü yakınındaki "Mennah", Bahçecik köyü yakınındaki "Garipler Mezarı", Kayadibi köyü yakınındaki "Ziyaret Tepesi", Çandırlar köyü yakınındaki "Ziyaret Tepesi" ve "Yusin Tepesi" (K1, K2, K4, K94, K95).

Yöredeki ziyaretler genellikle tepelik yerlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu yerlerin tepelerde yani yüksek yerlerde olmaları, oralarda yatan kişilere duyulan saygıyla ve bu kişilerin yücelikleri konusundaki inanışla açıklanabilir. İslâmiyet'ten önceki atalar kültürünün bugün bu ziyaret yerlerinde velî tipi olarak devam ettiğini görmekteyiz. İslâmiyet'ten önceki atalara kurban sunma ve onların üstün güçlerinden yardım dileme pratikleri İslâmiyet'ten sonra bazı ufak değişikliklerle velî kültürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Atalar kültürüne İslâmiyet ile birlikte dua etme, namaz kılma, Kur'an okuma gibi öğeler eklenmiştir. Bu İslâmî motiflere rağmen atalar kültürü büyük oranda kendini muhafaza etmiştir.

1.3.2. Kurban/Adak

Kurban, dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesine dayanan bir eylemdir. Kurban, yiyecek veya içecek türünden olan kurban objesini sunmak, teklif etmekten ibaret olabilir. Kurban, bugün veya gelecekte Tanrı'nın lütfunu kazanmak için ona sunulan bir hediyedir. Kefaret teorisi, kurbanı, işlenmiş bir suç veya günah karşılığı, bu suçun veya günahın kefareti için doğaüstü güce, onun

gönlünü almak amacıyla, kurbanının ölümü sembolize edecek hayvanları kurban etmesine dayandırır. Kutsallaşma teorisi, kurbanı, kurbanıların kurban hilesi ile kutsallığa ulaşması olarak kabul eder. Yiyeceği, içeceği paylaşma, birlikte yeme teorisi, kurbanı, Tanrının sembolik olarak birlikte paylaşarak yenmesi biçiminde yorumlar (Erginer, 1997:18).

Eski Türk boylarında ant törenlerinde, cenaze törenlerinde, düğünlerde bir başarının kazanılmasında, evlat sahibi olma isteğinde, hastalıklardan kurtulma adına ve kurtulduktan sonra, kötülüklerden korunmada, mal mülk sahibi olmak isteğinde ve başka durumlarda doğaüstü güçlere, bunların bulunduğu kabul edilen yerlerde kurban sunulmaktadır (Erginer, 1997: 132). Elde edilen şeye teşekkür için sunulan kurban olarak tanımlanabilecek olan adak sunma İslâmiyet ile birlikte devam etmiştir.

Feke yöresinde kurban kesme ve adak ile ilgili çeşitli uygulamalar vardır:

- Kurban kesme ya da kurban adama, kötülüklerden, kazadan ve beladan korunma için kesilenler, bir dileğin yerine gelmesinden sonra şükran için kesilenler şeklindedir (K2, K3, K9, K10, K75).
- Kurbanlar genellikle ziyaretlerde kesilmektedir. Ziyarette bulunulan isteğin gerçekleşmesi durumunda kesilecek olan adak burada kesilir ve fakirlere dağıtılır (K4, K5, K9, K10, K75).
- Bunun dışında kişiler çok istedikleri işler için (çocuğu olma, hastalığının iyileşmesi...) kurban adarlar ve istekleri gerçekleştiğinde adadıkları kurbanı keserler ve etini dağıtırlar (K2, K3, K4, K5, K9).
- Adak sahibi kurbanın etinden yiyemez. Yerse yediği etin değeri kadar bir fakire yardımında bulunur (K2, K3, K4, K5, K9, K10, K75).
- Kişinin isteğinin yerine gelmesi durumunda adağın kesilmesine büyük önem verilir (K2, K3, K4, K10, K75).

1.3.3. Ocaklar

Ocak; belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir. Sarılık ocağı, fıtık ocağı gibi. Ocak ve ocaklı deyimleri eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ocaklıların hastalıkları sağaltma yöntemleri çoğu kez büyüklük işlemlerdir; ama bunların yanında

belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi ilaç saydıkları gereçleri kullandıkları da olur (Boratav, 1984: 137-138).

Feke yöresinde ocaklarla ilgili farklı görüş ve uygulamalar vardır:

- Ocaklı olarak bilinen kişilerin bulundukları yere de ocak adı verilir (K2, K9, K10, K70).
- Bu kişilere sarılık hastalığının iyileşmesi, temra adı verilen deri rahatsızlığı için gidilmektedir (K2, K10, K70, K75).
- Temrada tükürme, sarılıkta ise vücudu kanatma yöntemi ile sağaltma yapılmaya çalışılır (K9, K10, K70, K75).
- Ocağın olduğu yerden alınan külün suya katılıp içilmesi, muska yazılması gibi yöntemler büyüsel yöntemlerdir (K10, K70, K75).
- Ocaklı olarak bilinen kişilerin sayısı çok azalmıştır (K2, K9, K75).
- Bunların dışında yöreden Kozan yakınlarındaki Tılan ocağına gidilmekte ve hastalıkların iyileşmesi beklenmektedir. Tılan ocağına sarılık dışında felç hastalarının iyileşmesi için de gidilebilmektedir (K10, K70, K75).

Yörede ocaklı olarak adlandırılan kişiler bize İslâmiyet öncesindeki şamanları hatırlatmaktadır. Eski Türklerde şamanların hastalıkları sağaltma güçleri olduğuna inanılırdı. Şamanlar bu güçlerini genellikle büyüsel işlemler ile kullanırlardı. Ocaklı kişiler geçmişte şamanların yerine getirdiği sağaltma işlevini yerine getirmektedir. Muska yazma ve okuma türünden işlemler de İslâmî motifleri simgelemektedir.

1.3.4. Nazar-Nazarlık

Bakış anlamındaki Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır Türkçe'de. Herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” deyiimi kullanılır: Örneğin sapasağlam bir çocuk hasta düşüverince, bir aile içinde veya iki dost arasında bağlılık, düzen bozuluverince... “Kem söze uğradı” deyiimi de aynı anlama gelir. Açık, çiğ mavi gözlerde nazar gücü olduğu sanılır ve herhalde bu ilkeye dayanılarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermekten hoşlanan kimseler olduklarına

inanılır, bu, gerçeklere aykırı olsa bile. Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da yaygındır. Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklarla, güzellikleri, hünerleri herkesin hayranlığını uyandırmış kişilerdir; çünkü çocuklar zayıf mahlûklardır, çabuk etkilenebilirler; güzeller, hünerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını kamçılar. Bu kötü duygular göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar. Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir olay değildir: Mal, mülk, hayvanlar (özellikle at, inek gibi büyükbaş hayvanlar), evler de nazara uğrayabilir. Durup dururken hastalanan veya sakatlanan at, sütü azalıveren inek, bereketli beklendiği halde kıt edilen yıllık mahsul vb. için de “nazara geldi”, “nazara uğradı” yargısı verildiği olağandır. Hatta aile içindeki düzen, iki dost arasındaki sevgi bağı gibi başarı ile yürütülen bir iş de nazara uğrama sonucunda bozulabilir. Halk içinde bazı kişilerin, sebebi bilinmeyen olağanüstü ölçüde “nazar” güçleri olduğuna inanılır: Bakışı ile bir atı yüz, iki yüz, üç yüz metreden “çatlatabileceği”ni ileri süren ve bunu ispatlayan kimseler üzerine hikâyeler anlatılır. Nazar, kıskançlık gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi, özellikle kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularından da gelebilir; bu türlü nazardan en çok çocuklar etkilenirler; onun içindir ki ananın, babanın çocuğuna fazla düşkünlüğü iyi sayılmaz (Boratav, 1984: 126-127).

- Feke yöresinde nazara inanılır ve nazar değmesinden korkulur. Nazar değmesi anlamında, “nazara gelmek, göze gelmek, göz değmek” ifadeleri de kullanılmaktadır. Nazarın kişilere ve hayvanlara değdiğinde onları hasta edeceğine hatta öldürebileceğine inanılır. En çok yeşil gözlü ve sakar insanların nazarı değer (K1, K2, K3, K10, K70, K72). Nazarın değmesini engellemek için bazı uygulamalar yapılır.
- Nazardan korunmak için göz boncuğu takılır. Nazar boncuğu insanlara, hayvanlara ve araçlara takılır (K1, K2, K3, K74, K75, K87).
- Çocuklara kara çalı adı verilen bitkiden bir parça takılır (K10, K70, K74, K75, K87).
- Nazar muskası yazdırılır ve taşınır (K1, K3, K10, K70, K87).
- Bir kişiye, hayvana ya da eşyaya bakıldığında “maşallah” denir (K1, K2, K3, K10, K70, K74, K75, K87).
- Üzerlik yakılır (K3, K10, K70).

- Evin dışına at nalı asılır (K1, K2, K3, K75, K87).
- Evin bahçesine, ölmüş inek ya da atın kafasının iskeleti bir sılıkla asılır (K3, K74, K75, K87).
- Nazar değdiği inanan kişiye nazar ayeti okunur, kurşun döktürülür (K1, K3, K10, K70, K74).

Nazara Feke yöresinde büyük ölçüde inanılması konusunda, nazarın çeşitli hadislerde ve ayetlerde yer aldığına işaret etmek gerekir. Nazar İslâmiyet kaynaklı olmasına rağmen nazara karşı yapılan uygulamalar büyük ölçüde dini gelenek içerisinde yer almayan büyüsel uygulamalardır.

1.3.5. Büyü

Büyü, iyi ve kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek, bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamına verilen addır. Bu anlamı ile kelimenin kavramı genişlemiş oluyor; deyim Fransızca'daki magic kelimesinin bilim dilindeki kullanışını karşılıyor. Halk dilinde büyü daha dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır: Bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan “kötü büyü”, bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak veya evine bağlılık sağlamak için yapılan “olumlu büyü” (muhabbet tılsımı) gibi. Bu türden etkilenmelerin öteki tipleri geçerli oldukları yerlere, şartlara, amaçlarına ve uzmanları olup olmadığına göre çeşitli adlar alırlar, halk geleneğinde (Boratav, 1984: 128-129).

Büyüler iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. İyi, olumlu büyüler hastalıktan kurtulma, ara düzeltmek, kurt ağzı bağlamak, aşk ve muhabbet, çalınan eşyayı bulmak, loğusanın sütünü arttırmak , çocuk sahibi olmak, nazarı önlemek vb. diye sıralanabilir. Kötü, olumsuz büyüler ise düşmanlık, kıskançlık ara açmak, kısmet bağlamak, istemediği birisine varmasını sağlamak, gerdek gecesi damadı bağlamak vb. diye sıralanabilir. İnanişâ göre büyü yapılan kişi uysallaşır, avareleşir, ne yaptığını bilemez (Boratav, 1984: 129-130).

Feke yöresinde büyü ile ilgili farklı görüş ve uygulamalar vardır:

- Büyüye büyük ölçüde inanılmaz; fakat inanan ve büyü yaptıran kişiler de vardır (K10, K70, K74, K75).

- Büyü genellikle muska şeklinde yapılır (K70, K74, K75).
- Büyü muskaları, bu işle uğraşan bazı hocalara yaptırılır (K10, K70, K74).
- Büyüler iyi ve kötü büyüler olarak iki çeşittir (K10, K74, K75).
- Kötü büyüler kişilerin kismetini bağlamak ya da iki kişinin arasını bozmak için, iyi büyüler ise iki kişinin arasını düzeltmek için yapılır (K10, K70, K74, K75).
- Büyü için kişilerin eşyalarından parçalar ya da saç telleri kullanılabilir (K10, K70, K74, K75).

Yörede büyüye büyük oranda inanılmamaktadır. Araştırmamız sırasında görüştüğümüz kaynak kişiler içinde büyüye inanan kişi yoktu; ancak bu kişiler büyüye inanan ve büyü yaptıran kişilerin olduğu ve büyüün kime ve nasıl yaptırıldığı konusunda bilgi verdiler. Yörede büyüye inanılmaması, büyüün İslâmiyet'te yasak olması ile açıklanabilir.

1.3.6. Uğur-Bereket

Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası olumlu niteliği ve gücüdür. Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesneler, kişiler, hayvanlar uğurlu ve uğursuz diye kümelenmiştir. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerektir. Anlaşıyor ki bereket kelimesi, bir de iyi, faydalı şeylerin, mal, para ve yiyeceğin artışı anlamına geliyor (Boratav, 1984: 114-116).

Feke yöresinde bereket için bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalar büyük oranda dini uygulamalardır.

- Bereket için dua edilir, bereket duası okunur ya da evin yüksekçe bir yerine bereket duası asılır. Evin bereketli olması için erken kalkılmaya dikkat edilir (K1, K2, K3, K10, K70, K74).
- Alışverişlerde satıcı parayı alınca “bereket versin” der. Alan kişi ise “bereketini gör” şeklinde cevap verir. Böylece satıcının aldığı para ile müşterinin aldığı malın bereketli olacağına inanılır (K10, K70, K74, K75, K87).

1.3.7. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar

Tabiat olayları, Anadolu'nun farklı yörelerinde yaşayan topluluklar arasında çeşitli inançların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Feke yöresinde de meydana gelen tabiat olayları yöre halkı arasında çeşitli inançlar doğurmuştur.

- Ay tutulması sırasında bazı kişiler teneke çalarlar ve silah sıkırlar (K3, K4, K5, K9, K94, K95).
- Akşam hava açık ve yıldızlar görünüyorsa ertesi gün hava açık olur (K9, K10, K26, K30, K75, K94).
- Şimşek çaktığında salavat getirilir (K4, K5, K9, K10, K26, K30, K75).
- Yağmur çok seyrek yağdığında yani serpildiğinde ardından kar yağar (K26, K30, K75, K94, K95).
- Bahar ve yaz aylarında sabah havanın sisli olması o günün çok sıcak geçeceğini işaretidir (K2, K3, K30, K75, K94).
- Gökkuşağının altından geçilirse dilekler gerçek olur (K2, K3, K4, K5, K9, K26, K30).
- Yağmur çok yağdığında durması için poyraz adı verilen rüzgârın çıkması gerekir, bunun için de dul bir kadının süpürgesi yakılır (K4, K5, K9, K10, K95).
- Atın kulağını devamlı dik tutması yağmurun yağacağına işarettir (K2, K3, K30, K75, K94).
- Sabah güneşi doğarken güneşin doğduğu yerde kızılık olursa o gün yağmurlu ve soğuk geçer, kible tarafında şimşek görüldüğünde ve güneşin battığı yerde kızılık olduğunda ertesi gün hava açık olur (K2, K3, K10, K26, K30, K75).
- Yağmurun çok yağması berekettir, dolu çok şiddetli yağdığında durması için şu uygulama yapılır. Ailenin ilk çocuğu dolu tanesini eline alır, “Annemin ilkiyim, dağların tilkisiyim” der ve dolu tanesini bıçakla keser (K2, K3, K9, K10, K26, K30, K95).
- Kuşlar ve diğer hayvanlar yöreden zamansız şekilde göç ediyorsa yakında deprem olur (K3, K4, K5, K9, K10, K26, K30).

1.3.8. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlar, kendilerinden yararlanma bakımından değerlendirilirler ve yaradılışları ve dönüşümlerini açıklayan efsanelere ve inanışlara konu olurlar. Hayvanlar, bitkilerden farklı olarak halkın geleneklerinde yenmesinde bir sakınca olmayanlarla, yenmesi hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getirici sayılanlar olmak üzere kümelenirler (Boratav, 1984: 68).

Bazı hayvanların ise kutlu olduğuna inanılır. Soylarını bir dişi kurtla bir delikanlının birleşmesine çıkaran eski Türkler, bu hayvanı kapalı kaldıkları dağların arasından çıkmalarına yardım ettiği için kutlu sayarlar. Kurdun bu niteliği, Anadolu halkının inançlarında da yer almıştır. Örneğin; Afyon bölgesindeki bir anlatmaya göre, kurtuluş savaşının son safhalarında, o tarafta bulunan kumandanlardan birine bir kurt kılavuzluk etmiştir (Boratav, 1984: 68-70). Feke yöresinde de hayvanlarla ilgili bazı inanışlar oluşmuştur.

- Baykuş uğursuz bir hayvandır ve öttüğü yerde mutlaka bir ölüm olur ya da o yere bir ölüm haberi ulaşır (K9, K10, K26, K30, K75).
- Köpek uğurlu bir hayvandır; fakat sürekli uluması ölüme işarettir (K4, K5, K9, K10, K26, K30).
- Kedi uğurlu sayılır ve evlerde kedi beslenir, kediye zarar vermek ya da öldürmek çok büyük günahtır (K10, K26, K30, K75).
- Kurt, önemli ve saygı duyulan bir hayvandır, ayrıca başka bir hayvan kaybolduğunda kurt yemesin diye “kurt ağzı” bağlanır. Kurt ağzı bağlama uygulamasında bu işi bilen bir kişi eline bir bıçak alır, duasını okuyarak üfler ve bıçağın ağzını kapatır, kaybolan hayvan bulununcaya kadar bıçağın ağzı açılmaz (K5, K9, K10, K26, K30, K75).
- Karınca uğurlu bir hayvandır ve berekete işarettir (K9, K10, K26, K30, K75, K94).
- Kırlangıç yuvası bozmak büyük günahtır (K10, K26, K30, K75).
- Güvercin beslemek, hayvanlara eziyet çektirildiği düşünüldüğünden, doğru değildir ve güvercin besleyenlerin ileride başları dertten kurtulmaz (K26, K30, K75).

- Kertenkele sevilmeyen bir hayvandır, kafasını salladığında Allah’a küfrettiği düşünülerek öldürülmeye çalışılır (K5, K9, K10, K26).
- Domuz da uğursuz bir hayvandır ve adının anılması dahi hoş karşılanmaz, “hınzır” diye söz edilir (K4, K5, K9, K10, K26, K30, K75, K94).

1.3.9. Günlerle İlgili İnanışlar

Halk arasında haftanın bazı günleri için farklı inanışlar gelişmiştir. Günler; diğerlerinden önemli sayılma, belirli işleri yapmama, evden dışarıya hiçbir şey vermeme gibi yönlerden halk arasında inanış açısından farklı farklı değerlendirilmiştir. Feke yöresinde de haftanın bazı günleri ile ilgili çeşitli inanışlar ortaya çıkmıştır.

- Pazartesi evden dışarıya hiçbir şey verilmez, yine pazartesi nasıl geçerse diğer günler de öyle geçer (K4, K5, K9, K10, K30).
- Salı günleri çamaşır yıkanmaz ve bir işe başlanmaz (K10, K26, K30, K75).
- Perşembe hayırlı bir gündür ve yapılacak yardım ve hayırlar bu günde yapılmaya çalışılır, ayrıca perşembenin akşamına cuma akşamı da denmektedir (K10, K26, K30, K75).
- Cuma da hayırlı bir gündür. Bu günde dua ve ibadetler çok yapılır (K4, K5, K9, K10, K26, K30).

1.3.10. Rüya İle İlgili İnanışlar

Rüyalardan, insanların yorumlarıyla gelecekte meydana gelecek olaylarla ilgili çıkarımlarda bulunulur. Görülen rüyaların yorumlanmasında temel ölçüt rüyada görülen kişi, nesne, hayvan ya da çeşitli olaylardır. Feke yöresinde de insanlar gördükleri rüyaları çeşitli şekillerde yorumlamakta ve görülen rüyalarla ilgili olarak çeşitli inanışlar geliştirmektedirler. Rüyaların anlatılması uygun görülmez; ancak anlatılırsa da önce dinleyen kişi “hayırdır inşallah” der (K4, K5, K9, K10).

- Rüyada silah sıkılması (K10, K26, K30, K75).
- Gür bir ağacın devrilmesi (K4, K5, K9, K10, K30).
- Bir ördeğin evin önünden uçarak kaybolması ölüme işarettir (K4, K5, K9, K10, K30).

- Rüyada deve görmek uğursuzluktur. Böyle bir rüya görülmesi durumunda şu dua okunur ve sol tarafa üç defa tükürülür: “Allahım bu gördüğüm rüya hayır ise hayrında daim, şer ise hayra tebdil eyle” (K4, K5, K9, K10, K30).
- Rüyada yeşil görmek hayra yorulur (K4, K5, K9, K10, K30).
- Atın rüyada görülmesi iyidir ve iyi yorumlanır (K4, K5, K9, K10, K30).
- Rüyada ateş görmek iyi olmaz ve uğursuz sayılır (K4, K5, K9, K10).
- Rüyada birinin öldüğünü görmek o kişinin daha çok yaşayacağı şeklinde yorumlanır (K10, K26, K30, K75).

1.4. Halk Mutfağı

İnsanoğlu, ilkçağdan beri yaşamak ve çevresindekileri yaşatmak için sürekli besin kaynağı aramak zorunda kalmıştır (Güvenç, 1999: 204). İnsan ilk dönemlerinde avcılık, toplayıcılık yapmışsa da belirli bir evrim sonucu hayvanları evcilleştirmeyi, yabani bitkileri yetiştirmeyi başarmıştır. Ateşin bulunmasıyla üretim biçiminde büyük bir değişme olmuş, buna bağlı olarak yemek türleri ve pişirme biçimleri sürekli gelişmiştir (Ögel, 1982:15).

İnsanın beslenme ile ilgili tutum ve uygulamaları coğrafya, tarım, ekonomi gibi etkenlerle gelişir. İnceleme sahamız olan Feke yöresinde de ekonomi, coğrafya ve tarıma bağlı olarak bir yemek kültürü oluşmuştur. Yapılan yemekler yörede yetişen tarım ürünlerine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir.

1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Güvelden

Malzemeler: 1 kilo kurutulmuş taze fasulye, 3 domates, 1 baş sarımsak, sıvı yağ, salça, tuz.

Yapılışı: Fasulyeler tencereye konduktan sonra kabuğu soyulmuş olan domatesler tencereye doğranır. Bunlar yağ ile bir süre kavrulur. Daha sonra salça, tuz, dövülmüş sarımsak ve sıvı yağdan oluşan avcar tencereye konur, yeterli miktarda su da eklendikten sonra pişirilir (K12, K26, K70).

İçli Köfte

Malzemeler: 1 kilo bulgur, 1 kilo kıyma, 2 kilo soğan, margarin, salça, tuz, karabiber.

Yapılışı: Köftenin içi bir gün önceden hazırlanır. İnce şekilde doğranan soğan, kıyma, tuz, karabiber, margarin ile kavrulur. Bir süre soğuduktan sonra dolapta saklanır ve donar. Köftenin dışı ise bulgurdan hazırlanır. Bulgur su ile iyice yoğurulur ve sert hamur kıvamına getirilir. Daha sonra köfte hamuru avuç içi büyüklüğünde yuvarlak şekilde oyulup içine kıyma koyulup kapatılır. Hazırlanan köfteler suda kaynatılarak yenir (K70, K72, K74, K75).

Bulgur Pilavı

Malzemeler: 2 su bardağı bulgur, 4 su bardağı su, tuz, yağ.

Yapılışı: Bulgur tencerede yağ ve tuz ile esmerleşinceye kadar ateşte tutulur. Daha sonra su eklenir ve suyunu çekinceye kadar pişirilir (K12, K72, K74, K75).

Tarhana Çorbası

Malzemeler: Bir pişirimlik tarhana, tuz, salça, kuru nane, sarımsak, sıvı yağ.

Yapılışı: Tarhanalar akşamdan suda ıslatılıp bekletilir. Islanan tarhanalar suda kaynatılır ve sert tarhanalar yumuşayıp çözülür. Daha sonra tavada salça, sarımsak, tuz ve nanedan oluşan avcar yapılır ve kaynayan tarhananın üzerine eklenir. Bir süre daha kaynatılır (K12, K26, K74, K75).

Tevek Sarması

Malzemeler: Yeterli sayıda asma yaprağı, pirinç, salça, tuz, karabiber, kimyon sıvı yağ, soyulmuş domates, sarımsak.

Yapılışı: Öncelikle sarmanın içi hazırlanır. Bunun için seçilen pirinç, salça, sıvı yağ, tuz, baharat ve soyulmuş domates ile çiğ olarak karıştırılır. Mevsime göre kıştan hazırlanan ya da taze haşlanmış asma yaprağının içine daha önce hazırlanan içten doldurulur ve yapraklar kalem şeklinde sarılır. Bu işlemten sonra sarmalar tencerede

kaynatılır. Ayrı bir tavada hazırlanan ve salça, sıvı yağ ve dövülmüş sarımsaktan oluşan avcar sarmaların üzerine dökülüp bir süre daha kaynatılır (K70, K72, K74, K75).

Kömeç Böreği

Malzemeler: Taze toplanmış kömeç otu, un, su, tuz, salça.

Yapılışı: Öncelikle böreğin içi hazırlanır. Tencerede tuz ve su ile birlikte kömeç otu haşlanır. Daha sonra un, su ile karıştırılıp hamur yapılır ve yoğurulur. Hamur “bezi” adı verilen yuvarlak parçalara ayrılır. Her hamur bezisinden bir börek olur. Ekmek tahtasında oklava ile açılan bezilerin içine kömeç konur ve ay şeklinde katlanır. Sac üzerinde pişirilir (K12, K26, K70).

Isırgan Böreği

Malzemeler: Taze toplanmış ısırgan otu, un, su, tuz, salça.

Yapılışı: Öncelikle böreğin içi hazırlanır. Tencerede tuz ve su ile birlikte ısırgan otu haşlanır. Daha sonra un, su ile karıştırılıp hamur yapılır ve yoğurulur. Hamur “bezi” adı verilen yuvarlak parçalara ayrılır. Her hamur bezisinden bir börek olur. Ekmek tahtasında oklava ile açılan bezilerin içine ısırgan konur ve ay şeklinde katlanır. Sac üzerinde pişirilir (K12, K26, K70).

Gıcalak Böreği

Malzemeler: Taze toplanmış gıcalak otu, un, su, tuz, salça.

Yapılışı: Öncelikle böreğin içi hazırlanır. Tencerede tuz ve su ile birlikte gıcalak otu haşlanır. Daha sonra un, su ile karıştırılıp hamur yapılır ve yoğurulur. Hamur “bezi” adı verilen yuvarlak parçalara ayrılır. Her hamur bezisinden bir börek olur. Ekmek tahtasında oklava ile açılan bezilerin içine gıcalak konur ve ay şeklinde katlanır. Sac üzerinde pişirilir (K12, K26, K70).

Sütlü

Malzemeler: 2 su bardağı dövme, 4 bardak süt, tuz, su.

Yapılışı: Tencerede dövme bir süre suda kaynatılır. Suyu biraz çekildikten sonra tencereye süt ve tuz eklenerek bir süre daha kaynatılır (K12, K26, K70).

Ekşili Köfte

Malzemeler: 2 su bardağı bulgur, tuz, su, salça, karabiber, sarımsak, sıvı yağ.

Yapılışı: Bulgur su ve tuz ile yoğurulup hamur kıvamına getirilir ve fındık büyüklüğünde yuvarlak şekle getirilir. Daha sonra salça sarımsak, karabiber ve yağ ile tavada yemeğin avcarı hazırlanır. Tencerede kaynayan köftelerin üzerine avcar eklenir ve bir süre daha kaynatılır (K70, K72, K74, K75).

Çiçek-Kabak Dolması

Malzemeler: Yeterli sayıda kabak ve kabak çiçeği, pirinç, salça, tuz, karabiber, kimyon, sıvı yağ, sarımsak.

Yapılışı: Kabak çiçekleri yıkanıp temizlenir. Kabaklar da yıkandıktan sonra oyulur. Dolmanın içini hazırlamak için daha önceden seçilen pirinç, baharat, tuz, sıvı yağ ve sarımsak ile karıştırılır. Hazırlanan malzeme çiçek ve kabakların içine doldurulur. Tencereye yerleştirilen kabak ve çiçeklerin üzerine salça, sıvı yağ ve sarımsaktan oluşan avcar eklenir ve bir süre pişirilir (K12, K72, K74, K75).

Yüksük (Düğün) Çorbası

Malzemeler: 1 kilo un, su, tuz, yarım kilo kıyma, soğan, salça, sarımsak, sıvı yağ, baharat.

Yapılışı: Un ve su ile hamur yoğurulur. Yoğurulan hamur oklava ile açılır ve küçük karelere bölünür. Daha sonra bu karelerin içine koyulacak olan malzeme hazırlanır. Bunun için ayrı bir kapta kıyma, sarımsak, soğan, baharat, salça ve sıvı yağ karıştırılır. Hazırlanan malzeme küçük hamur karelerinin içine konularak ağzı kapatılır. Hazırlanan parçalar tencerede kaynatılıp salça, sıvı yağ ve sarımsaktan oluşan avcar eklenir ve bir süre pişirilir (K12, K26, K74, K75).

Gâvur Aşı

Malzemeler: 5 adet iri patlıcan, 3 kuru soğan, salça, sıvı yağ, 2 domates, 1 limon, tuz, baharat.

Yapılışı: Patlıcanlar közde hamur kıvamına gelene kadar pişirilir ve kabukları soyulur. Bir kaba patlıcanlar doğrandıktan sonra üzerine kuru soğan, soyulmuş domatesler doğranır. Daha sonra limon, baharat ve sıvı yağ eklenerek karıştırılır (K12, K26, K70).

Mantarlı Pilav

Malzemeler: Yeterli miktarda mantar, pirinç, sıvı yağ, tuz.

Mantarlar temizlenip bir tencerede haşlanır ve bekletilir. Daha sonra başka bir tencerede pirince su ve tuz eklenerek suyu çekene kadar kaynatılır. Pişen pilavın üzerine mantarlar parça parça doğranır (K70, K72, K74, K75).

Dolaz

Malzemeler: 2 su bardağı bulgur, su, şeker.

Yapılışı: bulgur, tencerede hamur kıvamına gelinceye kadar kaynatılır. Bir süre daha karıştırıldıktan sonra üzerine şeker eklenip pişirilir (K26, K70, K72, K74, K75).

1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları

Nar Ekşisi

Malzemeler: Nar meyvesinden elde edilen nar ekşisi, soğuk su, şeker.,

Yapılışı: Bir sürahi suyun içine bir çay bardağı soğuk su koyulur ve karıştırılır. Daha sonra şeker eklenir şeker eriyinceye kadar karıştırılır (K12, K26, K70, K72, K74, K75).

Limon Şerbeti

Malzemeler: Şeker, limon ya da limon tuzu, su.

Yapılışı: Bir sürahi suya şeker eklenerek eritilir. Daha sonra mevsime bağlı olarak limon suyu ya da limon tuzu eklenir. Karıştırıldıktan sonra hazır olur (K12, K72, K74, K75).

1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması

Günümüzde yiyecek ve içecekler bozulmamaları için buzdolabında saklanmaktadır. Artık neredeyse her evde buzdolabı bulunabilmektedir. Eskiden yiyecekler sıcaktan korunmak için, çevreye göre nispeten soğuk olan, ve “in” adı verilen mağaralarda saklanırdı. Ayrıca peynir ve zeytinler, bozulmalarını önlemek için tuz ile torbaya ya da bidona bastırılırdı (K12, K26, K70, K75).

1.4.4. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler

Feke yöresinde kışın yenmek üzere daha önceden bazı yiyecekler hazırlanmaktadır.

- Buğday öğütülür (K12, K26, K75).
- Patlıcan, domates, biber, bamya kurutulur (K26, K72, K74, K75).
- Buğday kaynatılır (K12, K74, K75).
- Tarhana hazırlanır (K12, K26, K72).
- Sarımsak ve soğan asılır (K72, K74, K75).
- Peynir, zeytin ve tevek bastırılır (K12, K74, K75).
- Turşu kurulur (K26, K72, K74, K75).
- Yağsız tuzlu yoğurt olan “keş” hazırlanır (K12, K26, K72, K74).

1.4.5. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanışları

Mutfakta kullanılan araç gereçler yemek yapımında kolaylıklar sağlar.

- Çitil; yoğurt ve süt taşımaya yarayan kulplu ve bakır kap (K70, K72, K74).
- Helke; mutfaka sebze ve un taşımada kullanılan bakır kap (K70, K72).

- Sayıncak; üzerine tencere konan ve altında odun yakılan üç ayaklı demirden gereç, tıngır ise tencerenin sayıncağın üzerinde dengeli durmasını sağlayan teneke parçadır (K12, K26, K70, K72).
- Yayık; tahtadan ya da davar derisinden yapılan ve içinde ayran çalkalanan uzun kap, bişek ise ayranı karıştırmaya yarayan sopadır (K70, K72, K74, K75).
- Kütük; üzerinde et parçalanan ağaçtan yapılan gereç (K12, K26, K70).
- Ekmek tahtası; üzerinde hamur açılan ve ağaçtan yapılan gereç (K70, K72).
- Evrağaç; sac üzerinde pişen yufka ekmeği çevirmeye yarayan tahtadan yapılan uzun gereç (K70, K72, K74, K75).
- Sac; yuvarlak, üzerinde ekmek pişirilen gereç (K12, K26, K70).
- Halbur; un elemeye yarayan elek (K12, K26, K70).
- Ayrıca tahta kaşık ve çömçe kullanılmaktadır (K70, K72, K74, K75).

1.4.6. Sofra Gelenek ve Görenekleri

Feke yöresinde yemek yere serilen sofrada yenilir. Sofraya otururken, yemek yerken ve kalkarken bazı âdetlere uyulur.

- Büyükler sofraya oturmada n sofraya oturulmaz (K72, K74, K75).
- Yemeğe önce büyükler başlar (K70, K72).
- Yemeğe başlanırken besmele çekilir (K70, K75).
- Yemekten kalkarken bazen sofr a duası okunur (K12, K26, K74, K75).
- Sofrada oturulurken selam verilmez ve alınmaz, sadece “afiyet olsun” denir (K70, K72, K74, K75).
- Yemek yendikten sonra, geç gelecek biri için sofr a bekletilmez (K70, K72, K74, K75).
- Yemeğe misafir gelmişse çocuklar sofraya oturmazlar, onlara ayrı bir sofr a açılır (K12, K26, K70, K72).
- Ev sahibi, yemeğini bitirse bile misafirden önce sofradan kalkmaz (K12, K26, K70, K72).

- Eskiden yemek tek kaptan yenirmiş; ancak şimdi genellikle herkese bir tabak ayrılmaktadır (K12, K26, K70, K72).

Feke yöresinde halk mutfağı insanların ekonomik güçleri ve yetişen tarım ürünlerine göre şekillenmiştir. Genel olarak halkın ekonomik gücü iyi olmadığı için yemekler daha çok tahıl ürünlerine ve mevsimlik sebzelere dayanmaktadır. İçecek çeşitleri de oldukça kısıtlı kalmaktadır. Mutfakta kullanılan araç ve gereçler yemek yapımında ve yenilmesinde kolaylıklar sağlamaktadır. Sofra âdetleri günümüzde de uygulanmaktadır.

1.5. Halk Hekimliği

Halkın olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince, veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” diyoruz (Boratav, 1984: 149).

Bu açıdan “hastalık” deyiimi de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler vb.) sebep olabileceği sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir (Boratav, 1984: 149).

Halk hekimliğinin temelini, “Halkın sağlığı, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır.” inancı oluşturmaktadır. Bu inançta İslam dininin etkisini görmekteyiz. Bununla birlikte, halk hekimliği uygulamalarında kültür izlerimizi görürüz (Acıpayamlı, 1989: 1).

Halk inancına göre kötü niyetli kimseler, özellikle büyücüler, yaptıkları büyülerle istedikleri kimseleri hasta edebilmekte, hatta öldürebilmektedirler. Bu gibi kötü durumlardan korunma, dinsel görevlerin eksiksiz yerine getirilmesiyle sağlanmaktadır (Acıpayamlı, 1989: 1).

Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları tanılama ve sağaltma ve yöntemlerinin bir bölümü sadece büyünlük niteliktedir; ikinci bir bölümünde büyünlük ve akli işlemler birbirini tamamlar (Boratav, 1984: 150).

Feke yöresinde halk hastalıkları sağaltma için bazı yöntem ve işlemlere başvurmaktadır.

- Akrep ve yılan sokması için yaralı bölgeye “tetiri” adı verilen nane yaprağı konur, incir sütü sürülür (K9, K10, K30, K31).
- Vücutta burkulan bölge sıcak su ve sabun ile ovulur. Daha sonra kurularak rendelenmiş soğan sarılır (K10, K12, K15, K16).
- Ezikler için kan toplanan bölgeye kuru üzüm ezilerek sarılır (K12, K15, K94, K95).
- Göz önünde çıkan “it dirseği” sarımsak yaklaştırılarak korkutulur (K2, K3, K4, K5, K16, K17).
- Saç dökülmesi için dökülen bölgeye sarımsak ezilerek sürülür (K5, K6, K26, K82, K83).
- İltihaplı yaraya çam sakızı sarılır. Çam sakızı iltihabı emer. Yine vücuttaki iltihap için böğürtlen dikeninin kökü kaynatılarak içilir (K30, K42, K43, K50, K70).
- Vücuttaki şişliklere lokum sarıldığı takdirde şişliği alır. Ayrıca şiş bölgeye ekmek içi ıslanarak bastırılır (K32, K33, K79, K81, K82).
- Vücutta çıkan mantar ve mayasıl için kına yakılır ya da o bölge çamurda bekletilir (K8, K9, K10, K26, K30).
- Mide ve bağırsak solucanlarına karşı içme adı verilen yerlere gidilir ve acı su içilir (K42, K43, K50, K70, K72).
- Vücutta oluşan yaraya teşenniş otu sarılır (K3, K4, K5, K6, K88).
- Mide rahatsızlıkları için ebe gümeci, kekik ve ısırgan otu kaynatılarak içilir (K4, K5, K6, K7, K78).
- Burkulma ve incinmelerde burkulan ya da incinen bölgeye rendelenmiş sabun ve yumurta akı karışımı sürülüp sarılır (K32, K33, K95, K100).
- Soğuk algınlığı ve öksürük için papatya ya da gelincik kaynatılıp içilir (K78, K79, K92, K94).
- Öksürük için bir kaptaki limon suyunun içinde iki kaşık bal eritilir ve sık sık içilir (K10, K84, K87, K88).

- Mide üşütmesi için limon kabuğu, kuru nane ve kekik cezvede kaynatılır ve içilir (K4, K5, K42, K81, K82).
- Vücutta yanık oluşan bölgeye yoğurt sürülür (K2, K3, K30, K43).
- Bronşit için çam kozası kaynatılıp suyu içilir (K6, K7, K8, K32, K33).
- Süs biberi mide ve bağırsak yaralarına iyi gelir (K83, K84, K95, K100).
- Karın ağrısı için kimyon kaynatılıp içilir (K8, K9, K43, K50, K70).
- Bebeklerin gaz sancıları için göğüsleri zeytinyağı ile ovulur (K7, K40, K42, K43, K50).
- Romatizma için ısırgan otu kaynatılarak suyu içilir (K26, K30, K40, K78).
- Maydanoz böbrek taşına ve kumuna iyi gelir (K2, K3, K4, K5, K8, K9).
- Kansızlık için her gün sabah aç karnına bir bardak dut ya da üzüm pekmezi içilir (K75, K76, K77, K83, K84).
- Ağız kokusuna karşı maydanoz ya da nane çiğnenir (K42, K43, K50, K77).
- Astım için nane, ıhlamur ve elma kabuğu birlikte kaynatılarak içilir (K8, K9, K10, K76, K77).

Feke yöresinde hastalıkların sağaltılması için doktora başvurulmadan doğrudan halk hekimliği yöntemlerine başvurabilmektedir. Bunda, doktora gidecek ekonomik gücün olmaması, hastalıkların tedavilerinin doktora gidilmeden de yapılabileceği düşüncesi etkili olmaktadır. Bu halk hekimliği ile sağaltma yöntemleri temel olarak bitkilere ve bunlardan yapılan ilaçlara dayanmaktadır. Yörede halk hekimliği büyük oranda önemini korumakla birlikte hastalıkların tedavileri için artık hastaneye ya da sağlık ocaklarına başvurular artmıştır. Halk hekimliği ile sağaltma yöntemleri bazı hastalıkların tedavilerinde başarılı olmakla birlikte, halkı kandırıp bu yolla haksız kazanç sağlayan, sözde hekimler de vardır. Halk hekimliği, sağaltma için gerekli bitkilerin sağlanmasıyla kolaylığı ile ilaçları edinme konusunda çekilen ekonomik güçlükler karşısında halk tarafından daha pratik kabul edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

FEKE ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1. Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

2.1.1. Türkü

Türkü anonim halk şiirinin kendine özgü bir ezgiyle söylenen, kavuştaklı bir nazım şekli ve türüdür. Türkü, ezgisiyle diğer türlerden ayrılır. Daha önce mani ve koşma tipiyle söylenen bir nazım, türkü ezgisiyle söylenirse türkü olur (Kudret, 1980: 295).

Hikmet Dizdaroğlu türkü kavramının kaynağının Türk sözcüğü olduğunu, bu sözcüğün sonuna nispet eki getirilerek Türkî şeklinin elde edildiğini, bu sözcüğün zamanla türkü şekline döndüğünü ileri sürmektedir. A.K. Tecer, varsağı, türkmani gibi türkünün de eski yırlardan doğmakla beraber, yabancı kültürlerle karşılaşılın bölgelerde ona verilmiş bir isim olabileceğini de ilave etmektedir (Dizdaroğlu, 1969: 257). XV.yüzyıl Çağatay yöresi şairlerinden Ali Şir Neva'i Mizanül Evzan isimli eserinde türküden söz eder, onun yanı sıra yine XV. yüzyılın ilk yıllarında yaşayan Babur Şah ise, Sultan Hüseyin Baykara zamanında, onun meclislerinde icat edildiğini, iki devrede bestelendiğini, kaydeder. Böylece, türkü kavram olarak, İslamiyet'ten önceki Türk edebiyat geleneğinde ır veya yır kelimesi ile ifade edilirken, XV. yüzyılda Batı Türkistan yörelerinde kullanılmaya başlanmış, bu yörelerden de Anadolu Türk edebiyatına geçmiştir. Yazılı kayıtlarda ise; Peçevi, Eğrinin fethinden bahsederken, türkü kavramına kelime olarak yer vermiştir (Öztürk, 1986: 367). Anadolu Türk edebiyatında en eski türkü örnekleri on altıncı yüzyıldan öteye çıkmıyor. Biçim bakımından türkü olan ilk metni, Öksüz Dede vermiştir (Güleç, 2002: 325-326).

Türkü bentleri, yapı ve sözleri açısından iki bölümden oluşur. İlk bölümde türkünün asıl sözleri bulunur. Bu bölüme bent adı verilir. İkinci bölüm ise her bendin sonunda yinelenen nakarattır; bu bölüme de bağlama veya kavuştak adı verilir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyelenirler. Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir; ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü

kullanılmıştır. Türkülerin konuları arasına aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki kahramanlıklar vb. girmektedir. Başlangıçta bir kişinin yaratmasıyla ortaya çıkan türküler, bir süre sonra yeni eklemelerle anonimleşir ve toplumun malı olur. Halk arasında geçen herhangi bir olay türkünün yakılmasına sebep olabilir (Dilçin, 1983: 289). Türküler yaratıldıkları anda bestelenir ve çeşitli yollardan yurdun her köşesine yayılır. Türkü bölgelerde türlü biçimlere girer, bazı dizeler düşer yerlerine yenileri eklenir (Artun, 2004-b: 131).

Folklor ürünleri olarak işlenen türküler, insanımızın hayat tarzından yansıyan yaşama şekilleridir. Bu yaşama şekli sosyal yapının en çok söylenen ve dinlenen folklor ürünlerinden olması sadece “halk edebiyatı ile halk musikisinin türkülerde bir araya gelmiş olmasına” bağlanamaz. Çünkü insanımız sevdasını, sevgisini, sevincini, tasasını, yiğitliğini, hüznünü, kederini, umutlarını, kısacası hayatının büyük bir bölümünü türkülerin diliyle söylemiştir. Yurdun çeşitli bölgelerinde çalınıp söylenen türküler milli duyguların da mesajlarını taşımakla folklorik değer olarak kabul görmüş, kabul görmeye devam etmektedir. Bir düşünürün “Bir milletin türkülerini yapanlar, kanunlarını yapanlardan daha güçlüdür” ifadesi çok anlamlıdır. Bu söz bile türkülerin, bir milletin hayatındaki önemini vurgulaması bakımından önemli bir gerçeği ifade etmektedir (Artun, 2004-b: 131).

Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi insanların ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi milli karakteri ve tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir. Türküler herkesin anlayabileceği ortak, sade tabii bir dil ile meydana getirilmektedir (Artun, 2004-b: 131).

Aruzla meydana getirilmiş örneklerine de az sayıda rastlanmakta, Divan edebiyatı nazım şekilleriyle ortaya konulan bu türkülere divan, selis, semai, kalenderi, satranç adları da verilmektedir (Özbek, 1981: 63-64).

Feke yöresinden derlediğimiz 28 türküden yola çıkarak Feke türkülerini içeriklerine göre şu şekilde sınıflandırabilir:

1. Lirik Türküler
2. Taşlamalı-Takılmalı Türküler
3. Olay Türküleri
4. Tören-Mevsim Türküleri

5. Doğayı Konu Alan Türküler

1- Lirik Türküler

FT-1

Firez harmanında mazı
Ben de vardım bazı bazı
Mulla İbiş'in güzel kızı
Sende gönül eğlenmez mi?

Şu gözlerin deresinde
Horoz öter ovasında
Seçiliyor nazlı gelin
Üç güzelin arasında

Şu güzlerin yokuşları
Al Zeynep'in sekişleri
İçerime pek kâr etti
Elmas ile bakışları (K18)

FT-2

Yüce dağ başına ekerler darı
Ekerler biçerler ederler kârı
Yar için saklarlar ayvayı narı
Yüce dağ başında kar namlu namlu

Eşinden ayrılmış bir turna nenni nenni

Yüce dağ başında bir belicek kar idim
Yel vurdu cıgıl cıgıl eridim
Nideyim arının verdiği balı
Yarimin yanağı bal bana yeter

Eşinden ayrılmış bir turna nenni nenni (K47)

FT-3

Cevizin yaprağı dal arasında

Güzeli severler bağ arasında

Durma güzel durma, doldur testini

Kınalamış on parmağı üstünü

Adam unuttur mu eski dostunu

Salını salını indim pınara

Cevizin yaprağı dal arasında

Güzeli severler bağ arasında (K47)

FT-4

Kalamak dalla dalla

Gelin boynunu salla

Bir şeftali vermedin

Sen bunu iyi belle

Kalamağım dalım yok

Küçüceğim yarım yok

Yarimi eller almış

Cahilim haberim yok

Kalamağı budarlar

Işkın vermesin diye

Çocuk seni döverler

Güzel sevmesin diye

Kalamak dallanıyor

Dalları sallanıyor

Şu benim cahil yarım

Keyfince sallanıyor

Kalamak dallanır mı
 Dalları sallanır mı
 Komşudan bir kız gelmiş
 Öpmeden yollanır mı (K42)

FT-5

Emine'm oturmuş taşın üstüne
 Zülûfünü taramış gaşın üstüne
 Selamın gelirse başım üstüne

Emine'm Emine'm allı Emine'm
 Dört köyün içinde belli Emine'm

Emine'm dedikçe dertlerim artar
 Aliver sevdiğim bu dertten gurtar
 Emine'yi sevsem dünya da yeter

Emine'm Eminem allı Emine'm
 Dört köyün içinde belli Emine'm

Emine'm dedikçe gaya yangısı
 Size Emine de bize hangısı
 Üç güzel sevdası vardır başımda

Emine'm Emine'm allı Emine'm
 Dört köyün içinde belli Emine'm (K69)

FT-6

Feke yöresinde el değirmenine helelek adı verilir. Halk önceden haber verilmek kaydıyla bir evde toplanır, orada bulgur çekilir. Bu iş yapılırken “Helelek Türküsü” adı verilen türkü söylenir:

Yorganın ucuna bastın
 Koynuna girmeye kasdım
 Yürü alveleli dostum
 Sarmayınca gider miyim

Kırmızı gül hazel olmaz
 Anasını yitiren bulmaz
 Şeftaliden vefa olmaz
 Canı canana sarmayınca

Kâğıt açtım harman gibi
 Okuyalım ferman gibi
 Gönül bir değirmen gibi
 Ufaklanır, irilenir (K42)

FT-7

Zivar Ağa'yı boşver savaş
 Kurban olsun elim sana
 Osman Çavuş, Hamit Çavuş
 Kurban olsun Elif sana

Kıcılıda olur kıcı
 Birin yedim biri acı
 Belenköy'de Emiş Hacı
 Kurban olsun Elif sana

Kır Ali çekiyor zahmet
 Kör Hafız'la Kötü Mehmet
 Bastoncuyula Topal Ahmet
 Kurban olsun Elif sana

Saymadık kimseyi komam
 Hepsini eylerim tamam
 Kendi cahil, adı İmam
 Kurban olsun Elif sana

Ocakta sütümüz taşık
 Savururum kaşık kaşık
 Bunu yazan Hasan âşık
 Kurban olsun Elif sana (K73)

FT-8

Yandı Çukurova yandı
 Eli bazlı beyler indi
 Ördek uçtu dudu konu

Oy, oy, oy Emine'm
 Oy, oy, oy Emine'm
 Gel, gel, gel Emine'm

Kara kaşlar hilâl gibi
 Boyu uzun bir dal gibi
 Geziniyor maral gibi

Oy, oy, oy Emine'm
 Oy, oy, oy Emine'm
 Gel, gel, gel Emine'm

Eminem kaşların kara
 Yüreğimde açtın yara
 Bülbül gibi düşürdün zara

Oy, oy, oy Emine'm
 Oy, oy, oy Emine'm
 Gel, gel, gel Emine'm (K73)

FT-9

Yüce dağ başında
 Bir bölücek kar idim
 Yel vurdu ılgıt ılgıt eridim
 Yağmur yağdı sulara
 Karıştım ılgıt ılgıt (K74)

FT-10

Oy bizim eller eller
 Anam anam garip anam
 Derdimi ben kime yanam
 Dumanlı dumanlı bizim eller
 Bizim eller yad olmuş
 Gelmeye gelmeye (K74)

FT-11

Âşık Mustafa, hayvanlarını otlatmak için Tapan'a gelen Yörüklerin güzel kızı olan Emine'ye âşık olur ve ona şu türküyü söyler:

Ben de çırak olsam taşısam yükün
 Nereye varırsan veririm metin
 Güzellik noksan ise alayım satın
 Geri dur demişsin güle Eminem

Yanında bir kız var, ismi Nazife
 Çevrilip konarsın güzel yazıya
 Karışmış seçiyor koyun kuzuya
 Sulamaya gider göle Eminem

Zincirli'ye gelmiş eşin bulmaya
 Seni gören yiğitler nasıl ölmeye
 Lâyıksın sevdiğim sultan olmaya
 Münasip değilsin kula Eminem

Över Kul Mustafam güzelliğin över
 Bülbül güle konmuş birbirin kovar
 O sümbül saç durmuş belini döver
 Garezin ne ince bele Eminem (K86)

FT-12

Himmetli'de yaşayan bir kadın, Tapan'da gördüğü Duran adında bir gence âşık olur. Onun için şu türküyü söyler:

Himmetli'den çektim göçü
 Gelep keleş yoldum saçı
 Gitme dedim yenilmedin
 Kırılısın bağımın kıcı

Yağmur yağdı dine dine
 Ben de geldim sine sine
 Uyan Kâha Duran uyan
 Sabah oldu öne öne

Karı senin ömrün artsın
 Bitmeyen işlerin bitsin
 Söyle şu cahil oğluna
 Bir gece beraber yatsın

Şu bağlarda olur üzüm
 Salkımları düzüm düzüm
 Ne diyem ince beyim
 Sende açıldı benim gözüm

Yaylaların otu taze
 Uza mor beliğim uza
 Senin için Kâha Duran
 Kanlar indirdim dizime

Sabahınan kalkdımıdı
 Yiğit gelir parıl parıl
 Deli gönül hükmediyor
 Kalk da boylarına sarıl (K87)

2- Taşlamalı–Takılmalı Türküler

FT-13

Bir evde üç gelin
 Gel buradan geç gelin
 Eğil bir yol öpeyim
 Desinler cömert gelin

Bir evde beş gelin
 Her yer hoş gelin
 Seni bana vermezler
 Ne söylüyorsun sarhoş gelin (K18)

3- Olay Türküleri

FT-14

Tapan ormanlık bir alanda yer aldığı için bazı köylerde bağ ve bahçeler geceleri domuzların saldırısına uğramaktadır. Bağ ve bahçeleri domuzlar tarafından harap edilen bir kadın şu türküyü söyler:

Şu pusun da bürüyüşü
 Karabaşın farıyışı
 Zannettim ki Aşçı Mahmut
 Üstümüze yürüyüşü

Yaylaların beyaz karı
 Yılda göstermiyor darı
 İnanmazsanız görün komşular
 Yiğit ağadan daha iri

Yok mu dişinin çürüğü
 Lağama almış eriği
 Gatdaşlı Halil İbrahim
 Baştan çıkarmış sarığı

Evimizin yeri yüce
 Sabah olmaz uzun gece
 Gelin de görün komşular
 Kemal ağadan daha koca

Odaya sererler hasır
 Şu sözümde var mı kusur
 Muhtar halimden bilmiyor
 Ağalar istiyor özür (K87)

4-Tören ve Mevsim Türküleri

FT-15

Kına Türküsü

Bir incecik çay dolanır
 O başında bulanır
 Ana besler el gönenir
 Kız anam yazgın bu imiş

Biner atın iyisine
 Gider yolun yokuşuna
 Selam söylen dayısına
 Kız gelin olmuş gidiyor

Minarenin dorusuna
 Gider yolun koyusuna
 Selam söylen amcasına
 Kız gelin olmuş gidiyor

Biner atın nallısına
 Gider yolun kumlusuna
 Selam söylen annesine
 Kız gelin olmuş gidiyor (K3)

FT-16

Gelin Alma Türküsü

Aşağıdan gürül gürül göç gelir
 Gelir ama gürültüsü geç gelir
 Kız anadan ayrılması güç gelir

Al gelin almaya geldik, almaya
 Güllerin dermeğe geldik, dermeğe

Topacık topacık görünür taşlar
 Babayın yurdunun taşı değil mi
 Siyimce siyimce yağın yağmurlar

Al gelin almaya geldik, almaya
 Güllerin dermeğe geldik, dermeğe

Aşağıdan gelir gelin alıcı
 Önüne tutalar yalın kılıcı
 Biz de biliyoruz eller alıcı

Al gelin almağa geldik, ağlama
 Güllerin dermeğe geldik, dermeğe (K4)

FT-17

Kına Türküsü

Orta direk orta direk
 Gümbür gümbür oynar yürek
 Büyük eve gelin gerek
 Kız anam kınan kutlu olsun (K14)

FT-18

Kına Türküsü

Kız anası kız anası
 Başında mumlar yanası
 Kız kınayı yaktırmıyor
 Hani bunun öz anası

Çattılar ocak taşını
 Vurdular düğün aşını
 Kardeşini ağlatma kız
 Silin gözünün yaşını

Şu görünen ekin sandım
 Ekin değil soğan imiş
 Kız anadan ayrılması
 Ölüm değil figan imiş

Baba ekmeğin bitti mi
 Kardeş efkârın gitti mi
 İşte geldim gidiyorum
 El kızı keyfin yetti mi

Yunağı yuduğum taşlar
 Gölgele sin kara ağaçlar
 İşte geldim gidiyorum
 Toplansın tüm arkadaşlar (K14)

FT-19

Kına Türküsü

Kız anası kız anası
 Başında mumlar yanası
 Kız gelin olmuş gidiyor
 Hani bunun öz anası

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Baba kızın çok muydu?
 Bir kız sana yük müydü?
 Kırıl ası emmilerim
 Bir oğlunuz yok muydu?

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Gıcılar kavak gıcılar
 Kavak değil oduncular
 İşte geldi kınacılar
 Kız bacım kınan kutlu olsun

Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Yazıya bostan ekerler
Bostanı kökten sökerler
Gurbet ile giden kızın
Gözüne sürme çekerler

Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Evlerinin önü kavak
Yaz gelir de açar tevek
Sanki ben de gelin mi oldum
Elim kına yüzüm duvak

Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Elimi yuduğum arklar
Belimi verdiğim dutlar
İşte bindim gidiyorum
Silip süpürdüğüm yurtlar

Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

İncecikten çay bulanır
Dört tepeyi bir dolanır
Anne besler el gönenir
Kız anam yazgım buymuş

Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Ata vururlar tunayı
 Ağ ele yakarlar kınayı
 Sabahınan gün doğarken
 Ağlatman garip anamı

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Fazla yakmayın kınamı
 Delmeyin benim sinemi
 Yüzüme duvak vurdular
 Çağırın gelsin anamı

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Atladım çıktım eşiği
 Sofrada buldum kaşığı
 Kız gelin olmuş gidiyor
 Büyük evin yakışığı

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Getirin gelini bağlan başını
 Çok ağlatman silin gözün yaşını
 Tenhalarda arar bulur eşini
 Bindirin gelini biz gideceğiz

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Çattılar ocak taşını
 Pişirdim düğün aşını
 Kız gelin olmuş gidiyor
 Çok ağlatman kardeşini

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Zalim ana zulüm ana
 Zalim baba zulüm baba
 İşte koyup gidiyorum
 Hani elinin kınası

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Evimizin önü kavak
 Dalını kırdım ufak ufak
 İşte koydum gidiyorum
 Elim kına yüzüm duvak

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Şu görünen ekin sonudur
 Ekin değil burçak imiş
 Kız anadan ayrılması
 Yalan değil gerçek imiş

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Yazın deste çekerler
 Baharın bostan ekerler
 Gurbet ele giden kızın
 Gözüne sürme çekerler

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası

Mahallemizin ışığı
 Sofrada buldum kaşığı
 İşte bindim gidiyorum
 Evimizin yakışığı

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası (K10)

FT-20

Kırmızı kuşak beline
 Koyun mendili eline
 Hakkını helal eylesin
 Söyleyin büyük ağabeyine

Kırmızı kuşak beline
 Koyun mendili eline
 Bacım hakkım helal olsun
 Sen de hakkını helal eyle

Benim elim düğün kurdu
 Bura babamızın yurdu
 Niye beni ele verdin
 İrızkımı Allah verdi

Kurban olam hatın bacı
 Susu ağlatma acı acı
 Yüce Allah emreylemiş
 Hep ağlaştık kardeş bacı (K26)

FT-21

Getirin gelini bağlan başını
 Çok ağlatman silin gözün yaşını
 Tenhalarda arar bulur eşini
 Bindirin gelini biz gideceğiz (K26)

FT-22

Anamın uğruna git güle güle
 Haydin yolun açık olsun evladım
 Daim tatlı olsun aşın
 İşte gidiyorsun gelin evladım

Bir emrin var ise çekinme söyle
 Türklüğü kuranın yasası böyle
 Eşe dostu hep hakkın helal eyle
 Öpen mi dayının elini evladım (K35)

FT-23

Gelin Övme Türküsü

Tapan yöresinde düğünlerde kadınlar gelinin etrafında dönerek şu türküyü söylerler:

Takada bal var gelinim, takada bal var
 Sende bir hal var gelinim, sende bir hal var
 Öznene yalvar gelinim, öznene yalvar

Sen safa geldin gelinim, gelmen kutlu olsun
 Azın tatlı olsun gelinim, azın tatlı olsun

Ocakta maşa gelinim, ocakta masa
 Sen binler yaşa gelinim, sen binler yaşa
 Öznen bir paşa gelinim, öznen bir paşa

Sen safa geldin gelinim, gelmen kutlu olsun
 Azın tatlı olsun gelinim, azın tatlı olsun

Sen safa geldin gelinim, gelmen kutlu olsun
 Çekmezsın cefa gelinim, çekmezsın cefa
 Sürersin sefa gelinim, sürersin sefa

Sen safa geldin gelinim, sen safa geldin
 Burada, orada azın tatlı olsun (K93)

FT-24

Tapan yöresinde düğünlerde gelin babasının evinden oğlanın evine at üzerinde götürülürken güvey ve gelin getiren erkekler hep bir ağızdan şu türküyü söylerler:

Karanfilim kavruluyor
 Kavruldukça savruluyor
 Yol verin dumanlı dağlar
 Yar karşımda çevriliyor

Karanfilim kafayınan
 Bir yar sevdim safayınan
 Yarı yardan ayıranlar
 Can versin cefayınan

Karanfili budamışlar
 Gülü taze bitsin diye
 Ayıranı öldürmüşler
 Ocağı batsın diye

Karanfilim oymak oymak
 Ağzım şeker dilim kaymak
 Yol verin dumanlı dağlar
 Böyle mi olur yare doymak

Gelin Getirme Türküsü

Gelin oğlanın evine yaklaşınca kadınlar hep bir ağızdan bu türküyü şöyle karşılık verirler:

Çubuk içer savurur
 Sevda başı çevirir
 Aramızda dağlar var
 Seni benden ayırır

Çubuk içtiği yere
 Çiler düştüğü yere
 Çirkin de güzel olur
 Gönül düştüğü yere

Ak keklik meste gider
 Dolanır deste gider
 Akşamdan gelen oğlan
 Sabahınan hasta gider

Karanfilim katlanır
 Sevda baştan atlanır
 Aramızda dağlar var
 Gönül nasıl katlanır (K93)

5- Doğayı Konu Alan Türküler

FT-25

Yaylanın sefası yazınan gelir
Dökülmüş ördeği yazınan gelir
Çiğdem de karışmış güle nergize

Yayla yollarında yolun olaydım
Dökülmüş bahçende gülün olaydım (K74)

6-Oyun Türküleri

FT-26

Kız saçların saçların
Yar yar yar amman
Oynar omuz başların

Ninno ninno ninno vay

Kız saçların iki kat
Yar yar yar amman
Gel birini bana uzat

Ninno ninno ninno vay

Kız saçların kim ördü
Yar yar yar amman
Ördü ise yar ördü

Ninno ninno ninno vay (K22)

FT-27

Gürgeninin gazeli
Nerdeydin ezeli
Nerde olsan severler
Senin gibi güzeli

Aynam düştü yerlere

Karıştı gazellere

Tabiyatın iyisi

Baktırır güzellere

Değirmenin bendinde

Kalayladım kazanı

Bir güzelin yüzünden

Yedim Ramazanı (K32)

FT-28

Pencereden cam düştü topal kız

Düştü ama yan düştü topal kız

Topal topal top atar topal kız

Ekşili yemiş yan basar topal kız

Topal bizim dayımız topal kız

Eğri kıçı yayımız topal kız

Topal topal top atar topal kız

Ekşili yemiş yan basar topal kız (K32)

Değerlendirme

a. Biçim

Biçim olarak baktığımızda; derlenen 28 türkünün büyük çoğunluğunun nazım birimi dörtlüktür (FT-1, FT-2, FT-3, FT-4, FT-6, FT-7, FT-9, FT-11, FT-12, FT-13, FT-14, FT-15, FT-16, FT-17, FT-18, FT-19, FT-20, FT-21, FT-22, FT-23, FT-24, FT-26, FT-27). Üç türkünün nazım birimi üçlük (FT-5, FT-8, FT-25), bir türkünün ikilik (FT-28), birinin ise nazım birimi altılıktır (FT-10).

İncelenen türkülerin bir bölümü nakaratlıdır. Bunlar; dörtlüklerden oluşan ve nakaratları bir dize olanlar (FT-2), yine dörtlüklerden oluşan ve nakaratları iki dize

olanlar (FT-3, FT-19), üçlüklerden oluşan ve nakaratları bir dize olanlar (FT-26), üçlüklerden oluşan ve nakaratları iki dize olanlar (FT-5, FT-16, FT-23, FT-25), yine üçlüklerden oluşan ve nakaratları üç dize olanlar (FT-8) ve ikiliklerden oluşan ve nakaratları iki dize olanlar (FT-28) şeklinde değerlendirilebilir.

Türkülerde 7'li (FT-4, FT-9, FT-13), 8'li (FT-1, FT-6, FT-7, FT-8, FT-12, FT-14, FT-15, FT-17, FT-18, FT-20 ve 11'li (FT-2, FT-3, FT-5, FT-11, FT-16, FT-21, FT-22, FT-25, FT-27, FT-28) hece ölçüsü kullanılmasına rağmen bazı dizelerde ölçü bozulabilmektedir. Bunun yanında bazı türkülerde ölçü olarak hiç kararlılık yoktur (FT-10, FT-19, FT-23, FT-24, FT-26).

Türkülere nazım şekli olarak baktığımızda; nazım birimi dörtlük olanlardan bir kısmı koşma tipinde kafiyelenmiştir (FT-1, FT-2, FT-6, FT-7, FT-11, FT-15, FT-16, FT-17, FT-21, FT-22, FT-26, FT-27). Nazım birimi dörtlük olanların bazıları ise mani tipinde kafiyelenmiş ve mani katarlarıyla kurulmuştur (FT-4, FT-12, FT-13, FT-14, FT-18, FT-19, FT-20, FT-24). Nazım birimi üçlük, beşlik ve altılık olanlarda şekil olarak bir kararlılık yoktur.

b. İçerik

İçerik olarak baktığımızda lirik türkülerde sevgiliye duyulan aşk, ondan ayrı kalmanın verdiği acı ve özlem dile getirilmiştir (FT-1, FT-2, FT-3, FT-4, FT-5, FT-8, FT-9, FT-11, FT-12). Sevgiliden hep övgüyle söz edilmiş, fiziksel olarak da övgüsü yapılmıştır (FT-1, FT-3, FT-4, FT-5, FT-8, FT-11). Türkülerdeki sevgiliye beslenen duygular, övgüler çok içten ifade edilmiştir. (FT-1, FT-2, FT-3, FT-4, FT-5, FT-8, FT-9, FT-11, FT-12). Türkülerde geçen sevgili tipi âşığın çevresinde günlük hayatta her zaman görebildiği bir sevgilidir. (FT-1, FT-2, FT-3, FT-4, FT-5, FT-8, FT-9, FT-11, FT-12). Böylece türkülerde anlatılan sevgilinin özellikleri daha somut ve gerçek bir özellik kazanır (FT-1, FT-2, FT-3, FT-4, FT-5, FT-8, FT-9, FT-11, FT-12).

Derlenen olay türkülerinde yöre halkının başından geçmiş ve onları çok derinden etkilemiş olaylardan söz edilir. Dilin çok sade olarak kullanıldığı bu türkülerde; olayın nasıl geliştiği, olayın sonucu, etkileri, halkın aklında ve duygularında bıraktığı etki çok güçlü bir şekilde dile getirilmiştir (FT-7, FT-14).

İncelediğimiz doğa konulu türküde yayladan söz edilmektedir. Yaylanın güzelliklerinden, farklı mevsimlerdeki durumundan ve yaylada yer alan bitkilerden,

hayvanlardan övgüyle söz edilmiştir (FT-25). Bu türküde yaylanın ve yayla hayatının yöre insanı için ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Yaylalar yöre insanının yılın bir bölümünü geçirdiği yerlerdir. Bu açıdan bakıldığında yayla hayatının, yaylanın ve doğanın yöre insanı için değeri ve önemi daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır (FT-25).

Yörede söylenen gurbet türkülerinde memleketinden uzak kalan yöre insanının sılasına duyduğu özlemi, bu ayrılığın verdiği acıyı çok sade bir şekilde görebilmekteyiz (FT-10). Memleketinden uzakta, gurbette olan insan bunu hemen türkülere dökmüştür. Böylece gurbetteki insan üzüntüyü, kavuşmak için duyduğu heyecanı ve sevinci türkülerde etkili bir şekilde ifade etmiştir (FT-10).

Değerlendirdiğimiz taşlamalı-takılmalı türküde âşığın kendisine pek yakın durmayan sevgiliye ve onu kendisine vermeyen ailesine sitem ve taşlama vardır (FT-13). Bu eleştiri ve taşlamanın altında sevgiliye kavuşabilme ve onunla mutlu olabilmek dileği yatmaktadır.

Oyun türküleri yöredeki düğünlerde her türlü ezgiyle söylenir. Bu müzikli türkülerle düğünde insanlar oyunlar oynarlar. Bu türkülere içerik olarak baktığımızda lirik olmalarına rağmen sözlerin müziğin önüne geçtiği söylenemez, yani müzik daha ön plândadır. Bu türkülerde sevgiliye bazı fiziksel övgülerde bulunulmakla birlikte doldurma dizelerle ve “ninno, amman, vay” gibi sözcüklerle oyunda ritim sağlanmaya çalışılmıştır (FT-26, FT-27, FT-28).

İncelediğimiz tören-mevsim türkülerinden biri, yöredeki insanların daha önceden kararlaştırdıkları bir evde toplanıp bulgur çekerken söyledikleri bir türküdür (FT-6). Bulgur çekme işi yapılırken söylenen “helelek” türküsü ile iş daha zevkli bir şekilde yapılır ve aynı zamanda eğlenilir. Bu türkünün sözleri ise lirik özellik göstermektedir.

Yörede söylenen tören-mevsim türküleri, düğünlerde gelin alma (FT-21), özne övme (FT-23) ve kına geceleri esnasında söylenen türkülerini kapsamaktadır. Yörede kına gecelerinde söylenen nazım parçalarını yöredeki adlandırmaya bağlı kalarak türkü olarak değerlendirdik.

Oğlan evinin şen şakrak olduğu, çalıp çığırdığı kına gecesi, kız evi için yarı yas, yarı sevinç içinde geçen buruk bir gecedir. Bu durumda kına yakılırken kız evinin söylediği türkülerin elbette neşeli olması düşünülemez.

Kına türkülerinde en çok işlenen konu ayrılıktır. Tema hep bu konu etrafında döner. En çok işlenen tema kız anasının ve kızın duygularıdır. Önceleri yalan gibi gelse de kına gecesi gelip çatınca ayrılık gerçeği kor gibi yakar. Ölüm acısı kadar olmasa bile en az onun kadar önemlidir.

Gelin kız için kına gecesi o zamana kadarki bilinen hayatının son gecesidir. O geceden sonra bilinmeyen yepyeni bir hayata başlayacaktır. Onun için bekârlığın bu son gecesinde ne dilerse, neyi murat ederse onun olacağına inanılır.

Kına türkülerinde kızın, anasının ve diğer yakınlarının duyguları, kızın evde bırakacağı boşluk, belli bir zaman-mekân çerçevesinde, monolog ve diyaloglarla dile getirilir (FT-15, FT-16, FT-17, FT-18, FT-19, FT-20, FT-22, FT-24).

Sonuç olarak Feke yöresinde bugün hâlâ türkü söyleme geleneği tüm canlılığıyla devam etmektedir. Farklı konularda söylenen türkülerde yöre halkı sevincini, acısını, özlemine ve tüm duygularını halk şiirimizin kalıpları içinde çok canlı bir şekilde dile getirmektedir.

2.1.2. Mani

Mani anonim halk şiirinin en küçük nazım biçimidir. Anadolu ve Anadolu dışında çok geniş bir Türklük coğrafyasına yayılmıştır. Mani Anadolu ve Anadolu dışında çeşitli adlarla bilinmektedir. Anadolu’da: “*maniye, mana, değişleme, meani, hoyrat, meni, ficek, karşıberi*; Anadolu dışında: *beyati mani, meni, mahnı, mahna, hoyrat, çing, çinile, çır, aşule, aytıpa, kayın ölenk, törtsap, aytıspa törtlik, martıfal vb.* (Boratav, 1988:286; Köprülü,1981:273; Elçin,1990:6-7; Gözaydın, 1989:3-25; Dizdaroğlu, 1969:53) gibi isimler verilmektedir.

Mani yerine kullanılan diğer sözcükler ise şunlardır : *Acem manisi* : Bu sözü Evliya Çelebi kullanmıştır. Acem sözü Azeri anlamında kullanılmıştır. *Akıştı* : Kars yöresinde zincirleme mani metinlerinin eklenmesiyle oluşan şekillere bu ad verilir. *Ala gözlüm-kömür gözlüm* : Eğin yöresinde 11 heceli düz manilere bu ad verilir. *Arandak-aşule* : Saadettin Nüzhet Ergun, İslamiyet’ten önce maninin bu adlarla adlandırıldığını belirtir. *Bayatî* : Doğu Anadolu yöresinde kullanılan cinaslı manilere verilen addır. Bir türkünün, bir deyişin arkasına eklenerek söylenir. *Berete* : Halay çekilirken karşılıklı söylenen mani yapılı türkülerdir. *Çır* : Kırım Türkleri arasında kullanılır. *Döndürme* : Doğu Anadolu’nun bazı yörelerinde kullanılır. *Dörtleme* : Mani dört dizeden oluştuğu

için bu ad da verilir. *Peşrevi* : Kars yöresinde halk hikayelerinin türkü bentleri arasına sıkıştırılan manilere bu ad verilir. *Şın* : Gagavuz Türkleri arasında kullanılır.

Mani genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü gösterir. Genellikle anlamın ağırlığı üçüncü ve dördüncü dizelerdedir. Manilerde anlamın dört dizeye yayılması, ilk iki dizede çizilen tablo maniyi estetik bir yapıya kavuşturur. İlk iki dize maninin dış dünyayla bağıdır. Üçüncü ve dördüncü dizede duygu ve düşünce ortaya konur. Manilerin doğaçlama söylenmesi maniyi iki bölüme ayırır. Birinci bölüm genellikle hazırlıktır ve maniciye kafiye, söz için zaman kazandırır. Manici için birinci bölüm çağrışım, duygu ve düşünce için hareket noktasıdır (Boratav ,1988:185-197).

Mani söyleme; yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşmış bir gelenektir. Manilerde Anadolu insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, kıskançlıklarını, özlemlerini, sevgilerini vb. ortak kültürün sergilenişini görürüz.

Kendine özgü bir gelenek içinde söylenen maniler bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla günümüze uzanır. Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumu ayakta tutan dinamikleri belirlemekte önemli bir rolü olan manilerde, Anadolu insanının dünyaya bakışının yanı sıra estetik modelleri de temsil edilir (Artun, 2000: 208).

Milletle kimliği olan kültürler uygarlığı oluşturur. Kültür bir insan topluluğunun oluşturduğu, geliştirdiği içinde yaşadığı ve yaşattığı ortamdır. Ortak duygu ve davranışlar bütünüdür. Maniler İslamiyet öncesinden günümüze kadar yaşamını sürdürmüştür. Maniler Türk toplum hayatının ifadesi, milli bilinç ve duygu beraberliğinin bir göstergesidir. Maniler, halk ruhunun yansıtıcısıdır. Anonim mani dörtlüklerinde Türk toplum yapısına ve düşüncesine ait izleri duygulu, içten bir anlatımla buluruz. Ayrıca yöresel gelenek ve göreneklerin izlerini manilerde görebiliriz (Artun, 2000: 209).

Mani çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Türkiye sınırları içinde Denizli’de mâna, Urfa’da kadınlar arasında me’âni, erkekler arasında hoyrat (veya horyat), Doğu Karadeniz bölgesinde ise karşı-beri kavramları kullanılmaktadır. Karşı-berilerde karşılıklı olarak ve sıra ile kişiler iki dize söylerler, ikinci dizeler kendi arasında kafiyelidir. Türkiye dışında Azerbaycan’da bayatı, Irak’taki Türkler arasında hoyrat, Kazan ve Kırgız Türkleri arasında aytipa, kayım ölgeng veya ülenek, Tatarlar arasında

çinik, cinig, cink, şın, Kırım Tatarlarında mane, Özbek Türkleri arasında koşuk, aşula kelimeleri kullanılmaktadır (Gözaydın,1989: 3).

Feke yöresinden derlediğimiz 54 maniden yola çıkarak Feke manilerini konularına göre şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Sevda Manileri
2. Niyet-Fal (mantuvar) Manileri
3. Evlilik Töreni Manileri
4. Öğüt Manileri
5. Meslek Manileri
6. Kabadayı Manileri
7. Askerlik manileri

1.Sevda Mânileri

FM-1

Adana'nın yazıları
Çifte gezer kuzuları
Allah gençlere mi yazmış
Böyle kara yazıları (K2)

FM-2

Bağa geldim yaprağa
Doyamadım sarmağa
O kız benim olmadan
Girmem kara toprağa (K2)

FM-3

Köprünün altı ırmak
Su gelir parmak parmak
Her yiğidin kârımı
Al duvaklı gelin almak (K2)

FM-4

Mani benim ezberim
 Ben o yari özlerim
 Ben o yari görmezsem
 Kan ağlıyor gözlerim (K2)

FM-5

Karpuz kestim kan gibi
 Kızın gönlü var gibi
 Açtım baktım yorganı
 Taze yağmış kar gibi (K15)

FM-6

Dereler aşağı iz gider
 Kırmızı çizmeli kız gider
 Bir elinde şiş kebab
 Bir elinde tuz gider (K13)

FM-7

Vardım dereye durdum
 Bir çift güvercin vurdum
 Bunca halkın içinde
 Yosmam sana vuruldum (K13)

FM-8

Şu derenin uzununu
 Kıramadım buzunu
 Aldım Çerkez kızını
 Çekemedim nazını (K13)

FM-9

Derelerin özleri
 Çil çil eder gözleri
 Biz sabahtan gidiyok
 Oynadıverin kızları (K13)

FM-10

Kovukçınar yazıları
 Tavşan avlar tazıları
 Allah bize mi yazmış
 Bu kara yazıları (K11)

FM-11

Şu dünya tatsız tuzsuz
 Kara bahtım da mutsuz
 Sevilenler iyi hoş
 Sevenler mutsuz (K11)

FM-12

Kar yağar kürek ister
 Meyveler kürek ister
 Yarım hamamdan çıkmış
 Öpmeye yürek ister (K11)

FM-13

Ata binesim geldi
 Dağı dövesim geldi
 Elin oğlu nem olur
 Yine göresim gelir (K10)

FM-14

Kalamak dalla dalla
 Gelin boynunu salla
 Bir şeftali vermedin
 Bunu da iyi belle (K11)

FM-15

Maydonoz ot değil mi
 Yapağı dört değil mi
 Ben sevdim eller aldı
 Bu bana dert değil mi (K32)

FM-16

Arabada döner teker
 Musalarda çoktur bekar
 Saçına parfümü döker
 Kaleyüzü güzelleri K(34)

FM-17

Söyleyin yalan mıdır sözüm
 Söylemeye açık yüzüm
 Menterleri düzüm
 Çorukların güzelleri K(34)

FM-18

Belikleri döküm döküm
 Karşısında olmaz hakim
 Bakkaldaki beyaz lokum
 Şu Salamın güzelleri K(34)

FM-19

İlkbahar gülünü düzer
 Arılar balını süzer
 Uluk domatese benzer
 Köysekisi güzelleri K(35)

FM-20

Aynam düştü cebimden
 Karıştı gazellere
 Benim bu cahil gönlüm
 Pek bakar güzellere (K53)

FM-21

Kavaktaki kargalar
 Kavak dalın ıralar
 On beşine değen kız
 Uvaç gibi ıralar (K52)

FM-22

Kavaktan gazel indi
 Dibine güzel indi
 Bir öptüm bir ısırdım
 Dişime nazar indi (K52)

FM-23

Sıra sıra siniler
 Hasta olan iniler
 Yâri gurbette olanın
 Sağ kulağı çınılar (K52)

FM-24

Armut dalda bir sıra
 Yarım gitti Mısır'a
 Demir çarık giyer de
 Giderim ardın sıra (K73)

FM-25

Elma attım al gelin
 Dam ardına gel gelin
 Kocan gurbete gitmiş
 Sana derler dul gelin (K73)

FM-26

Maniciyim manici
 Bu dert beni alıcı
 Anam babam vermezse
 Varıcıyım varıcı (K73)

FM-27

Armudun ağaçları
 Hep kurumuş başları
 Kurulu yaya benzer
 Sevdüğimin kaşları (K73)

FM-28

Koyun kuzu meleşir
 Eller gülüp oynar
 Benim bahtım karaymış
 Dilden dile dolaşır (K73)

FM-29

Keklik dak dak etmez mi
 Kengere yuva yapmaz mı
 Hakikatli yar olsa
 Dostuna gel etmez mi (K73)

FM-30

Tabakta darı gördüm
 Rüyamda yâri gördüm
 Keşke görmez olaydım
 Benzini sarı gördüm (K73)

FM-31

Aya bak yıldıza bak
 Yayık yayan kıza bak
 Kız Allahın seversen
 Yayık dursun bize bak (K73)

FM-32

Dam başında yatıyor
 Fincan göbek atıyor
 Öte yat nazlı yârim
 Kemiklerin batıyor(K73)

FM-33

Eğdim kavak dalını
 Saydım yapraklarını
 Yârim hamamdan gelmiş
 Tuttum yanaklarını (K73)

FM-34

Dudun dalı kırıldı
 Dibinde de duruldu
 Senin gibi güzele
 Nice canlar vuruldu (K73)

FM-35

Dut ağacı dut verir
 Yaprığını kıt verir
 Oğlan cahil kız cahil
 Konuşması tat verir (K73)

FM-36

Bahçesiz barsız oğlan
 Ayvasız narsız oğlan
 Kalaysız kaba benzer
 Dünyada yarsız oğlan (K73)

FM-37

Bahar geçer yaz olur
 Mert insanda söz olur
 Dua ettim Mevla'ya
 Muradımız tez olur (K73)

FM-38

Şu dere derin dere
 Gölgesi derin dere
 Dere beni götürse
 Yarın olduğu yere (K73)

a. Mâni atışmaları

FM-39

Oğlan:

Mangalım var maşam var
Gülüm var menekşem var
Alacaksan al beni
Çok arkama düşen var

Kız:

Mangalda köz ilişir
Kız anneye tanışır
Benim için bir yiğit
Sarraflarda çalışır

Oğlan:

Kara dutun dutunu
Ağır yanar odunu
Benim için kumuşlar
Dorlak kızın adını

Kız:

Kara dut parmak gibi
Yâr yüzün kaymak gibi
Beni yardım ayıran
Kurusun değnek gibi

Oğlan:

Dama çıkma daşa çık
Ekinler kara kılçık
Kaçma fikrin varsa
Al bohçanı yola çık

Kız:

Oğlan bu sözüm sana
 Hele kulak ver bana
 Seni orda beklerim
 Ben gidiyom bostana (K15, K73)

FM-40

Oğlan:

Kemençem ötmez oldu
 Kükürdü yetmez oldu
 Şu köyün kızlarına
 Gücüm hiç yetmez oldu

Kız:

Altını bozdurayım
 Gerdana dizdireyim
 İpek mendil değilsin
 Cebimde gezdireyim

Oğlan:

Dağda davar güderim
 Eve haber ederim
 Eğer beni almazsan
 Başım alır giderim

Kız:

Dağda davar izi var
 Türlü türlü nazı var
 Kurban olam ergene
 Evlinin ne yüzü var

Oğlan:

Bağa geldim yaprağa
 Doyamadım sarmağa
 Kız ben seni almazsam
 Girmem kara toprağa

Kız:

Hasta oldum yatarım
 Derdime dert katarım
 Beni sana verseler
 Üç ay oruç tutarım (K15, K16)

FM-41**Oğlan:**

Karşıda gördüm seni
 Gül iken derdim seni
 Öpmeye kıyamazdım
 Ellere verdim seni

Kız:

Su akar güldür güldür
 Gel de yar beni güldür
 Eğer seni almazsam
 O gün öldüğüm gündür

Oğlan:

Kaşları çok dedikse
 Kirpiği ok dedikse
 Pek mi burnun büyüdü
 Senin gibi yok dedikse

Kız:

Dağda davar otlatır
 Evde saman yükletir
 Kız oğlana söz vermiş
 Anası evde bekletir

Oğlan:

Göksunun köprüsü
 Çağıl çağıl çağlıyor
 Gel yanıma güzelim
 Anam bize bakıyor

Kız:

Boşa gitmesin çabam
 Takipte elim, obam
 Gizli gizli çık yola
 Duymasın anam babam (K10, K13)

2.Niyet - Fal Mânileri (Mantuvar)**FM-42**

Mantuvarım var olsun
 İçindeki nar olsun
 Mantuvara gelmeyenin
 İki gözü kör olsun (K42)

FM-43

Kuyu başında kuzu
 Kıvrım kıvrım boynuzu
 Yok deme yosun deme
 Yiğide verin kızı (K48)

FM-44

Hey mantuvar mantuvar
 Mantuvarın vakti var
 Mantuvara gelenin
 Cennette bir tahtı var (K42)

FM-45

Mantuvarım var olsun
 İçi dolu nar olsun
 Mantuvara gelenin
 Akıbeti hayrolsun (K42)

FM-46

Mani mani mantuvar
 Mantuvarın vakti var
 Acele etmen kızlar
 Gelecek kocanın tahtı var (K42)

FM-47

Mantuvarım marıcı
 Bu dert beni alıcı
 Anam babam verirse
 Varıcıyım varıcı (K42)

FM-48

Mantuvarım mak beni
 Üşütmüşüm ört beni
 Koynunda terletmişsin
 Sinende kurut beni (K42)

3.Evlenme törenleri âdetleriyle ilgili mâniler

FM-49

Tordere'nin akıntısı
İki kaşın döküntüsü
Biz buraya düğün kurduk
Hani bunun okuntusu (K53)

4.Öğüt mânileri

FM-50

Şeftaliyi eğmeli
Dallarına değmeli
Dorlak kızı olanın
Sokusunu dövmeli (K15)

FM-51

Yüksek dudun dalları
Tuğba beyaz kolları
Gece gelme gündüz gel
Bekliyorlar yolları (K73)

5.Mesleklerle ilgili mâniler

FM-52

Kara koyun has koyun
Bir sürüye baş koyun
Ay buluta girince
Çobana yoldaş koyun (K52)

6.Kabadayı mânileri

FM-53

Kara çorap asılı
Ben verdim parasını
Yârime yan bakanın
Yakarım çirasını (K73)

7.Askerlik Manileri

FM-54

Mani benim ezberim
 Kan ağlıyor gözlerim
 Sen git yarım askere
 Ben burayı beklerim (K31)

Değerlendirme

a. Biçim

Derlenen bütün manilerin nazım birimi dörtlüktür (FM-1, FM-2, FM-3, FM-4, FM-5, FM-6, FM-7, FM-8, FM-9, FM-10, FM-11, FM-12, FM-13, FM-14, FM-15, FM-16, FM-17, FM-18, FM-19, FM-20, FM-21, FM-22, FM-23, FM-24, FM-25, FM-26, FM-27, FM-28, FM-29, FM-30, FM-31, FM-32, FM-33, FM-34, FM-35, FM-36, FM-37, FM-38, FM-39, FM-40, FM-41, FM-42, FM-43, FM-44, FM-45, FM-46, FM-47, FM-48, FM-49, FM-50, FM-51, FM-52, FM-53, FM-54).

Manilerde büyük oranda 7’li hece ölçüsü kullanılmıştır (FM-2, FM-3, FM-4, FM-5, FM-7, FM-8, FM-9, FM-12, FM-13, FM-14, FM-15, FM-20, FM-21, FM-22, FM-24, FM-25, FM-26, FM-27, FM-28, FM-30, FM-31, FM-32, FM-33, FM-34, FM-35, FM-36, FM-37, FM-38, FM-39, FM-40, FM-41, FM-42, FM-43, FM-44, FM-45, FM-46, FM-47, FM-48, FM-50, FM-51, FM-52, FM-53, FM-54). Manilerin bir bölümünde ise 8’li hece ölçüsü kullanılmıştır (FM-1, FM-16, FM-18, FM-19, FM-49). Bazı maniler ise ölçü açısından hiç kararlılık göstermemektedir. Bu manilerde dizeler arasında ölçü farklılıkları vardır. 7’li-8’li ve 9’lu hece ölçüsüne rastlamak mümkündür (FM-6, FM-10, FM-11, FM-17, FM-23, FM-29).

Nazım şekli olarak baktığımızda manilerin büyük bir kısmı (aaxa) mani tipi kafiye dizilişine sahiptir ve nazım şekli manidir (FM-1, FM-2, FM-3, FM-4, FM-5, FM-6, FM-7, FM-8, FM-9, FM-10, FM-11, FM-12, FM-13, FM-14, FM-15, FM-21, FM-22, FM-23, FM-24, FM-25, FM-26, FM-27, FM-28, FM-29, FM-30, FM-31, FM-32, FM-33, FM-34, FM-35, FM-36, FM-37, FM-38, FM-39, FM-40, FM-41, FM-42, FM-43, FM-44, FM-45, FM-46, FM-47, FM-48, FM-49, FM-50, FM-51, FM-52, FM-53, FM-54). Bunların dışında aaab kafiye dizilişine sahip manilerin (FM-16, FM-17, FM-18,

FM-19) dışında abcb dizilişinde bir mani (FM-20) vardır. Ayrıca manilerin tamamı düz mani özelliği gösterir.

b. İçerik

Manilerin bir bölümü atışmalı mani özelliği göstermektedir. Bu maniler değerlendirme bölümünde tek mani gibi numaralandırılmıştır (FM-39, FM-40, FM-41).

İçerik olarak baktığımızda seveda manilerinde, felekten ve alın yazısından yakınma (FM-1, FM-10, FM-28), sevgiliye kavuşma isteği (FM-2, FM-4, FM-9, FM-13, FM-26, FM-30, FM-31, FM-35, FM-37, FM-38, FM-40), evlilik ve vuslatı önemseme, yüceltme (FM-3, FM-36), cinsellik (FM-5, FM-12, FM-14, FM-22, FM-32, FM-41), sevgiliye övgü (FM-6, FM-16, FM-17, FM-18, FM-19, FM-20, FM-21, FM-27, FM-33, FM-34, FM-40), âşık olma, vurulma (FM-7), sevgiliye sitem (FM-8, FM-11, FM-29), sevgilinin başkasına verilmesine üzüntü (FM-15), ayrılıktan duyulan gurbet acısı (FM-23, FM-25), sevgili için fedakârlık (FM-24, FM-39), sevgiliye talip olan diğer erkeklere beddua ve tehdit (FM-39) gibi konular işlenmiştir.

Niyet-fal manilerinde; fal açmaya gelmeyene beddua (FM-42), gelene müjde (FM-44, FM-45), sevgiliye kavuşma beklentisi (FM-43), falın içeriği (FM-46, FM-47) ve cinsellik (FM-48) işlenen konulardır.

Evlenme törenleri ile ilgili söylenen manide, yörede yapılan düğünlerden önce köylüleri davet etmek için dağıtılan “okuntu” âdetinden söz edilmiştir (FM-49).

Öğüt manilerinde âşığa sevgili ve ailesi konusunda uyarı (FM-50), yine sevgilinin ağzından söylenen öğüt manilerinde âşığa kaçmak için doğru zaman konusunda uyarı vardır (FM-51).

Meslek konusundaki tek manide çobanlıktan, koyunların çobana yakınlığından ve yoldaşıklarından söz edilmiştir (FM-52). Derlenen tek kabadayı manisinde, sevgiliye yan gözle bakanlara karşı tehdit yer almaktadır (FM-53). Sevgilinin ağzından söylenen askerlik manisinde, yarı dönünceye kadar bekleme düşüncesi işlenmiştir (FM-54).

Sonuç olarak Feke yöresinde mani söyleme geleneği çeşitli ortamlarda devam etmektedir. İnsanların bir araya geldiği kış gecelerinde, imece olarak yapılan işler sırasında, düğünlerde insanlar duygu ve düşüncelerini manilerle ifade etmektedirler.

Doğrudan ifade edemedikleri isteklerini maniler vasıtasıyla rahatlıkla anlatabilmektedirler. Atışmalı olarak söylenen maniler de Feke yöresi mani söyleme geleneğine zenginlik katmaktadır.

2.1.3. Ninni

Ninniler, çocukları büyüten, nine anneanne, babaanne teyze, abla, yenge vb. gibi yakınların çocukları uyutmak için belli bir ezgiyle söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir. Ninni kelimesinin, Türkçe'de ne zamandan beri kullanıldığını kesin olarak bilemiyoruz. Anadolu sahasında nen eylemek şekline rastlıyoruz (Çelebioğlu,1982:10-11). Divânü Lugâti't Türk'te ninni karşılığı “balu balu” olarak verilmektedir (Atalay, 1985, c.3: 232) Anadolu sahası dışında ninniler laylay , elle, nenne, eldiyi, leyley, leyley, leyley, ayya, nanıy, allay vb. adlarıyla söylenir (Çelebioğlu,1982:11).

Türkiye Türkçesinde edebî dilde ninni olarak kullanılan bu söz; ağızlarda, nenni, nen, nennen şeklinde kullanılmaktadır.Ninniye, Kars'ta lalay-nanay, Erzincan ve Erzurum'da elo denir. Ayrıca, ninni bazı yörelerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Sözgelisi; Muğla'da küçük çocuk, Isparta'da oyuncak bebek ve Malatya'da gözbebeği anlamındadır. Bu söz, fiil belirtirken de Anadolu'nun muhtelif yörelerinde ninni söylemek, ninni demek, nenni çalmak, nen eylemek, nennen demek şeklinde ifade edilir.

Ninniler çeşitli zaman birimlerinde kuşaktan kuşağa devredilip aktarılan, ezgileri yönüyle çocukları etkileyen ürünlerdir. Ortaya çıkışlarıyla ilgili kesin bilgilere sahip olamadığımız ninniler, çıkış zamanlarındaki asıl şekillerini koruyamamışlardır. Tarihsel, sosyal ve kültürel nedenler, göçler değişikliğe uğramalarına neden olmuştur. Ninniler, söylendikleri toplumun kültürünü yansıtmışlardır (Artun, 1998: 140).

Bir çok şekilleri olmakla birlikte, ninniler genellikle mani dörtlükleriyle söylenir. Ninni konulu manilerin son dizeleri ninni anlatım kalıplarından oluşur. Ninni başlangıcında ninni söylenene bir seslenme görülür. Ninni sonunda çocuğu uyutmayı amaçlayan ses tekrarlarından yararlanır. Ninniler ezgi yönüyle beşik sallama ahengine uygun söylenirken, bazen ezgi ve ses tonu çocuğun durumuna göre ayarlanır (Artun, 1998: 140).

Ninnilerin oluşumunda, annenin ruhsal durumu, yaşanan olaylar, çocuğa duyulan özlemler rol oynar. Anneler bazen eşinden kaynanasından, akrabalarından

yakınmaları ninnilerde dile getirir. Her anne ninni yakabildiği gibi çevresinden duyduğu ninnileri de söyleyebilir. Ninniler çocuğun kız veya erkek oluşuna göre de değişir (Artun, 1998: 140).

Ninnileri içerik yönünden incelediğimizde dilek, temenni, sevgi, ilgi, şikâyet, üzüntü, ayrılık, gurbet, vaad, tehdit ve korkutma konularının çokça işlendiği görülür. Bazen düşünce ve özdeyişlerin söylendiği manilere de rastlarız. Ninnilerin büyük bir bölümü dilek ve temenni içerir. Ninnilerde yerel öğeler, adet ve geleneklerimizle tarih ve sosyal bir çok özelliklerle karşılaşırız (Artun, 1998: 140).

Feke yöresinden derlediğimiz ninnilerden yola çıkarak Feke ninnilerini şu başlıklar altında toplayabilir:

1. Ninni Olarak Söylenen Tekerlemeler
2. Efsane, ağıt türünden ninniler
3. Sevgi ve ilgi anlatan ninniler
4. Şikâyet ve üzüntü anlatan ninniler

1- Ninni Olarak Söylenen Tekerlemeler

FN-1

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı (K72)

2- Efsane, ağıt türünden ninniler

FN-2

Harmancıktan uçan guşlar
Ganadında gan görmüşler
Yavrucuğu yiyen guşlar
Hiç annesi yok demişler

Nenni nenni nenni

Harmancığın gayaları
 Datlı olur mayaları
 Gara guşun soyları
 Bek mi değdi ak bebeğim

Nenni nenni nenni

Deveyi deveye çattım
 Yuların üstüne attım
 Bebek galdı bildim amma
 Gayın babamdan hicabettim

Nenni nenni nenni (K55)

3. Sevgi ve ilgi anlatan ninniler

FN-3

Haydi sen de yum gözünü
 Minicik yavrum ninni
 Artık yeter sus ağlama
 Minicik yavrum ninni

Ay gökte bak hep gülümse
 Minicik yavrum ninni
 Her yıldız sana uyu der
 Minicik yavrum ninni (K55)

4. Şikâyet ve üzüntü anlatan ninniler

FN-4

Ay doğdu kırlarda her şey uykuya daldı
 Kuşlar yuvasında büzülüp kaldı
 Gözlerinde ne için bugün uyku azaldı
 Uyu melek yavrum sabah olacak (K55)

Değerlendirme

a. Biçim

Feke yöresinde söylenen ninnilere nazım birimi açısından baktığımızda tüm ninnilerin nazım birimi dörtlüktür (FN-1, FN-2, FN-3, FN-4). Bu ninnilerden biri dörtlüklerden oluşmasına rağmen birer dizelik nakaratlara sahiptir (FN-2).

Ninniler ölçü bakımından büyük oranda kararlılık göstermemektedir. 8’li hece ölçüsünün kullanıldığı ninnide (FN-2), kavuştaklar 7’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. 8’li hece ölçüsünün kullanıldığı diğer bir ninnide redif olan dizeler 7’li hece ölçüsüyle söylenmiştir (FN-3). Ninnilerden birinde 7’li, 8’li ve 9’lu hece ölçüsü birlikte kullanılırken (FN-1), diğerinde 11’li, 13’lü ve 14’lü ölçüler birlikte kullanılmıştır (FN-4).

Ninnilere şekil açısından baktığımızda, kafiye dizilişlerinde de büyük oranda kararlılık yoktur. Ninnilerden biri ölçüsünde kararlılık olmamakla birlikte aaab koşma düzeninde kafiyelenmiştir (FN-4). Diğer bir ninninin kafiye dizilişi abcb-dbeb şeklindedir (FN-3). Kavuştaklı olan ninnide aabb şeklinde bir kafiye dizilişi karşımıza çıkmaktadır (FN-2). Son ninninin kafiye dizilişi ise aabb şeklindedir. Görüldüğü gibi ölçü ve şekil açısından ninnilerde bir kararlılık gözükmemektedir.

b. İçerik

Ninni olarak söylenen tekerlemede doldurma dizelerle hikâye eder şekilde çocuğun dikkati çekilmeye çalışılmakta ve uyuması sağlanmaktadır (FN-1). Efsane-ağıt türünde söylenen ağıtta anlatılanlar bir efsaneye dayanmaktadır. Ninni boyunca bu efsanenin olay basamakları ve olaydan duyulan üzüntü ifade edilmektedir (FN-2). Bu efsaneye tezimizin “efsane” başlığı altında yer verdik. Sevgi ve ilgi anlatan ninnide bebeğe uyuması için tatlı sözler söylenir ve övülür (FN-3). Şikâyet ve üzüntü ifade eden ninnide çocuğun uyumamak için direnmesi karşısında annenin sitem etmesi ve çocuğun uyumasını istemesi anlatılmaktadır (FN-4). Ayrıca ninnilerin tamamı hem kız hem de erkek için söylenebilmektedir.

Feke yöresinde bugün de anneler çocuklarını uyutmak için ninniler söylemektedirler. Bu ninnilerde çocuklarına duydukları sevgiyi, onları uyutmak için gösterdikleri çabayı görmekteyiz.

2.1.4. Ağıt

Ağıt, kaynaklarda farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan bazılarına göz atalım:

“Ağıt terimi ile bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü adlandırılır (Boratav, 1982: 444).

“Bugün için folklor özelliği olan ve genel kaynağını ilkel çağlarda yaşanmış dinî tutkularla almakla birlikte, toplumun hayat şeklini yönlendiren, emsali arasında farklı bir kişiliğe sahip olan, fertlerin ölümü ile, onların hatırasını yaşatacak nitelikte ahenkli söz ve nağmenin birlikte şekillendirdiği şiire “ağıt “adı verilmektedir.”(Öztürk, 1986:373).

“Ağıtlar sızlayan kalplerin, dayanılmaz acıların, akan gözyaşlarının, yanık yüreklerin çare arayan feryadıdır. Yavrusunu yitiren ana, sevgilisine kavuşamayan âşık, yatağında inleyen hasta, sıra hasreti ile yanıp tutuşan garip, duygularını, ıstıraplarını ağıtlarla dile getirir (Şimşek, 1993: 1).

Bu tanımları da göz önüne alarak ağıtı; insanların hayat karşısında acılarını, çaresizliklerini, özlemlerini dile getirdikleri ve bu olayları tüm acısıyla yoğun bir şekilde yaşamalarına fırsat veren manzumeler olarak tanımlayabiliriz. Belki de insan hayatındaki beklenmedik en acı olay ölüm olduğu için ağıtlar daha çok ölümler üzerine söylenmiştir. Dolayısıyla ağıt kavramı daha çok ölümle özdeşleşmiştir. Buna bağlı olarak ölen kişinin arkasından yapılan anma amaçlı yas törenlerine “ağıt töreni” de denmektedir. Aslında ağıt ölüm yanında, sıra özlemi, sevdiğinden ayrı düşme, hastalık, savaş, askere gitme gibi konularda da insanlar tarafından dile getirilmektedir.

Sümerlerde ölünün arkasından ağıt düzen grupların varlığı bilinmektedir. Eski Çin’de, ölenin ardından yedi gün yedi saatlik bir yas merasimi icra edilirdi. Bilhassa ölüyü gömmek için mezara gidilirken ağıtçılar kendilerini yerden yere atarak ağıt söylerler ve bazen bunlara rahiplerle müzisyenler de iştirak ederlerdi. Eski Şinto ölü gömme âdetleri arasında da ağlayıcı grupların sakin ve ağır başlı bir şekilde, çoğunlukla manzum ağıtlar söyledikleri bilinmektedir. Tibet’te ise ölünün başında Budizm’in kutsal metinlerinden parçalar okunur ve bu esnada ağıt da yakılırdı. Burada ağıtların yaşlılardan çok gençler için yakıldığı görülmektedir (Uludağ, 1988: 470). Buradaki örneklerde de ağıt söylemenin daha çok ölümle ilgili olduğunu görüyoruz. Özellikle

ağıtların yaşlılardan çok ölen gençler için söylenmesi, zamansız gelen ölümün insanları daha fazla ve derinden etkilediğini gösteriyor.

Bu bilgiler bize ağıt ve yas kavramlarının hem Doğu hem de Batı toplumları için oldukça önemli kavramlar olduğunu gösteriyor. Ağıt söyleme ve yas işlemlerinin bu toplumlar için birer âdet halini almaları da bunların toplum açısından önemini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Türklerde de ağıt yakma geleneği ve yas törenleri önemli bir yer tutmaktadır. Türkler ölenlerin ardında “yuğ” adı verilen törenler düzenlemişlerdir. Bu törenlerde değişik âdetler uygulanmıştır. Örneğin, yas tutanların bağıra çağıra ağladıkları Çin kaynaklarından öğrenilir. Orhun Yazıtları’nda da matem törenlerinde Göktürklerin; saçlarını kulaklarını keserek feryat ettikleri anlatılır. Oğuzların yas âdetleri Dede Korkut Hikâyeleri’nde; feryat ederek ağladıkları, yüzlerini parçaladıkları, saçlarını yoldukları, kardeşlerin akları çıkarıp karaları giydikleri şeklinde tasvir edilir (İnan, 1995: 195-196). Türkler, yuğ adı verilen bu törenlerde ölen kişinin ardından, o kişinin kahramanlıklarını ve onun ölümünden duydukları acıyı anlattıkları “sagu” adı verilen manzumeler söylemişlerdir.

Feke yöresinden derlediğimiz 52 ağıttan yola çıkarak Feke ağıtlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Kişilere Yakılan Ağıtlar
2. Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar
3. Asker Ağıtları
4. Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar

1. Kişilere Yakılan Ağıtlar

FA-1

Zala Hatın’a Ağıt

Kaşı da gözünden kara

Sol yanından aldı yara

Feke’den de geldi cerrah

O da olmadı çare

Zala hatın Zala Hatın
 Boğazında dolu altın
 Ölüme çare bulunsa
 Canımı verirdim satın

Karşıda olur oğlak
 Oğlakta da olur döğlek
 Hava vuruldu değışin
 Gelinler tuttu oğlak

Şaştım ey Allah'ım şaştım
 Tozunun dağını aştım
 Hava vuruldu deyişin
 Yalın ayak koştum (K26).

FA-2

Ağıt

Bozata'dan çıktım yayan
 Dayan hey dizlerim dayan
 Kul olayım büyük bacım
 Misafir almadın taman

Acı haber vardımola
 Büyük gelin duydumola
 Kardeşimin kızı Kadem
 O da gelin oldu'mola

Kanlar akar gölek gölek
 Eşim de yanımda gerek
 Kul olayım Şener sana
 Belenköye haber gerek

Ayağımdan kanlar akar
 Doktor ayağımı diker
 Kozan'da büyük bacım
 O da kollarımı tutar (K7)

FA-3

Duran'a Ağıt

Hikâyesi: Kurtuluş Savaşı sırasında halk düşmandan kaçmak için Keben denilen yere saklanmış. Bu bölgeyi Arap Ali ve Gizik (Gizzik) Duran adlı kişiler dokuz ay boyunca düşmandan korumuşlardır. Gizik Duran savaş süresince köyü korumuş; fakat savaş bittikten sonra köylerden kız kaçırmaya başlamıştır. Bu yüzden Mersin'de askerlik yapan Kadı Osman tarafından ahırda pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Gizik Duran öldükten sonra karısı Selvi şu ağıdı söylemiştir:

Ördeği koyverdim göle
 Tüyünü yoldum kehere
 Kadı Osman Mersin'den gelmiş
 Duran'ımı sora sora

Keküle bakın keküle
 Kekül yüzüne döküle
 Seni vuran kel Kadı Osman'ın
 Evi başına yıkıla

Arkasını vermiş taşa
 Al kanları akmış dışa
 Senin öldüğünü duymuş
 Ankara'da Kemal Paşa

Feke'nin dağları yüce
 Ünün gitmiş uçtan uca
 Halep öldüğünü duymuş
 Düğün yapmış gündüz gece

Değirmenin çifte gözü
 Şirin aslanımın sözü
 Baban ağlar kanlı yatar
 Uyansana körpe guzum (K27)

FA-4

Ahmet'e Ağıt

Al Ahmet atını ava gidelim
 Çal davul bazını seyran edelim
 Ahmetsiz dünyayı nidelim
 Dağlara ah çeker Ahmet'im diye

Ahmet'i sorarsan odada hasta
 Şekeri şerbeti kalaylı tasta
 Dağlara çeker ah Ahmet'im diye
 Nideyim Ahmet'siz dünyayı

Osmanlılar da biner Arap atına
 Varın gidin bakın şu gediğin otuna
 Selam söyleyin anam hatuna
 Dağlarda ah çeker Ahmet'im diye (K47)

FA-5

Ağıt

Şu Celal'in taşlarına
 Güneş doğar başlarına
 Tez ermişim Mehri kızım
 Yılan uyur döşlerine

Cezvede kaynar şeker
 Mehrimin boyu teker
 Mehrim asılmış deyince
 Köylüler ayağa kalkar

Kabaktepe'nin ekini
 Gelir yekini yekini
 Mehri kızım eve gelir
 Çiçek sokunu sokunu

Gara Dursun Gara Dursun
 Gara ciğerlerin ulsun
 Çifte oğlun birden ölsün
 Mehrimin sebebi sensin (K54)

FA-6

Ağıt

Duydunuz mu anam bacım
 Mehri kız asılmış taman
 Büyük yürekteki acım
 Bu dert vermez bana aman

Gabak depe gabak depe
 Gulağında altın küpe
 Ben Mehrimi gelin ettim
 Ayak yalın gopa gopa

Yıkıldı gönlümün tacı
 Yoktur bu derdin ilacı
 Mehrim dalına asılmış
 Guruyasın dut ağacı

Gabak Depenin ekini
 Böyür yekini yekini
 Acı haberi babana
 Derim çekini çekini (K73)

FA-7**Hava'ya Ağıt**

Hikâyesi: Göbelli köyünde genç yaşta ölen Hava adında bir kadına şu ağıt yakılmıştır:

Gökten süzülüyor doğan

İçimize düştü figan

Ne derin uyuyon Hava

Gardaşların geldi uyan

Sis'te de goca minare

Selâ verir döne döne

Kadı hoca dayın gızım

Dizlerini döve döve (K62)

FA-8**Ağıt**

Hikâyesi:Eskiden subaylık yaparken sarılık hastalığına yakalandıktan sonra ölen kişinin annesi aşağıdaki ağıdı söylemiş.

Adana'ya vardı mı da

Var kuzumun gözleri

Aceb bana gösterir mi

Başımdaki çavızları

Hoş geldin Hacı dayısı

Biz olduk başı kaygısı

Gızlarıma kıran girsin

Oğlun içinin iyisi (K69)

FA-9**Ağıt**

Hikâyesi: Eskiden Feke yöresinden Avşarlara bir gelin verilir. Gelin orada kayın babası tarafından iftiraya uğrar. Kayın baba gelinini oğluna vurdurur. Peşinden gelinin anası şu ağıdı söyler.

Hüsne evlat verdim idi
Çirkini kara koydum
Uğurun uğurun konuştuılar
Bana olduğunu bildim

Hep bana gönlüm hep bana
Kurbanım ya bu yabana
Bir gecemiz misafir oldu
Kara kapı kapana

Ağla Hüsne ağla gelin
Yazmanın hasını bağla
Kayın babamınan yattın
Bacım doğrusunu söyle

Hüsne ile ola mıydı
Çirkiti harala koydu
Uğurun uğurun konuştuılar
Bana olduğunu bildim (K69)

FA-10**Ağıt**

Hikâyesi: Feke'den bir genç çalışmak için Muğla'ya gider. İnşaat işinde çalışırken iskeleden düşüp ölür. Amcasının oğlu arkasından şu ağıdı söyler.

Nenni ergen nenni oğlan
 Kuluncundan düşer nenni
 Ergen çalışmadan gelmiş
 Elin yüzün ala kanmış

Yana yana oldum küller
 Beni kınamasın eller
 Hiç yürür mü bre aslan
 Mala kürek tutan eller

Anan çok tensiz ağlıyor
 El yaylaya göç eyledi
 Arkadaşlar gelmiş de
 Buna yürek dağlandı

Vahap askerden gelmiş de
 Yekindim de kalkamadım
 Senin babalığın batsın
 Bir oğluna bakamadın

Şu Muğla'ya gide gele
 Suskun eyledi yolları
 Zor iş benim aslan oğlum
 Yeni çalışıyor kolları (K69).

FA-11

Öğretmen'e Ağıt

Hikâyesi: Seferberlik döneminde bir grup öğretmen ava gider. Öğretmenlerden biri avdan dönmez. Tipiye tutulup donarak ölür. Öğretmenin dostu Avanoğlu Yusuf şu ağıdı söyler.

Ava gider çiçeğinen
 Dağda kalır haftayınan
 Evdekinin günü geçmez
 Dağda yatan mefteyinen

Dağda bir ağaç kurumuş da
 Budağı çürümüş
 Gelen olmaz giden olmaz
 Sahipsizlik ne zormuş

Yolu şaşmış yürüyünce
 Tipi üstüne bürüyünce
 Ancak o zaman bulunur
 Yel esip kar eriyince

Dolu kütüklük belinde
 Dolma çitesi dalında
 Üç aile eşiyle yatmış
 Kınalı keklik elinde (K69)

FA-12

Ağıt

Hikâyesi: Feke'nin Oruçlu köyünde yaşayan Mahmut Demirel çalışmak için Almanya'ya gittiğinde eşi Yeter Demirel aşağıdaki ağıdı yakmıştır:

Yaz gelince sular çağlar
 Aramızda var karlı dağlar
 Yaralı oğlan her an kara bağlar
 Garaları çezdir yâr eden

Güz gelince bağlar gazelin döker
 Sılada yavruları boynun büker
 Bayram günleri de yollara bakar
 Sağlık olsun kızım bu günlerimiz de geçer

Bir mektup yazalım da dört ucu garalı
 Aramızda dumanlı dağlar sıralı
 Gurbet ilde benim galbim yaralı
 Bu derin yarımı saran olmaz mı (K70)

FA-13

Ramazan'ın Ağdı

Hikâyesi: Feke'nin Oruçlu köyünde Tellinin Ramazan isimli bir genç Meryem isimli bir kıza âşık olur; ancak zengin bir tüccar da Meryem'i istemektedir. Sonunda Meryem'i zengin tüccarla evlendirirler. Bunun üzerine Tellinin Ramazan şu ağdı yakar

Al giderim al giderim
 Mendilimi kor giderim
 Eğer Meryem beni almazsan
 Başım alır giderim

İlyâ ılıyâ gelir yaylanın yazı
 Ötüşür durnası gazı
 Oruçlu'da Madilli'nin gızı
 Dil yardımı eylesenek.

Hingilli'nin ardı gale
 Sunam gelir döne döne
 Çolağın gelini Hantallı
 Sen de müzevirlik eyle

Ekin ekim bitmiyor
 Göceğini tutmuyor
 Sarılıp yatmayınca
 Sevda baştan gitmiyor

Bağrındaki allı yelek
 Haktan dilendim dilek
 Seni bana nasip eyler mi
 Yıkılası gadir felek

Sunam oturmuş daşa
 Zülûfünü dökmüş kaşa
 Oruçlu'da Mavruz Paşa
 Dil yardımı eylesenek

Evlerinin önü hendek
 Koyunlarda olur mandak
 Ustanın gelini Gondak
 Sen de müzevirlik eyle

Sunamın da boyu kısa
 Cebinde mercanlı kese
 Ortaköy'de Çelik Köse
 Dil yardımı sen de eyle (K70)

FA-14

Ağıt

Hikâyesi: Erken yaşta babaları ve anneleri ölüp yetim kalan kardeşlerden biri şu ağıdı yakar:

Er göçtü baba, anamız
 Kaldık öksüz, boynu bükük
 Sahipsiz kaldı hanemiz
 Felek evimizi yıkık

Yetimin kurur mu gözü
 Dokunur muhane sözü
 Yemek bilmek ekmek bilmek
 Konu komşu besler bizi

Benim gözüm uyku tutmaz
 Bacım da uyur mu bilmez
 Gönlüm hiç de umut etmez
 Yetimler büyür mü bilmem

Yoktur emmimiz dayımız
 El oldu kendi köyümüz
 Karnımız aç, esvap yırtık
 Yoktur gülmekte payımız (K73)

FA-15

İbrahim'e Ağıt

Hikâyesi: Fekeli İbrahim için idam kararı alınmış, dört defa asmaya çalışmışlar ve her defasında ip kopmuş; fakat İbrahim'i asmaktan vazgeçmemişler. Daha sonra şu ağıt yakılmış:

Hayalimden gitmez Feke dağları
 Meyve verir bahçeleri, bağları
 Merhamet etmiyor Kozan beyleri
 Lutfeyle devlete bildir efendim

Adım İbrahim'dir, menendim yoktur
 Devlete, millete hizmetim çoktur.
 Takılıyım kendire, evladım yoktur
 Elin oğlu, kızı büyür efendim

Adım İbrahim'dir, bahtım karalı
 Takılıyım kendire boynum yaralı
 Böyle olmuş var mı dünya duralı
 Nizamı kanunu ayır efendim

El aman diyerek dilim yoruldu
 Fuhanımdan turab zemin yarıldı
 Mevlam ruhsat verdi, kendi kırıldı
 Nizam kabul etmez, koyver efendim

Kadir mevlam ediyor nazar
 Oturmuş binbaşı fermanım yazar
 Anam babam şimdi ağlayıp gezer
 Yatar düşmanlarım, uyur efendim

Oturmuş binbaşı fermanım yazar günde
 Duracak mecalim kalmadı dizde
 Merhamet eseri yokmuş hiç sizde
 Herhalde aslınız kâfir efendim (K69)

FA-16

Ağıt

Hasta da benim beyim hasta
 Su veririm altın tasta
 Gönenmeyesin dedi mi ola
 Ak konağı yapan usta

Halam oğlu bir hoş güler
 Eli bıyığını siler
 Halamın ince mullası
 Göçten kalmış namaz kılar

Halam oğlunun kekili
 Siği belinde sokulu
 Halamın ince mullası
 Cebi bedesten kokulu

Karşımızda kara kaya
 Ali'm benzer doğan aya
 Acentadan gelmiş de
 Göremedim doya doya (K69)

FA-17

Ağıt

Handeresi cirit oynağı
 Orta mezar kan kaynağı
 Çiftelerimin keten gömleği
 Yel eser de sallanır mı ola

Alimin atı da talba da kişner
 Yem yemez, öfkelenmiş çayır dişler
 Yanılma Alim de yanılma
 Evimiz Kavaklı'da kışlar (K69)

FA-18

Ali'ye Ağıt

Ali isimli bir gencin ölümü üzerine annesi ve karısının yaktığı ağıt:

Gelin:

Evlerinin önü iğde
 İğdenin dalları yerde
 Sanki bizde gelin mi olduk
 Altı üstlü büyük evde

Yine doğdu tan yıldızı
 Belli olur kır atın izi
 Anasının çifte gözü
 Uyan eşim sabah oldu

Gökyüzünde çifte turna
 Bıyıkları burma burma
 Şimdi gelir davul turna
 Uyan eşim sabah oldu

Kaynana:

Hazerine hüzerine
 Bir nur doğdu mezarına
 Hacı beyimin gök kır atı
 Çekin sultan pazarına

Sabahınan doğan yıldız
 Sana kervan kıran derler
 Adın batsın senin gelin
 Sana bayrak düren derler

Gelin:

Davulcu geldi dama doldu
 Dam başıma zindan oldu
 Uyan Alim sabah oldu
 Anan baban benden bildi (K69)

FA-19

Ağıt

Manızın da günden yüzü
 Yandı ciğerimin özü
 Kalk karı oğlunu getir
 Her gün ağlatırım sizi

Camiye de gittik bile
 Geri geldik güle güle
 Kız Fadime peşkir yolla
 Belki Mehmet terin sile

Hele kariya kariya
 Ekini vermiş yarıya
 Tez gel kul olduğum tez gel
 Çiftçi biniyor doruya

Varır çuval dökerim
 Vurur ateşe yakarım
 Kozan'dan imdat olmazsa
 İstanbul'a tel çekerim

Yaylalarda biter yavşan
 Yaz gününe oynar tavşan
 Güvenirim cahil eşim
 İnşallah cennete düşen

Yaylaların karı eridi
 Çimen altından yürüdü
 Tez gel kul olduğum tez gel
 Pınar gözünden kurudu (K73)

FA-20

Eşe ile Fatma'nın Ağıdı

Hikâyesi: Kırıküşağı köyünde yaşamakta olan Eşe ile Fatma 1987 yılında orman işinde çalışmak üzere Yumurtalık'a giderler. Ormanda çalışırken yıldırım düşer ve ikisi de ölür. Kızlarının ölüm haberini alan anne şu ağıdı yakar:

Ağlayı ağlayı bu hale geldim
 Bu haller içinde ben nasıl oldum
 Çifte kızlarımı ahrete verdim
 Sabrımı bol ver benim Allah'ım

Gadir Mevlâm ateş attın özüme
 Dünya malı görükmüyor gözüme
 Yıldırım düştü de çifte gızıma
 Sabrımı bol ver benim Allah'ım

Akşamınan ben de yaylaya gettim
 Yaylanın başında vay goyun güttüm
 Çifte kızlarımı ahrete verdim
 Sabrımı bol ver benim Allah'ım

Ağlayın ağlayın vay aklım şaştı
 Görünen dağları yalnız aştım
 Çifte kızlarıma yıldırım düştü
 Sabrımı bol ver benim Allah'ım

Yörüdüm yörüdüm yolumdan oldum
 Ağlayın ağlayın gözümünden oldum
 Çifte kızlarımı ahrete verdim
 Sabrımı bol ver benim Allah'ım

Geceler gündüzler içerim yanar
 Halımdan bilmeyenler vay beni gınar
 Ölümü görmeyen oyuncak sanar
 Sabrımı bol ver benim Allah'ım

Ne emzirdim ne götürdüm kızlarım
 Ne de goynumda bitirdim guzularım
 Size derim Eşeminen Fadişim
 Taras yolunda yitirdim kızlarım

Cenaze arabasının “Hanın Mezarlığı” denen yerde karşılayan anne şöyle devam eder:

Hanın yanı bozuk bozuk
 Cüverlerim ezik ezik
 Gızlarım tarasdan geliyor
 Cepleri yollara düzük

Hanın yanı ulu mezer
 Yel eser de gumu tozar
 Gızlarım tarasa getti
 Anası dağları gezer

Ben hanın yanına indim
 Gızların selamlığına durdum
 Gızlarım acele geçdi
 Arkasından ben de geldim

Ne olduysa bize oldu
 Sarardı da gülüm soldu
 Gınaman komşular beni
 İki tabıt birden geldi

Evimizin yanı erik
 Cüverlerim delik delik
 Küpelernen sehati
 Bana gönderik teberik

Evimizin yanı dutlu
 Gızlarımın dili datlı
 Çifte gelinler yolladım
 Kimselere olmadım otlu

Evimizin önü maya
 Dalları var soya soya
 İki dene genç gızımın
 Sevemedim doya doya

Evimizin ardı bayır
 Atlı gelir gayır gayır
 Çifte gelinler yolladım
 Ne zaman yüreğim soğur

Evimizin yanı söyke
 Gene aldı beni öyke
 Gızlarım sudan geliyor
 Bir yanından döke döke

Derelerde biter çınar
 Yel eser de yağrağı döner
 Çifte gelinler yolladım
 Gadir Mevlâm sabır sunar

Tanzı'nın da yolu engin
 Gızlarım bulmadı dengin
 Çok çalışdı çabaladı
 Babasın etmedi zengin

Goca gayanın başları
 İri mi olur daşları
 Çifte gelinler yolladım
 Bu da feleğin işleri

Yaylamızın yeri yüze
 Sabah olmaz uzun gece
 Çifte gelinler yolladım
 Bana döyüşlük ver hoca

Sarı çiçek bitti'mola
 Yer yazıyı dutdu'mola
 Uzak yerde dezzeleri
 Acı haber getdi'mola

Başıma vurdu başıma
 Gara gan indi dişime
 Nasıl gıydın gadir Mevlâm
 Eşeminen Fadişime

Ağrıma mı benim başım
 Ağzımda galmadı dişim
 Çifte gelinler yolladım
 Biri Fadiş biri Eşe

Ben ağlarım ben ağlarım
 Başıma gara bağlarım
 Gınamayın emmiler bacılar beni
 Acı acı söyler de ben gönlüm eğlerim

Evimizin önü daşlı
 Gözüm domur domur yaşlı
 Çifte gelinler yolladım
 Oyalar galdı başlı

Allah vurdu golumuza
 Felek бүkdü belimizi
 Ne diyonuz gomşularım
 Bizim çifde ölümüze

Dağlara çıkanın aştı
 Çifde gızım geldi geçti
 Duyanın tepgili şaştı
 Böyle acı gördünüz mü? (K76)

FA-21**Ayşe'nin Ağdı**

Hikâyesi: Kırıküşağı köyünde yaşayan Ayşe adında bir kadın ağır bir hastalığa yakalanır. Hastaneye götürülür; fakat ameliyat masasında can verir. Ayşe'nin öldüğünü duyan komşusu şu ağdı yakar:

Sabahınan çıkdım yola
Dayan ey dizlerim dayan
Akrabaların hep geldi
Uyan sarı Ayşem uyan

Gece acı haber geldi
Aklımı başımdan aldı
Anan gardaşın hep geldi
Uyan sarı Ayşem uyan

Daha söyleyeceğim çokdur
Ameliyat etdi dokdor
Acep eyi olur m'ola
Bunun çaresi heç yokdur

Nebi Halil Nebi Halil
Hep ağladık olduk melil
Büyük yerden emir geldi
İnşallah cennetde yurdu (K76)

FA-22**Ömer'in Ağdı**

Obruk'dan da belinde
Bir gan aldıldım golumdan
Osman Memmed olsaydı
O da dutardı salımdan

Otağ durdu beyim otağ
 Gara gâvur yönün öte
 Durdu beyim öldürmüşler
 Sol böğründen dürte dürte

Durdum da benzer cerene
 Müjdülük verdim görene
 Haçca'yı gurban ederim
 Soyunup cenge gidene

Gırmızı gonak dutdurdum
 İçinde otururum diye
 İstanbul'a tel vurdum
 Asker getiririm diye

Ağ gonağı nediciyim
 Başımı alıp gediciyim
 Durdu beyim nişanlısın
 Çoban olup güdücüyüm

Bizim yayla toplak toplak
 Gaşı gara, yüzü aplak
 Ömer Beyim alışın
 Doydu m'ola gara toprak (K76)

FA-23

Kozanoğlu'nun Ağdı

Kozan'a gardaş Kozan'a
 Akıl ermez bu düzene
 Devletten de emir geldi
 Yasak mezerin gezene

Güvereni ekin sandım
 Ekin değil soğan imiş
 Kötün'deki düğün sandım
 Düğün değil figan imiş

Feke'nin daşlı gediği
 Gıçında bülbül hediği
 Sürgün gederkennek gördüm
 Aşiret çekti düdüğü

Çıktım Feke'nin dağına
 Seyir eyledim bağına
 Öldürürler Kozanoğlu
 Gaç gurtul gâvur dağına

Bizim yaylalar meşeli
 Dibinde gazel döşeli
 Sürgün gederkennek gördüm
 Doluğun altın döşeli

Yaylamızın yeri daşlı
 Ben ağlarım gözü yaşlı
 Sürgün gederkennek gördüm
 Hanımları yüce başlı

Bizim yaylalar oluklu
 Akarsuları balıklı
 Sürgün gederkennek gördüm
 Hanımları mor belikli

Kızılırmak akmam demiş
 Kenarımı yıkmam demiş
 Ünü büyük Kozanoğlu
 Ben yarimden galkmam demiş

Kızılırmak akıp gider
 Kenarını yıkıp gider
 Ünü büyük Kozanoğlu
 Bağ boynunu büküp gider (K76)

FA-24

İmdat'ın Ağıdı

Hikâyesi: İmdat Tokmanaklı köyünde fakir bir ailenin oğludur. Para kazanmak için İstanbul'a çalışmaya gider. İstanbul'da bir süre çalıştıktan sonra askere alınır. Oğlunun askere gittiğini öğrenen annesi şu ağıdı yakar:

Yoncalı'nın ekini yok
 Guzum sen de mi, bize çok
 Gözün kör ola fakirlik
 Bize hiç varlık da mı yok

Yaylaya geldim de yoksun
 Guzum sen de mi bize çoksun
 Gözün kör ola fakirlik
 Gardeşlerin harçlık soksun

Yaylaların çiçeği kokar
 Guzum nerde işe bakar
 Gözün kör ola fakirlik
 Anan göz yaşları döker

Daşın başına oturdum
 Ağladım ağıdın bitirdim
 Gözün kör ola fakirlik
 Güçcükden yavrum yitirdim

Geze geze deli oldum
 Yalnız yaylada galdım
 Gözün kör ola fakirlik
 Guzum seni nasıl verdim

Esamen geldi okundu
 Yüreğime çok dokundu
 Olmaz olsun bu askerlik
 İstanbul'da nasıl buldu (K77)

FA-25

Orhan'ın Ağdı

Hikâyesi: Tokmanaklı köyünde yaşayan Orhan bir gün yaylada dal keserken elini keser. Oğlunun bu durumuna çok üzülen annesi şu ağdı yakar:

Yaylaların yolu uzak
 Varak da gardaşın ezek
 Eğer guzum iyi olursa
 Çifte emmisini gezek

Acı haber, ganlı gömlek
 Geldi yolun yarısında
 Biz de bindik birisine
 Döndük yolun gerisine

Guzum taksiler içinde
 Eli galmış gan içinde
 Eğer guzum iyi olursa
 Canları da hep içinde

Hastanede ağlattılar
 Gözlerini bağlattılar
 Guzum bayılmasın deyi
 İnneleri çavlattılar (K77)

FA-26**Ayşe'nin Ağdı**

Hikâyesi: Ayşe, Tokmanaklı'da yaşayan fakir bir ailenin kızıdır. Bir gün keçilerini otlatırken yağmurda ıslanıp hasta olur. Bir türlü iyileşemez ve ölür. Annesi şu Ağdı yakar:

Otur beliğin öreyim
Dinel boyunu göreyim
Guzum oğlağa gidiyor
Azığını ben vereyim

Şu dağların başı garlı
Mezlanın ucu pürlü
Baban ağlar guzucuğum
Ak sakallı yüzü nurlu

Evlerinin böğrü delik
İçlerine sular doluk
Gayrı varamıyom guzum
Çürüdü de gara belik (K78)

FA-27**Seyyid ile Hamza'nın Ağdı**

Hikâyesi: Paşalı köyünde yaşayan Seyyid ile Hamza devlete borçlanırlar; fakat borçlarını bir türlü ödemezler. Üstelik bu çevredeki Hopka Dağı'na çıkarak köylünün buradaki hayvanlarına zarar vermeye başlarlar. Bu durumdan rahatsız olan köylüler bunları devlete şikâyet ederler. Köye gelen askerler, köyün ileri gelenlerini de yanlarına alarak Hopka Dağı'nın etrafını çevirirler. Çatışmada ikisi de ölür ve cesetleri Esirmek'e kadar sürüklenir. Cesetler buradaki Yörüklerin eşeklerine yüklenerek Hamzalı'ya getirilir ve bir dereye gömülür. Seyyid'in eniştesi Halil, bunların öldürülmesine çok üzülür ve şu ağdı yakar:

Şu Hopka'nın dağları
 Dil verir de ağlarmola
 Seyyid'in çifte gelini
 Eşim der de ağlarmola

Seyyid'in garadır gaşı
 Güçcükden belalı başı
 Elininen etdin Seyyid
 Hükümete geldin garşı

Seyyid de mavzeri yağlar
 Gara Selim de masal söyler
 Aydınlılar plân gürmuş
 Uşağı Hopka'da eğler

Bacısının adı Durdu
 Düşmanları düğün gurdu
 Üç beş adam varamazıdı yanına
 Hepisi de birden vurdu

Seyyid de yerinden galkar
 Eti de ardıca takar
 Bunlar bize düşman diye
 Aydınlıya fişşek sıkar

Sürüdüler indirdiler
 Hayvanlara bindirdiler
 Uşakların künyesini
 Ankara'ya bildirdiler (K80)

FA-28**Dursun'un Ağıdı**

Hikâyesi: İncirci köyünde yaşayan Mehmet Karakoç hanımının ölmesine dayanamayarak şu ağıdı yakar:

Nettin sürmelim nettin
 Olanları mamur ettin
 Muraz alacak zaman
 Bu dünyadan ne tez gettin

Olduysa bana oldu
 Gül benzim sarardı soldu
 Galksana nazlı yarım
 Gardaşların hep geldi

Yanıyorum için için
 Ne ola benim suçum
 Eşim ayrı çekdi göçün
 Gızılköy'e gonucu

Ağlayı ağlayı başımda
 Bugün gördüm düşümde
 Ben eşimi kaybettim
 Altmış üç yaşında

Çiğ yumurtadan ayrıldık
 Ev-mev sahabı olduk
 Yariminen yuva kurduk
 Şimdi ayrı düştük gayrı

Basir oğlun galdı bekâr
 Yusuf oğlun cüverimi yakar
 Sen de gidiyon eşim
 Bu evine kim bakar

Yanıyorum özün özün
 Ağlıyor iki gözüm
 Daşköprü’de Haçca gızın
 Acı habar aldı m’ola

Gülbeyaz’a habar oldu
 Arabaya bindi geldi
 Anasın evde bulamayınca
 Hani anam, dedi ağladı

Gabban Beleni’ne çıkarım
 Dört yanıma bakarım
 Âşık oldum nazlı yarım
 Sana türküler yakarım

Yüksek galdırın salını
 Getsin görünüşünü
 Bu kimin nesi derlerse
 Gara beyin Dursun gelini (K80)

FA-29

Mehmet’e Ağıt

Hikâyesi: Gürümze’de yaşayan Mehmet, atları sulamak için evlerinin yakınındaki kuyuya götürür. Yolda giderken atın yularını beline bağlar. At bilinmeyen bir sebepten kaçır ve Mehmet’i paramparça eder. Bu olay üzerine annesi şu Ağıdı yakar:

Bir kaza olmuş Gürümze’nin ilinde
 Bu kaza cümlesinin dilinde
 Hayvanın yuları bağlı belinde
 Bu öksüz yavruyu gören ağladı

Hayvan aldı, yayan diye eğledi
 Yuların ucunu bele bağladı
 Hayvan kaçınca parça parça eyledi
 Parçasını arayıp bulan ağladı

Memleketten amcaları geldiler
 Kara haberin nasıl aldılar
 Parça parça cesedini buldular
 Parçasını arayıp bulan ağladı

Yuların ucu bellerine dolaştı
 Aktı kanım şalvarıma bulaştı
 Acı haber vatanıma ulaştı
 Bu acı haberi duyan ağladı

Bu acı haberim ne çabuk varık
 Kafalar yarık, kollarım kırık
 İsmim Memmed idi, soyadım Arık
 Bu acı haberi duyan ağladı (K81)

FA-30

Ağaya Ağıt

Hikâyesi: Ağanın biri yanında çalıştırdığı uşağı tarafından çocuğuyla birlikte öldürülür. Bu olaya şahit olan hanımı şu ağıdı yakar:

Balyozu aldı da girdi içeri
 Gadir Mevlâm gollarını budaya
 Dokuz aylık hamile, adı Şadiye
 Bu ganlar içinde gören ağladı

Tekbir aldım da namazımı bozdular
 Ne yaptım ki bana plân düzdüler
 Keser vura vura bizi ezdiler
 Ganlarım toprağa akdı zalimler

Üç yaşlı guzuyu uyur buldular
 Hemen varıp yatağından aldılar
 Ayağından tutup daşa çaldılar
 Ganlarım toprağa akdı zalimler (K81)

FA-31

Mustafa'nın Ağdı

Hikâyesi: Akoluk köyünde yaşayan Mustafa Altınoy Adana'ya teyzesinin oğlunun düğününe gider. Teyzesinin oğluyla tren yolundan karşıya geçerken trenin altında kalıp can verirler. Bu haberi duyan Mustafa'nın annesi şu ağdı yakar:

Tren yollarında gezmeyen
 Allah'tan umudun üzmeyen
 İki yiğit kaybettik
 Biri sağdıç biri özne

Tren yolları gider aşağı
 Belinde bağlı guşağı
 İki yiğit kaybettik
 İkisi de dezze uşağı

Tren gelir öte öte
 Kömürlerin döke döke
 Guzularım hep geliyor
 Göz yaşların döke döke

Ecel gelmiş yola
 Treni göstermez bile
 Guzularım hep geliyor
 Göz yaşların sile sile

Bir kar tuttu toza toza
 Ben ağlarım geze geze
 Size diyem guzularım
 Gıran mı yan geldi bize

Adana'dan geldi haber
 Tenim oldu gabar gabar
 Ben evine vardımıldı
 Durdu Memmet alık haber

Gara damı açar gibi
 Ufak gapı çağal gibi
 Şöyle döndüm baktımıldı
 Gelin bizim değil gibi

Komşumuzun adı Haçca
 Gel yanıma ucca ucca
 Sana da haber mi vardı
 Şimdi gelir ganlı bohça

Milenirim milenirim
 Goca damı dolanırım
 Gara guzum geri gelse
 Heybe dakar dilenirim

Mallar geldi de akıştı
 Eller de bize bakıştı
 Akşamınan getirdiler
 Cendermeler de çekışti

Evini dutdu yüceye
 Önünü getirdi geceye
 Gullar oluyum oluyum
 Seni yuvan hocaya (K82)

FA-32**Emine'nin Ağdı**

Hikâyesi: Aklouk köyünde yaşayan Emine Altınsoy günün birinde hasta olur. Çocukları onu Kozan Devlet Hastanesi'ne yatırırılar. Hastane odasında yalnız kalıp ölümü hatırlayınca ağlayarak şu ağdı yakar:

Yanıyorum yanıyorum
Pırıl pırıl dönüyorum
Gidiyor emsallerim
Ben de hazırlanıyorum

Eminem önümüzü açtın
Üstümüze rahmet saçtın
Gidiyor emsallerim
Benim de vaktim geçti

Ayşa Abla Ayşe Abla
Buz koydum dolabına
Gidiyor emsallerim
Ben de varıyom yanına

Evlerinin ardı dere
Karlar yağar serpe serpe
Terk ettin de gidiyon beni
Bulunmadı kanın ilacı

Havada öter guzgun
Yatsana yerlerin kızgın
Terk ettin de gidiyon beni
Allah'tan umudun üzgün

Evimizin yanı yokuş
 Ben de ederdim nakış
 Terk ettin de gidiyon beni
 Zeliha gızım sen de çekiş

Milenirim milenirim
 Goca damı dolanırım
 Terk ettin de gidiyon beni
 Buralarda belenirim

Şuralarda geziciyim
 Umutların üzücüyüm
 Terk ettin de gidiyon beni
 Ben evini bozucuyum

Kardeşinin adı Ahmet
 Safiye'ye oldu zahmet
 Siz Kıbrıs'a gitmezsiniz
 Sebebiniz Aziz Ahmet

Oturdum ben de durdum
 Dizlerime çokça vurdum
 Siz Kıbrıs'a gitmezsiniz
 Ahmet'e intizar verdim

Herifinin adı Ali
 Safiye'n oluyor deli
 Kardeşi ya Mehmet Ali
 Siz de razı oldunuz mu (K82)

FA-33**Hacı'nın Ağdı**

Hikâyesi: Hacı, Tunceli'de askerlik yaparken teröristler tarafından şehit edilir.

Köyde oğlunun ölüm haberini alan annesi şu ağdı yakar:

Paşalar çekti bayrağı
Tapanlının derneğine
Şehitler çekilip gider
Eb-i Kevser ırmağına

Subayların acı haber yazar
Gara toprak oldu mezar
Anan baban ağlar gezer
Hacım yaran nerende senin

Tunceli dağları sarptır gezilmez
Soğuktan suyun içilmez
Şehide kefen biçilmez
Hacım yaran nerende senin

Olduyusa bana oldu
Açılan güllerim soldu
Hacım yolunu beklerken
Al bayraklı salın geldi

Feke Saimbeyli gaymakamı geldiler
Mahşer gibi halk toplandılar
Şerefine birkaç el silah attılar
Hacım yaran nerende senin

Al bayrakta sarılırsın
Mahşer günü dirilirsın
Eb-i Kevser ırmağında yıkanırırsın
Hacım yaran nerende senin

Acı haber tez ulaşır
 Ganında sinek dolaşır
 Bacı gardaş hep ağlaşır
 Hacım yaran nerende senin (K85)

FA-34

Anneye Ağıt

Hikâyesi: İncirci köyünde yaşayan Mustafa Doğanay, annesinin vefat etmesine çok üzülür ve şu ağıdı söyler:

Gomşuları geze geze
 Irgatını düze düze
 Bir şeyler mi soktu anam
 Niye söylemiyon bize

Benim anam ne oldu halin
 Söylemiyor datlı dilin
 On tane evlat büyüttün
 Başucunda iki oğlun

Ne oldu ise bize oldu
 Gözlerim yaş ile doldu
 Gel anam da gör evini
 Babacığım öksüz galdı

Gelin gardaşlarım gelin
 Babamın halini sorun
 Anam gelmez yollara gidiyor
 Bacılarım siz yollayın

Ağlayarak oldum deli
 Göz yaşlarım geçti seli
 Gardaşlarım hep geliyor
 Hani Iraz'ınan Veli

Adana'dan geldi Ali'n
 Askerde gelmez Veli'n
 Sandığını döküyorlar
 Toplanmış gelinlerin

Mustafa'lar yana yana
 Başucunda döne döne
 Sen gidiyon hatın anam
 Ben kimlere derim anam (K86)

FA-35

Olcan'ın Ağdı

Hikâyesi: İncirci köyü muhtarının oğlu Olcan 1988 yılında merdivenden düşer ve kolu kırılır. Babası oğlunun kolunun iyileşmesi için onu birçok sınıkçıya götürür, birçok çareye başvurur; ancak oğlunun kolu bir türlü iyileşmez. Daha sonra Olcan'ı Adana Devlet Hastanesi'ne götürür ve orada ameliyat ettirir. Oğlunun ameliyat masasında acı çekmesine dayanamayan baba şu ağdı yakar:

Adana Devlet Hastanesi
 Yaktı beni ortopedisi
 Oğlumu ben de göreyim
 Açıl ameliyat gapısı

Dış gapılarda durdum
 Elin ellerine verdim
 Gartal gibi oynuyorlar
 Gapıdan golunu gördüm

Sedyeyle getirdiler
 Yatağına yatırdılar
 Benim oğlum can çekiyor
 Usulünü yap dediler

Usulünü oldu da duydum
 Cebine müjdülük goydum
 Nasıl tahammül edeyim ben
 Beni bilemiyor oğlum

Bazen gözlerini açıyor
 Ağzından köpük saçıyor
 Gollarını tut Osman'ım
 Gayımbaban da kaçıyor

Yeter Mustafa'm az söyle
 Felek vurdu halin böyle
 Eğer oğlum iyi olursa
 Büyük küçük gurban eyle (K86)

FA-36

Ümbülcan'ın Ağdı

Hikâyesi: İncirci köyünde yaşamakta olan Ümbülcan bir gün hasta olur. Babası iyileşmesi için doktora götürür, hocaya muska yazdırır; fakat Ümbülcan bir türlü iyileşemez. Bu duruma çok üzülen babası kızına şu ağdı yakar:

Kim ne dedi ise ona götürdüm
 Duramadım acillerde yatırdım
 Çare bulunsana canım doktorlar
 Ben ömrümü gapınızda bitirdim

Film dediniz film çektirdim
 İnanmazdım falcılara baktırdım
 Çare bulamadı bütün doktorlar
 Nice hocalara muska yaptırdım

Övdüler de geldim Aşkın Profösör
 Yavrum can çekiyor gel durumun gör
 Çare bulamadı bütün doktorlar
 Ne olur bir şifalı ilaç yaz da ver

Kitli gapıları ben giremedim
 Gezdim bahçesini hiç duramadım
 Çare bulunsana zalim doktorlar
 Zorumuş ayrılık ayrılamadım

Nalan'ım Nuray'ım benim kızlarım
 Yaş dolu da görmez oldu gözlerim
 Bacınızı hastaneye yatırdım
 Gelin de yoklayın siz guzularım

Çare yoktur dolmuşlara bineyim
 Mendil ile gözlerimi sileyim
 Her zaman götürüp de bile gelirken
 Sorarsa anasına ne diyeyim

Mustafa'm da halin böyle ne olacak
 Başına da daha neler gelecek
 Çare bulamadı bütün doktorlar
 Yavrucuğum çeke çeke ölecek (K86)

FA-37

Zeynep'in Ağdı

Hikâyesi: Tapan yöresinde yaşayan Zeynep, sevdiği kişiyle evlenir. Evlendikten sonra kocası, Zeynep'i nüfus kütüğüne kaydettirmek için at üstünde Saimbeyli'ye götürür. Yolda giderken at karşılarından gelen kamyonun ürker ve Zeynep'i yere düşürür. Attan düşen Zeynep hastaneye götürülürken yolda ölür. Acı haberi duyan annesi şu ağdı yakar:

Zeynep'im aşın pişirdi
 Kiraz da yolun şaşırdı
 İnsanoğlu gafil olur
 Öznesi attan düşürdü

İki taraf yüce dağlar
 Gaynası inmiş ağlar
 İki dağlar arasında
 Buna ne der ola beyler

Güle a Zeynep'im güle
 Yanında öznesi bile
 Ben oğlana bir şey demem
 Boz at gözlerin kör ola

Kamyon gelmiş gaka gaka
 Kanı donmuş aka aka
 Gül Zeynep'im can veriyor
 Ala gözler aka aka

Sal ağacın getirdiler
 Uzun boyun yatırdılar
 Biz Zeynep'e ne diyelim
 Asmaca'ya götürdüler

Güneş değdi deriliyor
 Gıza kefen sarılıyor
 Yanına gelmedim gızım
 Halim bize darılıyor (K86)

FA-38**Mehmet'in Ağdı**

Hikâyesi: İncirci köyünde yaşayan Mehmet çalışmak için Balıkesir'e gider. Balıkesir'de çalışırken bir trafik kazası sonucu ölür. Oğlunun ölüm haberini alan annesi şu ağdı yakar:

Balıkesir Balıkesir
Mektubumu eglemesin
Ağ Mehmet'im gelir diye
Anan bakar yollarına

Balıkesir Balıkesir
Duman insin dağlarına
Ağ Mehmet'im gelir diye
Anan bakar yollarına

Susa yolu dar mıydı
Süren şoför kör müyüdü
Ağ Mehmet'im can verirken
Arkadaşı var mıydı

Sekiz ay oldu görmem
Ben de muradıma ermem
Ben buradan varamıyom
Nazlı yari ele vermen

Makine kıydı canıma
Kimler ağlar kanıma
Anam da yok babam da
Eller gelmiyor yanıma (K86)

FA-39**Bebeğe Ağıt**

Hikâyesi: Yörük aşiretinden bir kadının çocuğu olmazmış. Çocuğu olmadığı için kayınbabası ve kaynanası tarafından horlanan gelin sonunda bir çocuk dünyaya getirir. Yaz ayları yaklaştığında aile göçmek için hazırlıklara başlar. Kadın da geceden kalkıp eşyalarını hazırlayarak çocuğunu da beşiğiyle birlikte bir devenin sırtına sarar. Ailesiyle birlikte yaylaya gitmek üzere yola koyulurlar. Yolda giderlerken “Karakuş” gelip beşiğin içinden çocuğu kapıp kaçır. Gelin olayı görür; fakat kayınbabasından utandığı için kimseye söyleyemez. Yaylaya vardıkları zaman çocuğun olmadığını görürler. Geri dönüp ararlar; fakat bulamazlar. Anne, çocuğunun yokluğuna dayanamayıp dağlara düşer ve şu ağıdı yakar:

Harmancık’ın gayaları

Bebek uy uy uy...

Zili döğer mayaları

Bebek nenni nen nen

Bek mi değdi ağ bebeğim

Bebek uy uy uy...

Gara guşun soyları

Bebek nenni nen nen

Harmancık’ta tütün tüter

Bebek uy uy uy...

Cıngırdaklı doğan öter

Bebek nenni nen nen

Derde eylemen ağ bebeğim

Bebek uy uy uy...

Benim derdim daha beter

Bebek nenni nen nen

Yekin tülüm mayam yekin

Bebek uy uy uy...

Kayseri'den Urum yakın

Bebek nenni nen nen

Gayaları gayaları

Bebek uy uy uy...

Çan çalışıyor mayaları

Bebek nenni nen nen

Zor muyumuş ağ bebeğim

Bebek uy uy uy...

Garaguşun soykaları

Bebek nenni nen nen (K86)

FA-40

Mustafa'nın Ağdı

Hikâyesi: Memleketinden İzmir'e çalışmaya giden Mustafa yakalandığı bir hastalık sonucu vefat eder. Genç yaşta eşini kaybeden hanımı şu ağdı söyler:

Şu yaylanın yollarına

Düştük eller dillerine

Gullar oluyum oluyum

Oya ören ellerine

Darı nohut bitti m'ola

Yer yazıyı duttu m'ola

Develi'de bacısı var

Ona haber gitti m'ola

Gelinin de çok ağladı

Alnına gara bağladı

Mıstık'ım gelir diye

İzmir'e haber yolladı

Zalha bacı Zalha bacı
 Böyle görmedik acı
 Dört guzum da öksüz galdı
 Birin de sen ol bacı

Topallı'nın yeri keleş
 İçerimi aldı telaş
 Ne dutuyon Hacı Efendi
 Mıstık'ımı tezce yolla (K87)

FA-41

Gurbette Ölen Kadına Ağıt

Hikâyesi: Paşalı köyünde yaşayan Fatma isimli bir kadın, kayınının Adana'da ölmesi üzerine şu ağıdı yakar:

Evimizin yanı bahçe
 Cebine goymadım akçe
 Ne ağlıyon anam hatın
 Şimdi gelir ganlı bohça

Evimizin yanı tevek
 Yaprakları ufak ufak
 Sen gidiyon güccük gayın
 Guzuların bekçe ufak

Beş gardaşın beşi gelsin
 Gelsin de halimi sorsun
 Eğer bir imkân olursa
 Beşi de kazancın versin

Gümüş bacım çok ağlasın
 Alnına gara bağlasın
 Eğer gecikir gelmezsem
 Yarım mektup yollasın

Adana'nın yollarına
 Guş mu gonar çöllerine
 Güccük gayın can veriyor
 Adana'nın ellerinde

Adana'nın yolu düzgün
 Benim galbim sana bozgun
 Sen gidiyon güccük gayın
 Senden umutlarım üzgün (K88)

FA-42

Genç Yaşta Ölen Oğlana Ağıt

Hikâyesi: Yeni nişanlı bir oğlan ailevi sorunları sebebiyle sinir krizi geçirerek ölür. Oğlunun ölümüne çok üzülen babası ona şu ağıdı yakar:

Mezara vardım mezar delik
 Ciğerciğim belik belik
 Galksana gul olduğum
 Nişanlın gapıya gelik

Gözlersen gölden göle
 Şahansan gon bir dala
 Küstün isen aslan oğlum
 Gazzıklı'da bibingile

Sabahınan er galkalım
 Sabah oldu mu bakalım
 Gazzıkları yapan çoban
 Oraya goyun çekelim

Geline aldık çizmeyi
 Gelin isterse büzmeyi
 Galksana gul olduğum
 Nişanlın geldi gezmeye

Yükseğinden bir kar duttu
 Sesimi sesine gattı
 Galksana gul olduğum
 Nişanlın depeye gitti (K89)

FA-43

Kardeşlere Ağıt

Hikâyesi: Paşalı köyünde yaşayan iki kardeş çalışmak için Bolu'ya giderler. Bolu'da çalışırken bir trafik kazası sonucu ikisi de ölür. Oğullarının ölümünü duyan anne şu ağıdı yakar:

Feryat etsem acep hor görülür mü
 Guzularım, guzularım, guzularım...
 Çifte yavru toprağa verilir mi
 Guzularım, guzularım, guzularım...

İnanmadım haberini alınca
 İki yavru birden öldü deyince
 Gayrı gülemem ben ömür boyunca
 Guzularım, guzularım, guzularım...

Ganlı mıydın bre sen Bolu Dağı
 Taze fidanların döktü yaprağı
 İkisi de daha yaşama çağı
 Guzularım, guzularım, guzularım...

İki cenaze geldi yürek dayanmaz
 Çağırsam bağırsam kimse uyanmaz
 Böyle bir acıya yürek dayanmaz
 Guzularım, guzularım, guzularım...

Biri yeni evli birisi bekâr
 Bu ciğer acısı herkesi yakar
 Allah ömür vermiş, kul mecbur çeker
 Guzularım, guzularım, guzularım...

Babasız yavrularım öksüz büyüttüm
 Ekmek bulamayıp aç büyüttüm
 Acep hak yolunda ne hata ettim
 Guzularım, guzularım, guzularım...

Nedir bu felaket yüce Allah'ım
 Süleyman mıydı başımda şahım
 On yedi yaşındaydı Abdullah'ım
 Guzularım, guzularım, guzularım...

Çifte tabut geldi, belim büküldü
 Yeni evimin direkleri yıkıldı
 Evimin yeri de virane galdı
 Guzularım, guzularım, guzularım... (K90)

FA-44

Hasan'a Ağıt

Kara çadır yan veriyor
 Orta direk şan veriyor
 Toplanın gelin emmiler
 Hasanımız can veriyor

Kapımızın önü arpa
 Ot yayılır kırpa kırpa
 Eşik boz kayadan iner
 Mor belliğini silke silke

Zabahınan er galkarım
 Kır atıma yem dakarım
 Ağ bebeğim can veriyor
 Gardaşıma yan bakarım (K6)

2. Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar

FA-45

Hikâyesi: Bir genç, güzel ve zengin bir kızı sever; ancak genç fakir olduğundan kızı ona vermezler. Bunun üzerine genç şu dörtlükleri söyler:

Yağmur yağar da su damlaşır gavaktan
 Allı gelin de el eyledi gonaktan
 Öpem dedim de öpemedim yanaktan
 Kör olsun anayın gözleri gelin

Evlerinin önü gavaklıdere
 Helkeyi aldı da geliyor suya
 Her ana doğurmaz böyle bir suna
 Kör olsun anayın gözleri gelin

Ben de kesildim ekmekten, aştan, çörekden
 Düşünüp halimi merak etmekten
 Sevaplıdır gelin haca gitmekten
 Eğer gelin düşünürsen benim halimi

Bir sözüm var diyemiyom ben sana
 O sözü söylesem ne dersin bana
 Ama fakir dedi vermedi bana
 Kör olsun anayın gözleri gelin (K70)

FA-46

Hikâyesi: Sevdığı kızla babası evlenen genç şu ağıdı yakar:

Tren gelir, ufacık dağları duman bürür
 Baba gelini niye aldın
 Kantarım kırıldı tartılamadım
 Havlusuna vardım, havlusu çamur

Evlüğüne vardım eli hamur
 Gözüne baktım bir sulu yağmur
 Baba gelini niye aldın
 Sen almayaydın, eller alaydı (K74)

FA-47**Sılaya Ağıt**

Analar bacılar sır sır sızılar
 Bağrımdan gürşunlar vız vız vızılar
 Sılada galmış da körpe guzular
 O sebepden arz ederim sılayı

Feke dağları gayetden yayla
 Alnımın yazısı takdirim böyle
 Gadir Mevlâm bize sen imdat eyle
 O sebepden arz ederim sılayı

Feke dağları gayalık daşlık
 Bahalı çarşısı yetmiyor harçlık
 Gorkarım gurbette geçecek gençlik
 O sebepden arz ederim sılayı

Kışlanın önünde bir gara leylek
 Ağzında sallanan al yeşil bayrak
 Askerlik dediğin ataşdan gömlek
 O sebepden arz ederim sılayı

Kışlanın önünde bir top gül ağacı
 Gelene geçene yokdur ilacı
 Anamı babamı görmeden oldum sılacı
 O sebepden arz ederim sılayı

İslahiye'ye geldim de gurdum çadırı
 İrili ufaklı dizdim tabır
 Mevlâm vermiş atalara sabır
 O sebepden arz ederim sılayı (K76)

3. Asker Ağıtları

FA-48

Askere Giden Oğlanın Ağdı

Ben bir beyin oğluydum da üşenmezdim
 Erbişim guşaklar da guşanmazıdım
 Kendir kemer kerti bellerimizi
 Zalim baban gelsin görsün hallarımızı

Ben beyin oğluydum da haylanmazıdım
 Olura olmaza söylenmezdim
 Bir Ali'n ölmeyinen de dünya yıkılmaz
 Yol ver aşayım dumanlı dağlar

Camız geldi de gapıyı düzler
 Top top olmuş da gelinler kızlar
 Anam ağlar da nişanlım yolumu gözler
 Yol verin de aşayım dumanlı dağlar

Su değilim ki arkdan arka atılam
 Mal değilim ki pazarlarda satılam
 Ölmedim ki şu askerlikten gurtulam
 Yol verin de aşayım dumanlı dağlar

Garşıdan garşıya bağlarımız mı var
 İçi mor sümbüllü dağlarımız mı var
 Sılada ah çeker ağlarımız mı var
 Sılada ne uçun geldin gurbetlik

Sen bir beyin oğluydun da abdalım mı dedin
 Gezdiğin yerlerde ağlar mıydın
 Ananı bacını yetim mi goydun
 Galk gardaş gidelim sılaya doğru

Tüfeğimi anam bağrına bassın
 Bacım mendilimle göz yaşın silsin
 Nişanlımı varsın adiler alsın
 Gitmem gardaş gitmem sılaya doğru (K79)

FA-49

Askere Ağıt

Hikâyesi: İncirci köyünde yaşayan Hayriye Sarıboğa, oğlu Mustafa'nın askere gitmesine çok üzülür ve şu ağıdı yakar:

Yüce Allah'ım adım atamaz oldum
 Issız odalarda yatamaz oldum
 Gözümüzün yaşını dutamaz oldum
 Çifte guzularım uçdu yuvadan

Odana girdim çiftten dakılı
 Yatağına girdim elvan kokulu
 Anan yola bakar boynu bükülü
 Yolla mektubunu biricik oğlum

İnşallah bitecek bu iki yıldır
 Yüce Allah'ım garipleri sen güldür
 Yanında tanıdık var mı ki bildir
 Mektubunu yaz da biricik oğlum

Mektubunu aldım da yürüdüm bağa
 Bir tığ goparıp da yemedim daha
 Yılın yetti ama gözün yok daha
 Güle güle bitir biricik oğlum

Hükümetten aldım büyük emri
 Yana yana oldum meşe kömürü
 Allah cümlenize versin ömürü
 Yolla mektubunu biricik oğlum

Hayriye sesimi duyuramıyom
 Sinemi ağda doyuramıyom
 Babana her işi buyuramıyom
 Ne desem tutarsın biricik oğlum (K83)

FA-50

Askere Ağıt

Hikâyesi: Bir kadın iki oğlunu da askere yollar. Çocukları askerdeyken kocası vefat eder. Çocuklarının yokluğuna dayanamayan anne şu ağıdı yakar:

Askerlikte olur koğuş
 Gel oğlum buradan savuş
 Ben oğlumu bilmez miyim
 Biri topçu biri çavuş

Bir elinde kokulu elma
 Bir elinde kanlı dolma
 Sen cahilsin ağ gelinim
 Elin sözüne kanma

Bahçelerde olur buturak
 Guzularım gelin de oturak
 Arkanızda yavrunuz var
 Ananız kötürüm oturak

Ar geliyor ar geliyor
 Yüce dağdan kar geliyor
 Enişte eve gitmesi
 Kara yerden zor geliyor (K84)

4. Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar

FA-51

Ala İneğe Ağıt

Hikâyesi: Tokmanaklı köyünde yaşayan Ayşe Karakılçık, ala ineğin kocası tarafından satılmasına çok üzülür ve ala ineğe şu ağıdı yakar:

Ala ineğimden geçemem
 El ayranları içemem
 Ala ineğim olmayınca
 Yaylalara da göçemem

Ala ineği köye saldım
 Ağıdını burada çaldım
 Ala ineğim olmayınca
 Sütü peynirinen çaldım

Çorba ateşten inmiyor
 Gomşular ayran vermiyor
 Ala ineğim kayboldu
 Kışın davar süt vermiyor

Yavan çorba içilmiyor
 Ala inekten geçilmiyor
 Ala ineğim kayboldu
 Yaylalara göçülmüyor

Davar oğlağa gatıldı
 Vicdansız inek satıldı
 Kış gününe kuru yenmez
 Pilava ayran gatıldı

Ağ helkelerim dolmadı
 Bir gün de yüzüm gülmedi
 Yaylalara göçtüm amma
 Derilerim de dolmadı

Al ineksiz duramam
 Yağsız pilavda yiyemem
 Al ineğim kayboldu
 Yaylalarda da duramam (K91)

FA-52

Davara Söylenen Ağıt

Hikâyesi: Geçim kaynakları hayvancılık olan Fatma Topçu, keçilerinin kocası tarafından satılması üzerine şu ağıdı yakar:

Davarı güttüm getirdim
 Onları yerine yatırdım
 Ben de davarı satışın
 Galan aklımı yitirdim

Dana Deresi'ne vardım
 Yönümü selalığa döndüm
 Şu davardan gurtuluşun
 Günlerce düğün çaldım

Kafgıra'nın yeri daşlı
 Ben ağlarım gözü yaşlı
 Davar Korkuyu'ya indi
 Şimdi benim aklım şaştı

Şu guzluğu bağladım
 Kör gocayı yolcu ettim
 Oğlaklar dağa gidişin
 Onları beri eyledim

Davarı suladım sürdüm
 Sırtıma da odun vurdum
 Ben de eve gelişin
 Davarın yerini gördüm (K92)

Değerlendirme

a. Biçim

Feke yöresinden derlenen ağıtları biçim açısından öncelikle nazım birimine göre değerlendirelim. Ağıtların tamamının nazım birimi dördlüktür (FA-1, FA-2, FA-3, FA-4, FA-5, FA-6, FA-7, FA-8, FA-9, FA-10, FA-11, FA-12, FA-13, FA-14, FA-15, FA-16, FA-17, FA-18, FA-19, FA-20, FA-21, FA-22, FA-23, FA-24, FA-25, FA-26, FA-27, FA-28, FA-29, FA-30, FA-31, FA-32, FA-33, FA-34, FA-35, FA-36, FA-37, FA-38, FA-39, FA-40, FA-41, FA-42, FA-43, FA-44, FA-45, FA-46, FA-47, FA-48, FA-49, FA-50, FA-51, FA-52).

Ağıtların büyük çoğunluğunda 8'li hece ölçüsü kullanılırken (FA-1, FA-2, FA-3, FA-5, FA-6, FA-7, FA-8, FA-10, FA-11, FA-13, FA-14, FA-16, FA-18, FA-19, FA-20, FA-21, FA-22, FA-23, FA-24, FA-25, FA-26, FA-27, FA-28, FA-32, FA-34, FA-37, FA-38, FA-39, FA-40, FA-41, FA-42, FA-44, FA-50, FA-51, FA-52), bir kısmında ise 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır (FA-4, FA-15, FA-20, FA-29, FA-30, FA-36, FA-47, FA-49). Ölçüde kararlılık göstermeyen ağıtlarda ise 7'li, 8'li, 9'lu, 10'lu, 11'li ve 12'li ölçüler birlikte kullanılmıştır (FA-9, FA-12, FA-17, FA-31, FA-33, FA-35, FA-43, FA-45, FA-46, FA-48).

Ağıtlara nazım biçimi olarak baktığımızda, büyük çoğunluğunun mani tipi kafiyelendiği (aaxa) ve mani nazım biçimiyle söylendiğini görüyoruz (FA-1, FA-2, FA-3, FA-5, FA-7, FA-11, FA-16, FA-19, FA-23, FA-24, FA-25, FA-26, FA-31, FA-34, FA-35, FA-36, FA-37, FA-40, FA-41, FA-42, FA-44, FA-50, FA-51, FA-52). Koşma nazım biçimiyle yazılan ağıtların bir bölümü aaab cccb... şeklinde kafiyelenmiştir (FA-

15, FA-29, FA-45, FA-47, FA-49). Koşma nazım biçimiyle söylenen ağıtlardan biri abab kafiye düzeni ile başlamış ve cccb dddb şeklinde devam etmiştir (FA-43). Ağıtların bir bölümünde hem mani hem de koşma tipi kafiye düzeni birlikte kullanılmıştır (FA-6, FA-8, FA-9, FA-13, FA-14, FA-17, FA-18, FA-20, FA-21, FA-22, FA-27, FA-28, FA-30, FA-32). Herhangi bir nazım biçimine uymayan ve kararlı bir kafiye dizilişine sahip olmayan ağıtlar da vardır (FA-4, FA-10, FA-12, FA-33, FA-38, FA-39, FA-46, FA-48).

b. İçerik

Konu olarak baktığımızda ağıtların çok büyük bir bölümünün kişiler için ve ölüm üzerine söylendiğini görmekteyiz (FA-1, FA-3, FA-5, FA, 6, FA-7, FA-8, FA-9, FA-10, FA-11, FA-14, FA-17, FA-18, FA-19, FA-20, FA-21, FA-22, FA-23, FA-26, FA-27, FA-28, FA-29, FA-30, FA-31, FA-33, FA-34, FA-37, FA-38, FA-39, FA-40, FA-41, FA-42, FA-43, FA-44). Bu ağıtlarda, ölenin arkasından duyulan üzüntü (FA-1, FA-3, FA-5, FA, 6, FA-7, FA-8, FA-9, FA-10, FA-11, FA-14, FA-17, FA-18, FA-19, FA-20, FA-21, FA-22, FA-23, FA-26, FA-27, FA-28, FA-29, FA-30, FA-31, FA-33, FA-34, FA-37, FA-38, FA-39, FA-40, FA-41, FA-42, FA-43, FA-44), onu geri getirebilmek için yapılabilecek fedakârlıklar (FA-41), ölünün yaşayan yakınlarından söz etme (FA-40), cenaze töreninin anlatılması, ölenin yerinin cennet olacağı düşüncesi (FA-19, FA-20, FA-21, FA-33), karşılıklı söylenmiş bir ağıtta (FA-18), gelin ve kaynananın birbirlerini suçlamaları, ölenin fiziksel tasviri ve övgüsü (FA-1, FA-8, FA-23, FA-26), ölüm karşısında feleğe sitem (FA-22, FA-43), ölümün meydana geldiği yere, ölüme sebep olan kişi, hayvan ya da ağaca beddua (FA-3, FA-5, FA-6, FA-37, FA-38), ölüm olayının meydana gelişi (FA-9, FA-11, FA-22, FA-29, FA-30, FA-31, FA-38.), ölenin günlük yaşantısından kesitler (FA-17, FA-42, FA-44), öleni yaşıyormuş gibi kabul etme (FA-7, FA-17, FA-19, FA-21, FA-28) gibi konular çok içli bir biçimde dile getirilmiştir.

Yöreden derlenen ve hayvanlar üzerine söylenmiş ağıtlardan biri inek (FA-51), diğeri de davar (FA-52) için söylenmiştir. Bu ağıtlarda hayvanların satılması üzerine duyulan üzüntü ve onların yokluğundan duyulan eksiklik dile getirilmiştir (FA-51, FA-52).

Askerlik konusunda söylenen ağıtlardan biri asker ağzından (FA-49), diğerleri ise annenin ağzından (FA-24, FA-50) söylenmiştir. Askerlik ile ilgili bu ağıtlarda, sıladakilere özlem (FA-49), askerliğin bir an önce bitmesi dileği (FA-49, FA-50), askerliğe sitem ve yoksulluktan dert yanma (FA-24) gibi düşünceler işlenmiştir.

Hastalık üzerine söylenen ağıtlar (FA-2, FA-4, FA-16, FA-25, FA-32, FA-35, FA-36), çeşitli rahatsızlıklar (FA-4, FA-16, FA-25, FA-36), yaralanma (FA-2), ameliyat (FA-35) ve ölüm korkusu (FA-32) gibi konuları içermektedir. Bu ağıtlarda; hastalığın verdiği üzüntü (FA-2, FA-4, FA-16, FA-25, FA-32, FA-35, FA-36), ölüm korkusunun verdiği yalnızlık (FA-32), ameliyatın verdiği sıkıntı, korku ve çekilen acılar (FA-35), yakınları yanında görme isteği (FA-2), hastanın ölmesi durumunda yaşanabilecek acı (FA-4), hasta olan kişiye övgü (FA-4, FA-16), hastalığın iyileşmesi için yapılanlar (FA-36) gibi düşünceler işlenmiştir.

Sosyal olaylar üzerine söylenmiş olan ağıtlarda (FA-12, FA-13, FA-15, FA-45, FA-46, FA-47, FA-48) farklı konular dile getirilmiştir: Memleketten ayrı kalma üzerine sılaya duyulan özlem, üzüntü, memleketten kesitler, (FA-12, FA-47, FA-48), sevdalıların kavuşamamalarının verdiği üzüntü, ailelerine sitemleri (FA-13, FA-45, FA-46), idam cezası alan bir kişinin asılmaya hazırlanırken duyduğu üzüntü ve felekten şikâyeti (FA-15).

Sonuç olarak, Feke yöresinde insanlar ölüm karşısındaki üzüntülerini bugün hâlâ ağıtlarla dile getirmektedirler ve ağıt söyleme geleneği canlı ve zengin bir biçimde devam etmektedir. Yöre insanı ağıtlarda ölenlerinin arkasından duyduğu üzüntüyü, hayvanlarına olan sevgisini, askerlerine duyduğu özlemi, hastalarına duyduğu endişeyi, sılaya duyduğu hasreti içli bir biçimde anlatmıştır.

2.1.5. Tekerleme

Sözlü halk edebiyatı türlerinden biri olan tekerlemelere çeşitli halk edebiyatı türlerinde sıkça rastlanır. Kullanıldıkları türe göre işlevleri değişen tekerlemede kaynaklarda çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır: “Genellikle ölçülü, kafiyeli, simetrik, onomatopeli ve sürrealist anlamlı söz dizisi.” (Akalin, 1984: 278-279). “Ses oyunları ve çağrışımlarla birbirine bağlanan, genellikle birbirini tutmaz düşüncelerin sıralanmasına dayanan kalıplaşmış söz dizisi.” (AB, 1991, c.20: 490) “Çoğunlukla basmakalıp söz. Âşıkların şiir ve musiki toplantılarında, yarışma niteliğinde yaptıkları karşılıklı şiir söyleme. Aşıklar buna tekellüm derler.

Masalların başında veya söz arasında, bazen konu ile ilgili bazen da yalnız mizah unsuru olarak söylenen yarı anlamlı, yarı anlamsız sözler.” (ML, 1973, c.12: 16).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi tekerlemeler, çeşitli ses tekrarlarından, söz sanatlarından ve kelime oyunlarından yararlanılarak meydana getirilirler. Tekerlemelerin bir diğer özelliği de genellikle gerçek dışı anlamlara dayalı kalıp sözler olmalarıdır.

Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı folklor türünün içinde yer almaları olsa gerektir. Ancak başka hangi türle ilişkili olursa olsun yine de tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özelliklerinin var olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca diğer türlerden tamamen bağımsız olan tekerlemeler de vardır. Tekerleme türü daha ziyade çocuk folkloru ürünlerinde göze çarpar. Tekerlemelerin anlatımlarındaki çocuksu üslûp da bunun bir yansımasıdır. Ancak bazı âşık edebiyatı ürünlerinde ve masallarda bulunan ve “tekerleme” olarak adlandırılan mizahî ve manzum konuşmalar büyüklere mahsus özellikler göstermektedir (Duymaz, 2002: 9).

Tekerleme, çeşitli Türk boylarında şu adlarla bilinir: Azerbaycan Türkleri Âşık Edebiyatında, “tekerleme”, çocuk folklorunda, “sanama” , Dobruca Tatarları masallarında; “tekerleme”, Gagauzlarda; “tekerleme, sayılmak, badaşmak” , Kazak Türklerinde; “ölen (hayvan tekerlemeleri için), tekerleme” , Kırgız Türklerinde “canılmaç” , Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde; “tekerleme” , Özbek Türklerinde; “bala koşukları, sanaş, sanak” , çocuk folklorunda; “sayılmak” ve Türkmenistan'da “sanavaç” (Kaya, 1999: 546).

Feke yöresinden derlediğimiz 7 tekerlemeden yola çıkarak Feke tekerlemelerini şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Oyun Tekerlemeleri
2. Bağımsız Tekerlemeler

1. Oyun Tekerlemeleri

FTE-1

Hacı Hacı kaldır sacı
 Vur tokacı,
 Evin nerde,
 Çamlıbelde,
 Çamlıbelin neresinde,
 İki dağın arasında,
 Hap hup altın top,
 Bundan başka oyun yok. (K20)

FTE-2

O piti piti
 Karamela sepeti
 Terazî lastik
 Cimnastik (K94).

FTE-3

Ooo, portakalı soydum soydum,
 Başucuma koydum,
 Ben bir yalan uydurdum.
 Duma duma dum,
 Kırmızı mum,
 Dolapta pekmez
 Yala yala bitmez,
 Ayşecik cik cik cik
 Fatmacık cik cik cik
 Sen bu oyundan çık (K94).

FTE-4

El el epenek
 Eli ayağı topalak
 Topalağın yarısı

Şişkonun karısı
 Bindim deve boynuna
 Gittim Halep yoluna
 Halep yolu Şam Pazar
 İçinde maymun gezer
 Maymun beni korkuttu
 Sağ kulağımı sarkıttı
 Sol kulağımı zor tuttu
 Ağ boncuk kara boncuk
 Sen bu oyundan çık (K94).

2. Bağımsız Tekerlemeler

FTE-5

Üşüdüm üşüdüm,
 Daldan elma düşürdüm,
 Elmamı yediler,
 Bana cüce dediler,
 Cücelikten çıktım
 Ablama gittim,
 Ablam pılav pişirmiş,
 İçine sıçan düşürmüş,
 Sıçanı ne yapalım,
 Minareye atalım,
 Minarede kuş var,
 Eniştemin cebinde
 Türlü türlü yemiş var. (K20)

FTE-6

Huuu komşu!
 Oğlun geldi mi?
 Geldi.
 Ne getirdi?
 İnci boncuk.
 Kime kime?

Sana bana.
 Başka kime?
 Kara kediye.
 Kara kedi nerde?
 Ağaca çıktı.
 Ağaç nerde?
 Balta kesti.
 Balta nerde?
 Suya düştü.
 Su nerde?
 İnek içti.
 İnek nerde?
 Dağa kaçtı.
 Dağ nerde?
 Yandı bitti kül oldu (K94)

FTE-7

Hakkının hakkı hakkıda kalmış, hakkı hakkıdan hakkını almaya gitmiş, hakkı da hakkının hakkını vermeyince hakkı da hakkının hakkından gelmiş (K94).

Değerlendirme

a. Biçim

Yöreden derlenen tekerlemeler manzum olmalarına rağmen herhangi bir nazım birimi ve nazım biçimi özelliği taşımamaktadır; ancak dizelerin kendi aralarında kafiyeli oldukları (aa, bb, cc...) tekerlemeler vardır (FTE-1, FTE-2, FTE-3, FTE-4, FTE-5). Tekerlemeler, ölçü olarak da bir kararlılık göstermemektedir (FTE-1, FTE-2, FTE-3, FTE-4, FTE-5, FTE-6). Tekerlemelerden biri mensur özellik göstermektedir (FTE-7).

b. İçerik

Tekerlemelerden biri soru-cevap şeklinde söylenirken (FTE-6), diğer bir tekerleme sesteş kelimelerin sıralanması esasına dayalı olarak söylenmektedir (FTE-7).

Oyun tekerlemeleri sayısmaca özelliği göstermekte ve bu tekerlemeler çocuklar tarafından oyunlara başlamadan ebe çıkarmak için söylenmektedir (FTE-1, FTE-2, FTE-3, FTE-4). Bunun dışında oyun tekerlemeleri çocukların bir araya geldikleri zamanlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için de söylenmektedir.

Bağımsız tekerlemeler de (FTE-5, FTE-6, FTE-7), çocuklar arasında hoşça vakit geçirmek için söylenir. Aileler birbirlerine misafir olduklarında çocuklar ayrı bir odada bir araya gelirler ve aralarında bu tekerlemeleri söylerler.

Feke yöresinde çocukların eğlenmek ve oynamak için söyledikleri tekerlemelerin çocukların dil gelişimleri üzerinde olumlu etkileri vardır. Bunun dışında tekerlemeler, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları biraraya getirip mantık dışı birtakım sonuçlara varmaları yönüyle çocukların hayal güçlerinin gelişimine de katkı sağlar.

2.2. Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

2.2.1. Bilmece

Bilmece sorma; çağlar boyu halk kültürünün deneyimleri sonucu biçimlenerek günümüzdeki şeklini almış, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze gelmiş bir gelenektir. Bilmecelerde toplumun düşünce yapısını, ortak beğeni ve kültürünün yansımasını görüyoruz (Artun, 2000: 240).

Sözlü halk edebiyatı ürünlerinden olan bilmecelerle ilgili olarak kaynaklarda çeşitli tanımlara rastlamaktayız. Bu tanımlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: “Bütün uluslarda örnekleri görülen çok eski bir sözlü halk edebiyatı türü. Her toplumda hoşça vakit geçirmek amacının doğurduğu yaygın bir zeka ve söz oyunu.”(Akalin; 1954: 49-50). “Bilerek karışık hale getirilmiş ya da çift anlamlı olarak sorulmuş, dikkatli ve çoğu zamanda zekice bir yanıt gerektiren soru. Eskiden beri pek çok uygarlıkta folklorun bir parçası olan tahmin oyunu (AB, 1990,c.4: 167). “Bir şeyin adını söylemeden bazı niteliklerini üstü kapalı bir şekilde anlatarak onun ne olduğunu bilmeyi dinleyene veya duyana bırakan oyun. Bilmeyen şey muamma.”(ML, 1964, c.2: 379-380). “Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zeka veya güzellik nev’inden mücerret kavramlara dini münasebetler

çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.” (Elçin; 1986: 607).

Bu tanımlardan yola çıkarak bilmecelerin, bütün uluslarda görülen en eski halk edebiyatı ürünlerinden olduğunu, hoşça vakit geçirmek amacıyla söylendiklerini, zeka ve söz oyunlarına dayalı kalıplaşmış sözler olduklarını söyleyebiliriz. Bilmecelerde çözüm çoğu zaman sorulan sorunun verilerinden yola çıkarak bulunan bir kelimedir. Bilmecenin metniyle çözümü arasında bir ilgi vardır.

İlk bilmece örneklerini Kıpçak sahasının 14.y.y.’a ait önemli eserlerinden biri olan Codex Comanicus’ta görebiliriz. Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügat’it Türk adlı eserinde bilmece karşılığı kullanılan kelime vardır. Ancak bilmece örneği yoktur.

Bilmeceler Anadolu’da atlı hekât, atlı mesel, bilmeli matal, bulmaca, dele, fıcık, gazelleme, hikâye, masal, matal, mesel, metel, söz, tanımaca, tanıtmaca, tapbaca, tapmaca ve tappaca adlarıyla bilinirler. Nitekim bazı bilmeceler; “masal masal mâlikî” yahut “matal matal matatar” gibi sözlerle başlar (Kaya, 1999: 464).

Batı Türkçesinde kullanılan bilmece kelimesi bilmek fiilinde türetilmiş bir isimdir. Bilmece karşılığı olarak Azeriler ve Kerküklüler “tabmak” fiilini ve bu kökten türetilen “tabmaca, tappaca” kelimelerini Kaşgarlılar “tabzuğ”, Altay Türkleri “tapkır”, “tavısak”, Kırgızlar ise “tapcang - nımah” kelimelerini kullanırlar. Ayrıca bilmece yerine Türkmenlerde “matal”, Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar Başkurtlarda “cumbak, yumak” kelimeleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bazı köy ve kasabalarda da dilimizdeki bilmece kelimesi yerine yöresel özellik taşıyan “ masal, mesel, hikaye, metal, bulmaca, söz, dele, fıcık, gazelleme” gibi kelimeler kullanılmaktadır (Kaya, 1999: 464).

Feke yöresinden derlediğimiz 43 bilmecedan yola çıkarak Feke bilmecelerini şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Cevabı Tek Olan Bilmeceler
2. Cevabı Birden Çok Olan Bilmeceler
3. Şaka Alay Üzerine Kurulan Bilmeceler
4. Kelime Parçalarının Özellikleri Üzerine Kurulan Bilmeceler

1. Cevabı Tek Olan Bilmeceler

FB-1

Gece gider leylek, gündüz gider leylek, tolu döker leylek?

(Koyun) (K42)

FB-2

Yer altında sakallı dede?

(Havuç) (K42)

FB-3

Ağaçta kilitli sandık?

(Ceviz) (K20, 42, 68)

FB-4

Kat kat döşek, bunu bilmeyen eşek?

(Lahana) (K20)

FB-5

Arabadan atladı, pantolu patladı?

(Karpuz) (K20, 71, 72)

FB-6

Bir dağ oydum, içine dünyayı koydum?

(Radyo) (K71-72)

FB-7

Bir tabak nar

Yiğitsen al

(Ateş) (K17)

FB-8

Gökyüzünde yanar kandil

(Ay) (K17)

FB-9

Ufacık mezar

Dünyayı gezer

(Ayakkabı) (K18)

FB-10

Kırmızı boyaya boyadım

Ananın önüne dayadım

(Ayran tuluğu) (K18)

FB-11

Küçükçük fıçı

İçi dolu turşucuk

(Limon) (K18)

FB-12

Kaş ile gözden yakın
Söylenen sözden yakın

(Ecel) (K42)

FB-13

Ben giderim o gider
Arkamda tin tin eder

(Gölge) (K42)

FB-14

Alaca mezar
Dünyayı gezer

(Göz) (K71)

FB-15

Hanım içerde
Saçı dışarıda

(Darı) (K71)

FB-16

Yarım kaşık
İki duvara yapışık

(Kulak) (K71)

FB-17

Üstünde ot biçeriz
Altından süt içeriz

(Koyun) (K71-42)

FB-18

Beyaz saray içinde
Sarı sultan oturur

(Yumurta) (K71)

FB-19

Baldan tatlı, baltadan ağır
Elde tutulmaz, çarşıda satılmaz
Mendile konmaz, tadına doyulmaz

(Uyku) (K42)

FB-20

Bir acayip nesne gördüm
Gündüz yanar gece söner

(Güneş) (K42)

FB-21

Dışı katık
İçi kütük

(Zeytin) (K71)

FB-22

Eti yenmez

Sütü yenir

(Arı) (K71)

FB-23

Bir ölü bir diriği yakalamış

(Fare Tuzağı) (K71)

FB-24

Benim bir ipim var

Sararım sararım bitmez

(Yol) (K71)

FB-25

Ay gibi eğri

Tuz gibi acı

(Orak) (K94)

FB-26

Horul horul uyur

Mırıl mırıl konuşur

(Kedi) (K94)

FB-27

Ne kanı var ne canı

Beş tanedir parmağı

(Eldiven) (K94)

FB-28

Dağdan gelir taştan gelir
Kır sakallı eniştem gelir

(Keçi) (K94)

FB-29

Çın çınlı hamam
Kubbesi tamam
Bir gelin aldım
Babası imam

(Saat) (K94)

FB-30

İki ayaklı fil
Ortasında dil

(Terazi) (K94)

FB-31

Dalda durur
Elde durmaz

(Kuş) (K94)

FB-32

Elimde kat kat
Ateşte pat pat

(Mısır) (K94)

2. Cevabı Birden Çok Olan Bilmeceler

FB-33

A çocuk bu manimi bil benim
 O nedir ki gökyüzünde hellenir?
 O nedir ki yeryüzünde güllenir?
 O nedir ki el değmeden sallanır?

(Bulut, Yağmur, Dil) (K17)

FB-34

A çocuk bu manimi bil benim
 O nedir ki gösteriyor benizi?
 O nedir ki yol ediyor denizi?
 O nedir ki uyuz eder domuzu?

(Ayna, Gemi, Susam) (K17)

FB-35

A çocuk bu manimi bil benim
 O nedir ki merdivenden çıkarır?
 O nedir ki merdivenden indirir?
 O nedir ki çarkı felek dönderir?

(Gençlik, İhtiyarlık, Göz) (K18)

FB-36

Usta çocuk bu manimi bil benim
 O nedir ki suya düşer ıslanmaz?
 O nedir ki yere düşer paslanmaz?
 O nedir ki eti kessen seslenmez?

(Güneş, Altın, Ölü) (K19)

FB-37

Gitti gelmez
Geldi gitmez

(Gençlik ve İhtiyarlık) (K94)

3- Şaka Alay Üzerine Kurulan Bilmeceler**FB-38**

Kolu kırık bir adamın en büyük tesellisi nedir?

(Bacağının sağlam olmasıdır) (K94).

FB-39

Kirpi ile yılanın aşkı nerede biter?

(Veterinerde) (K94)

FB-40

Elma sofradaki adama ne demiş?

(Ne biçim adamsın sen ya, ya ısıyorsun ya kesiyorsun) (K94)

FB-41

Bir insan el arabasıyla neyi çekemez?

(Kendini) (K94)

FB-42

Muma konan ateş böceğine ne denir?

(Allah rahmet eylesin) (K94)

4. Kelime Parçalarının Özellikleri Üzerine Kurulan Bilmeceler

FB-43

TEM otoyoluna muz düşerse ne olur?

(Temmuz) (K94)

Değerlendirme:

a. Biçim

Feke bilmecelerinin bir bölümü mensur (FB-1, FB-2, FB-3, FB-4, FB-5, FB-6, FB-8, FB-23, FB-38, FB-39, FB-40, FB-41, FB-42, FB-43), diğer büyük bir bölümü ise manzumdur (FB-7, FB-9, FB-10, FB-11, FB-12, FB-13, FB-14, FB-15, FB-16, FB-17, FB-18, FB-19, FB-20, FB-21, FB-22, FB-24, FB-25, FB-26, FB-27, FB-28, FB-29, FB-30, FB-31, FB-32, FB-33, FB-34, FB-35, FB-36, FB-37).

Manzum bilmecelerin büyük bir bölümü iki dizeden oluşmaktadır (FB-7, FB-9, FB-10, FB-11, FB-12, FB-13, FB-14, FB-15, FB-16, FB-17, FB-18, FB-20, FB-21, FB-22, FB-24, FB-25, FB-26, FB-27, FB-28, FB-30, FB-31, FB-32, FB-37). İki dizeden oluşan bilmecelerin çoğunluğunda dizeler kendi aralarında (aa) kafiyelidirler (FB-7, FB-9, FB-10, FB-11, FB-12, FB-13, FB-14, FB-15, FB-16, FB-17, FB-21, FB-25, FB-26, FB-27, FB-28, FB-30, FB-32, FB-37). Bu bilmecelerin bazılarında ise dizeler ab şeklinde kafiyelenmiştir (FB-18, FB-20, FB-22, FB-24, FB-31). Bilmecelerden biri üç dizeden meydana gelmiş ve kafiye örgüsü abb şeklindedir (FB-19). Nazım birimi dörtlük olan bilmecelerden biri (FB-29) mani tipinde kafiyelenirken (aaxa), diğerleri abbb şeklinde kafiyelenmiştir (FB-33, FB-34, FB-35, FB-36).

Manzum bilmecelerde 7'li (FB-12, FB-13, FB-17, FB-18, FB-27), 8'li (FB-20) ve 11'li (FB-33, FB-34, FB-35, FB-36) hece ölçüleri kullanılmıştır. Geriye kalan diğer manzum bilmeceler ise ölçüde kararlılık göstermemektedir (FB-7, FB-9, FB-10, FB-11, FB-14, FB-15, FB-16, FB-19, FB-21, FB-22, FB-24, FB-25, FB-26, FB-28, FB-29, FB-30, FB-31, FB-32, FB-37).

b. İçerik

Cevabı tek olan bilmecelerin cevaplarının nesne adı (FB-6, FB-9, FB-10, FB-13, FB-18, FB-23, FB-24, FB-25, FB-27, FB-29, FB-30), hayvan adı (FB-1, FB-17, FB-22, FB-26, FB-28, FB-31), bitki adı (FB-2, FB-3, FB-4, FB-5, FB-11, FB-15, FB-21, FB-32), organ adı (FB-14, FB-16), tabiat varlıkları (FB-7, FB-8, FB-20) ve soyut isimler (FB-12, FB-19) olduklarını görüyoruz.

Cevabı birden çok olan bilmecelerin cevapları farklı türden olabilmektedir (FB-33, FB-34, FB-35, FB-36, FB-37). Bu cevapların; tabiat varlıkları (FB-33, FB-36), nesne adı (FB-34, FB-36), organ adı (FB-33, FB-35), bitki adı (FB-34), soyut kavramlar (FB-35, FB-37) oldukları görülmektedir.

Şaka-alay üzerine kurulu olan bilmecelerin (FB-38, FB-39, FB-40, FB-41, FB-42) cevapları komik ve beklenmedik özellikleri ile güldürücü ve eğlendirici özellikler göstermektedirler.

Kelime parçalarının özellikleri üzerine kurulu olan bilmecelerde (FB-43); bilmecede kullanılan sözcüğe bir harf, bir hece eklenerek ya da çıkarılarak cevap ortaya çıkarılabilir. Bu bilmeceler de eğlendirici özellik göstermektedirler.

Feke yöresinde bilmece sorma geleneği insanların bir araya geldikleri akşam sohbetlerinde, çeşitli eğlence toplantılarında, evlenme, sünnet törenlerinde, bulgur çekme, yufka açma zamanlarında, hasat sonrası imece toplantılarında sürdürülmektedir. Yöre insanı bu türden toplantılarda hem bilmece sorarak hem eğlenir hem de hoşça vakit geçirir.

Bilmeceler ve cevapları yöre insanının estetik bakış açısını ve yaşadığı çevreyi yansıtmaktadır. Bilmecelerin cevapları, yöreden şehre yaklaştıkça, kültürel ortamın farklılaşması ile değişik özellikler gösterebilmektedir. Bu kültürel değişim sonucu bilmecelerin cevapları şehir hayatı ve teknolojik aletlerle ilgili olabilmektedir.

2.2.2. Atasözü

Atasözleri, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ve yargı şeklinde aktaran anonim nitelikli kısa ve özlü sözlerdir. Atasözleri çoğu kez gerçek anlamları yerine mecazlı bir anlam kazanarak sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarılan ve halk belleğinde yaşayan, halka mal olmuş kalıplaşmış anlatımlardır (Oy, 1991, c.4: 44).

Atasözleri bir ulusun değer yargılarını anlatan özlü sözlerdir. Yüzyıllar boyu edinilen yaşam deneyimlerini içeren atasözleri, o ulusun düşünce, özlem, eleştiri, gözlem ve yargılarını dile getirir. Atasözleri iyiyi, doğruyu güzeli yaratma sürecinde uyulacak ilke ve kuralları öğütleyen yapıcı bir dünya görüşünün sözcüsüdür. Atasözleri bir ulusun ortak kanı , inanış, görüş ve özemlerinin dile getirildiği bir kamuoyu kurumudur. Atasözleri mantıksal tutarlılığı ve toplumsal geçerliliği dolayısıyla yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Koşulların değişmesiyle kimi atasözleri kullanıştan kalkmış, kimileri ise biçim ve içerik yönünden bir takım değişikliklere uğramış, yeni koşulların ortaya çıkmasıyla yeni atasözleri oluşmuştur. Şehirleşme, kültürel değişim ve gelişim nedeniyle atasözleri yeni ürünler verme hızını kaybetmiştir (Çotuksöken, 1979:7).

Atasözlerinin odak noktasını insan oluşturmaktadır. Atasözleri örnek insan tipinin kimliğini belirler. Toplumda herkesin örnek alacağı, düşüncesiyle eylemi tutarlı bir tiptir. Atasözlerinde toplumsal kavramlar ve kurumlar üzerine bir takım bilgilere rastlamaktayız. Atasözleri toplumun dününde bugününde ve yarınında geçerli olacak yaşam biçimlerini âhlak kurallarını belirleyerek toplum düzenini belirler (Çotuksöken, 1979:9).

Türklük dünyasında atasözü terimini karşılayan çeşitli terimler vardır. Çuvaşlarda “cumak”, “samah”, “oranlama”, Altaylarda “ülger-comak”; Kazan’da “eski söz”; Kırım’da “kartlar sözü”, “hikmet”; Doğu Türkistan’dan Kırım’a uzanan sahada “makal”; Türkistan, İran ve Afganistan’da nakıl; Doğu Türkistan’da “tabma”, “ulular sözü”; Kerkükte “darb-kelam”, “emsâl”, “cümle-i hikemiyye”, “deme”, “demece”, “deyişet”, “eskiler sözü”; Anadolu’da bazı yörelerde “deyişet” ve “ozanlama” denildiği de görülmektedir (Oy, 1991, c.4: 44).

Atasözleri kullanılmaya başlandıkları ilkçağlardan günümüze kadar aynı kalmayıp sosyal yapıya, değer yargılarına, zamana, bölgelere, görgüye, dilin gelişimine, din ve törelere, uygarlığa göre değişikliğe uğramıştır. Zamanla büsbütün unutilan ve kullanımdan düşen atasözleri de vardır. Yalnız bir yörede bilinen atasözleri de vardır (Artun, 2003: 254-255).

Atasözlerinin Sınıflandırılması

Türk atasözlerinin tamamı yapı ve görev bakımından aynı grupta yer almazlar.

Çeşitli özelliklerinden yola çıkarak atasözlerini şöyle sınıflandırabiliriz:

1. Asıl Atasözleri: Bir öğüdü, bir davranış kuralını akıllıca bir yargıyı dile getirir ve anlatımındaki özelliklerine göre ikiye ayrılır:

a) Bir yargı, bir gözlem görünümündeki atasözleri; bir ders veya davranış kuralı öğretenler; bir ahlâk kuralına sahip bir gözlemi anlatanlar veya günlük olayların, tabiat olaylarının gözleminden doğan hükümleri anlatanlar. Bu bölüme giren hava, mevsimler, hayvanlar, tarım v.b. üzerine sayısız atasözü vardır. Çeşitli bölgelerdeki insanların kullandıkları yöresel sözler de vardır.

b) Doğrudan doğruya bir öğüt, bir emir, yasak belirtenler. Bu tür atasözlerindeki fiiller olumlu veya olumsuz, daima emir kipindedirler.

2. Atasözü Niteliğindeki Deyimler.

3. Fıkra Türünden Atasözleri: Çok kısaltılmış bir hikaye yapısındadırlar. Karşılıklı konuşmayı belirten iki simetrik yan cümleyi içine alır, genellikle fiil öğrenilen geçmiş zamandadır. Kimi zaman konuşma sadece bir bölümde görülür. Hikaye öğeleri ortadan kalktığında, yapı daha da sadeleşir. Bazen de aynı hikâye unsurunun , karşılıklı konuşma olmadan da görüldüğü olur. Görevleri yönünden bu gruptaki atasözleri birinci gruptakilere yakındır. Hikaye atasözleriyle kökü bir hikayeye dayanan deyimleri birbirine karıştırmamak gerekir (ML, 1969, c.1: 798).

-A-

FAS-1

Abdalın korkağı taşın büyüğüne saldırır. (K1, K8, K20, K42)

FAS-2

Acele işe şeytan karışır. (K1, K8, K9, K10)

FAS-3

Acele ile menzil alınmaz. (K1, K8, K9, K10)

FAS-4

Acı patlıcanı kırağı çalmaz. (K8, K9, K10, K12)

FAS-5

Aç ayı oynamaz. (K9, K10, K61)

FAS-6

Aç kurt aslana saldırır. (K91, K92, K93)

FAS-7

Ağaca dayanma kurur, insana dayanma ölür. (K42, K60, K61)

FAS-8

Ağaç yaşken eğilir. (K1, K8, K9, K10)

FAS-9

Ağlamayan çocuğa meme vermezler. (K1, K82, K83, K86)

FAS-10

Ahmağa yüz, aptala söz vermeye gelmez. (K9, K10, K12)

FAS-11

Akacak kan damarda durmaz. (K10, K12, K20)

FAS-12

Ak akçe kara gün içindir. (K60, K61, K64)

FAS-13

Akan su pis tutmaz. (K1, K8, K9)

FAS-14

Akçe akıl öğretir, don yürüyüş. (K10, K12, K20)

FAS-15

Akılsız iti yol kocadır. (K71, K72, K77)

FAS-16

Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir. (K1, K8, K68)

FAS-17

Alışmış kudurmuştan beterdir. (K20, K42, K43)

FAS-18

Al malın iyisini çekme kaygısını. (K48, K50, K60)

FAS-19

Ananın bastığı yavru incinmez. (K8, K9)

FAS-20

Analı oğlak yarda, anasız oğlak yerde oynar. (K20, K42)

FAS-21

Aptal düğünden, çocuk oyundan usanmaz. (K10, K12, K20)

FAS-22

Arı söğüdü, akıllı öğüdü sever. (K42, K64, K65)

FAS-23

Arsıza ar neylesin, gömleği yok don neylesin. (K60, K61)

FAS-24

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. (K1, K8, K9)

FAS-25

Atın iyisi alayda, kabın iyisi kalayda belli olur. (K10, K12)

FAS-26

Avradı nikâh, tarlayı tapu zapt eder. (K42, K43, K48)

FAS-27

Avrat kıtlık bilmez, çoban yokluk bilmez. (K72, K77)

FAS-28

Avrat var ev yapar; avrat var ev yıkar. (K12, K20)

-B-**FAS-29**

Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun. (K9, K10, K12)

FAS-30

Balık baştan kokar. (K87, K90)

FAS-31

Başa gelmedik iş, ayağa gelmedik taş olmaz. (K20, K42)

FAS-32

Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz. (K1, K8, K9)

FAS-33

Bekâra karı boşamak kolay. (K20, K42)

FAS-34

Besledik büyüttük danayı, tanımaz oldu anayı. (K12, K20, K42)

FAS-35

Beterin beteri var. (K42, K43, K48)

FAS-36

Beylik atın dişine bakılmaz. (K9, K10, K12)

FAS-37

Bıçağı kestiren suyu, insanı sevdiren huyu. (K12, K20)

FAS-38

Bilmediğin yerde bildiğin kadar öğren. (K10, K20, K42)

FAS-39

Bir insan elbisesiyle karşılanır, konuşmasıyla uğurlanır. (K12, K20)

FAS-40

Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar. (K42, K43, K48)

FAS-41

Bir kız bin kişi ister, bir kişi alır. (K1, K8, K9)

-C-

FAS-42

Cana gelene kadar mala gelsin. (K43, K48, K60)

FAS-43

Can boğazdan gelir. (K10, K12, K20)

FAS-44

Can çıkmayınca huy çıkmaz. (K48, K50, K60)

-Ç-

FAS-45

Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme. (K1, K8, K9)

FAS-46

Çamın közü, yalancının sözü olmaz. (K8, K9, K10)

FAS-47

Çayırdan ot beğenen, düğünde kız beğenen aldanır. (K65, K68, K69)

FAS-48

Çocuğu işe gönder, sen arkasından git. (K20, K42)

FAS-49

Çocukluğunu bilmeyen çocuğu ile düzen edemez. (K1, K12, K20)

FAS-50

Çocuktan al haberi, verir kabarı kabarı. (K68, K69)

FAS-51

Çok çocuk anayı şaşkın, babayı düşkün eder. (K43, K48, K50)

FAS-52

Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar. (K65, K69, K80)

FAS-53

Çivi çiviği söker. (K68, K69, K80)

FAS-54

Çok gezen tavuk ayağında pis getirir. (K1, K10, K12)

FAS-55

Çok malda haram, çok lafta yalan vardır. (K1, K8, K9)

-D-**FAS-56**

Dadandırma dana gelir, dadanırsa gene gelir. (K9, K10, K12)

FAS-57

Dağ adamı dağ adamı, hasta eder sağ adamı. (K65, K68, K69)

FAS-58

Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar. (K20, K42)

FAS-59

Damlaya damlaya göl olur. (K86, K87, K90)

FAS-60

Davul bile dengi dengine. (K20, K42, K43)

FAS-61

Davulun sesi uzaktan hoş gelir. (K1, K8, K9)

FAS-62

Deli izinden değil, sözünden belli olur. (K10, K12)

FAS-63

Delinin kalemi, ölünün selamı olmaz. (K8, K9, K10)

FAS-64

Deliye taş atma, başını yarar. (K1, K8)

FAS-65

Derdini söylemeyen derman bulamaz. (K42, K43, K48)

FAS-66

Dibi görünmeyen sudan geçilmez. (K9, K10, K12)

FAS-67

Dinsizin hakkından imansız gelir. (K48, K50)

FAS-68

Dost sekiz, düşman dokuz. (K8, K9, K10)

FAS-69

Dumansız baca, çekişmedik karı koca olmaz. (K60, K61)

FAS-70

Dut yaprağını döktü kış, dut yaprağını açtı yaz. (K1, K8, K9)

FAS-71

Duvarı nem, insanı gam yıkar. (K82, K83, K86)

FAS-72

Dünya malı dünyada kalır. (K42, K43, K48)

FAS-73

Düşmez kalkmaz bir Allah. (K50, K60, K61)

-E-**FAS-74**

Ekmek aslanın ağzında. (K1, K8, K9)

FAS-75

El elden üstündür. (K48, K50)

FAS-76

El elin eşeğini türkü çağırarak arar. (K86, K87, K90)

FAS-77

El eliyle yılan tut, onu da yılan tut. (K1, K8)

FAS-78

Elin delisine doyum olmaz, deli ocaktan gerek. (K10, K12, K20)

FAS-79

El yiyen börtmüş, ele yediren batmış. (K1, K8)

FAS-80

Emanete hıyanet olmaz. (K1, K8, K9)

FAS-81

Emanet eşeğin palanı yokuşa giderken kırılır. (K12, K20)

FAS-82

Emanetin bağı yufka olur. (K42, K43, K48)

FAS-83

Eskisi olmayanın yenisi olmaz. (K65, K68, K69)

FAS-84

Et tırnaktan ayrılmaz. (K43, K48, K50)

FAS-85

Evlenenle ev alana Allah yardım eder. (K12, K20, K42)

-G-**FAS-86**

Gartaşkın dal eğilmez. (K10, K12, K20)

FAS-87

Geç olsun da güç olmasın. (K50, K60, K61)

FAS-88

Gelen eşek, giden eşiği aratır. (K20, K42, K43)

FAS-89

Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir. (K20, K42)

FAS-90

Gelin binmiş deveye, gör kısmeti nereye. (K1, K8, K9,)

FAS-91

Gönül ferman dinlemez. (K43, K48)

FAS-92

Gören gözün hakkı vardır. (K43, K48, K50)

FAS-93

Gülme komşuna gelir başına. (K86, K87, K90)

FAS-94

Günde gelene kül, ayda gelene gül dökerler. (K9, K10, K12)

FAS-95

Güneş girmeyen eve doktor girer. (K42, K43, K48)

FAS-96

Güvenme varlığa, düşersin darlığa. (K48, K50)

FAS-97

Güz güneşinde kızım, yaz güneşinde gelinim yansın. (K10, K12)

FAS-98

Güzele bakmak sevaptır. (K42, K43, K48)

-H-**FAS-99**

Hak yerini bulur. (K60, K61)

FAS-100

Hamama giren terler. (K42, K43, K48)

FAS-101

Harman döven öküzün ağzı bağlanmaz. (K1, K8)

FAS-102

Hasmın karınca olsa dahi ayağını denk al. (K87, K90)

FAS-103

Hatasız kul olmaz. (K50, K60)

FAS-104

Hayırsız evlattan nar ile zeytin ağacı evsaldır. (K10, K12)

FAS-105

Hazıra dağ dayanmaz. (K43, K48, K50)

FAS-106

Her deliğe elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan. (K1, K8, K9)

FAS-107

Her horoz kendi çöplüğünde öter. (K48, K50, K60)

FAS-108

Her yokuşun bir inişi vardır. (K64, K65)

FAS-109

Her işte bir hayır vardır. (K50, K60, K61)

FAS-110

Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır. (K81, K82)

FAS-111

Hırka olsun yamalı, leke bulunmamalı. (K12, K20)

FAS-112

Hısım hısımı itmiş, yar başında tutmuş. (K1, K8)

FAS-113

Huylu huyundan vazgeçmez. (K1, K8, K9)

-İ-

FAS-114

İki analı sütün, iki karılı bitten ölür. (K10, K12)

FAS-115

İki cambaz bir ipte oynamaz. (K60, K61, K64)

FAS-116

İki gönül bir olunca samanlık seyran olur. (K42, K43)

FAS-117

İki karpuz bir koltukta dölenmez. (K1, K8)

FAS-118

İnsan, kırklıyken bellediğini kırkına kadar unutmaz. (K50, K60)

FAS-119

İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında. (K61, K64, K65)

FAS-120

İnsanoğlu çiğ süt emmiş. (K86, K87, K90)

FAS-121

İşleyen demir pas tutmaz. (K50, K60, K61)

FAS-122

İşten artmaz dişten artar. (K43, K48)

FAS-123

İtin belini bağlamakla tazı olmaz. (K12, K20, K42)

FAS-124

İtliği olmayanın yiğitliği olmaz. (K1, K8, K9)

FAS-125

İtme el kapısını el ucuyla, iterler kapını kol ucuyla. (K10, K12)

FAS-126

İt ürür kervan yürür. (K43, K87, K90)

FAS-127

İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir. (K65, K68)

-K-**FAS-128**

Kaldın oğul eline, minnet eyle geline. (K10, K12)

FAS-129

Kapını iyi kapat, komşunu hırsız çıkarma. (K20, K42)

FAS-130

Kardeş kardeşin ne onduğunu ister ne öldüğünü. (K64, K65)

FAS-131

Kavun karpuz yata yata büyür. (K43, K48, K50)

FAS-132

Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez. (K12, K20, K42)

FAS-133

Kedi yetişemediği ciğere mundar dermiş. (K69, K80, K81)

FAS-134

Kefenin cebi yoktur. (K48, K50, K60)

FAS-135

Kelin ilacı olsa başına sürer. (K43, K48)

FAS-136

Kendi düşen ağlamaz. (K60, K61, K64)

FAS-137

Kepen damın son direği az yıkılır. (K1, K8, K12)

FAS-138

Kılavuzu karga olanın burnu boktan çıkmaz. (K20, K42)

FAS-139

Kısas kıyamete kalmaz. (K65, K68)

FAS-140

Kıtlıkta verilen sokum unutulmaz. (K1, K8, K9)

FAS-141

Kız alırsan Ayşe'den, ev alırsan köşeden, odun alırsan meşeden. (K1, K8)

FAS-142

Kızını döğmeyen dizini döver. (K86, K87, K90)

FAS-143

Komşu komşunun külüne muhtaçtır. (K42, K43, K48)

FAS-144

Koyun can derdinde kasap et derdinde. (K65, K68)

FAS-145

Köpeksiz köy bulmuş, değneksiz geziyor. (K10, K12, K20)

FAS-146

Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz. (K42, K43)

FAS-147

Kötü komşu insanı hacet sahibi eder. (K48, K50)

FAS-148

Kurağın kıtlığı olmaz da yağarın kıtlığı olur. (K12, K20)

FAS-149

Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur. (K65, K68)

FAS-150

Kurunun yanında yaş da yanar. (K43, K87, K90)

-L-**FAS-151**

Laf lafı açar. (K50, K60)

FAS-152

Lâyıktır namazda Rabbe eğilme, namaz misali kula eğilme. (K20, K42)

-M-**FAS-153**

Malına mukayyet ol, komşunu hırsız etme. (K20, K42, K43)

FAS-154

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır. (K42, K43)

FAS-155

Maşa varken elini ateşe sokma. (K1, K8, K9)

FAS-156

Merhametten maraz doğar. (K12, K20)

FAS-157

Meyve veren ağacı taşlarlar. (K48, K50, K60)

FAS-158

Misafir kısmetiyle gelir. (K86, K87, K90)

FAS-159

Misafir umduğunu değil bulduğunu yer. (K60, K61)

-N-

FAS-160

Namazda gözü olmayanın ezanda kulağı olmaz. (K80, K81)

FAS-161

Ne kadar bilersen bil, çoban kadar koyun gütmesini bilemezsin. (K42, K43)

FAS-162

Ne ekersen onu biçersin. (K86, K87, K90)

FAS-163

Nerde çokluk orda bokluk. (K48, K50)

-O-

FAS-164

Ocak taşının birbirine değmezi olmaz. (K1, K8, K9)

FAS-165

Oğlan dayıya, kız halaya çeker. (K48, K50)

FAS-166

Olaakla öleceğe çare bulunmaz. (K43, K48)

-Ö-**FAS-167**

Öfkeyle kalkan zararlar oturur. (K20, K42, K43)

FAS-168

Öksüz hırsızlığa çıksa, ay akşamdan doğar. (K50, K60)

FAS-169

Öpecek ele tükürülmez. (K12, K20, K42)

-P-**FAS-170**

Parayla imanın kimde olduğu bilinmez. (K10, K12, K20)

FAS-171

Parayı veren düdüğü çalar. (K43, K48)

FAS-172

Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir. (K68, K69, K80)

-S-**FAS-173**

Sabreden derviş muradına ermiş. (K87, K90)

FAS-174

Sabrın sonu selamettir. (K60, K61)

FAS-175

Sakınılan göze çöp batar. (K48, K50)

FAS-176

Sakla samanı gelir zamanı. (K86, K87, K90)

FAS-177

Sır tatlıdır sıra kıyılmaz, ağızdan çıkan laf geri koyulmaz. (K20, K42)

FAS-178

Sona kalan dona kalır. (K60, K61)

FAS-179

Sonradan görenle askerden dönenenden kork. (K8, K48, K50)

FAS-180

Su testisi su yolunda kırılır. (K86, K87, K90)

-T-**FAS-181**

Taş düştüğü yerde ağırdır. (K65, K68)

FAS-182

Taşıma suyla değirmen dönmez. (K1, K8, K9)

FAS-183

Tatlı söz yılanı deliğine çıkarır. (K48, K50)

FAS-184

Tavşan dağa küsmüş dağın haberi olmamış. (K10, K12, K20)

FAS-185

Terzi kendi söküğünü dikemez. (K65, K68, K69)

FAS-186

Tok acın halinden anlamaz. (K42, K43)

-U-

FAS-187

Ucuz etin yahnisi kara olur. (K43, K48, K50)

FAS-188

Ummadık taş baş yarar. (K86, K87, K90)

-Ü-

FAS-189

Üzüm üzüme baka baka kararır. (K48, K50)

FAS-190

Üzümünü ye bağını sorma. (K1, K8, K43)

-V-

FAS-191

Varlık seviştirir, yokluk dövüştürür. (K1, K8, K9)

FAS-192

Varlıktan yokluğa mal sakla. (K20, K42)

FAS-193

Varışına göre gelişim, tarhana aşına bulgur aşım. (K1, K8)

-Y-

FAS-194

Yağmuru yel, insanı el azdırır. (K20, K42)

FAS-195

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. (K86, K87, K90)

FAS-196

Yarım hekim candan, yarım hoca dinden eder. (K48, K50, K60)

FAS-197

Yumuşak huylu atın çiftesi pek olur. (K42, K43, K48)

FAS-198

Yerin kulağı vardır. (K87, K90)

FAS-199

Yılanın sevmediği ot deliğinin ağzında biter. (K48, K50, K60)

-Z-**FAS-200**

Zararın neresinden dönülse kârdır. (K10, K12, K20)

FAS-201

Zenginin parası züğürdün çenesini yorar. (K42, K43)

FAS-202

Zorla güzellik olmaz. (K48, K50).

Değerlendirme

Yörede söylenen atasözlerini biçim ve kavram özelliklerine göre iki grupta değerlendirebiliriz.

Atasözlerinin büyük bir bölümü basit ve tek cümle özelliği göstermektedir (FAS-1, FAS-2, FAS-3, FAS-4, FAS-5, FAS-6, FAS-8, FAS-9, FAS-11, FAS-12, FAS-13, FAS-15, FAS-16, FAS-17, FAS-18, FAS-19, FAS-24, FAS-30, FAS-33, FAS-35, FAS-36, FAS-38, FAS-42, FAS-43, FAS-44, FAS-47, FAS-49, FAS-53, FAS-54, FAS-57, FAS-59, FAS-60, FAS-61, FAS-65, FAS-66, FAS-67, FAS-72, FAS-73, FAS-74, FAS-75, FAS-76, FAS-80, FAS-81, FAS-82, FAS-83, FAS-84, FAS-85, FAS-86, FAS-88, FAS-89, FAS-91, FAS-92, FAS-95, FAS-98, FAS-99, FAS-100, FAS-101, FAS-

103, FAS-104, FAS-105, FAS-107, FAS-108, FAS-109, FAS-110, FAS-113, FAS-115, FAS-117, FAS-118, FAS-120, FAS-121, FAS-127, FAS-128, FAS-131, FAS-132, FAS-133, FAS-134, FAS-136, FAS-137, FAS-138, FAS-139, FAS-140, FAS-142, FAS-143, FAS-147, FAS-149, FAS-150, FAS-151, FAS-156, FAS-157, FAS-158, FAS-164, FAS-166, FAS-167, FAS-169, FAS-171, FAS-172, FAS-173, FAS-174, FAS-175, FAS-178, FAS-179, FAS-180, FAS-181, FAS-182, FAS-183, FAS-185, FAS-186, FAS-187, FAS-188, FAS-189, FAS-192, FAS-195, FAS-197, FAS-198, FAS-199, FAS-201, FAS-202). Bu atasözlerinin dışındakiler ise birden fazla yargı bildirmektedirler (FAS-7, FAS-10, FAS-14, FAS-20, FAS-21, FAS-22, FAS-25, FAS-26, FAS-27, FAS-28, FAS-29, FAS-31, FAS-32, FAS-34, FAS-37, FAS-39, FAS-40, FAS-41, FAS-45, FAS-46, FAS-48, FAS-50, FAS-51, FAS-52, FAS-55, FAS-56, FAS-58, FAS-62, FAS-63, FAS-64, FAS-68, FAS-69, FAS-70, FAS-71, FAS-77, FAS-78, FAS-79, FAS-87, FAS-90, FAS-93, FAS-94, FAS-96, FAS-97, FAS-102, FAS-106, FAS-111, FAS-112, FAS-114, FAS-116, FAS-119, FAS-122, FAS-123, FAS-124, FAS-125, FAS-126, FAS-129, FAS-130, FAS-135, FAS-141, FAS-144, FAS-145, FAS-146, FAS-148, FAS-152, FAS-153, FAS-154, FAS-155, FAS-159, FAS-160, FAS-161, FAS-162, FAS-163, FAS-165, FAS-168, FAS-170, FAS-176, FAS-177, FAS-184, FAS-190, FAS-191, FAS-193, FAS-194, FAS-196, FAS-200).

Atasözlerinin büyük çoğunluğu geniş zaman kipindedir (FAS-1, FAS-2, FAS-3, FAS-4, FAS-5, FAS-6, FAS-8, FAS-9, FAS-10, FAS-11, FAS-12, FAS-13, FAS-14, FAS-15, FAS-16, FAS-17, FAS-19, FAS-20, FAS-21, FAS-22, FAS-23, FAS-24, FAS-25, FAS-26, FAS-27, FAS-28, FAS-30, FAS-31, FAS-32, FAS-33, FAS-34, FAS-35, FAS-36, FAS-37, FAS-39, FAS-40, FAS-41, FAS-43, FAS-44, FAS-46, FAS-47, FAS-49, FAS-51, FAS-53, FAS-54, FAS-55, FAS-57, FAS-58, FAS-59, FAS-60, FAS-61, FAS-62, FAS-63, FAS-65, FAS-66, FAS-67, FAS-68, FAS-69, FAS-70, FAS-71, FAS-72, FAS-73, FAS-74, FAS-75, FAS-76, FAS-77, FAS-78, FAS-79, FAS-80, FAS-81, FAS-82, FAS-83, FAS-84, FAS-85, FAS-86, FAS-87, FAS-88, FAS-89, FAS-90, FAS-91, FAS-92, FAS-94, FAS-95, FAS-97, FAS-98, FAS-99, FAS-100, FAS-101, FAS-103, FAS-104, FAS-105, FAS-107, FAS-108, FAS-109, FAS-110, FAS-112, FAS-113, FAS-114, FAS-115, FAS-116, FAS-117, FAS-118, FAS-119, FAS-120, FAS-121, FAS-122, FAS-123, FAS-124, FAS-126, FAS-127, FAS-130, FAS-131, FAS-132, FAS-133, FAS-134, FAS-135, FAS-136, FAS-137, FAS-138, FAS-139, FAS-140, FAS-142, FAS-143, FAS-144, FAS-145, FAS-146, FAS-147, FAS-148, FAS-149,

FAS-150, FAS-151, FAS-154, FAS-156, FAS-157, FAS-158, FAS-159, FAS-160, FAS-161, FAS-162, FAS-163, FAS-164, FAS-165, FAS-166, FAS-167, FAS-168, FAS-169, FAS-170, FAS-171, FAS-172, FAS-173, FAS-174, FAS-175, FAS-176, FAS-177, FAS-178, FAS-180, FAS-181, FAS-182, FAS-183, FAS-184, FAS-185, FAS-186, FAS-187, FAS-188, FAS-189, FAS-191, FAS-193, FAS-194, FAS-195, FAS-196, FAS-197, FAS-198, FAS-199, FAS-200, FAS-201, FAS-202. Bu atasözlerinin dışındakilerde sadece emir kipi (FAS-18, FAS-29, FAS-38, FAS-42, FAS-45, FAS-48, FAS-93, FAS-96, FAS-102, FAS-111, FAS-128, FAS-129, FAS-141, FAS-152, FAS-153, FAS-155, FAS-179, FAS-190, FAS-192) ya da hem emir hem de geniş zaman kipi birlikte kullanılmıştır (FAS-7, FAS-50, FAS-52, FAS-56, FAS-64, FAS-106, FAS-125).

Derlenen atasözlerini içerik olarak sınıflandırdığımızda büyük çoğunluğunun “asıl atasözleri” grubuna girdiğini görüyoruz (FAS-1, FAS-2, FAS-3, FAS-4, FAS-5, FAS-6, FAS-7, FAS-8, FAS-9, FAS-10, FAS-11, FAS-12, FAS-13, FAS-14, FAS-15, FAS-16, FAS-17, FAS-18, FAS-19, FAS-20, FAS-21, FAS-22, FAS-24, FAS-25, FAS-26, FAS-27, FAS-28, FAS-29, FAS-30, FAS-31, FAS-32, FAS-35, FAS-36, FAS-37, FAS-38, FAS-39, FAS-40, FAS-41, FAS-42, FAS-43, FAS-44, FAS-45, FAS-46, FAS-47, FAS-48, FAS-49, FAS-50, FAS-51, FAS-52, FAS-53, FAS-54, FAS-55, FAS-56, FAS-57, FAS-58, FAS-59, FAS-61, FAS-62, FAS-63, FAS-64, FAS-65, FAS-66, FAS-67, FAS-69, FAS-70, FAS-71, FAS-72, FAS-75, FAS-76, FAS-77, FAS-78, FAS-80, FAS-81, FAS-82, FAS-83, FAS-84, FAS-85, FAS-86, FAS-88, FAS-89, FAS-91, FAS-92, FAS-93, FAS-94, FAS-95, FAS-96, FAS-98, FAS-99, FAS-100, FAS-101, FAS-102, FAS-103, FAS-104, FAS-105, FAS-106, FAS-107, FAS-108, FAS-109, FAS-110, FAS-111, FAS-113, FAS-114, FAS-115, FAS-116, FAS-117, FAS-118, FAS-119, FAS-121, FAS-122, FAS-123, FAS-124, FAS-125, FAS-126, FAS-127, FAS-129, FAS-130, FAS-131, FAS-132, FAS-133, FAS-134, FAS-136, FAS-137, FAS-138, FAS-139, FAS-140, FAS-141, FAS-142, FAS-143, FAS-147, FAS-148, FAS-149, FAS-150, FAS-151, FAS-152, FAS-153, FAS-154, FAS-155, FAS-156, FAS-157, FAS-158, FAS-159, FAS-160, FAS-161, FAS-162, FAS-163, FAS-164, FAS-165, FAS-166, FAS-167, FAS-168, FAS-169, FAS-170, FAS-171, FAS-172, FAS-174, FAS-175, FAS-176, FAS-177, FAS-178, FAS-179, FAS-180, FAS-181, FAS-182, FAS-183, FAS-185, FAS-186, FAS-187, FAS-188, FAS-189, FAS-191, FAS-192, FAS-194, FAS-195, FAS-196, FAS-197, FAS-198, FAS-199, FAS-200, FAS-201,

FAS-202). Bunların dışında “atasözü niteliğinde deyimler” (FAS-23, FAS-33, FAS-34, FAS-60, FAS-68, FAS-73, FAS-74, FAS-77, FAS-87, FAS-97, FAS-120, FAS-128, FAS-135, FAS-144, FAS-146, FAS-190, FAS-193) ve “fıkra-hikâye” türünden atasözleri karşımıza çıkmaktadır (FAS-79, FAS-90, FAS-112, FAS-145, FAS-173, FAS-184).

Yörede kullanılan atasözleri, yöre insanının yaşam felsefesini, diğer bir deyişle dünya görüşünü anlatır. İncelediğimiz atasözleri, yöre insanının yaşamı nasıl gördüğünü, insana niçin ve nasıl değer verdiğini, hangi toplumsal kural ve ilkelere uyulması gerektiğini gösterir.

2.2.3. Deyim

“Gerçek anlamı dışında kullanılarak yeni bir anlam ifade eden ve bir düşüncüyü dile getiren iki veya daha fazla kelimedenden oluşan kalıplaşmış söz dizisidir (Güleç, 2002:29).” “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım (Türkçe Sözlük, 1988:368) .” Deyimler günlük konuşmada sık sık başvurduğumuz ve anonim halk edebiyatında önemli bir yer tutan anlatımlardır. Deyimler genellikle mastar haklinde bulunurlar.

-A-

FD-1

Abayı yakmak. (K60, K61, K64).

FD-2

Açlıktan nefesi kokmak. (K12, K20, K42).

FD-3

Adam sandım eşeği, kaba serdim döşeği. (K1, K2, K3)

FD-4

Ağır başlı olmak. (K42, K48).

FD-5

Ağzını ayırmak. (K10, K12, K20)

FD-6

Ağzı sulanmak. (K82, K83).

FD-7

Ağzı sıkı olmak. (K20, K42, K48)

FD-8

Ağzına geleni söylemek. (K50, K60).

FD-9

Ağzını bozmak. (K91, K92, K93).

FD-10

Ağzının suyu akmak. (K80, K81).

FD-11

Ağzıyla kuş tutmak. (K50, K60).

FD-12

Aklı yatmak. (K20, K42, K48).

FD-13

Aklını oynatmak. (K48, K50).

FD-14

Akşam yakın, yol ırak olmak. (K1, K2)

FD-15

Al fakıya yazdırdık, daha beter azdırdık. (K20, K42)

FD-16

Al gülüm ver gülüm. (K48, K50, K60).

FD-17

Alın teri dökmek. (K92, K93).

FD-18

Alıcı gözüyle bakmak. (K20, K92, K93).

FD-19

Allem etmek, gullem etmek. (K48, K50, K60)

FD-20

Alnını karışlamak. (K72, K77)

FD-21

Ana baba günü. (K48, K50, K60).

FD-22

Anasından emdiği süt burnundan gelmek. (K8, K10, K12).

FD-23

Arka çıkmak. (K50, K60).

FD-24

Arkadan vurmak. (K48, K50).

-B-**FD-25**

Baltayı taşa vurmak. (K69, K71, K72).

FD-26

Başından savmak. (K12, K20)

FD-27

Başının etini yemek. (K86, K92, K93).

FD-28

Başının çaresine bakmak. (K48, K50).

FD-29

Bir ayağı çukurda olmak. (K50, K60, K61).

FD-30

Bel bağlamak. (K20, K42).

FD-31

Bir baltaya sap olamamak. (K77, K80).

FD-32

Bir deli kuyuya bir taş atar, on akıllı çıkaramaz. (K8, K10)

FD-33

Bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak. (K72, K77, K80)

FD-34

Bir taşla iki kuş vurmak. (K80, K81, K82).

FD-35

Burnu havada olmak. (K2, K3, K8).

FD-36

Burnundan kıl aldırmamak. (K42, K48, K50)

-C-

FD-37

Can çekişmek. (K81, K82, K83).

FD-38

Canı tatlı olmak. (K48, K50).

FD-39

Canından bezmek. (K61, K64)

FD-40

Cepsiz olmak. (K48, K50)

FD-41

Canını bilmemek. (K72, K77, K80)

FD-42

Cıgıl cıgıl erimek (K3, K8, K10)

-Ç-

FD-43

Çalım satmak. (K60, K61)

FD-44

Çantada keklik olmak. (K2, K3, K8).

FD-45

Çene çalmak. (K77, K80)

FD-46

Çiçeği burnunda. (K80, K81)

FD-47

Çile çekmek. (K20, K42).

FD-48

Çoluk çocuğa karışmak. (K50, K60, K61).

-D-**FD-49**

Dağdan gelip bağdakini kovmak. (K10, K12).

FD-50

Dal budak salmak. (K42, K48, K50)

FD-51

Dediği dedik, çaldığı düdük. (K77, K80)

FD-52

Deliye her gün bayram. (K20, K42, K48).

FD-53

Dikili ağacı olmamak. (K2, K3)

FD-54

Dil dökmek. (K81, K82)

FD-55

Dilden dile dolaşmak. (K48, K50).

FD-56

Dili damağı kurumak. (K92, K93).

FD-57

Doğduğuna pişman olmak. (K12, K20, K42).

FD-58

Dolap çevirmek. (K60, K82)

-E-

FD-59

Eğri oturup doğru konuşmak. (K80, K81, K82).

FD-60

Ekmek elden su gölden. (K8, K10, K60).

FD-61

El ayak çekilmek. (K20, K42, K69)

FD-62

El ele vermek. (K12, K20).

FD-63

El kadar. (K60, K80).

FD-64

El koymak. (K64, K68)

FD-65

Elden ayaktan düşmek. (K48, K50, K71).

FD-66

Ele avuca sığmamak. (K92, K93).

FD-67

Eli cebine gitmemek. . (K2, K3, K8)

FD-68

Eli kulağında olmak. (K50, K60, K61).

FD-69

Elinde büyümek. (K12, K20, K80).

FD-70

Elinin hamuruyla erkek işine karışmak. (K20, K42).

FD-71

El mi yaman beğ mi yaman. (K83, K92, K93).

FD-72

Eski tas eski hamam. (K50, K92, K93).

FD-73

Eyvallah etmemek.. (K8, K10)

FD-74

Eski köye yeni âdet getirmek. (K20, K42, K48).

-G-**FD-75**

Gam yememek. . (K48, K50, K60)

FD-76

Gece gündüz dememek. (K92, K93).

FD-77

Gırtlak patlatmak. (K20, K42, K48)

FD-78

Gölgesi ağır olmak. (K68, K69, K71)

FD-79

Gönlü olmak. (K50, K60).

FD-80

Gönül almak. (K10, K12, K60).

FD-81

Götüyle köyü göçürmek. (K12, K48, K50)

FD-82

Göz atmak. (K61, K64)

FD-83

Göz boyamak. (K83, K86)

FD-84

Göz koymak. (K1, K3).

FD-85

Göz nuru dökmek. (K42, K48, K50)

FD-86

Göze batmak. (K12, K20, K42)

FD-87

Gözleri yollarda kalmak. (K42, K48)

FD-88

Gözünde büyümek. (K71, K72, K77)

FD-89

Gözü arkada kalmak. (K1, K2, K20)

-H-**FD-90**

Hak yemek. (K90, K91, K92)

FD-91

Hakkından gelmek. (K3, K8, K10)

FD-92

Hatır için çiğ tavuk yemek. (K48, K50, K60)

FD-93

Hatırı kalmak. (K80, K81)

FD-94

Hem suçlu hem güçlü olmak. (K12, K20, K42)

FD-95

Hem nalına hem mihına vurmak. (K10, K12, K69)

FD-96

Hoş beş etmek. (K50, K60)

-İ-**FD-97**

İcabına bakmak. (K42, K90, K91)

FD-98

İçi dışı bir olmak. (K20, K42, K69)

FD-99

İçine dert olmak. (K1, K2, K82,)

FD-100

İçi sıkılmak. (K64, K68, K69)

FD-101

İğne ipliğe dönmek. (K1, K2, K12)

FD-102

İki ayağını bir pabuca sokmak. (K1, K2, K20, K42)

FD-103

İmirin iti gibi titremek. (K48, K50, K60)

FD-104

İsmi var cismi yok olmak. (K20, K83, K86)

FD-105

İş bulamayıp it taşlamak. (K10, K12, K20)

FD-106

İşler ayna çal çal oyna. (K48, K50, K60)

FD-107

İşi tıklarında olmak. (K12, K90, K91).

FD-108

İş çıkarmak. (K1, K2, K8, K72)

-K-**FD-109**

Kabak tadı vermek. (K1, K10, K12)

FD-110

Kabir suali sormak. (K42, K60, K61)

FD-111

Kadasını almak. (K1, K71, K72)

FD-112

Kafa dengi olmak. (K2, K61, K64)

FD-113

Kafa tutmak. (K42, K92, K93).

FD-114

Kafa yormak. (K60, K61, K81)

FD-115

Kaşıkla verip çömçeyle almak. (K10, K12)

FD-116

Kaşıkla verip sapıyla gözünü çıkarmak. (K20, K42, K72)

FD-117

Kan ağlamak. (K50, K60, K61)

FD-118

Kesenin ağzını açmak. (K20, K42, K82)

FD-119

Kılı kırk yarmak. (K8, K10, K12)

FD-120

Kıtlıktan çıkmış gibi yemek. (K10, K12, K80)

FD-121

Köze basmış aptal gibi hoplamak. (K42, K48, K50)

FD-122

Kulağı delik olmak. (K1, K2, K60)

FD-123

Kulak asmamak. (K42, K48, K50)

FD-124

Kuyusunu kazmak. (K68, K69, K91)

-L-**FD-125**

Laf altında kalmamak. (K1, K2, K50)

FD-126

Laf diye ölmek. (K1, K2, K87)

FD-127

Lafını bilmek. (K8, K10, K12)

FD-128

Leblebiden nem kapmak. (K42, K48, K93)

-M-**FD-129**

Mal canlısı olmak. (K3, K8, K69)

FD-130

Mayası bozuk olmak. (K20, K42, K48)

FD-131

Maytap geçmek. (K8, K10, K12)

FD-132

Meteliğe kurşun atmak. (K1, K2, K83)

-N-**FD-133**

Ne mal olduğunu bilmek. (K48, K92, K93)

FD-134

Nasibini yemek. (K50, K60)

FD-135

Nasibi kesilmek. (K20, K42, K80)

FD-136

Nalları dikmek. (K1, K2, K61)

-O-

FD-137

Ocağına düşmek. (K82, K83, K86)

FD-138

Ocağını batırmak. (K2, K3, K60)

FD-139

On parmağında on marifet olmak. (K1, K12, K83)

FD-140

Oralı olmamak. (K1, K48, K82)

FD-141

Oyun oynamak. (K3, K92, K93)

-Ö-

FD-142

Ödü patlamak. (K8, K48, K69)

FD-143

Ölüp ölüp dirilmek. (K48, K50, K77)

FD-144

Öküz altında buzağı aramak. (K2, K50, K60)

-P-**FD-145**

Palavra atmak. (K42, K48, K50)

FD-146

Papaz olmak. (K60, K77, K80)

FD-147

Pılıyı pırtıyı toplamak. (K3, K8, K77)

FD-148

Pireyi deve yapmak. (K12, K20, K60, K93)

FD-149

Pisi pisine ölmek. (K1, K2, K90)

-R-**FD-150**

Rahatına düşkün olmak. (K8, K10, K64)

FD-151

Rahat yüzü görmemek. (K50, K60, K61)

FD-152

Rahatına düşkün olmak. (K86, K87)

-S-

FD-153

Saati saatine uymamak. (K2, K69, K71)

FD-154

Sabır taşı olmak. (K8, K77, K80)

FD-155

Sağı solu olmamak. (K10, K12, K90)

FD-156

Ser verip sır vermemek. (K3, K64, K77)

FD-157

Sözünü balla kesmek. (K48, K64, K68)

FD-158

Süt ile süzeğin arasında olmak. (K1, K2, K20, K60)

-T-

FD-159

Tadı damağında kalmak. (K1, K50, K60)

FD-160

Tadı tuzu kalmamak. (K1, K2, K93)

FD-161

Taşı gediğene koymak. (K8, K61, K64)

FD-162

Tatlıya bağlamak. (K2, K83, K86)

FD-163

Tereciye tere satmak. (K8, K10, K69)

FD-164

Tuttuğunu koparmak. (K50, K60, K61)

FD-165

Tükürdüğünü yalamak. (K1, K3, K69).

-U-

FD-166

Ucu bucağı olmamak. (K2, K3, K60)

FD-167

Ucu ucuna yetmek. (K20, K68)

FD-168

Ucuz kurtulmak. (K8, K48, K50)

FD-169

Uçan kuşa borcu olmak. (K42, K48, K82)

FD-170

Uyku gözünden akmak. (K8, K10, K80)

-Y-

FD-171

Yabana atmak. (K60, K68, K93)

FD-172

Yağlı ballı olmak. (K2, K64, K68)

FD-173

Yok bilmemek. (K10, K12, K69)

FD-174

Yol iz bilmemek. (K2, K20, K83)

FD-175

Yuvarlanıp gitmek. (K1, K2, K42)

FD-176

Yük olmak. (K50, K60, K87)

FD-177

Yüreği ağzına gelmek. (K1, K8, K68, K77)

FD-178

Yüreğine ateş düşmek. (K42, K48, K50)

FD-179

Yüreği tükenmek. (K1, K2, K50)

FD-180

Yüz bulamamak. (K60, K61, K64)

FD-181

Yüz çevirmek. (K20, K42, K48)

FD-182

Yüzünü ağartmak. (K61, K64, K93)

FD-183

Yüzünün kara çıkarmamak. (K1, K48, K50)

-Z-

FD-184

Zeytin yağı gibi üste çıkmak. (K8, K10, K71, K72)

FD-185

Zıvanadan çıkmak. (K1, K2, K3, K8)

Değerlendirme:

Derlenen deyimlerin bir kısmı yöreye özgü iken (FD-3, FD-5, FD-15, FD-42, FD-81, FD-103, FD-105, FD-106, FD-111, FD-120, FD-121, FD-126, FD-131, FD-158) diğerleri hem yörede hem de standart dilde kullanılmaktadır (FD-1, FD-2, FD-4, FD-6, FD-7, FD-8, FD-9, FD-10, FD-11, FD-12, FD-13, FD-14, FD-16, FD-17, FD-18, FD-19, FD-20, FD-21, FD-22, FD-23, FD-24, FD-25, FD-26, FD-27, FD-28, FD-29, FD-30, FD-31, FD-32, FD-33, FD-34, FD-35, FD-36, FD-37, FD-38, FD-39, FD-40, FD-41, FD-43, FD-44, FD-45, FD-46, FD-47, FD-48, FD-49, FD-50, FD-51, FD-52, FD-53, FD-54, FD-55, FD-56, FD-57, FD-58, FD-59, FD-60, FD-61, FD-62, FD-63, FD-64, FD-65, FD-66, FD-67, FD-68, FD-69, FD-70, FD-71, FD-72, FD-73, FD-74, FD-75, FD-76, FD-77, FD-78, FD-79, FD-80, FD-82, FD-83, FD-84, FD-85, FD-86, FD-87, FD-88, FD-89, FD-90, FD-91, FD-92, FD-93, FD-94, FD-95, FD-96, FD-97, FD-98, FD-99, FD-100, FD-101, FD-102, FD-104, FD-106, FD-107, FD-108, FD-109, FD-110, FD-112, FD-113, FD-114, FD-115, FD-116, FD-117, FD-118, FD-119, FD-122, FD-123, FD-124, FD-125, FD-127, FD-128, FD-129, FD-130, FD-132, FD-133, FD-134, FD-135, FD-136, FD-137, FD-138, FD-139, FD-140, FD-141, FD-142, FD-143, FD-144, FD-145, FD-146, FD-147, FD-148, FD-149, FD-150, FD-151, FD-152, FD-153, FD-154, FD-155, FD-156, FD-157, FD-158, FD-159, FD-160, FD-161, FD-162, FD-163, FD-164, FD-165, FD-166, FD-167, FD-168, FD-169, FD-170, FD-171, FD-172, FD-173, FD-174, FD-175, FD-176, FD-177, FD-178, FD-179, FD-180, FD-181, FD-182, FD-183, FD-184, FD-185).

2.2.4. Alkış-Kargış

Alkış sözü halk edebiyatında karşıdaki kişinin iyiliğinin istendiğini gösteren, kargış ise tam tersine söylenen kişinin kötülüğünü isteyen söz kalıplarıdır. Alkış ve kargış bir halk edebiyatı türü değildir. Bunlar konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir. Kısa olmaları ve anlatım yoğunluğu taşımaları nedeniyle kullanılırlar. Alkış ve kargışların sanat değeri olanları, özenilmiş, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarında başarılı olanlardır. Bu yönleriyle küçük birer sanat eseridirler (Boratav, 1978: 136-144).

Alkış ve kargışlar kullanım yerleri ve söyleniş amaçlarına bağlı olarak atasözleri ve deyimler gibi genel bir yaygınlık taşımazlar. Her zaman genel toplumsal durumları değil duygulara bağlı olarak özel dilekleri yansıtır. Bu bakımdan kullanım alanları belli bir sınırlılık taşır.

Alkış ve kargışlar toplumun değer yargılarını bulduğumuz özlü söz kalıplarıdır. Bunlarda söylendiği toplumun değer yargılarını, millî karakterin izlerini buluruz. Alkışların ve kargışların sanat değeri taşıyanlarının bir bölümü kuşaktan kuşağa aktararak günümüze gelmiştir. Bir kısmı da şartların ve insanın hayata bakışının değişmesiyle kullanımdan kalkmıştır. Alkış ve kargışların çoğu bireysellik çizgisini aşarak duygu ve düşünce yoluyla anonimleşmiştir.

Alkış ve kargışların kaynağını bulmak zordur, genellikle yaşanmış bir olaydan kaynaklanmıştır. Bunlarda insana, topluma ilişkin konular ve sorunlar vardır. Bu söz kalıplarının odak noktasını insan oluşturmaktadır. Alkışlarda saygın insan tipi nitelenir. Çizilen bu insan tipinin düşüncesiyle eylemi tutarlıdır. İnsanları sever sayar, yardımlaşmadan yanadır. Yoksulları korur, haksızlıklara göz yummaz. Bencil ve çıkarıcılara ödün vermez. Kargışlarda bireysel ve toplumsal bası yerilir (Artun, 2003: 169).

Alkışlar:

FAL-1

Allah acını göstermesin. (K1, K10, K12, K20)

FAL-2

Allah ne muradın varsa versin. (K72, K77, K80)

FAL-3

Allah senden razı olsun. (K1, K20, K42)

FAL-4

Allah tuttuğunu altın etsin. (K48, K71, K72)

FAL-5

Atana rahmet. (K68, K69, K93)

FAL-6

Bahtın açık olsun. (K60, K61, K64)

FAL-7

Cennetten tahtın, sultan gibi bahtın olsun. (K8, K10, K50)

FAL-8

İşin rasgele. (K1, K20, K42, K77)

FAL-9

Ömrün uzun olsun. (K60, K61, K80)

FAL-10

Rızkın bol olsun. (K1, K2, K81, K82)

FAL-11

Su gibi aziz ol. (K2, K42, K48)

FAL-12

Yolun açık olsun. (K1, K10, K12, K72)

Kargışlar:**FKA-1**

Adın batmaya. (K48, K50, K60)

FKA-2

Al kanlar içinde kalasın. (K1, K2, K3, K8)

FKA-3

Allah belanı versin. (K12, K20, K42)

FKA-4

Allah cezanı versin. (K1, K20, K42, K93)

FKA-5

Boynu devrilesice. (K48, K50, K60)

FKA-6

Cehennem ol. (K8, K10, K12)

FKA-7

Ciğeri sökülesice. (K12, K20, K42, K48)

FKA-8

Çifte kurşunlara gelesin. (K1, K2, K72, K77, K80)

FKA-9

Elin kırılsın. (K10, K12, K20, K69)

FKA-10

Evi barkı yıkılasıca. (K1, K8, K10, K86)

FKA-11

Evin başına yıkılsın. (K10, K87, K90)

FKA-12

Gidişin ola dönüşün olmaya. (K12, K20, K42, K72)

FKA-13

Gözleri kör olasıca. (K48, K50, K60, K61)

FKA-14

Gözü kör olasıca. (K1, K2, K61, K64)

FKA-15

Gün görmeyesin. (K8, K10, K12, K20)

FKA-16

Hevesin kursağında kala. (K1, K2, K50, K60,)

FKA-17

İki yakan bir araya gelmesin. (K3, K8, K87, K90)

FKA-18

İnim inim inleyesin. (K1, K2, K48, K50)

FKA-19

Kıran giresice. (K1, K3, K69, K86)

FKA-20

Mezarlara sığmayasın. (K20, K42, K48)

FKA-21

Ocağı batasıca. (K1, K69, K71, K83)

FKA-22

Sürüm sürüm sürünesin. (K1, K42, K48, K50)

FKA-23

Yaşına doyamayasın. (K1, K2, K50, K60)

FKA-24

Yek ekmeğe muhtaç kalasın. (K1, K2, K3, K50)

Değerlendirme

Yöre insanı karşılaştığı çeşitli durumlar karşısında insanlara minnetini alkışlar, öfke ve tepkisini kargışlar yoluyla dile getirmiştir. Alkış ve kargışlar yörede yaşayan insanların olaylara bakış açısını, değer yargılarını, örf ve âdetlerini, söz varlığını yansıtırlar (FAL-1, FAL-2, FAL-3, FAL-4, FAL-5, FAL-6, FAL-7, FAL-8, FAL-9, FAL-10, FAL-11, FAL-12, FKA-1, FKA-2, FKA-3, FKA-4, FKA-5, FKA-6, FKA-7, FKA-8, FKA-9, FKA-10, FKA-11, FKA-12, FKA-13, FKA-14, FKA-15, FKA-16, FKA-17, FKA-18, FKA-19, FKA-20, FKA-21, FKA-22, FKA-23, FKA-24).

Alkışların birinde (FAL-1) karşıdaki insanın kötülükten ve ölümden uzak olması dilenirken, diğerlerinde karşıdaki kişinin istediğinin olması, muradını alması dilenmektedir (FAL-2, FAL-3, FAL-4, FAL-5, FAL-6, FAL-7, FAL-8, FAL-9, FAL-10, FAL-11, FAL-12).

Feke yöresinde yaşayan insanlar karşılaştıkları kötü durum ve kişiler için kargışlar söylemektedirler. Kargışların ağırlığı karşılaşılan kişi ya da durumun kötülüğüne göre değişmektedir. Buna ek olarak kargışlarda yerel söyleyişler karşımıza çıkmaktadır. Feke’de söylenen alkışlarda ise yöre insanının kendisine yapılan iyilikler karşısında minnetini nasıl dile getirdiğini görmekteyiz. Ayrıca alkışlarda insanların duyduğu minneti ifade ederken ne kadar cömert davrandıklarını görmekteyiz.

2.3. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri**2.3.1. Masal**

Masal sözü Habeşçedeki “mesl” sözünden gelmektedir. İbranice’ye “maşal”, Aramice’ye “mesel”, “masal” oradan Türkçeye “masal” olarak geçmiştir. Önceleri örnek verme, karşılaştırma anlamında kullanılmış, ardından da bu alanın adı olmuştur

(İslam Ans., c. VIII, 1979:120-124). Çeşitli dönemlerde masal adı için Türkçe kökenli terimler önerilmişse de yaygınlık kazanamamıştır.

Pertev Naili Boratav masalı şöyle tanımlar: “Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarında inandırmak iddiası olmayan kısa anlatı türüdür” (Boratav, 1982: 75).

Bu tanımın dışında değişik kaynaklarca masal tanımı verilmiştir.

“Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikaye; öğüt verici, ahlak dersi veren alegorik eser (TS, c.2, 1988: 992).”

“Bütünüyle hayal ürünü olan, genellikle doğa üstü olaylara, zaman zaman da doğa üstü varlıklara (cin, peri, dev, ejderha...) yer verilen, olayları / çoğunlukla belirli olmayan bir yerde (masal ülkesinde) belirli olmayan bir zamanda (evvel zaman içinde) geçen ve ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp giden bir anlatı türü; bir ahlak dersi vermek için anlatılan alegorik öykü (BL, c.13, 1986: 7841)”

“Genellikle yaratıcısı bilinmeyen ve ağızdan ağıza sürüp gelen, olağan üstü, düş ürünü olaylarla örülü anlatı türü (Özkırımlı, 1987:814).”

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı gibi masal, bütünüyle hayal ürünü olan. doğa üstü olaylara ve varlıklara yer veren, belirli olmayan bir "yer ve zamanda ortaya çıkan, insanların ve tanrıların başından geçen olağan üstü olayları anlatan, düş ürünü olaylarla örülü, öğüt verici yanı olan. kısa ve mensur, sözlü bir anlatım türüdür (Artun, 1994: 75).

Yurdumuzun değişik bölgelerinde masal kelimesinin karşılığı olarak metel ve matal sözcükleri de kullanılmaktadır.

Stith Thompson’ın, bugün de kabul edilip uygulanan masal tasnifi şöyledir:

1. Hayvan Masalları
2. Asıl Halk Masalları
3. Güldürücü hikâyeler, Nükteli Fıkralar
4. Zincirlemeli Masallar
5. Sınıflamaya Girmeyen Masallar (Sakaoğlu, 1999: 13).

FMA-1

Kurnaz Tilki

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir kurt, bir ayı bir de tilki varmış. Bunlar arkadaş olmuşlar.

Ayı, bir çardağın altındaki hazineyi beklermiş. Tilki, bir kovuktaki hazineyi beklermiş. Kurt ise bir koyun sürüsünün peşindeymiş. O koyun sürüsünün içinde bir koyun varmış ki o koyunun gözleri kör olan birine takıldığı zaman o kişinin görmesini sağlıyormuş. Kurt bunu tespit etmiş ve koyun sürüsü nereye giderse kurt da sürünün peşinden gidiyor, o koyunu izliyormuş. O ülkenin padişahının gözleri körmüş. Çevre ülkelerden ne kadar doktor gelmişse de padişahı tedavi edememişler.

Bu arada, o bilgede yaşayan iki kişi varmış. Bu adamlardan biri fakir olup çok saf ve tembelmiş. Diğeri çok geveze ve uyanık görünen, kendini uyanık zanneden biriymiş. Bunlar evlerinden azıklarını alıp yola çıkıyorlar. Bir yerde dinlenmek için oturuyorlar. Uyanık adam, fakir ve saf olana:

- Arkadaş! Gel önce senin azığımı yiyelim, daha sonra da benim azığımı yeriz.

Fakir adam bunu kabul ediyor. Azığı yedikten sonra kendini uyanık ve akıllı gören adam kaçıyor oradan. Fakir adam ise daha sonra çok acıkmış, eve de dönememiş. Fakir adam bir değirmen görmüş. Biraz yiyecek bulma umuduyla değirmene girmiş. Hiç yiyecek ya da un bulamamış. Üzüntü ve açlığın verdiği yorgunlukla değirmen taşının üzerine oturmuş. Adamın girdiği değirmen; kurt, ayı ve tilkinin buluştukları ve sırlarını paylaştıkları yermiş. Bu arada üçü de değirmene gelmiş. Adam onları görünce bir kenara saklanmış ve konuşmalarını dinlemeye başlamış. Kurt sürüdeki koyundan söz etmiş. Ayı ve tilki de bekledikleri hazinelerin yerlerini söylemişler. Daha sonra üçü ayrılıp gitmişler. Bütün bunları duyan fakir adam tilkinin saklandığı yere gitmiş. Yukarıdan büyük bir kayayı tilkinin yattığı yere yuvarlamış. Tilkinin neredeyse canı çıkacakmış, tilki oradan kaçıp gitmiş. Adam da oradan hazineyi almış. Daha sonra ayıdan çardağın altındaki hazineyi ve sürü sahibinden koyunu da almış. Fakir adam koyunu padişaha götürmüştü. Daha sonra koyunun gözlerini padişahın göz çukurlarına takmışlar ve padişahın gözleri görür olmuş. Padişah, adamı altınlarla mükâfatlandırmış, adam çok zengin olmuş.

Bu arada ellerindeki hazineleri kaybeden kurt, ayı ve tilki bir araya toplanmışlar. Başlarına bu olayın nasıl geldiğini tartışmışlar. Kimseye hazinelerin yerlerini

söylemediklerine göre muhakkak değirmende kendilerini birilerinin dinlediğine karar vermişler. Bunu yapana iyi bir ders vermeyi kararlaştırmışlar. Her gün üçü birlikte değirmeni gözetlemeye başlamışlar.

Bu arada bir gün hazineleri alıp zengin olan adamla o eski arkadaşı karşılaşmışlar. Eski uyanık olan arkadaşı:

- Yahu arkadaşım, sen nasıl oldu da bu kadar kısa zamanda zengin oldun? Allah insana “yürü ya kulum” der, sen koşmaya başladın. Bu işin sırrı ne?

- Bak arkadaşım, filan yerde değirmen var, oraya git. Değirmenin taşına otur, akşama bekle, sır orada.

Adam içinden, “Kandırdım enayiye, hemen ağzından lafı aldım, bana boşuna uyanık dememişler” diyerek yola koyulmuş. Değirmene giderek taşın üzerine oturmuş. Tatlı tatlı zenginlik hayalleri kurmaya başlamış. Bir anda kurt, ayı ve tilki adamı eşek sudan gelinceye kadar dövmüşler. Yaptığı işin yanlışlığının farkına varan ve mahcup olan adam o diyarı terk etmiş ve bir daha oralarda görülmemiş (K65).

FMA-2

İki Kardeş

Bir evde iki kardeş yaşamaktaymış. Bu kardeşlerden biri akıllı biri deliymiş. Akıllı, bir gün malları bölüşmek istediğini söylemiş. Kardeşi razı olunca yeni bir ahır yapmışlar. Akıllı:

- Akşama yeni ahıra giren hayvanlar senin, eski ahıra giren hayvanlar benim olsun, demiş.

Kardeşi buna da razı olmuş. Akşam olunca hayvanlar yeni ahır bilmedikleri için eski ahıra girmişler. Bir kötü dana yeni ahıra gitmiş. Ertesi gün deli, danayı alıp satmaya götürmüş. Yolda giderken kayalıkların üstünde bir kertenkele görüp ona selam vermiş. Kertenkelenin baş sallamasını selam alıyor sanıp onunla konuşmaya başlamış. Kendisinin söyledikleri karşısında kertenkelenin baş sallamalarını evet cevabı olarak anlıyordu. Sonunda danayı kertenkeleye satmış. Parasını almak için kertenkeleye yaklaştığında kertenkele kaçmış. Kertenkeleyi ararken bir küp altın buluyor. Eve döndüğü zaman durumu gören akıllı, kardeşine mallarını birleştirme teklifinde bulunuyor. Deli buna razı oluyor. Altınları ölçekle bölüşmek istiyorlar; fakat kendilerinde ölçek olmadığından akıllı, deliyi muhtardan ölçek almaya gönderiyor. Deli

gidip ölçeği almış ve ölçekle altın ölçmeyeceklerini söylemiş. Muhtar bundan şüphelenip delinin arkasından onların evine gitmiş. Muhtar da altına ortak olmuş; ancak muhtarla akıllı arasında bir tartışma çıkmış. Onlar tartışırken deli çorba içiyormuş. Tartışma sırasında delinin çorbası döküldü. Çorbası döküldüğü için deli vurup muhtarı öldürmüştü. Akşam olunca cenazeyi bir çukura atmışlar; ancak akıllı deliye güven olmaz diyerek onun haberi olmadan cenazeyi oradan çıkarıp yerine ölü bir keçi koymuş. Muhtar ortadan kaybolduktan sonra aramalar başlamış ve bu kardeşlerin de ifadeleri alınmış. Deli kardeş, muhtarı öldürdüklerini ve bir çukura attıklarını söylemiş. Akıllı kardeş buna karşı çıkmış ve delinin söylediklerine inanmamalarını, bir keçinin öldüğünü ve ölen keçiyi o çukura gömdüklerini söylemiş. Gidip baktıklarında akıllının doğru söylediğini anlamışlar ve kardeşler kurtulmuşlar (K65).

Değerlendirme

Derlenen masallardan birini (FMA-1) Thompson'ın sınıflamasında “hayvan masalları” grubuna dahil edebiliriz. Hayvan masalları içerisinde de vahşi hayvanlar ve insanlar” ile ilgili masallar kategorisinde yer alabilir (FMA-1). Diğer masal da (FMA-2) hayvan masalları içerisinde “vahşi hayvanlar ve insanlar” ile ilgili masal olarak değerlendirilebilir. Masallardan birinde (FMA-1) insanlarla birlikte tilki, kurt ve ayı yer almaktadır. Diğer masalda da (FMA-2) yine insanların yanında kertenkele de masalda karşımıza çıkmaktadır.

Başlangıç formeli olarak masallardan birinde (FMA-1), “evvel zaman içinde kalbur saman içinde...” ifadesiyle başlayan kalıp formellerden biri kullanılmıştır. Diğer masalda (FMA-2) ise hazır bir başlangıç formeli kullanılmamıştır. Her iki masalda da geçişler için hazır geçiş formelleri yerine “bu arada, daha sonra...” türünden ifadeler kullanılmıştır (FMA-1, FMA-2). Yine masallarda (FMA-1, FMA-2) bitiş formeli olarak da hazır bir formel kullanılmamıştır.

2.3.2. Fıkra

Bir nükteyle sona eren, farklı karakterler etrafında kurulmuş kısa anlatmalardır. Türk fıkraları, temsil ettikleri anlayış ve davranışlarla tiplerine göre gruplanabilir: Nasrettin Hoca, Bektaşî, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Aldar Köse, vd. Bunların dışında Karadenizli, Kayserili, Karatepeli vd. gibi kendi bölgelerinde tanınmış yerel fıkra tipleri de vardır. Fıkraların merkezinde toplum ve insan vardır. Fıkraların konuları, toplumdaki

çelişkiler, düşünce ve davranış farklılıklarından doğan çatışmalar üzerine kurulmuştur. Fıkralarda nükte kadar düşündürme ögesi de önemlidir (Artun,2003:52).

Fıkra adı altında toplanan bu anlatılar lâtife, nükte ve bazen de hikâye adlarıyla anılırlar.Ancak bu tanımlardan yola çıkarak fıkraların “motife yer veren, kısa ve özlü bir anlatıma sahip güldürü küçük hikayeler (Artun,1994:129)” olduğunu söyleyebiliriz. Ancak dilimize Arapça’dan gelmiş olan fıkra kelimesi bent, yazı, bölük, paragraf, kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri, omur, gazete dergilerin belli köşelerinde çıkan ve daha çok günlük olaylardan söz eden, onları çeşitli yönlerden inceleyen, yorumlayan kısa bir yazı türü, Tanzimat edebiyatı piyeslerinde “meclis”, “sahne”, Edebiyat-ı Cedide dönemine ise küçük hikaye anlamlarında da kullanılmıştır (Elçin, 1981: 623).

Türk dilinin yazılı kaynaklarında fıkra ile ilgili ilk bilgilere Kaşgarlı Mahmut'un Divan ü Lügat 'i t-Türk adlı eserinde rastlanmıştır. Kaşgarlı, “küg” ve “külüt” kelimelerini, “Halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey,” “ Halk arasında gülünç olan nesne” şeklinde açıklamıştır. Hiç şüphesiz bu kelimeler, İslamiyet’ten önceki Türk toplulukları arasında anlatılan fıkralara verilen isimler olmuştur. İslamiyet’ten sonra bu tür .anlatılar, Türkçe’de “ hikaye, kıssa, masal, mizah, nükte, latife vb.” isimlerle adlandırılmıştır. Fıkra ile aynı anlamda kullanılan bu kelimeler içinde en çok latife sözü yaygınlık kazanmıştır (Yıldırım, 1976:3).

Fıkralar, özellikle 13. yüzyıldan itibaren dini, ahlaki ve tasavvufi nitelikli eserlerde önemli yer tutmuşlardır. Bunun nedeni; fıkraların din ve tasavvufu ilgili bazı konuların halka daha açık ve daha kolay bir şekilde anlatılmasına yardımcı olmasıdır (Artun, 2004-a: 147).

16. yüzyılda “latife” sözü fıkra karşılığında kullanılan bir edebi terim halini almış, fıkraların toplanıp yazıldığı dergilere de letaif adı verilmiştir.

19. yüzyıl sonlarına doğru yayınlanan kitapların kapaklarında letaif’in yanı sıra fıkarat ifadesi de yer almaya başlamıştır. Avrupalı araştırmacılar ise 10. yüzyılın ikinci yarısından sonra halkın yarattığı realist, güldürücü hikayeleri “anectode” adı altında incelemişlerdir. Fıkra bugün, halk edebiyatımızda halkın yarattığı realist ve güldürücü hikayeler için kullanılmaktadır (Yıldırım, 1976:4-5).

Fıkralar daha çok tiplerine göre sınıflandırılmaktadır. Pertev Naili Boratav, fıkraları tiplerine göre iki ana gruba ayırmıştır:

1. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar
2. Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar (Boratav, 1982: 86).

Feke yöresinden derlediğimiz fıkraları Pertev Naili Boratav'ın sınıflamasından yola çıkarak iki başlık altında toplayabiliriz.

1. Kişileri Belli Halk Tipleri Olan Fıkralar

FF-1

Mani Söyleyen Misafir

Nasrettin Hoca'nın evine bir misafir gelmiş. Hoca misafirini çeşitli ikramlarla ağırlamış. Tam yatılacağı sırada bu obur misafir bir mani söylemeye başlamış:

- Bizim iller bizim iller

Yatarken üzüm yerler

Hoca bu geç saatte üzüm bulamayacağını anlamış ve misafirine şu şekilde cevap vermiş:

- Bizde böyle âdet yoktur

Saklarlar da üzüm yerler (K94).

2. Ünlü Bir Kişi Olmaksızın Orta Tabakadan Kişilerin Anlatıldığı Fıkralar

FF-2

Utanmaz Gelin

Yaşlı karı-koca çocuklarını yeni evlendirmişler. Gelinleri evi temizlesin istiyorlarmış. Günler gelip geçiyor, gelin hiçbir şeye elini sürmüyormuş. Ev iyice kirlenmiş. Zavallı yaşlıların ortalığı temizleyecek halleri yokmuş. Düşünüp taşınmışlar ve geline bir oyun hazırlamışlar. Oyuna göre yaşlı adam eline süpürgeyi alıp etrafı süpürecek, hanımı da:

- Aman bey, ev süpürmek senin işin mi, ver ben süpüreyim... diye atılacak.

Kocası:

- Olmaz hanım, senin yapacak halin yok, ben yaparım, diyecek ve kendilerince gelini utandıracaklarmış.

Bu düşündüklerini uygulamaya koymuşlar. Adam evi süpürmeye çalışıyor, kadın itiraz ediyor, bağrışıyorlarmış. Gelin gürültüye uyanmış. Odanın kapısını açıp şöyle bir bakmış hallerine ve şöyle demiş:

- Aman ne kavga ediyorsunuz canım, madem ev süpürmeye meraklısınız, her gün biriniz süpürün (K42).

FF-3

Güveloğlu'nun Ömrü

Feke'nin en zengin ağalarından biri olan Güveloğlu, en soylu, yetişkin ağaçların özünü çıkarttırarak bunlardan bir ev yapılmasını ister. Ustayı yanına çağırır ve ağaçları göstererek:

- Ustam, bu ağaçlardan yapılan ev kaç sene dayanır? Der.

Usta ağaçlara bakar ve “Yüz sene dayanır” deyince Güveloğlu zenginliğin verdiği gururla:

- Çak gitsin, yüz sene sonra yenisini yaptırırım, der (K68).

FF-4

Kaybetmemiş

Çocuğunun yüzünü mosmor gören annesi çocuğuna:

- Yine mahalledeki çocuklarla kavga etmişsin. Bak iki dişini de kaybetmişsin.

Çocuk boynunu bükerek:

- Hayır dişimi kaybetmedim anneciğim, bak cebimde duruyor (K94).

FF-5

Hırsız

Hırsızın biri gece evin kapısını iye ile kesiyormuş. Oradan geçen bir adam:

- Yahu ne yapıyorsun?

- Keman çalıyorum.

- Hani ses çıkmıyor.

- Onun sesi sabah çıkar (K94).

Değerlendirme

Derlenen fıkraları öncelikle tipler konusunda değerlendirip sınıflandırabiliriz. Fıkraların çoğunluğu “belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar” sınıfında değerlendirebiliriz (FF-2, FF-3, FF-4, FF-5). Fıkralardan biri ise (FF-1), kişileri belli halk tipleri olan fıkralar” bölümünde değerlendirilebilecek Nasrettin Hoca fıkrasıdır.

Fıkraları belirli bir zaman tespit edemiyoruz (FF-1, FF-2, FF-3, FF-4, FF-5). “Bir gece, bir gün...” türünden zaman ifadeleri fıkranın geçtiği gerçek zaman hakkında fikir vermemektedir. Fıkraların büyük bölümünde (FF-1, FF-2, FF-4, FF-5) yer adı olarak da kesin bir ifadeye rastlayamıyoruz. Bir fıkrada ise (FF-3) fıkra kahramanı “Güveloğlu” Feka civarında yaşayan biri olduğu için fıkranın burada geçtiğini düşünebiliriz.

2.3.3. Efsane

İnsanlık varlığı ile başlayan dış dünyayı ve çevresini tanıma, ondan yararlanma uğraşı, ister istemez, bu uğraş içinde karşı karşıya geldiği, fakat başarıda aciz kaldığı dış alemin olaylarını kendine göre değerlendirmiş; onun yapısı, varoluşu hakkında kendine göre bazı varsayımlar geliştirmek gereksinimi duymuştur. Değişik çevre ve zaman içinde gelişen insan düşüncesi, dışa karşı üstünlük kazanma tutkusu içinde şekillendirdiği bazı kavramları, olaylarla sergileyerek, sözlü gelenekte yaşayan anlatım türlerini oluşturmuştur. Bu türler arasında, daha çok zaman akımı içinde inançlardan adet ve geleneklerden, bunların özellik kazandırdığı hayat anlayışından kaynaklanan efsane türü kendine göre bazı özelliklerle oluşmuştur (Öztürk, 1985: 141).

“Efsane” terimi, dilimize Farsça’dan girmiştir. Batı dillerinde Lâtince “legendus” kökünden çıkan, “legenda, legend, leggenda, leyenda” vb. kelimeler, efsane kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır (Sakaoğlu; 1980:4). Bununla birlikte, Almanca “sage”, Yunanca “mythe/mythos”, Arapça” ustûre, esâtir” ve Rusça “predaniya, skaz” terimlerini de belirtmek gerekir (Ergun; 1997:1).

Anadolu Türkleri arasında efsane, menkabe, esatir, ve mitoloji terimleri yaygınlık kazanmıştır. Anadolu dışında yaşayan Türklerden Azerbaycan arasında esâtir, mit, efsâne; Türkmenlerde epsana, rovyat; Özbeklerde efsane, rivayat; vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır (Ergun; 1997:1-2).

Efsane kelimesinin kökeni ve diğer dillerde kullanımı hakkındaki bu bilgilerden sonra efsane kavramı ile ilgili çeşitli tanımlar üzerinde duralım. Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

“Asılsız hikâye, masal, ,boş söz, saçma sapan lâkırdı; dillere düşmüş meşhur olmuş hadise (Devellioğlu, 1993:206).”

“Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikaye, söylence (TS, 1998:674)”

“Doğaüstü nitelikleri olan kişilerin hayatlarını, halkın hayal gücünü veya şairlerin meydana getirdiği tarih olaylarını anlatan , olağanüstü olaylarla süslü hikâyelerdir (TDEA, c.3, 1983: 7).”

“Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir (Sakaoğlu, 1980:4-5).”

“Halk tarafından gerçek veya hayali kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılan, esas özelliği inandırıcılık olan, kişi ve olaylarla ilgili olanlarında olağanüstülükler bulunan, yakın veya tarihi geçmişe dayandırılan halk anlatılarıdır (Çıblak, 1995:6).”

Bütün bu tanımlarda efsanenin özellikleri verilerek, belirli özelliklerinin ön plana çıkarıldığı görülür. Tanımlarda öne çıkan en önemli özellik, efsanelerin olağanüstü olay ve kişilere dayanmasıdır. Bu olağanüstü olay ve kişiler halkın hayal gücünde ortaya çıkar ve kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatılır. Bu tanımlar içinden biz şu tanımları efsane için kabul edebiliriz ki, efsane; “Gerçek veya hayali belli kişi, olay veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir”.

Efsanelerde dört ana öge yer alır. Buna göre efsaneler;

1. Kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılırlar.
2. Anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır.
3. Genellikle kişi ve olaylarda olağanüstü olma özelliği görülür.
4. Belirli bir şekilleri yoktur. Kısa ve konuşma diline yer veren anlatımlardır (Sakaoğlu, 1980: 6).

Feke yöresinden derlediğimiz efsaneler daha çok yer adlarının ortaya çıkışı üzerine anlatılmaktadır. Bunlar dışındaki iki efsanede ise varlıkların değişime

uğradıklarını görüyoruz. Buradan yola çıkarak Feke yöresinde anlatılan efsaneleri konularına göre şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Yer adları üzerine anlatılanlar
2. Değişen varlıklarla ilgili olanlar.

FE-1

Akkaya Köyünün Adı Efsanesi

Göçebe hayatın yaşandığı zamanlarda bir göçerin kızı varmış. Bu kızın çevresindeki yaşlılarının hepsi evlenmiş. Bu kız da evde kalma korkusuna kapılmış. Bahar geldiğinde yaylara göçerken Akkaya'dan geçerlermiş. Köyün doğusunda bulunan yüksek kayaların karşısına gelindiğinde kız ah çekip ağlamış. Kızın bu ah çekmeleri ve ağlamaları her baharda yaylaya göçme sırasında tekrar edermiş. Bu kayalar kızcağızın göz yaşlarına dayanamamış ve saç gibi beyazlamış. Akkaya köyü adını bu beyazlayan kayalardan almış. (K1).

FE-2

Gemlikgediği Adı Efsanesi

Bugün Gemlikgediği olarak bilinen yerde göçerler yazları atlarını otlatırlarmış. Burada otlayan atlar o kadar gelişip büyürlermiş ki gem vurulmadan tutulamazmış. Onun için bu gediğe Gemlikgediği denmiş. (K4)

FE-3

Kabaoğlak Köprüsünün Adı Efsanesi

Zamanında burada insanların suyun karşısına geçebilecekleri büyük köprüler yokmuş. Yazın yaylaya göç eden göçerler iki ağacı uzatıp öyle geçerlermiş karşıya. Her yaz suyun üzerinden geçerken en büyük oğlaklarından birini suya düşürürlermiş. Bu yüzden bu köprüye de Kabaoğlak köprüsü denilmiş. (K4)

FE-4

Püsütaş Adı Efsanesi

Eskiden bu çevredeki köy halkı evlerindeki kediler yavruladıklarında fazla olan kedi yavrularını (püsü) bu taşın bulunduğu yere bırakırlarmış. Onun için buraya Püsütaş adı verilmiş. (K4)

FE-5**Dedepınarı Adı Efsanesi**

Geçmiş zamanda yaşlı bir kimse, başı kesilerek öldürülüyor. Yaşlı adamın kesik başı yuvarlana yuvarlana bir yerde duruyor ve oradan bir su çıkıyor. Bu pınara da Dedepınarı adı veriliyor. (K5)

FE-6**Delikubatlı Adı Efsanesi**

Eskiden insanlar bu yerden geçerek diğer köylere giderlermiş. Bazen insanların yollarını kırk deli kesip insanları döverlermiş. O zamandan sonra bu yerin adı Delikubatlı olarak kalmış. (K17)

FE-7**Delikubatlı Adı Efsanesi (2)**

Bugün Delikubatlı olarak bilinen yerde “keçe külahlı” denen gençler iki ulu çınar ağcının yanında bulunan dut ağacından meyve yerken yoldan ak sakallı ve ak saçlı bir ihtiyar geçiyormuş. Adam, gençlere selam vermiş. Gençler ise onunla alay ederek “şu adamın ağzındaki diş mi, nedir?” diyorlarmış. İçlerinden biri “dişi” demiş, diğer biri ise “kaldır kışını kaşı” demiş. O adam da bunun üzerine, “Biriniz iki olmaya” diye beddua etmiş. O günden sonra köyde çoluk çocuk demeden birçok insan ölmüş. Bundan sonra da köyün adı Delikubatlı olarak kalmış. (K17)

FE-8**Kanlıgedik Adı Efsanesi**

Bugün Kanlıgedik adı verilen bu yere eskiden iki aşiret yerleşmiş. Bu aşiretlerden birinde çok güzel bir kız varmış. Bu kıza her iki aşiretten de iki delikanlı aşık olmuş. Babası , kızını kendi aşiretindeki delikanlıyla nişanlamış. Kızın bulunduğu aşiret suyunu, orman içinde bulunan ve kendilerine 700-800 metre uzakta olan kaynaktan almış. Nişanlanan kız bir gün kaynaktan su getirirken, diğer aşiretteki kızı isteyen delikanlı kızın önüne çıkarak, “Su ver de içeyim” demiş. Kız suyu vermiş. Delikanlı, suyu içtikten sonra içine tükürmüştü. Kız bunun üzerine suyu dökerek kaynaktan tekrar doldurmuş ve çadıra götürmüştü. Nişanlısı olanları görmüş. Kızın yanına vararak, “Suyu niçin döktün?” demiş. Kız da olanları anlatmış. Bunun üzerine iki aşiret

arasında büyük bir kavga olmuş. Her iki aşiretten de birçok insan ölmüş. İşte o günden beri bu yere “Kanlıgedik”, su alınan kaynağa da “Kanlıpınar” denmektedir (K21).

FE-9

Kisenit Adı Efsanesi

Çukurova’da yaşayan bir ağa ile oğlu anlaşamazlar ve ağanın oğlu babasına darılarak Çukurova’dan bugünkü Kisenit denen yere yerleşir. Ağa, buradan geçip Çukurova’ya varan yolculara rastladığı zaman:

- Bizim küsen it ne yapıyor?

Diye sorarmış. Ağa, her gördüğü kişiye oğlunu böyle sorarken buraya başka aileler de yerleşmeye başlamış. Buraya küsen it denilmeye başlamış. Bu isim daha sonra halk arasında değişerek “Kisenit” olmuştur (K25).

FE-10

Paşalı Adı Efsanesi

Bugün Paşalı denen yerdeki evlerden birine bir Paşa konuk olur. Paşanın konuk olduğu gece evin hanımı doğum yapar ve bir erkek evlat dünyaya getirir. Ona Paşaoğlu adını verirler. Zamanla bu isim halk arasında değişerek “Paşalı” şeklini alır (K29).

FE-11

Tahtafırlatan Adı Efsanesi

Çok eskiden, bugün Tahtafırlatan olarak bilinen dağın eteğinden atı ile bir adam geçiyormuş. Atın üzerinde topladığı odunlar ve tahtalar varmış. Adam buradan geçerken öyle şiddetli bir rüzgâr esmiş ki atın üzerindeki odunları ve tahtaları etrafa savurmuş. O zamandan sonra da bu kuvvetli rüzgârı için bu dağa Tahtafırlatan adı verilmiş (K 38)

FE-12

Süphandere (Süphandede) Adı Efsanesi

Bugün Süphandere olarak bilinen yer eskiden kervanların geçtiği bir bölgeymiş. O zamanlarda Süphan Dede adında bir kervancı başı varmış. Süphan Dede tüm seferlerde kervanın başında bulunurmuş. İşte yine böyle bir seferde eşkıyalar Süphan Dede’nin kervanının önünü kesmişler ve altınlarıyla paralarını almak istemişler. Süphan Dede eşkıyalara direnmiş ve altınlarla paraları vermek istememiş. Bunun üzerine eşkıyalardan biri Süphan Dede’nin başını kılıcıyla kesmiş. Süphan Dede’nin kafası yere

düştükten sonra yuvarlanmaya başlamış. Süphan Dede'nin başı yuvarlanırken sürekli “Süphanallah, Süphanallah...” diyormuş. Böyle yuvarlana yuvarlana Süphandere Çayı'nın kenarına kadar gelmiş Süphan Dede'nin kafası. Mezarı kafasının kaldığı yere yapılmış. Köyün adı uzunca bir süre Süphandede olarak bilinmiş. Daha sonraları ise Süphandere olmuştur (K41)

FE-13

Tokmanaklı Adı Efsanesi

Eski adı Karaevliya olan Tokmanaklı köyünden Saimbeyli'ye bir kız vermişler. Kız evlendikten sonra bir çocuğu olmuş. Daha sonra çocuğun babası ölmüş. Kadın çocuklu olarak köyüne geri dönmüş. Çocuk etine dolgun, tombul bir çocukmuş. Bu yüzden çocuğu tokmağa benzetirlermiş. Tokmak geldi Tokmak gitti derken köyün adı Tokmanaklı olarak kalmış (K42).

FE-14

Yerebakan Adı Efsanesi

Eskiden bu yörede zengin ve güçlü insanlar yaşarmış. Bunlardan biri de Belenköy'de otururmuş. Bölgeye göç yoluyla yerleşmeler olmuş. Her göçmen grubundan bir temsilci Belenköy'de toplanmış. Herkes derdini anlatıp, isteklerini dile getirirmiş. İçlerinden biri elinde çöple toprağı karıştırır durur, yere bakar, hiç konuşmazmış. Ağa:

- Yerebakan sen de derdini anlat, der.

Böylece zaman geçmiş ve oranın adı Yerebakan olarak kalmış (K51).

FE-15

İsabeyli Adı Efsanesi

Çok eskiden Kadirli'de aşiretler arasında çıkan olaylarda aşiretlerden biri talan edilmiş. Geriye bir kadın ve oğlu kalmış. Bunların birkaç hayvanı varmış. Oğlanın adı ise İsa imiş. İsa çıkan olaylarda bir kolunu kaybetmiş. İsa ve annesi kalan hayvanlarıyla yaylaya kaçmışlar. Burada bir süre yaşamışlar. Daha sonra havalar soğumaya başlamış. Eski yurtlarına dönmek istemişler; fakat bundan korkuyorlarmış. Daha sonra geri dönmekten vazgeçip kendilerine yurt aramaya başlamışlar. Belenköy'deki ağaya varıp kışlak istemişler. Kozanoğlu adındaki ağa kadına ve oğluna bir yer göstermiş. Kadın

burayı beğenmiş ve buraya yerleşmişler. Daha sonra İsa evlenmiş, çocukları olmuş ve zamanla orada bir Yörük obası oluşmuş. Buraya da İsabeyli adı verilmiş (K51).

FE-16

Taşkınlı (Taşkın) Adı Efsanesi

Yerebakan köyünün güneyinde bir karı koca yaşarmış. Bunlar çalışır çabalar, birlikte geçinip giderlermiş. 20-30 kadar keçileri varmış. Ormanın içinde de bir iki dönüm yer ekerlermiş. Kazmaları ve diğer ekip biçme araçları yokmuş. Tohumu serpip üzerine keçileri sürerek ekim yaparlarmış. Hasat sonu adam buğdayın üzerini, keklikler yiyip bitirmesin diye, kalburla örtermiş. Her yıl çok az bir buğday elde edermiş.

İhtiyar adamın bir âdeti varmış. Misafir gelmeden hiç yemek yemezmiş, yemek için mutlaka bir misafir beklermiş. Böyle bir harman zamanı, ekini biçmiş sopayla dövüyormuş. Yanında bir tek çöreği varmış. Misafir gelmediği için bir türlü yiyemiyormuş. Aradan birkaç gün geçmiş, harman işi bitmiş. Tam buğdayı alıp gidecekken uzaktan bir ihtiyarın geldiğini görmüş, buna çok sevinmiş. Hemen çöreği suya ıslayıp yolcuyu beklemeye koyulmuş. Yolcu gelir gelmez:

- Açlıktan öldüm, gel de çöreğimizi yiyeli, demiş.

Oturmuşlar, çöreği bölüşüp yemişler. Yolcu kalkmak için müsaade istemiş. İhtiyar da onu uğurlamış. Yolcu gittikten sonra ihtiyar geriye dönüp bakmış ki, harmanı kıpır kıpır taşıyor. Ne yapacağını şaşırılmış...

Yolcunun peşinden koşmuş, durumu anlatmış. Yolcu:

- Elinin tersi ile toplayıver, demiş.

İhtiyar geri dönmüş, buğdayın taşmasını durdurmuş. Durumu karısına anlatmak için koşarak yola koyulmuş.

İhtiyar koşadursun, yolcu köyün alt tarafında bir çadıra gelmiş. Çadırın önünde bir yaşlı kadın yayık yayıyormuş. Yolcu çadırın önünden geçerken yayık yayan kadın:

- Dur gardaş, ayran iç de öyle git, demiş.

Yolcuya yayıktan bir tas ayran veriyor. Yolcu ayranı içip teşekkür ediyor. Kadın geriye dönüp baktığında yayığın taşıdığını görüyor. Bütün boş kaplarını dolduruyor; fakat yayık hâlâ taşmaya devam ediyor. Yolcuya bakıyor; ama kimseyi göremiyor.

Harmandaki kocasına haber vermek için koşarak yola çıkıyor. Tam yarı yolda karşılaşıyorlar. Birbirlerine başlarından geçenleri anlatıyorlar. İhtiyar adam:

- Üç gün içinde ölürsem beni şu sedirin dibine gömün. Ben öldükten sonra mezarımın üstünde bir yeşil kuş üç gün öterse kırk arşın çevremi kurtarırım. Ötmezse yalnız kendimi kurtarırım, diyor.

Adam üç gün sonra ölüyor. Mezarını sedir ağacının dibine yapıyorlar. Yeşil bir kuş mezarın üzerinde üç boyunca ötüyor. Hikâyeyi duyanlar, uzak yakın demeden, cenazelerini oraya götürüyorlar. Bazıları da öldüklerinde oraya gömülmek istediklerini vasiyet ediyorlar.

Bu olaydan sonra mezarlığa Balta mezarı, köye de Taşkın adı veriliyor. Zamanla bu ad Taşkınlı oluyor.

FE-17

Paşalı Adı Efsanesi

Kozanoğlu zamanında bir düğün yerinde toplanılmış. Yöreye özgü meşhur “tura” oyunu oynanırken yüksek bir yamaçta oturan bir gencin oyuna hiç ilgi göstermediği kalabalığın dikkatini çeker. Sonunda kalabalıktan biri:

- Bu ne yahu, o paşa çocuğu mu da orada oturuyor, der.

Bu olaydan sonra buranın adı Paşalı olarak bilinir (K64).

FE-18

Kovukçınar Adı Efsanesi

Bugün Kovukçınar olarak bilinen köyü kuranlar önce Kırıküşağı köyüne yerleşmişler. Orada yaşamlarını sürdürürlerken köyde bir kadının sığırları kaybolur. Kadın, sığırları aramak amacıyla patika bir yoldan bugünkü köyün kurulmuş olduğu yere kadar gelir. Burada sığırların tamamının yaşlı bir çınar ağacının kovuğuna girdiklerini görür ve şaşırır. Daha sonra köye dönerek buranın yerleşmek için çok uygun olduğunu söyler. Köylüler gelip buraya yerleşirler ve buraya da Kovukçınar adını verirler (K67).

FE-19

Gelin Güveyi Taşı Efsanesi

Çok eskiden Kozan tarafından Saimbeyli tarafına bir gelin götürülüyormuş. Yollarda düşmanla karşılaşırız diye düğün alayı dağlardan gidiyormuş. Düğün alayı Feke'nin Tokmanaklı köyündeki Hopka dağından geçerken düşmanın saldırısına uğramış. Gelin ile damat Allah'a yalvarmışlar: “Allahım bizi taş et” diye. Allah da

bunların dileklerini kabul etmiş ve onları taş etmiş. Bugün söz edilen bölgede gelin ve damadı andıran taşlar vardır (K68).

FE-20

Göca (Gökçe) Oğlak Efsanesi

Çok eskiden Tokmanaklı köyünde biri kız biri erkek iki kardeş yaşarmış. Anneleri öldükten sonra babaları yeniden evlenmiş. Üvey anneleri eve geldikten sonra çocuklara çok kötü davranırmış. Çocuklar her gün oğlak gütmeye giderlermiş. Üvey annelerinden korktukları için oğlakların kaybolmaması için çok dikkat ederlermiş.

Bir gün kardeşlerin korktukları başlarına gelmiş. Oğlakların içinden Göca oğlak kaybolmuş. Hava kararana kadar her yeri aramışlar; fakat Göca oğlağı bulamamışlar. Üvey annelerinden korktuklarından eve de dönememişler. İki kardeş dağda ağlayarak Allah'a "bizi kuş et" diye yalvarmışlar. Allah da onların bu dileklerini kabul etmiş ve onları kuş etmiş. Yaz aylarında gece olunca bir kuş öter. Kuşun ötüşü "Göca oğlak" der gibidir. Kuşun ötüşünü duyanlar, çocukların Göca oğlağı aradıklarını söylerler (K68).

Değerlendirme

Yöreden derlenen efsanelerin çok büyük bir bölümü (FE-1, FE-2, FE-3, FE-4, FE-5, FE-6, FE-7, FE-8, FE-9, FE-10, FE-11, FE-12, FE-13, FE-14, FE-15, FE-16, FE-17, FE-18) yer adlarının ortaya çıkışı üzerine anlatılmaktadır. Bu efsanelerde yörede yer alan yer adlarının kökeninin nereden geldiği anlaşılmaktadır. Geriye kalan efsanelerden biri (FE-19) taş kesilme motifi ile ilgilidir. Efsanede, gelin ve güvey duaları sayesinde taş olmuşlardır. Burada taş kesilme motifi "iyilere ödül" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Diğer efsanede (FE-20) ise "kuş donuna" girme motifi vardır. Bu efsanede iki kardeş dua ederek kuş olmuşlardır. Kahramanların kuş olmaları kendi istekleriyle.

2.3.4. Halk Hikâyesi

Hikâye kelimesinin tanımı çeşitli kaynaklarda; bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması; gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü; aslı olmayan söz, olay (TS, c.1, 1998: 994); anlatma, roman, masal; olmuş olay (Devellioğlu, 1993: 440); bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması; dramatik yapıda, kişi sayısı az kısa anlatı, öykü, genellikle karmaşık olaylar olgular dizisi; hikâye etmek, bir olay ya da durumu ayrıntılarıyla anlatmak (BL, c.5, 1988: 850), insanların

başından geçmiş ya da geçebilecek türden olayları anlatan kısa yazı (Akalın, 1984: 850) şeklinde yapılmaktadır.

Sözlü kültür ürünleri, milli öğelerin geçmişten günümüze doğru kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan en önemli araçlardır. Kaynağını efsaneler, masallar, halk şiiri vb.nden alan halk hikâyeleri, bugün Anadolu'nun pek çok yöresinde sözlü halk geleneğinde yaşamaktadır. Türk kültür geleneğinin en önemli bölümlerinden birisi olan hikâye anlatma sanatı, özellikle Asya ülkelerinde yoğunlaşmakla birlikte, dünyanın hemen her yanında görülür (Okuşluk, 2000: 18).

Dünya edebiyatında ilk edebî örneklerin mitolojik eserler olduğu kabul edilmekle beraber pek çok millette edebiyatın destanlarla başladığı bilinmektedir. Destanlardan sonra ortaya çıkan halk hikâyeleri mutlaka tarihî bir olaya dayanmamaları, nazım-nesir karışık olmakla beraber zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, kişilerin ve olayların gerçeğe daha uygun olması, kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi gibi özellikleriyle destandan ayrılmaktadır. Böylece destanlarla modern roman arasındaki geçiş döneminde ortaya çıktıklarından “epico-romanesque” diye de adlandırılan halk hikâyeleri, gerek konu gerekse şekil olarak hem epik eserlerin özelliklerini taşır, hem de modern romandaki tipleri ve olayları ihtiva eder (Türkmen, c.17, 1998: 488).

Yapı ve şekillenmede kullanılan malzeme ve ayrıntılar, olaylara yön veren dünya görüşü, örf ve geleneklerin devamlılığını sağlayan öz, halk hikâyelerine millîlik özelliği kazandıran önemli unsurlardır. Millî ve manevî yapıya uygun şekiller alan evrensel değerlerin de halk hikâyelerinde önemli yeri vardır (Türkmen, c.17, 1998: 488).

Halk hikâyeleri, sözlü ve yazılı kaynaklara göre şekil ve üslûp bakımından bazı farklılıklar gösterir. Sözlü kaynaklarda anlatılanlar daha uzun ve konuşma üslûbundadır. “Sabah oldu, cümlemizin üzerine hayırlı sabahlar olsun!” gibi konuşma kalıpları sözlü geleneğe ait özelliklerdir. Ayrıca âşık hikâyeyi anlatırken şartların gerektirdiği ilâveleri yapar, hatta dinleyicilerle şakalaşır ve bu şakalar da hikâyeye dahil olur (Türkmen, c.17: 1998: 488).

Halk hikâyeleri, anlatı esasına dayanan bir edebi türdür. Sözlü halk edebiyatı geleneği günümüzde de sürmektedir. Genel çizgileriyle şu özellikler görülür:

1-Nazım-nesir karışıktır.

2-Kişilerin ve olayların anlatımında gerçeğe yakınlık görülür.

3-Kahramanlık ve aşk maceraları en çok işlenen konulardandır.

Nazım ve nesir karışık olan bu uzun halk hikayeleri yanında bazen tek bir türkünün etrafında meydana gelmiş küçük hikayeler vardır. Bunlar bir efsaneden, masaldan veya gerçek hayattan alınmış olay ve olaylar çevresinde örülmüş, yapısı basit anlatımlar olup, türküleriyle birlikte bir iki saat anlatılabilirler. Bunlara serküşte, kıssa veya kaside denir (Köse, 1989:60; Boratav, 1988:38). Hikayeli türkü söylemeye Çukurova’da “bozlak” denilmektedir. Bozlak teriminin halk müziğinde bir form olan uzun havalarla ilgisi olmayıp hikayeli türkü anlatma, söyleme geleneğinin adıdır. Ayrıca hikayelerde söylenen türküler uzun hava tarzındadır. Belki de türkülerin uzun hava tarzında oluşundan bozlak adı verilmiştir (Atılğan, 1998:7).

Büyük halk hikayelerinde türküler hikayeyi süslemek, canlandırmak için söylenmektedir. Asıl olan mensur dille anlatılan maceralardır. Küçük hikayelerde ise asıl olan türkü melodidir. Mensur hikaye kısmı türküyü anlaşılır hâle getirmeyi, böylece daha büyük bir etki yaratmayı amaçlar (Köse, 1989:250).

Feke yöresinden derlediğimiz halk hikâyeleri büyük oranda hikâyeli türküdür. Derlediğimiz hikâyelerden yola çıkarak Feke halk hikâyelerini konularına göre şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Hikâyeli Türküler

2. Aşk Hikâyeleri

FH-1

Nazik İle Papaz

Eskiden Müslümanlar ve gayri müslimler birlikte yaşamış. O zamanlarda bir papaz varmış. Bu papaz beş kardeşi, annesi ve babasıyla yaşayan bir kıza âşık olmuş. Kızın adı da Nazik imiş. Papaz kızı babasından istemiş; fakat babası kızı papaza vermemiş. Gel zaman git zaman kızın babası ölünce papaza gün doğuyor. Papaz adamlarından kızı getirmelerini istiyor. Nazik’in kardeşleri tedbir olarak onu ocaklığın bacasına oturtuyorlar, yanına biraz yiyecek koyup etrafını sıvayla kapatıyorlar.

Papazın adamları eve geldiklerinde kızın yerini soruyorlar; fakat kardeşleri Nazik’in yerini söylemiyorlar. Bunun üzerine papazın adamları beş kardeşi de kesip

öldürüyorlar. Adamlar etrafı ararken yeni yapılmış bir sıva görüyorlar. Şüphelenip sıvayı kırıyorlar ve kızın orada olduğunu görüyorlar. Kızı alıp hemen papazın yanına götürüyorlar. Papaz kızı Yunanistan'a götürüyor ve kız orada yedi yıl kalıyor. Papazdan üç çocuğu oluyor. Nazik, bir gün deniz kenarında gezerken bir kayıkçıya rastlar ve ona kendisini memleketine götürüp götüremeyeceğini sorar. Adam kızın anlattıklarına dayanamayıp onu götürmeye karar verir. Nazik, adama üç çocuktan kurtulmak istediğini söyler; ama kendisinin bunu yapamadığını söyler ve kayıkçıdan yardım ister. Adam çocukları denize atar. Sonradan Nazik'in içi yanar ve pişman olur:

“Gâvur-İslâm demez imiş, İlle ciğer ille ciğer”, der. Çocukları, papazdan oldukları için öldürmek ister; fakat onların kendinden de bir parça olduklarını düşünüp pişman olur. Adam en sonunda Nazik'i memleketine getirir ve anasına kavuşturur.

Nazik:

Yumurtanın sarısı
Aktı yere yarısı
Yaşım on dört demeden
Oldum Yunan karısı

Papaz:

Atina'dan ben geldim
Ankara'dan tel vurdum
Niçin ağlan kız Nazik
Beş kardeşi ben vurdum

Nazik:

Atina'nın üzümü
Kimse bilmez yüzümü
Üç yavruyu atarken
Yumuverdim gözümü

Kayıkçı:

Atina'nın ormanı
 Telli olur yorganı
 Üç yavruyu sorarsan
 Balıkların kurbanı

Nazik:

Yumurtanın kulpu yok
 Gözlerimde uyku yok
 Sür kayıkçı kayığı
 Yunanlardan korkum yok

Nazik:

Atina'nın hamamı
 Yandan çıkar dumanı
 Hiç kimseye şüphem yok
 Gelsin gâvur imamı

Memlekete geldiklerinde kayıkçı evin kapısını çalar ve şunları söyler:

Çarşıdan üzüm geldi
 Mevladan izin geldi
 Aç kapıyı annesi
 Yunan'dan kızın geldi.

Kızın annesi kapıyı açar ve umutsuz bir şekilde kızının yıllardır ortada olmadığını ve gelemeyeceğini söyler. Arkasından kız çıkıp şunları söyler:

İki çeşme bir oldu
 Yeşil ırbığım doldu
 Ben Yunan'a geleli
 Tamam yedi yıl oldu.

Daha sonra annesine sarılır, ağlaşıp hasret giderirler. (K75)

FH-2**Yakup ile Kınalı**

Âşık Yakup'un babası iki kardeşlerdi. Bunların çocukları olmuyordu. Cenab-ı Allah'a gidelim, onu arayıp bulalım ve evlat dileyelim, dediler. Ertesi gün yola çıktılar. Bir süre gittikten sonra bir pınar başında durdular. Namaz vakti gelmiş, namazımızı kılıp yola öyle devam edelim, dediler. Tam abdest alırlarken bir derviş peyda oldu. Derviş:

- Salamün aleyküm, nereden gelip nereye gidersiniz?

Onlar da:

- Biz iki kardeşiz, evladımız olmuyor, Allah'ı arayıp bulacağız, evlat dileyeceğiz.

Derviş:

- Allah mekândan münezzeh, ben imam olayım, namazı beraber kılalım. Ben dua ederim, siz de amin deyin, inşallah evladınız olur.

Namazı kıldılar, derviş namazdan sonra bir dua etti, onlar da amin dediler. Derviş:

- Bir şartım var, çocuğunuz olursa adlarını ben vuracağım.

Oradan geri döndüler. Yolda birinin kızı birinin oğlu olursa bunları birbirleriyle evlendirmek için sözleştiler.

Bu iki kardeşten biri çok zengindi, biri ise çok fakirdi. Bir zaman sonra çocuklar doğdu. Çocuklarının adlarını vurmadılar. Çocuklar okula başlamalarına rağmen hâlâ adları yoktu. Bunun üzerine çocuklar annelerine ve babalarına:

- O derviş sağ olsaydı gelirdi, mutlaka ölmüştür. Siz adımızı vurun.

Mevlit okuttular, çocukların adlarını vuracakları sırada dervişin geldiğini gördüler. Dervişten çocukların adlarını vurmasını istediler. Derviş de:

- Oğlanın adı Yakup, kızın adı Kınalı olsun.

Daha sonra derviş ortadan kayboldu. Meğer derviş Hızır Aleyhisselam'mış. Aradan yıllar geçmiş, çocuklar büyümüş. Yakup ihtiyarlara:

- Babama söyleyin de amcama dünür gitsin.

İhtiyarlar Yakup'un bu isteğini babasına iletiler. Babası Yakup'u yanına çağırdı. Babası Yakup'a:

- Oğlum biz çok fakiriz, amcan ise çok zengin, bize kız vermez.
- Baba biz isteyelim, ister versin ister vermesin.

Yakup'un babası birkaç ihtiyarı da yanına alarak kardeşine dünür vardı. Kızın babası, kızı alamasınlar diye başlığı çok istedi. Babası oğluna başlık parasını amcasının çok istediğini söyledi. Bir topal eşekleri vardı. Onu satıp tatlısını yedirdiler kızın. Yakup, Kınalı'ya:

- Yedi sene çalışacağım, babanın istediğini vereceğim. Yedi buçuk sene geçerse kocaya git, bil ki ölmüşümdür.

Yakup yıllarca birçok yerde çalıştı, amcasının istediği parayı kazandı. Bir at aldı, parayı da torbasına doldurdu. Yolda gelirken bir kalabalık gördü. Kalabalığa nereye gittiklerini sordu, onlar da:

- Bugün Kınalı'nın düğünü var, oraya gidiyoruz.

Yakup bir çerçinin ardından yetişti, çerçiye sordu:

- Bu düğünde ne alırsın, ne kazanırsın? Çerçi de:
- Bunu alır, bunu kazanırım.

Yakup, çerçiye:

- Benim burada olduğumu Kınalı'ya haber vereceksin, haber vermezsen seni düğünün içinde de olsa bulur öldürürüm.

O çerçi de meğer Karacaoğlan'mış. Orada kınacı gelenlere türkü söyletirlermiş. Karacaoğlan'ı tanımamışlar, ona bir türkü de sen söyle, demişler. O da:

- Şimdi bir türkü söylerim, ucu bir yere dokunsa beni burada döversiniz.

Düğündeki yiğit başı ona kimsenin karışamayacağını söylemiş. Aldı Karacaoğlan:

Yettimola Sürmeli'nin hurması
 Gettimola Alakız'ın sürmesi
 Mısır'ın Bağdat'ın telli turnası
 Dostun sana selam saldı Kınalı

Kınalı bunu duyunca yanındaki kadınları susturdu, Yakup'un haberini anladı.

Ağ ellere al kınalar yakışır
Mor beliği dal kolunca döküşür
Hayal hayal kaş altından bakışır
Dostun sana selam saldı Kınalı

Yettimola Sürmeli'nin hurması
Gettimola Alakız'ın sürmesi
Mısır'ın Bağdat'ın telli turnası
Dostun sana selam saldı Kınalı

Der Karacaoğlan da oldum şivara
Allah cümlemizin işin onara
Öksüz Yakup derler indi pınara
Dostun sana selam saldı Kınalı

Kınalı, pınara gitmek için bir bahane uydurdu. Annesinin babasına bir su getirme vaadi olduğunu söyledi. Sabah pınara gideceğini söyledi. Yanındaki yengeler de beraber gelmek istediler. O da yalnız gitmek istediğini söyledi. Kınalı sabah erkenden yola çıktı. Pınara geldiğinde Yakup'un orada beklediğini gördü. Yakup Kınalı'yla evlendi, muratlarına erdiler. (K80)

FH-3

Necip ile Ayşe

Necip adında bir oğlan varmış. Necip, Ayşe adında güzel bir kızla nişanlanmış. Yalnız kızın amcasının oğlu da kıza âşıkmiş, kız ise amcasının oğluna hiç yüz vermezmiş. Necip kızla nişanlandıktan sonra iş bulamamış ve yedi yıllığına İstanbul'a çalışmaya gitmiş.

Bu yörede bir de çerçi yaşarmış. Köy köy gezip eşya satarmış. Kızın amcasının oğlu bu çerçiye:

- Bre çerçi, sana bir işim düştü, bu işimi yap. Böyle köy köy dolaşarak eşya satmakla zengin olamazsın. Benim dediklerimi yaparsan sana çok para veririm, zengin olursun.

- Söyle ağa ne istersin?

- Söylediğim köye var, köyün adını sor, falan köy dediklerinde ağlamaya başla.

Kızın amcasının oğlu çerçiye kızın evini de gösteriyor. Çerçi eşya satmaya kızın köyüne varıyor. Köyün adını soruyor, onlar da kızın köyünün adını söylüyorlar. Adam bunu duyduktan sonra ağlamaya başlıyor. Herkes ne olduğunu soruyor, çerçi:

- Hiç sormayın, benim Necip adında bir arkadaşım vardı bu köyden. İstanbul'da çalışıyordu; fakat geçenlerde öldü.

Kız bunu duyunca bayılıyor, adam savuşup kaçıyor. Kızın amcasının oğlu dünür gönderiyor ve kızı veriyorlar. Bu arada Necip İstanbul'dan dönüyor. Köyün girişinde koyun güden çocuklarla karşılaşılıyor. Çocuklara köyde neler olduğunu soruyorlar. Çocuklar, köyde Necip adında biri olduğunu, yedi sene önce İstanbul'a gittiğini, öldüğünü ve nişanlısını da amcasının oğluna verildiğini anlatıyorlar. Bütün bunları duyan Necip çok üzülüyor, Ayşe'nin kapısının önüne varıyor ve türkü söylemeye başlıyor. Ayşe de onu sesinden tanıyor ve Necip'in yanına geliyor. Bakalım ne söylüyorlar:

Necip:

İstanbul'a gideni gelmez mi sandın
Aşiret birbirini bulmaz mı sandın
Necip'i bu dertten ölmez mi sandın
Aç yüzünün perçemlerin göreyim

Ayşe:

Ağa oldum pencereden atıldım
Dellal oldum çarşı çarşı satıldım
İşte geldim bağ ucuna oturdum
Küstüm bu dünyaya söylemem gayrı

Necip:

Meyil oldum İstanbul'un taşına
 Kurban olurum gözlerinin yaşına
 Altın kemer aldım beyaz döşüne
 Aç yüzünün perçemlerin göreyim

Ayşe:

Necip sen gideli yedi yıl oldu
 Diktiğin ağaçlar meyvesin verdi
 Kör olası araya muzular girdi
 Küstüm bu dünyaya söylemem gayrı

Necip:

Yürü güzel yürü, yaylanı yayla
 Kader böyle imiş tecellim hayla
 Al kınalı ellerinle çenemi bağla
 Aç yüzünün perçemlerin göreyim

Ayşe:

Necip sen gideli konağa çıkmadım
 Ağ ellerime al kınalar yakmadım
 Kaş kaldırıp kimselere bakmadım
 Küstüm bu dünyaya söylemem gayrı

Necip:

Saimbeyli sizin eliniz
 Çarşı pazarına gider yolunuz
 Necip'in canını alma yalınız
 Aç yüzünün perçemlerin göreyim (K80)

FH-4**Ali ile Ummuhanı**

Köyün birinde zengin bir ağa varmış. Aynı köyde Ali adında, ağa kadar zengin biri yaşarmış. Ali'nin ağaninki kadar güzel bir konağı varmış. Ağanın da Ummuhanı adında çok güzel bir kızı varmış. Ali, ağanın kızı Ummuhanı'ya âşık olur ve kara sevdaya düşer. Kız da Ali'yi çok sever ve kara sevdaya düşer. Ali kızı ağadan istetir; fakat ağa kızını vermez. Köylüler de bu olaya çok üzülmüyorlar. Kızla evlense de onu bu köyde yaşatmayacaklarını, falan yerde Hüsemoglu denen biri olduğunu, onun yanına giderlerse kurtulacaklarını söylüyorlar. Ali de bunları Ummuhanı'ya söylüyor, o da gitmeyi kabul ediyor.

İkisi bir gün Hüsemoglu'nun yaşadığı yere kaçıyorlar. Orada sora sora Hüsemoglu'nu buluyorlar. Ona:

- Biz ettik, sen bizi kurtarırısın, başka yerde kurtuluşumuz yok.
- Siz hiç korkmayın, kimse size karışamaz.

Orada kalırlarken Hüsemoglu kıza âşık oluyor ve derde düşüyor. Etrafindan soranlara bir şeyi olmadığını söylüyor. Zaman geçtikçe ağa iyice sararıp soluyor. Çevresindekilere artık durumu anlatmaya mecbur kalıyor:

- Hiç sormayın, şu kapıya gelen kıza vuruldum, ölüp gidiyorum. Oğlanı kovsak bu duyulur, Hüsemoglu kapısına gelen kıza almış nişanlısını kovmuş derler. Bunu gururuma yediremem.

- Ağam oğlanı asarız, kız yalnız kalır, sen de kıza alırsın.

Ağa düşündükten sonra bunu kabul eder. Oğlanı dar ağacının yanına getirirler. Oğlan yalvarıyor Hüsemoglu'na; ama faydası yok. Bunu kabullenen Ali bari bir türkü söylemesine izin vermelerini istiyor. Ağa da izin veriyor. Bakalım ne söylüyor:

İki bülbül geldi konu dikene
Öte öte ömrücüğü tükene
Gidem dedim, gidemedim vatana
Asman beni sürgün edin efendim

İki bülbül geldi konu çayıra
 Öte te ağzıcıcıcın ayıra
 Anam babam yok ki beni kayıra
 Asman beni sürgün edin efendim

Hsemoğlu dediler, geldik yanına
 Böyle demek yakışır mı şanına
 Bir kız için kıyman canıma
 Asıyorlar selvi boylum gel ağla

Sofram çekilirdi ballı brekli
 Bir konak tutturdum mağmer direkli
 Hsemoğlu dediler , atal yürekli
 Asman beni sürgün edin efendim

Sıladan ıktım da ağrıdı baş
 Vatanda kalmadı bir dikili taş
 Ne ana kaldı ne bacı kardaş
 Asman beni sürgün edin efendim

Atımı bağladım nar ağacına
 Elim yetmez oldu dar ağacına
 Anam babam yok ki bana acıya
 Asıyorlar Ummuhanım gel ağla

Asman beni koyuveriyin
 Kazıldı kabirim, ıldı suyum
 Nişanlım görmeden kabire koyun
 Asman beni sürgün edin efendim

Dar ağacının dibinde bir sürü koyun
 Gelin arkadaşlar ölümü soyun
 Kabirim darımıc, sığmıyor boyum
 Asıyorlar kömür gözlüm gel ağla (K80)

FH-5**Hamza ile Yörük Kızı**

Obruğun başında Hamza adında biri ekin biçiyormuş. Bu sırada oradan aşiretler geçiyorlar. Bu aşiretlerden birinde çok güzel bir Yörük kızı varmış. Hamza bu kıza tutuluyor ve aşiretin peşinden gidiyor. Oradan Saimbeyli'ye, oradan da Kiraz'dan Tapan'a iniyorlar. Tapan'dan sonra Kırksu'dan Anavarza'ya, oradan da Karaisalı'ya geçiyorlar. Aşiretler üç kardeşmiş, anneleri de var. Kızın annesi çocuğun kızın peşinden geldiğini anlıyor:

- Yavrum bu çocuğu öldürürler, uşaklar da kanlısı olur. Ben onu bağladım, şu çalıyı dolanırsan sana yaklaşılamaz.

Gelin çalıyı dolanıyor, çocuk geline yaklaşıyor. Daha sonra Hamza orayı terk ediyor. Ekinden hiç haberi yok, kızı görünce her şeyi unutmuş. Adam alıyor türküyü adam, bakalım ne söylüyor:

Ablak sunam baş kaldırmış gidiyor
Gel bakalım Buhara'nın ellerine
Sevdiğim bıralanıp gidiyor
Ayaklansın Obruk kaşın belleri

Obruk'tan, Çadak'tan Hacın'a uğrar
Kum büker kargalar tellerin ığrar
Göksu'nun köprüyü geçti turnalar
Vardı sultan sana Kiraz belleri

Kiraz'dan kalkar da Tapan'a iner
Derebaşı'nda da tez sabah döner
Dereceoluğu'na da çevrilir konar
Çevrilin çevrilin konun turnalar

Dereceoluğu'ndan erken yekinir
Elek sırttan bağlamaya dökülür
Bucak'ta da Gencoğlu'ndan sakının
Derin gezer avcılar çöllerin

Akköprü de güzellerin durağı
 Dost elinden parelendi yüreği
 Sultan Anavarza'da hoşlar durağı
 Coşkun akar deli çayın selleri

Anavarza'dan da erken göçelim
 Sumbas'tan Savrın'dan bir su içelim
 Gün doğmadan kanlı cihan geçelim
 Altıgöz'e doğru gider yolunuz

Karaisalı da derler beyler pınarı
 Orada kaldı yurtları, belli yerleri
 Ağ eller kınalı da gözler sürmeli
 Seyyid Hamza der de ağlar bir gelin (K80)

Değerlendirme

Yöreden derlenen halk hikâyelerini konu bakımından değerlendirdiğimizde büyük çoğunluğunun “hikâyeli türkü” olduğunu görürüz (FH-2, FH-3, FH-4, FH-5). Bu hikâyelerde türküler nesir bölümleriyle daha anlaşılır hale gelmiştir. Bunların dışındaki tek hikâye (FH-1) konu bakımından tam olarak “aşk hikâyesi” sınıfına girmemektedir. Bu hikâyede diğer aşk hikâyelerinden farklı olarak tek taraflı bir aşk vardır (FH-1). Papaz, Nazik'i zorla kaçıır, ülkesine götürür. Buna karşın Nazik Papaz'ı sevmez ve hep ülkesine geri dönmeyi ister, hatta Papaz'dan olan çocukları öldürmeyi bile düşünür.

Hikâyelerin büyük bölümünde nazım olan kısımlar koşma dörtlükleriyle kurulmuş türkülerden oluşmaktadır (FH-2, FH-3, FH-4, FH-5). Bir hikâyede ise nazım bölümlerde mani nazım şekli kullanılmıştır (FH-1).

Feke yöresinde eskiden düğünlerde yörenin âşıkları halk hikâyeleri anlatırlarken bugün bu gelenek artık kaybolmuştur. Yöredeki âşıklar bir araya geldiklerinde birbirlerine ve bazı akşamlar misafirlere halk hikâyeleri anlatmaktadırlar. Âşıkların dışında özellikle köylerde hikâye bilen ve anlatan bazı yaşlı kişiler vardır. Bu kişiler de artık bildikleri hikâyeleri anlatacak uygun ortam bulamamaktadırlar. Hikâyeleri derlediğimiz kişiler bizimle görüşme yapıncaya kadar uzun bir süre hikâye

anlatmadıklarını ve hikâyelerin bazı bölümlerini hatırlamakta zorluk çektiklerini ifade etmişlerdir. Feke yöresinde hikâye söyleme geleneği büyük oranda köylerde devam etmektedir. İlçe merkezinde artık hikâye anlatma geleneği nerdeyse bitmiştir. Bunda kitle iletişim araçlarının, özellikle televizyonun, büyük payı vardır. İnsanlar zamanlarının büyük çoğunluğunu televizyon karşısında geçirdiklerinde hikâye dinleme ihtiyacından da zamanla uzaklaşmaktadırlar. Televizyonun yavaş yavaş köy hayatına da girmesiyle halk hikâyesi anlatma ve dinleme geleneği de zayıflamaktadır.

2.4. Köy Seyirlik Oyunları

Köy seyirlik oyunları çağlar boyu süren halk tiyatrosu geleneğinin günümüze gelen mirasıdır. Bu oyunlar tarih boyunca göçlerden, çeşitli kültürlerden ve birikimlerden etkilenmiştir. İslâmiyet öncesi Türk kültüründe bugünkü İslâmiyet ve Anadolu kültürünün etkisini görüyoruz. Bu oyunlar zamanla değişip gelişerek bugünkü şeklini almıştır. Oynandığı toplumun kültür düzeyine, zaman ve geleneğe bağlı olarak şekillenir (Artun, 2003: 7)

Seyirlik oyunlar iki grupta incelenebilir:

1. Ritüel nitelikte, belirli bir takvimi olan işlevsel oyunlar.
2. Evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar.

Ritüel kökenli oyunlarda şenlik, büyü, bolluk ve bereket motifleri iç içedir. Taklit, eylem ve toplu katılma doğaya karşı korunmadır. Bu tür oyunlar eski-yeni, iyi-kötü, bolluk-kıtlık, yaz-kış, ak-kara, güçlü-zayıf gibi çatışmalar üzerine kurulur. Ritüel kökenli oyunların bir kısmı kıştan sonra canlanan doğanın sevinçle karşılanması törenlerine bağlıdır. Ritüellerle, kökeni avcılık ve kazma tarım dönemlerine kadar indirebileceğimiz izler günümüze kadar taşınmıştır. Bugün büyü işlevinin ikinci plâna itildiğini, İslâmi inançların yanında birer renk olarak kaldığını görüyoruz. Eski kültüre bağlı bolluk, bereket ve çoğalmayı simgeleyen motiflerin tam anlamıyla bilinmediği gözlenmektedir. Bu oyunlardaki dondurulmuş estetik biçim ve kalıp günlük olaylarla şekillenir. Günümüzde bu oyunların birçoğu eğlence amaçlı oynanmasına rağmen oyun çıkarmanın temelindeki dinsel işlevi hatırlatan izler taşır (Şener, 1998: 23). Ritüellerde taklitle canlandırma ögesi dramı oluşturur (And, 1975: 50). Dramatik nitelikli ritüeller kültik özlüdür ve dinsel alana girer (Örnek, 1988: 183). Ritüeller doğanın bilinmeyen

yönlerini simgeler. Her ritüel bir sembolden oluşur. Eşya, faaliyet, görüntü, olay, saha ve zaman boyutu vardır (Artun, 2003: 8). Bugün geleneksel tür olara oynanan bu oyunlarda ilkelerin büyüsel işlevini bulamayız (İnan, 1973: 45). Ritüel kökenli oyunların özünde doğayla barışık olma isteği bulunur. Köylü bu törenlere inanarak katılır (Karadağ, 1978: 9).

Kökeni büyüye dayalı oyunların çehresi artık değişmiştir. Köylü şenlik olarak adlandırdığı bu oyunları yeni bir boyutta sürdürmektedir. Oyunlar günümüzde eğlence amaçlı oynandığından bazı farklılaşmalar görülmektedir (And, 1983: 18). Törenlerde gerçekleştirilmek istenen durum simgesel olarak canlandırılmaktadır (Şener, 1977: 24).

Eğlence amaçlı oyunlarda topluluğu eğlendirmek amacı güdülür. Oyunlarda toplumun eksik yönleri ele alınır, bozuk kişiliklerle alay edilir. Kelime oyunlarından yola çıkılarak espriler yaratılır. Ahlâkî bir sonuca varmak amaçlanır. Oyunların belli bir metin yapısı vardır. Oyunlar doğmaca oynandığından oyundan oyuna ufak tefek değişiklikler görülür. Seyirci oyunun metin yapısını bilir. Oyunları en iyi bilen kişi yönetici görevini üstlenir. Seyircinin tepkisi oyunu yönlendirir. Oyunlarda kılık değiştirilir, belli bir dekor yoktur, kostüme çok önem verilir (Artun, 2003: 8).

FS-1

Kara Fatma Oyunu

Bu oyun düğünlerde, özellikle kına gecelerinde oynanan bir oyundur. Komik durumlar yaratılarak halkın eğlendirilmesi amaçlanır.

Oyun için öncelikle erkek tarafından kadın kılığına girmesi için bir erkek seçilir. Seçilen kişiye kadın şalvarı ve gömlek giydirilir, başına eşarp bağlanır, göğüsler için de portakal ya da limon kullanılır. Kara olması için de yüzüne soba isı sürülür. Oyun da adını buradan almaktadır. Böylece seçilen kişi oyun için hazır olmuş olur.

Kara Fatma düğünün yapıldığı meydana gelir ve müzik eşliğinde oynamaya başlar. Komik figürlerle halkı güldürmeye çalışır. Oyunda dört de erkek yer alır. Bunlardan biri Kara Fatma'yı sahiplenir. Diğer erkekler de Kara Fatma'yı rahatsız etmeye çalışıp askıntı olurlar. Kara Fatma'yı sahiplenen erkek de diğer erkeklerle kavga eder ve Kara Fatma'yı korumaya çalışır. Halk bu sırada yaşanan komikliklere güler ve eğlenir. En sonunda Kara Fatma'yı sahiplenen adam onu kucağına alarak meydandan

çıkar ve oyun sona erer. Oyun genellikle sessiz ve komik hareketlere dayalı olarak geçer. Çok az kullanılan konuşmalar da her oyunda az çok farklılık gösterir (K80).

FS-2

Topal Kız Oyunu

Topal Kız oyunu da düğünlerde, kına gecelerinde halkı eğlendirmek için oynanan oyunlardan biridir. Oyun iki kişiyle oynanır. Önce kadın kılığına girecek bir erkek bulunur. Daha sonra bu erkeğe kadın şalvarı ve gömlek giydirilir, başına bir eşarp bağlanır. Bu kişi Topal Kız olarak adlandırılır. Topal taklidi yapabilmesi için bu kişiye bir baston verilir.

Topal kız müzik eşliğinde meydanda bastonuyla oynar. Oynarken komik hareketleriyle çevredekileri güldürür. Daha sonra erkek meydana girer ve Topal Kız'a yaklaşır. Kıza kur yapıp onun gönlünü çalmaya çalışır. En sonunda gönlünü eder ve onu kucağına alıp meydandan çıkar ve oyun sona erer. Oyun genellikle sessiz ve komik hareketlere dayalı olarak geçer. Çok az kullanılan konuşmalar da her oyunda az çok farklılık gösterir (K80).

FS-3

Molla Oyunu

Molla Oyunu, Feke yöresinde düğünlerde oynan bir seyirlik oyundur. Bu oyun gelinin eve geldiği gece yapılan eğlencede oynanır. Oğlan evinden iki kişi düğün kalabalığında erkeklerin oturduğu meclise gelip:

- Selamün-Aleyküm, derler.

Kalabalık hep birlikte:

- Aleyküm-Selam, der.

Daha sonra bu iki kişi kalabalığa şunları söyler:

- Kayseri'den iki molla misafir olarak geldi. Misafirimiz olacaklar müsaadeniz olursa. Bunlar yolda gelirken çok üşümüşler. Bunların başına birer fes ister.

İçeriden iki fes getirilir ve mollalar içeriye davet edilirler. Mollalardan biri damat, diğeri ise sağdıcı olur. Bunlar içeriye girdiklerinde oturamazlar ve gülemezler. Oturduklarında ya da güldüklerinde cezalandırırlar. İçeridekiler mollaları güldürmeye

çalışırlar ve bu şekilde oradakiler eğlenirler. Daha sonra damadın babası meydana gelir ve feslerini giydirir. Bu esnada da çeşitli komiklikler yapılır. Oğlanın babası fesleri giydirirken tarla, para, buğday cinsinden bir şey vermeye söz verir. Daha sonra sürekli ayakta durup yorulan mollalar otururlar. Kalabalık alkışladıktan sonra mollalar meclisten ayrılıp dışarıya çıkarlar (K68).

Değerlendirme

Feke yöresinden derlenen seyirlik oyunların tamamı “evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar” arasında yer almaktadır (FS-1, FS-2, FS-3). Bu oyunlar düğün zamanında kına gecelerinde (FS-1, FS-2) ve gelinin eve geldiği akşam (FS-3) oynanmaktadır. Oyunlardaki komikliklerle halk eğlendirilir.

Oyunlar, evlerdeki büyük odalarda ya da meydanlarda oynanır. Halk oyun oynayanların çevresinde toplanır. Düğünlerde bu oyunlara büyük bir ilgi gösterilir. Düğünler bu şekilde çok daha eğlenceli geçer.

Oyunlardaki kadın rollerini erkekler oynar (FS-1, FS-2). Kadın kılığına girmek için eşarp, limon, etek, şalvar, baston gibi aksesuarlar ve kostümler kullanılır. Oyunlardan ikisinde (FS-1, FS-2) kadın kılığındaki erkek müzik eşliğinde oynayıp komik hareketlerle halkı güldürür. Diğer oyunda ise erkek evinden iki kişi halkın karşısına geçer. Oturmama, gülmeme gibi kuralları bozarlarsa ceza alırlar, ayrıca başlarına fes giydirilip çıkarılırken sağlanan komikliklerle halk eğlenir (FS-3).

SONUÇ

Kültür; kişinin içinde bulunduğu toplumun benimsediği din, âdet, gelenek ve görenekler gibi manevî unsurlarla bunlara bağlı olarak şekillenen maddî özellikteki sosyal yapı unsurlarından meydana gelir. Kültür, toplumların geçmişi ile geleceği arasında bir köprü görevindedir. Halk kültürü ürünleri de bağlı bulunduğu toplumun maddî ve manevî unsurlarına bağlı olarak oluşur ve gelişir. Her toplumun sahip olduğu sosyal yapılar birbirlerinden farklı olduğundan, her toplumun kendine özgü bir halk kültürü geleneği oluşmuştur.

Sosyal normlar, halk kültürünün değişimi, gelişimi ve şekillenmesinde önemli bir rol oynarlar. Halk kültürü ürünlerinin değişimi, toplumda hakim olan sosyal normlara göre gerçekleşir. Bu normlar, toplumu oluşturan insanların birbirleriyle olan ilişkilerini, törenlerini, edebî ürünlerini, kısaca kültürlerini belirler. Aynı zamanda yaşayan halk kültürü değerlerinin oluşumunda bağlı bulunulan kültür dairesi ve inanç sistemini de önemli bir etkisi vardır.

Feke yöresinde örflerin, âdetlere göre yaptırım güçleri daha fazladır. Örflere uygun olmayan davranışlarda bulunma sonucunda ayıplama, kınama, dışlama gibi yaptırımlar uygulanmasına karşın, terkedilen âdetler için bu toplumsal yaptırımların hiçbiri uygulanmamaktadır. Yörede moda sözcüğü ile, giyim kuşamdaki yenilikler ve farklılıklar anlaşılmaktadır.

İnsan yaşamındaki geçiş dönemlerini doğum, evlenme ve ölüm oluşturmaktadır. İnsan yaşamında önemli bir yer tutan bu geçiş dönemleri etrafında birçok âdet ve inanış oluşmuş ve toplumda önemli bir yer tutmuştur.

Feke yöresinde geçiş aşamalarının ilki doğumdur. Doğum öncesi, sırası ve sonrasında birçok âdet oluşmuştur. Yörede çocuğu olmayıp gebe kalmak isteyen kişiler artık daha çok sağlık kuruluşlarına başvurumaktadırlar. Bu kişiler doktorların önerdiği yöntemleri kullanmaktadırlar. Sağlık kuruluşlarından herhangi bir sonuç alamayan kişiler, ekonomik durumları uygun olmayanlar ve doğrudan doktora gitmek istemeyenler farklı yollara başvurumaktadırlar. Hocaya, ebeye, ocağa, türbelere, kaplıcaya gitmek gibi uygulamalara rastlanması bu konudaki eski geleneklerin şimdi de devam ettiğini bize gösteriyor. Bu gelenekleri; dinsel-büyüsel nitelikli olanlar, halk hekimliği kapsamına girenler ve tıbbi sağaltma alanına girenler olmak üzere üç başlık altında değerlendirebiliriz.

İnceleme sahasında gebe kalmanın önlenmesi için artık büyük ölçüde sağlık ocaklarına ya da en yakın hastaneye başvurulmaktadır. Ayrıca bu konularda sağlık ocaklarında çalışan personel de köylüleri bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Gittikçe yaygınlaşan bu çalışmalara rağmen hâlâ gebelikten korunmak için ebe adı verilen kadınlara kasık çektirilmesi gibi uygulamalara da rastlanmaktadır. Sağlık kuruluşlarında gebelikten korunmanın ekonomik bir külfeti olmamasına rağmen kadınların bu kuruluşlara başvurmak istememelerini; eski geleneklerinde ısrarcı olmaları ve çekingenlik olarak yorumlayabiliriz.

Çocuğun sağlıklı doğması ve doğduktan sonra yaşaması için yapılan uygulamalar doğumdan önce başlar. Ocak ve ziyaretlere gidip, çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için adakta bulunulur. Bu adak genelde koyun ya da keçi kesme şeklinde gerçekleşir. Çocuk sağlıklı bir şekilde doğduğunda adak adandığı yerde yerine getirilir. Hocalara gidip muska yazdırmak da en çok başvuru alan uygulamalardan biridir. Hocanın yazdığı muska çocuğun boynuna takılır ve hiç çıkarılmaz. Ayrıca hocanın istediği ad çocuğa konulur. Bu ad konulmadığı takdirde çocuğun hastalanacağına ya da öleceğine inanılır. Son dönemlerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için il ve ilçe merkezindeki sağlık kuruluşlarına kontrol için başvurulmaya başlanmıştır; ancak bu başvuruların sayısı fazla değildir ve bu konudaki geleneksel uygulamalar devam ettirilmektedir.

Aşeren kadının tüm isteklerinin yerine getirilmesi, kadına ve doğacak çocuğa gösterilen değer bir işarettir. Böylece değer verilen çocuk ve anne hoş tutulmuş olur ve olumsuzluklardan uzaklaştırılırlar. Çocuğun cinsiyetini belirlemek için doktora başvurulmasının yanında birçok âdet ve inanma uygulanmaktadır. Bunlar çoğunlukla annenin fiziksel görüntüsü ve yedikleri ile ilgili olarak geliştirilen tahminlerdir. Loğusa konusunda yapılan uygulamalarda, doğumdan sonra zayıf düşen anneyi hastalıklardan koruma ve eski gücünün geri kazandırma düşüncesini görmekteyiz. Albasması konusunda yapılan uygulamalarda eski kültür izlerinin yanında odaya Kuran koyma gibi uygulamalarla da İslâmî etki kendini göstermektedir. Kırkıncı gün bebeğin doğumundan sonraki en önemli günlerden biridir. Bu günde çocuk, annesi ve kullandıkları eşyalar yıkanır. Böylece çocuk yeni bir döneme başlar. Uygulamalardaki kırk sayısı da dikkat çekicidir. Eski Türk kültüründe karşımıza çıkan bu formülistik sayıya bugün de rastlamaktayız. Uygulamalardan dört yol ağzında “aydaş aş” pişirme dikkat çekicidir. Burada çocuğun fiziksel olarak henüz tam anlamıyla olgunlaşmadığı ve bu şekilde yolların kesiştiği noktadan da güç alınarak çocuk ateşle olgunlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bir taklit büyü olarak değerlendirilebilir. “Köstek kesme”

uygulamasında çocuğun yürüyememe durumunu ortadan kaldırmak için taklit büyü şeklinde bir işlem görüyoruz. Çocuğun ayaklarına bağlı olan ip kesilerek ayaklarının açılması ve yürümesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Feke yöresinde geçiş aşamalarından ikincisi evlenmedir. Evleneme; evlilik öncesinde gelin-güvey seçiminden başlayarak duvak uygulamasına kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde birçok âdet uygulanmaktadır.

Yörede evlilik yaşı eskiden çok küçük olmasına rağmen günümüzde bu yaş artık oldukça büyümüştür. İlçe merkezine göre köylerde evlilik yaşı daha küçüktür. Tahsil olanağının olmaması, eğitim düzeyinin düşüklüğü, tarım ile ilgili işlerin yoğunluğu, evlenme yaşının köylerde daha küçük olmasının nedenleri arasında sayılabilir. İlçe merkezinde ise tahsil olanaklarının bulunması ve kültürel değişim evlilik yaşını daha yukarılarda tutmuştur.

Evlilik isteğini daha çok erkek çocukların ailelerine iletebildiklerini görüyoruz. Askerden dönen gencin evlenme zamanının geldiği düşünülmekte ve gerektiğinde gence böyle bir talebi olup olmadığı sorulmaktadır. Erkek çocuklar kızlara göre evlenme isteklerini daha rahat belli edebilmektedirler, gerektiğinde bu isteklerini sözlü olarak da ailelerine iletirler. Kızların evlenme isteklerini açıklamaları hoş karşılanmaz. Kızlar, kısmetlerini beklemelerinin dışında isteklerini sınırlı da olsa davranış yoluyla belli ederler.

Dürüst, namuslu, akıllı ve iyi huylu olma, ailenin iyi olması özellikleri, hem gelin hem de gelinde aranan ortak özellikler olarak değerlendirilebilir. İçki ve kumarı olmama, bir işe sahip olma, askerliğini bitirmiş olma, okumuş olma gibi özellikler ise yörede daha çok güveyde aranan özellikler arasında gösterilebilir.

Yörede uygulanan kilit açtırma âdeti, benzetmeye dayalı büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Kısmetin kapalılığı, kilidin kapalılığına benzetildiğinden kilidin açılması yoluyla kısmetin de açılacağına inanılır. Halk kültüründe birçok uygulamada karşımıza çıkan muska yazdırmayı burada da görmekteyiz. Yazdırılan muska genç kızın üzerinde bulundurulur, böylece en kısa zamanda kısmetinin açılacağına inanılır.

Kız isteme ve görücülük âdetlerinde hem kız hem erkek aileler tarafından araştırılır. Aileler çocuklarının mutlu bir evlilik yapabilmeleri için büyük çaba gösterirler. Kız istemeye giderken ekonomik duruma paralel olarak farklı hediyeler

alınır. Köylerde genellikle lokum götürülürken ilçe merkezinde daha çok tatlı götürülmektedir. Kız istemeye gidilirken ailenin yanında kızı istemek için giden tecrübeli kişi yakın akraba ya da komşu olabilmektedir. Gelin misafirlere kahve ikram eder, düşünmek için istenen sürede erkek araştırılır.

Evlenmede önemli bir yeri olan nişan töreni kız ve erkeği evliliğe biraz daha yaklaştırır. Yapılan nişan töreniyle dünürler çevreleriyle birlikte birbirlerini daha yakından tanırlar ve iki taraf arasında bir yakınlık sağlanmış olur. Nişan töreni esnasında yapılan takı ve kırkım merasimi toplumsal dayanışmanın güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Bu ekonomik katkı ile çiftin ihtiyacı olan eşyalar daha kolay bir şekilde alınmaktadır. Bu da hem kız ve erkeğin hem de ailelerinin ekonomik yükünü hafifletmiş olur. Ayrıca kültürel değişimle artık, nişandan önce yapılan bohçanın yerini valizler almıştır. Bu, daha çok ilçe merkezinde görülmektedir.

Yörede nişanlıların görüşme ya da görüşme sıklıkları köy ve ilçe merkezinde farklı olmaktadır. Köyde yaşayan nişanlılar aile ve bayram ziyaretleri dışında çok fazla görüşme imkânı bulamamaktadırlar. İlçelerde ise nişanlılar tatil günlerinde ve diğer zamanlarda dışarı çıkabilmektedirler. Bu durumlarda da genellikle akraba ziyaretleri yapılmaktadır. Köyler ve ilçe merkezi arasındaki bu fark ilçe halkının şehir kültürüne daha yakın olmasıyla açıklanabilir.

Bayramlarda erkek evi kız evini ziyarete giderken mutlaka yanlarında hediyeler götürürler. Hediyelerin sayısı ve değeri ailenin ekonomik gücüne bağlıdır. Çok zengin olan aileler kız evine Kurban Bayramı'nda kurbanlık yollayabilmektedirler. Nişanın bozulması durumunda ise nişanı bozan taraf nişandaki masrafların külfetini üstlenmiş olur.

Yörede düğüne davete büyük önem verilmektedir. Düğüne davet temel olarak davetiye ve okuntu ile yapılmaktadır. Okuntu; komşu ve akrabaları düğüne davet için dağıtılan hediyelerdir. Genellikle köylerde yapılacak olan düğünlere davet okuntu ile yapılmaktadır. İlçe merkezinde ise davet büyük oranda davetiye ile yapılır. Davetiye ve okuntu arasında ekonomik olarak büyük bir fark olmaması dikkate alındığında bu farklılık geleneklere köylerde daha bağlı olunmasıyla açıklanabilir.

Gelin alma ile ilgili âdetlerde, evlenme ile ilgili uygulanan âdetlere benzer şekilde kız evinden bahşiş alma görülmektedir. Ayrıca kuşak bağlama merasimi de bu

uygulama da dikkat çekmektedir. Kuşak bağlama, kardeşlerin evliliğe verdiği destek ve bağlılık ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Yörede gelin indirme sırasında çeşitli âdetler uygulanmaktadır. Bu âdetlerden, kırkım merasimi halkın yeni çifte ekonomik olarak katkı sağladıkları bir uygulamadır. Bu durum toplumsal dayanışmayı ön plâna çıkarır ve artırır. Gelin eve girerken yapılan bardak kırma ve kapıya yağ-bal sürme âdeti ise gelinin ileride uğurlu, tatlı dilli ve evine bağlı bir kadın olması dileğini sembolize eden bir uygulamadır. Ayrıca damat ve gelinin üzerine serpil en arpa ve şeker ailenin bereketli olmasını sağlamak amacıyla yapılan bir işlemdir.

Feke yöresinde, özellikle köylerde imam nikâhına büyük önem verilmektedir. İmam nikâhı konusunda acele edilmesine karşın resmi nikâh için çok acele edilmemektedir. İlçe merkezinde resmi nikâh önem kazanmakla birlikte en erken düğünden birkaç hafta sonra kıyılmaktadır. Köylerde ise resmi nikâh aylar sonra da kıyılabilir. İmam nikâhı sırasında erkeğin verdiği mihir boşanma durumunda kadının mağduriyetini gidermek içindir. Bu miktar nikâh sırasında maddi olarak verilebileceği gibi sözle de vadedilebilmektedir.

Yörede uzun yıllardır duvak günü ve duvak mevlidi yapılmaktadır. Köylerde bu âdete büyük önem verilmekle birlikte ilçe merkezinde yer yer bu âdet terkedilmeye başlanmıştır. Köyler ilçe merkezine göre kültürel değişime daha dirençlidir. Kültürel değişim noktasında en önemli etken şüphesiz haberleşme araçlarıdır. Köylerde de haberleşme olanakları (televizyon, radyo) bulunmasına rağmen ilçe merkezlerinde (gazete, dergi, internet...) bu olanaklar daha geniştir. Bu bağlamda değişimin daha fazla olması, haberleşme olanaklarının yanı sıra ilçede yaşayan halkın il merkezi ile etkileşiminin fazla olması ile açıklanabilir.

Feke yöresinde geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm olayı etrafında da birçok âdet ve inanış oluşmuştur. Bu âdet ve inanışları ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası aşamalarında görmekteyiz.

Ölümün ön belirtisi olarak kabul edilen olay ya da değişiklikler; hayvanlar, görülen rüyalar, doğa olayları ve kişide görülen değişiklikler olmak üzere dört başlık altında toplanabilir. Bunlar içerisinde en çok hayvanlardaki davranışlar ve görülen rüyalara ölümün ön belirtisi olarak önem verilmektedir. Bunlar, insan için çok önemli olan ölüm karşısında çaresiz kalmama ve ölümü önceden bilebilme isteğinden

kaynaklanan durumlardır. Böylece insan çevresinde çok sık karşı karşıya kaldığı nesne ya da durumlardan ipuçları çıkarmaya çalışmıştır.

Yörede yıkama ve kefenleme İslami usullere göre yapılmaktadır. Ölünün yıkanması, abdest aldırılması, kefenlenmesi bu esaslara göre yapılan uygulamalardır. Bunların yanında ölünün yıkandığı suyun kaynatıldığı kazanın ters çevrilmesi ise büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Kazanın ters çevrilmesiyle ölümün kazanın altında kalması ve oradan uzak olması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Gömme ve mezarlıkta yapılan işlemler tamamen İslamî usullere göre yapılmaktadır. Ölünün taşınması, mezarlığa koyulması, gömülmesi ve Kur'an okunması İslâmî işlemler olarak dikkatimizi çekmektedir.

Ölü evinde gördüğümüz âdetler bize eski Türklerde görülen mezardan dönenlerin ölünün çıktığı eve gelip topluca yemek yemelerini ve içki içmelerini hatırlatmaktadır. İslâmî gelenek içinde içki yasak olduğu için içki içme âdeti kaybolmuş; fakat topluca yemek yeme âdeti devam etmektedir. Bu da bize eski kültür izlerinin İslâmiyet'e rağmen bugün hâlâ varlığını devam ettiğini göstermektedir.

Ölen kişinin eşyalarının yıkanıp ihtiyaç sahiplerine verilmesi dini bir işlem gibi görünmesine karşın bu işlem, ölümün arıtılıp evden uzaklaştırılması ve ölünün tekrar geri gelebileceği inancına dayalı büyüsel bir işlem olarak değerlendirebiliriz. Ölenin yakınları, devir ile ölen yakınlarının dünyada yerine getiremediği İslâmî emirleri yerine getirmeye çalışırlar. Böylece geride kalanlar ölenin diğer dünyadaki durumunu kolaylaştırdıklarına ve rahat olmasını sağladıklarına inanırlar.

Yörede ölene ve yakınlarına büyük saygı gösterilmekte ve buna göre davranılmaktadır. Düğün ya da nişan yapmamak, televizyon ve radyoyu bir süre kullanmamak gibi davranışlarla ölenin yakınlarının acılarına ortak olunur ve acıları paylaşılır.

Özellikle köylerde, mezarlık ziyaretlerine büyük önem verilmektedir. Ölenlerin yakınlarından ziyaretlerini umduklarına inanılır. Bu yüzden dinî açıdan önemli sayılan cuma arifelerinde, bayram arifelerinde ve bayramlarda mezarlıklar ziyaret edilir. Okunan dualarla ve dağıtılan şekerlerle ölenlerin ruhlarının daha rahat edeceklerine inanılmaktadır. Bu yüzden mezarlık ziyaretine gitmeyenler hoş görülmezler. Mezarlıktaki diğer ölen yakınlar da ziyaret edilir.

Feke’de yatır ve ziyaretler halk tarafından kutsal olarak görülmekte ve bunlardan yardım umulmaktadır. Yöredeki ziyaretler genellikle tepelik yerlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu yerlerin tepelerde yani yüksek yerlerde olmaları, oralarda yatan kişilere duyulan saygıyla ve bu kişilerin yücelikleri konusundaki inanışla açıklanabilir. İslâmiyet’ten önceki atalar kültürünün bugün bu ziyaret yerlerinde velî tipi olarak devam ettiğini görmekteyiz. İslâmiyet’ten önceki atalara kurban sunma ve onların üstün güçlerinden yardım dileme pratikleri İslâmiyet’ten sonra bazı ufak değişikliklerle velî kültü olarak karşımıza çıkmaktadır. Atalar kültürüne İslâmiyet ile birlikte dua etme, namaz kılma, Kur’an okuma gibi öğeler eklenmiştir. Bu İslâmî motiflere rağmen atalar kültü büyük oranda kendini muhafaza etmiştir.

Yörede ocaklı olarak adlandırılan kişiler bize İslâmiyet öncesindeki şamanları hatırlatmaktadır. Eski Türklerde şamanların hastalıkları sağaltma güçleri olduğuna inanılırdı. Şamanlar bu güçlerini genellikle büyüsel işlemler ile kullanırlardı. Ocaklı kişiler geçmişte şamanların yerine getirdiği sağaltma işlevini yerine getirmektedir. Muska yazma ve okuma türünden işlemler de İslâmî motifleri simgelemektedir.

Nazara Feke büyük ölçüde inanılması konusunda, nazarın çeşitli hadislerde ve ayetlerde yer aldığına işaret etmek gerekir. Nazar İslâmiyet kaynaklı olmasına rağmen nazara karşı yapılan uygulamalar büyük ölçüde dini gelenek içerisinde yer almayan büyüsel uygulamalardır.

Büyüye büyük oranda inanılmamaktadır. Araştırmamız sırasında görüştüğümüz kaynak kişiler içinde büyüye inanan kimse yoktu; ancak bu kişiler büyüye inanan ve büyü yaptıran kişilerin olduğu ve büyüünün kime ve nasıl yaptırıldığı konusunda bilgi verdiler. Yörede büyüye inanılmaması, büyüünün İslâmiyet’te yasak olması ile açıklanabilir.

Halk mutfağı insanların ekonomik güçleri ve yetişen tarım ürünlerine göre şekillenmiştir. Genel olarak halkın ekonomik gücü iyi olmadığı için yemekler daha çok tahıl ürünlerine ve mevsimlik sebzelere dayanmaktadır. İçecek çeşitleri de oldukça kısıtlı kalmaktadır. Mutfakta kullanılan araç ve gereçler yemek yapımında ve yenilmesinde kolaylıklar sağlamaktadır. Sofra âdetleri günümüzde de uygulanmaktadır.

Yörede hastalıkların sağaltılması için doktora başvurulmadan doğrudan halk hekimliği yöntemlerine başvurulabilmektedir. Bunda, doktora gidecek ekonomik gücün olmaması, hastalıkların tedavilerinin doktora gidilmeden de yapılabileceği düşüncesi

etkili olmaktadır. Bu halk hekimliği ile sağaltma yöntemleri temel olarak bitkilere ve bunlardan yapılan ilaçlara dayanmaktadır. Yörede halk hekimliği büyük oranda önemini korumakla birlikte hastalıkların tedavileri için artık hastaneye ya da sağlık ocaklarına başvurular artmıştır. Halk hekimliği ile sağaltma yöntemleri bazı hastalıkların tedavilerinde başarılı olmakla birlikte, halkı kandırıp bu yolla haksız kazanç sağlayan, sözde hekimler de vardır. Halk hekimliği, sağaltma için gerekli bitkilerin sağlanmasıyla kolaylığı ile ilaçları edinme konusunda çekilen ekonomik güçlükler karşısında halk tarafından daha pratik kabul edilmektedir.

Yöre anonim halk edebiyatı ürünleri açısından oldukça zengindir. Bugün anonim edebiyat ürünlerinin yenilerinin oluşumu çok az olsa da eskiden oluşmuş ürünler halk arasında güçlü bir şekilde yayılarak aktarılmaktadır.

Türkü söyleme geleneği hem eski ürünlerin aktarımı hem de yeni örneklerin ortaya konulmasıyla canlı bir şekilde devam etmektedir.

Sevda türkülerinde sevgiliye duyulan aşk, ondan ayrı kalmanın verdiği acı ve özlem dile getirilmiştir. Sevgiliden hep övgüyle söz edilmiş, fiziksel olarak da övgüsü yapılmıştır. Türkülerdeki sevgiliye beslenen duygular, övgüler çok içten ifade edilmiştir. Türkülerde geçen sevgili tipi âşkın çevresinde günlük hayatta her zaman görebildiği bir sevgilidir. Böylece türkülerde anlatılan sevgili ve özellikleri daha somut ve gerçek bir özellik kazanır.

Derlenen olay türkülerinde yöre halkının başından geçmiş ve onları çok derinden etkilemiş olaylardan söz edilir. Dilin çok sade olarak kullanıldığı bu türkülerde; olayın nasıl geliştiği, olayın sonucu, etkileri ve halkın aklında ve duygularında bıraktığı etki çok güçlü bir şekilde dile getirilmiştir. İncelediğimiz doğa konulu türküde yayladan söz edilmektedir. Yaylanın güzelliklerinden, farklı mevsimlerdeki durumundan ve yaylada yer alan bitkiler, hayvanlar övgüyle anlatılmıştır. Bu türküde yaylanın ve yayla hayatının yöre insanı için ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Yaylalar yöre insanının yılın bir bölümünü geçirdiği yerlerdir. Bu açıdan bakıldığında yayla hayatının ve yaylanın, doğanın yöre insanı için değeri ve önemi daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Gurbet türkülerinde memleketinden uzak kalan yöre insanının sılasına duyduğu özlemi, bu ayrılığın verdiği acıyı çok sade bir şekilde görebilmekteyiz (FT-10). Memleketinden uzakta, gurbette olan insan bunu hemen türkülere dökmüştür. Böylece gurbetteki insan üzüntüyü, kavuşmak için duyduğu heyecanı ve sevinci türkülerde etkili

bir şekilde ifade etmiştir. Taşlamalı-takılmalı türkûde âşığın kendisine pek yakın durmayan sevgiliye ve onu kendisine vermeyen ailesine sitem ve taşlama vardır. Bu eleştiri ve taşlamanın altında sevgiliye kavuşabilme ve onunla mutlu olabilme dileği yatmaktadır.

Oyun türkûleri yöredeki düğünlerde her türlü ezgiyle söylenir. Bu müzikli türkûlerle düğünde insanlar oyunlar oynarlar. Bu türkûlere içerik olarak baktığımızda lirik olmalarına rağmen sözlerin müziğin önüne geçtiği söylenemez, yani müzik daha ön plândadır. Bu türkûlerde sevgiliye bazı fiziksel övgülerde bulunulmakla birlikte doldurma dizelerle ve “ninno, amman, vay” gibi sözcüklerle oyunda ritim sağlanmaya çalışılmıştır.

İncelediğimiz tören-mevsim türkûlerinden biri, yöredeki insanların daha önceden kararlaştırdıkları bir evde toplanıp bulgur çekerken söyledikleri bir türküdür. Bulgur çekme işi yapılırken söylenen “helelek” türküsü ile iş daha zevkli bir şekilde yapılır ve aynı zamanda eğlenilir. Bu türkünün sözleri ise lirik özellik göstermektedir. Tören-mevsim türkûleri, düğünlerde gelin alma, özne övme ve kına geceleri esnasında söylenen türkûleri kapsamaktadır. Yörede kına gecelerinde söylenen nazım parçalarını yöredeki adlandırmaya bağlı kalarak türkû olarak değerlendirdik. Oğlan evinin şen şakrak olduğu, çalıp çıkırdığı kına gecesi, kız evi için yarı yas, yarı sevinç içinde geçen buruk bir gecedir. Bu durumda kına yakılırken kız evinin söylediği türkûlerin elbette neşeli olması düşünülemez. Kına türkûlerinde en çok işlenen konu ayrılıktır. Tema hep bu konu etrafında döner. En çok işlenen tema kız anasının ve kızın duygularıdır. Önceleri yalan gibi gelse de kına gecesi gelip çatınca ayrılık gerçeği kor gibi yakar. Ölüm acısı kadar olmasa bile en az onun kadar önemlidir. Gelin kız için kına gecesi o zamana kadarki bilinen hayatının son gecesidir. O gecedan sonra bilinmeyen yepyeni bir hayata başlayacaktır. Onun için bekârlığın bu son gecesinde ne dilerse, neyi murat ederse onun olacağına inanılır. Kına türkûlerinde kızın, anasının ve diğer yakınlarının duyguları, kızın evde bırakacağı boşluk, belli bir zaman-mekân çerçevesinde, monolog ve diyaloglarla dile getirilir.

Yörede farklı konularda söylenen türkûlerde yöre halkı sevincini, acısını, özlemini ve tüm duygularını halk şiirimizin kalıpları içinde çok canlı bir şekilde dile getirmektedir.

Feke yöresinde mani söyleme geleneği, insanların bir araya geldiği toplantılarda devam etmektedir. İnsanlar çalışırken de hoşça vakit geçirmek için maniler söylemektedirler.

Yörede söylenen manilerin büyük çoğunluğunu oluşturan sevda manilerinde, felekten ve alın yazısından yakınma, sevgiliye kavuşma isteği, evlilik ve vuslatı önemseme, yüceltme, cinsellik, sevgiliye övgü, âşık olma, vurulma, sevgiliye sitem, sevgilinin başkasına verilmesine üzüntü, ayrılıktan duyulan gurbet acısı, sevgili için fedakârlık, sevgiliye talip olan diğer erkeklere beddua ve tehdit gibi konular işlenmiştir. Niyet-fal manilerinde; fal açmaya gelmeyene beddua, gelene müjde, sevgiliye kavuşma beklentisi, falın içeriği ve cinsellik işlenen konulardır. Evlenme törenleri ile ilgili söylenen manide, yörede yapılan düğünlerden önce köylüleri davet etmek için dağıtılan “okuntu” âdetinden söz edilmiştir. Öğüt manilerinde âşığa sevgili ve ailesi konusunda uyarı, yine sevgilinin ağzından söylenen öğüt manilerinde âşığa kaçmak için doğru zaman konusunda uyarı vardır. Meslek konusundaki tek manide çobanlıktan, koyunların çobana yakınlığından ve yoldaşıklarından söz edilmiştir. Derlenen tek kabadayı manisinde, sevgiliye yan gözle bakanlara karşı tehdit yer almaktadır. Sevgilinin ağzından söylenen askerlik manisinde, yari dönünceye kadar bekleme düşüncesi işlenmiştir.

Yörede sayı olarak fazla ninniye rastlayamadık. Ninni olarak söylenen tekerlemelerde doldurma dizelerle hikâye eder şekilde çocuğun dikkati çekilmeye çalışılmakta ve uyuması sağlanmaktadır. Efsane-ağıt türünde söylenen ağıtta anlatılanlar bir efsaneye dayanmaktadır. Ninni boyunca bu efsanenin olay basamakları ve olaydan duyulan üzüntü ifade edilmektedir. Bu efsaneye tezimizin “efsane” başlığı altında yer verdik. Sevgi ve ilgi anlatan ninnide bebeğe uyuması için tatlı sözler söylenir ve övülür. Şikâyet ve üzüntü ifade eden ninnide çocuğun uyumamak için direnmesi karşısında annenin sitem etmesi ve çocuğun uyumasını istemesi anlatılmaktadır. Ayrıca ninnilerin tamamı hem kız hem de erkek için söylenebilmektedir. Yörede bugün de anneler çocuklarını uyutmak için ninniler söylemektedirler. Bu ninnilerde çocuklarına duydukları sevgiyi, onları uyutmak için gösterdikleri çabayı görmekteyiz.

Feke yöresinde insanlar ölüm karşısındaki üzüntülerini bugün hâlâ ağıtlarla dile getirmektedirler ve ağıt söyleme geleneği canlı ve zengin bir biçimde devam etmektedir. Yöre insanı ağıtlarda ölenlerinin arkasından duyduğu üzüntüyü, hayvanlarına olan sevgisini, askerlerine duyduğu özlemi, hastalarına duyduğu endişeyi, sılaya duyduğu

hasreti içli bir biçimde anlatmıştır.

Kişiler için söylenen ağıtlarda; ölenin arkasından duyulan üzüntü, onu geri getirebilmek için yapılabilecek fedakârlıklar, ölünün yaşayan yakınlarından söz etme, cenaze töreninin anlatılması, ölenin yerinin cennet olacağı düşüncesi, karşılıklı söylenmiş bir ağıtta, gelin ve kaynananın birbirlerini suçlamaları, ölenin fiziksel tasviri ve övgüsü, ölüm karşısında feleğe sitem, ölümün meydana geldiği yere, ölüme sebep olan kişi, hayvan ya da ağaca beddua, ölüm olayının meydana gelişi, ölenin günlük yaşantısından kesitler, öleni yaşıyormuş gibi kabul etme gibi konular çok içli bir biçimde dile getirilmiştir.

Hayvanlar üzerine söylenmiş ağıtlardan biri inek, diğeri de davar için söylenmiştir. Bu ağıtlarda hayvanların satılması üzerine duyulan üzüntü ve onların yokluğundan duyulan eksiklik dile getirilmiştir. Askerlik konusunda söylenen ağıtlardan biri asker ağzından, diğerleri ise annenin ağzından söylenmiştir. Askerlik le ilgili bu ağıtlarda, sıladakilere özlem, askerliğin bir an önce bitmesi dileği, askerliğe sitem ve yoksulluktan dert yanma gibi düşünceler işlenmiştir.

Çeşitli rahatsızlıklar, yaralanma, ameliyat ve ölüm korkusu gibi konuları içermektedir. Bu ağıtlarda; hastalığın verdiği üzüntü, ölüm korkusunun verdiği yalnızlık, ameliyatın verdiği sıkıntı, korku ve çekilen acılar, yakınları yanında görme isteği, hastanın ölmesi durumunda yaşanabilecek acı, hasta olan kişiye övgü, hastalığın iyileşmesi için yapılanlar gibi düşünceler hastalık üzerine söylenen ağıtlarda işlenmiştir.

Sosyal olaylarla ilgili ağıtlarda farklı konular dile getirilmiştir: Memleketten ayrı kalma üzerine sılaya duyulan özlem, üzüntü, memleketten kesitle, sevdalıların kavuşamamalarının verdiği üzüntü, ailelerine sitemleri, idam cezası alan bir kişinin asılmaya hazırlanırken duyduğu üzüntü ve felekten şikâyeti.

Derlenen tekerlemelerden oyun tekerlemeleri sayısmaca özelliği göstermekte ve bu tekerlemeler çocuklar tarafından oyunlara başlamadan ebe çıkarmak için söylenmektedir. Bunun dışında oyun tekerlemeleri çocukların bir araya geldikleri zamanlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için söylenmektedir. Bağımsız tekerlemeler de, çocuklar arasında hoşça vakit geçirmek için söylenir. Aileler birbirlerine misafir olduklarında çocuklar ayrı bir odada bir araya gelirler ve aralarında bu tekerlemeleri söylerler.

Bilmece sorma geleneği insanların bir araya geldikleri akşam sohbetlerinde, çeşitli eğlence toplantılarında, evlenme, sünnet törenlerinde, bulgur çekme, yufka açma zamanlarında, hasat sonrası imece toplantılarında sürdürülmektedir. Yöre insanı bu türden toplantılarda hem bilmece sorarak hem eğlenir hem de hoşça vakit geçirir. Bilmeceler ve cevapları yöre insanının estetik bakış açısını ve yaşadığı çevreyi yansıtmaktadır. Bilmecelerin cevapları, yöreden şehre yaklaştıkça, kültürel ortamın farklılaşması ile değişik özellikler gösterebilmektedir. Bu kültürel değişim sonucu bilmecelerin cevapları şehir hayatı ve teknolojik aletlerle ilgili olabilmektedir.

Cevabı tek olan bilmecelerin cevaplarının nesne adı, hayvan adı, bitki adı, organ adı, tabiat varlıkları ve soyut isimler olduklarını görüyoruz. Cevabı birden çok olan bilmecelerin cevapları farklı türden olabilmektedir. Bu cevapların; tabiat varlıkları, nesne adı, organ adı, bitki adı, soyut kavramlar oldukları görülmektedir. Şaka-alay üzerine kurulu olan bilmecelerin cevapları komik ve beklenmedik özellikleri ile güldürücü ve eğlendirici özellikler göstermektedirler. Kelime parçalarının özellikleri üzerine kurulu olan bilmecelerde; bilmecede kullanılan sözcüğe bir harf, bir hece eklenerek ya da çıkarılarak cevap ortaya çıkarılabilir. Bu bilmeceler de eğlendirici özellik göstermektedirler.

Yörede kullanılan atasözleri, yöre insanının yaşam felsefesini, diğer bir deyişle dünya görüşünü anlatır. İncelediğimiz atasözleri, yöre insanının yaşamı nasıl gördüğünü, insana niçin ve nasıl değer verdiğini, hangi toplumsal kural ve ilkelere uyulması gerektiğini gösterir.

Derlenen atasözlerinin büyük çoğunluğu “asıl atasözleri” grubuna girmektedir.. Bunların dışında “atasözü niteliğinde deyimler” ve “fıkra-hikâye” türünden atasözleri karşımıza çıkmaktadır. Kullanılan deyimlerin bir kısmı yöreye özgü iken bir kısmı ise hem yörede hem ölçünlü dilde kullanılmaktadır.

Yöre insanı karşılaştığı çeşitli durumlar karşısında insanlara minnetini alkışlar, öfke ve tepkisini kargışlar yoluyla dile getirmiştir. Alkış ve kargışlar yörede yaşayan insanların olaylara bakış açısını, değer yargılarını, örf ve âdetlerini, söz varlığını yansıtır. Alkışların bir bölümünde karşıdaki insanın kötülükten ve ölümden uzak olması dilenirken, diğerlerinde karşıdaki kişinin istediğinin olması, muradını alması dilenmektedir.

Masal söyleme geleneği çok zengin olmamakla birlikte az sayıdaki örneklerle sürdürülmektedir.

Derlenen masallardan birini Thompson'ın sınıflamasında “hayvan masalları” grubuna dahil edebiliriz. Hayvan masalları içerisinde de vahşi hayvanlar ve insanlar” ile ilgili masallar kategorisinde yer alabilir. Diğer masal da hayvan masalları içerisinde “vahşi hayvanlar ve insanlar” ile ilgili masal olarak değerlendirilebilir. Masallardan birinde insanlarla birlikte tilki, kurt ve ayı yer almaktadır. Diğer masalda da yine insanların yanında kertenkele de masalda karşımıza çıkmaktadır. Başlangıç formeli olarak masallardan birinde, “evvel zaman içinde kalbur saman içinde...” ifadesiyle başlayan kalıp formellerden biri kullanılmıştır. Diğer masalda ise hazır bir başlangıç formeli kullanılmamıştır. Her iki masalda da geçişler için hazır geçiş formelleri yerine “bu arada, daha sonra...” türünden ifadeler kullanılmıştır. Yine masalarda bitiş formeli olarak da hazır bir formel kullanılmamıştır.

Derlenen fıkraları öncelikle tipler konusunda değerlendirip sınıflandırabiliriz. Fıkraların çoğunluğu “belli bir topluluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar” sınıfında değerlendirebiliriz. Fıkralardan biri ise, kişileri belli halk tipleri olan fıkralar” bölümünde değerlendirilebilecek Nasrettin Hoca fıkrasıdır. Fıkralarda belirli bir zaman tespit edemiyoruz. “Bir gece, bir gün...” türünden zaman ifadeleri fıkranın geçtiği gerçek zaman hakkında fikir vermemektedir. Fıkraların büyük bölümünde yer adı olarak da kesin bir ifadeye rastlayamıyoruz. Bir fıkrada ise fıkra kahramanı “Güveloğlu” Feke civarında yaşayan biri olduğu için fıkranın burada geçtiğini düşünebiliriz.

Efsanelerin çok büyük bir bölümü ISFNR sınıflandırmasına göre “bazı yerler ile ilgili anlatılan efsaneler grubuna girmektedir. Bu efsanelerde, yörede yer alan yer adlarının kökeninin nereden geldiği anlatılmıştır. Geriye kalan efsanelerden biri taş kesilme motifi ile ilgilidir. Efsanede, gelin ve güvey duaları sayesinde taş olmuşlardır. Burada taş kesilme motifi “iyilere ödül” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Diğer efsanede ise “kuş donuna” girme motifi karşımıza çıkmaktadır. Bu efsanede iki kardeş dua ederek kuş olmuşlardır. Kahramanlar kendi istekleri ile kuş olmuşlardır.

Feke yöresinde eskiden düğünlerde yörenin âşıkları halk hikâyeleri anlatırlarken bugün bu gelenek artık kaybolmuştur. Yöredeki âşıklar bir araya geldiklerinde birbirlerine ve bazı akşamlar misafirlere halk hikâyeleri anlatmaktadırlar. Âşıkların

dışında özellikle köylerde hikâye bilen ve anlatan bazı yaşlı kişiler vardır. Bu kişiler de artık bildikleri hikâyeleri anlatacak uygun ortam bulamamaktadırlar. Hikâyeleri derlediğimiz kişiler bizimle görüşme yapıncaya kadar uzun bir süre hikâye anlatmadıklarını ve hikâyelerin bazı bölümlerini hatırlamakta zorluk çektiklerini ifade etmişlerdir. Feke yöresinde hikâye söyleme geleneği büyük oranda köylerde devam etmektedir. İlçe merkezinde artık hikâye anlatma geleneği nerdeyse bitmiştir. Bunda kitle iletişim araçlarının, özellikle televizyonun, büyük payı vardır. İnsanlar zamanlarının büyük çoğunluğunu televizyon karşısında geçirdiklerinde hikâye dinleme ihtiyacından da zamanla uzaklaşmaktadırlar. Televizyonun yavaş yavaş köy hayatına da girmesiyle halk hikâyesi anlatma ve dinleme geleneği de zayıflamaktadır.

Seyirlik oyunların tamamı “evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar” arasında yer almaktadır. Bu oyunlar düğün zamanında kına gecelerinde ve gelinin eve geldiği akşam oynanmaktadır. Oyunlardaki komikliklerle halk eğlendirilir. Oyunlar, evlerdeki büyük odalarda ya da meydanlarda oynanır. Halk oyun oynayanların çevresinde toplanır. Düğünlerde bu oyunlara büyük bir ilgi gösterilir. Düğünler bu şekilde çok daha eğlenceli geçer.

Oyunlardaki kadın rollerini erkekler oynar. Kadın kılığına girmek için eşarp, limon, etek, şalvar, baston gibi aksesuarlar ve kostümler kullanılır. Oyunlardan ikisinde kadın kılığındaki erkek müzik eşliğinde oynayıp komik hareketlerle halkı güldürür. Diğer oyunda ise erkek evinden iki kişi halkın karşısına geçer. Oturmama, gülmeme gibi kuralları bozarlarsa ceza alırlar, ayrıca başlarına fes giydirilip çıkarılırken sağlanan komikliklerle halk eğlenir.

Yaptığımız bu çalışmayla Feke yöresindeki geçiş dönemleri etrafında kümelenmiş uygulamaları, bayram, tören ve kutlamaları, halk inanışlarını, halk mutfağını, halk hekimliğini ve anonim halk edebiyatı ürünlerini ortaya koymaya çalıştık. Anonim halk edebiyatı ürünlerini verdikten sonra her bölümle ilgili değerlendirmelere yer verdik. Halk kültürü ile ilgili olan bölümde de uygulamaların eski Türk kültürü ile olan bağlantılarına değindik ve değerlendirdik. Feke yöresindeki uygulamalara yer vermeden önce de Anadolu’nun çeşitli yörelerindeki benzer uygulamalardan örnekler sunduk..

Çalışmamızın sonucunda Feke halk kültürü ve anonim halk edebiyatının eskisi kadar canlı olmasa da günümüzde de sürdüğünü tespit ettik. Bu şekilde günümüzde

kaybolmaya yüz tutan ve her geçen gün unutilan bu halk kültürünü ve halk edebiyatı ürünlerini kayıt altına almaya ve gelecek kuşaklara aktarmaya çalıştık. Daha önceki çalışmalarıyla bize yol gösteren değerli araştırmacılara teşekkür ediyoruz ve çalışmamızın Türk halk kültürüne katkı sağlamasını umuyoruz.

KAYNAK KİŞİLER

- K1:** Abdi KÖSE: 55 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Akkaya.
- K2:** Hayri AÇIKGÖZ: 61 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Akkaya.
- K3:** Ali ORDU : 52 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Değirmenciuşağı.
- K4:** Halis ŞENER: 50 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Merkez/Belenköy.
- K5:** Ali GÜNDÜZ: 58 yaşında; ilkokul mezunu, çiftçi, Merkez/Belenköy.
- K6:** Mehmet YASA: 51 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Merkez/Belenköy.
- K7:** Bilal ŞENER: 45 yaşında, ortaokul mezunu, emekli, Merkez/Belenköy.
- K8:** Ayhan SAĞLAM: 53 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Merkez/Belenköy.
- K9:** Duran ATA: 64 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Çürükler.
- K10:** Ahmet KAYRAK: 48 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Çürükler.
- K11:** Mehmet AKTAY: 66 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Çürükler.
- K12:** Lütfiye AKTAY: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Çürükler.
- K13:** Mustafa ŞENKAL: 63 yaşında, okur yazarlığı yok, serbest, Kısacıklı.
- K14:** İsmail ÖZOCAK: 47 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Kısacıklı.
- K15:** Mehmet METİN: 70 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Kısacıklı.
- K16:** Mehmet YALÇIN: 66 yaşında, okur yazarlığı yok, serbest, Kısacıklı.
- K17:** Nuri ŞENKAL: 59 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Kısacıklı.
- K18:** A. Musa BEYDİLLİ: 62 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Kısacıklı.
- K19:** Hüseyin YILMAZ: 40 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Kısacıklı.
- K20:** İsa KARAKAŞ: 32 yaşında, ortaokul mezunu, esnaf, Tokmanaklı.
- K21:** Cuma KIZIL: 49 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Ormancık.
- K22:** Musa KIZILBOĞA: 68 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Ormancık.
- K23:** Bayram KOPÇAK: 43 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Ormancık.
- K24:** Bayram KAYMAK: 50 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Ormancık.

- K25:** Ali DAMDERE: 62 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Kisenit.
- K26:** Ayşe DAMDERE: 59 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Kisenit.
- K27:** Abdullah BELEN: 66 yaşında, okur yazarlığı yok, serbest, Kisenit.
- K28:** Ekrem BAŞER: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Paşalı.
- K29:** Hayri DURAK: 64 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Paşalı.
- K30:** Hacı KARADURAK: 54 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Paşalı.
- K31:** Ali ÖZALAN: 62 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Çandırlar.
- K32:** Hüseyin ALTAŞ: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Çandırlar.
- K33:** Durmuş BİLEK: 44 yaşında, ortaokul mezunu, emekli, Çandırlar.
- K34:** Kâzım ALBOĞA: 67 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Kaleyüzü.
- K35:** Mesut ALBOĞA: 50 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Kaleyüzü.
- K36:** Necati BAYSU: 50 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Kaleyüzü.
- K37:** Torun AVŞAR: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Mansurlu.
- K38:** Adnan ATEŞ: 45 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Mansurlu.
- K39:** Enver SEREN: 63 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Mansurlu.
- K40:** Tufan GÜNDOĞDU: 47 yaşında, ortaokul mezunu, emekli, Mansurlu.
- K41:** Ali ALTUN: 59 yaşında ilkokul mezunu, çiftçi, Süphandere.
- K42:** Ahmet KARAKAŞ: 49 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Tokmanaklı.
- K43:** Ahmet TUNA: 68 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Yaylapınarı.
- K44:** Ali CAN: 51 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Yaylapınarı.
- K45:** Ahmet PAYAS: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Yaylapınarı.
- K46:** Ali ŞENER: 50 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Yaylapınarı.
- K47:** Fatma NAZLI: 58 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Yaylapınarı.
- K48:** Yunus KILIÇ: 59 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Tokmanaklı.
- K49:** Yeter KILIÇ: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Tokmanaklı.
- K50:** Hamit KARAKAŞ: 65 yaşında, okur yazarlığı yok, serbest, Tokmanaklı.

- K51:** Y. İzzet ERSAN: 63 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Yerebakan.
- K52:** Fadime ALPTEKİN: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Yerebakan.
- K53:** Ramazan ÇIRPAN: 47 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Yerebakan.
- K54:** Şerife ŞENCAN: 40 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Yerebakan.
- K55:** Zekiye ATASEVER: 64 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Yerebakan.
- K56:** Habib BEKTAŞ: 54 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Akoluk.
- K57:** Mevlüt SARIKAYA: 58 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Akoluk.
- K58:** H. İbrahim YAVUZ: 57 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Akoluk.
- K59:** Kâzım YAVUZ: 55 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Akoluk.
- K60:** Yusuf AKSOY: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Akoluk.
- K61:** Mustafa AKSOY: 75 yaşında, okur yazarlığı yok, serbest, Akoluk.
- K62:** Raziye ÖĞÜT: 59 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Göbelli.
- K63:** Mehmet KIZILTEPE: 60 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, İncirci.
- K64:** M. Şevket AKSOY: 55 yaşında, üniversite mezunu, memur, Akoluk.
- K65:** Ali ÖZALAN: 54 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Çandırlar.
- K66:** Hüseyin ALTAŞ: 58 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Çandırlar.
- K67:** Ahmet ÖZDOĞAN: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Kovukçınarı.
- K68:** Hacı KARAKILÇIK: 56 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Tokmanaklı.
- K69:** Mustafa KARAKILÇIK: 55 yaşında, lise mezunu, muhtar, Tokmanaklı.
- K70:** Yeter DEMİREL: 53 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Oruçlu.
- K71:** Gökhan KARAKAŞ: 22 yaşında, lise mezunu, serbest, Tokmanaklı.
- K72:** Sonay KARAKAŞ: 40 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Tokmanaklı.
- K73:** İ. Hakkı TANRIKULU: 50 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Yerebakan.
- K74:** Emiş EMEÇ: 51 Yaşında, 58 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Maran Yaylası.
- K75:** Emine ÇÖRTEN: 62 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Çandırlar.

- K76:** Ayşe ATAŞ: 55 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Kırıküşağı.
- K77:** Ayşe KARAKILÇIK: 57 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Tokmanaklı.
- K78:** Nazife KILIÇ: 80 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Tokmanaklı.
- K79:** Fatma VARLI: 74 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, İncirci.
- K80:** Mehmet KARAKOÇ: 75 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, İncirci.
- K81:** Şadiye KARAKOÇ: 55 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, İncirci.
- K82:** Emine ALTINSOY: 75 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Akoluk.
- K83:** Hayriye SARIBOĞA: 70 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, İncirci.
- K84:** Fatma MERT: 54 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, İncirci.
- K85:** Mahmut KURTGÖZ: 75 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, İncirci.
- K86:** Mustafa DOĞANAY: 55 yaşında, ilkokul mezunu, muhtar, İncirci.
- K87:** Medine KIZILTEPE: 64 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, İncirci.
- K88:** Fatma EMİR: 61 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Paşalı.
- K89:** Hasan ATASOY: 59 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Paşalı.
- K90:** Mustafa ATASOY: 56 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Paşalı.
- K91:** Fatma TOPÇU: 60 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Akoluk.
- K92:** Ali KIZILTEPE: 70 yaşında, yüksekokul mezunu, emekli öğretmen, İncirci.
- K93:** Sultan KARAKAŞ: 18 yaşında, ortaokul mezunu, serbest, Tokmanaklı.
- K94:** Sabır KÖKEN: 71 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Merkez/Belenköy.
- K95:** Münevver BOZKURT: 53 yaşında, okur yazarlığı yok, Ev Hanımı, Merkez/Belenköy.
- K96:** Hüseyin ÖZCAN: 65 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Kaleyüzü.
- K97:** Dursun AKGÜL: 51 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Ormancık.
- K98:** İsmail ÖZCAN: 61 yaşında, okur yazarlığı yok, çiftçi, Musalar.
- K99:** Hasan DEMİRBAĞ: 55 yaşında, ilkokul mezunu, serbest, Musalar.
- K100:** Medine KARAKAŞ, 60 yaşında, okur yazarlığı yok, ev hanımı, Tokmanaklı.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan (1989), “Türkiye folklorunda halk hekimliğinin morfolojik ve fonksiyonel yönden incelenmesi”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- AKALIN, L. Sami (1954), *Erzurum Bilmeceleeri*, İstanbul.
-(1984), *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları,
- ALP, Münevver (1964), “Eski İstanbul’da loğusalık ve şerbeti”, TFA, c.9, S.183, ss. 3537.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ana Britannica* (1988), “Bilmece”, c. 4, İstanbul: Ana Yayıncılık.
- (1989), “Örf”, c.17, İstanbul: Ana Yayıncılık.
-(1991), “Tekerleme”, c. 20, İstanbul: Ana Yayıncılık.
- AND, Metin (1983), *Türk Tiyatrosunun Evreleri*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- ARTAN, Gündüz (1958), “Kars’ın Göle ilçesinde kız isteme ve nişan”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.5, S.113, ss. 1808-1809.
-(1973), “Tire’de çocuklarla ilgili inanışlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.15, S.292, ss. 6724.
- ARTUN, Erman (1992), “Tekirdağ ritüelleri ve Balkanlardaki varyantları”, 4. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
-(1998), *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*, Tekirdağ: Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları.
-(2000), *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
-(2004-a), *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, İstanbul: Kitabevi.
-(2004-b), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, İstanbul: Kitabevi.
- ASLANOĞLU, İbrahim (1972), “Divriği’de düğün âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.270, ss. 6175-6178.

- ATALAY, Besim (1985), *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi I*, Ankara: TDK Yayınları.
- ATILGAN, Halil (1998), *Çukurova Türküleri I*, Ankara: Adana Valiliği Yayınları.
- AYDINOĞLU, Gülali (1968), “Posof'ta düğün âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.11, S.221, ss. 6224-6228.
- BASRI, Hasan (1960), “Çarşamba ve Terme'de adlarla ilgili gelenek ve inançlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.6, S.135, ss. 2238.
- BAŞÇETİNCİLİK, Ayşe (1998), “Adana halk kültüründe geçiş dönemleri, doğum-evlenme-ölüm”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- BATUR, Muzaffer (1959), “Gölpazarı'nda doğum âdet ve inanmaları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.6, S.121, ss. 1971-1973.
- BORATAV, Pertev Naili (1982), *Folklor ve Edebiyat I-II*, İstanbul: Adam Yayınları.
-(1984), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
-(1988), *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, İstanbul: Adam Yayınları.
- BOZYİĞİT, Ali Esat (1995), *Bizde Âdet Böyledir*, Ankara: Ürün yayınları.
- Büyük Larousse* (1988), “Âdet”, c.1, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1988), “Çeyiz”, c.2, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1989), “Hikâye”, c.5, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1990), “İskat”, c.10, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1990), “Masal”, c. 13, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1991), “Örf”, c.17, İstanbul: Gelişim Yayınları.
- ÇAĞIMLAR, Zekiye (1995), “Adana yöresi yatır-ziyaret ve ocaklarla bunlara bağlı anlatılan efsaneler”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
-(1999), “Adana avşar ağıtları araştırması”, *Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1982), *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul.
- ÇIBLAK, Nilgün (1995), “İçel efsaneleri üzerine bir araştırma”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

-(2001), “İçel Tahtacıları, dinî inanışlar ve dinî törenler-halk kültürü-anonim halk edebiyatı”, *Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf (1979), *Atasözlerimiz*, İstanbul: Alaz Yayınları.
- DEDE, Behçet (1996), “Artvin yöresi düğünlerinde gelin-güvey motifi”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- DEVELLIOĞLU, Ferit (1998), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dictionnaire Larousse* (1993), “Moda”, c.5, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (1983), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1969), *Halk Şiirinde Türler*, Ankara.
- DUYMAZ, Ali (2002), *İrfanı Arzulayan Sözler, Tekerlemeler*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ELÇİN, Şükrü (1986), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
-(1990), *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara.
- ERGİNER, Gürbüz (1997), *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- ERGUN, Metin (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, Ankara: TDK Yayınları.
- GENÇTÜRK, İsmail Celal (1963), “Ankara Sorgun köyü inanmaları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.8, S.167, ss. 3096.
- GÖZAYDIN, Nevzat (1989), “Anonim halk şiiri üzerine”, *Türk Dili, Türk Halk Şiiri Özel Sayısı*, S. 445-450, ss. 1-104.
- GÜLBEN, Zerrin (1964), “Ergani’de düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.9, S.185, ss. 3592-3593.
- GÜLEÇ, Hamdi (2002), *Halk Edebiyatı*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1999), *İnsan ve Kültür*, Ankara: Remzi Kitabevi.
-(1999), *İnsan ve Kültür*, Ankara: Remzi Kitabevi.
- ILGAZ, Kadriye (1956), “İstanbul’da doğum ve çocukla ilgili âdet ve inanmalar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.3, S.84, ss. 1338-1339.
- İNAN, Abdülkadir (1995), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: TTK Yayınları.
- İslam Ansiklopedisi* (1979), “Masal”, c. VIII, İstanbul: MEB Yayınları.

- KALKANOĞLU, Mehmet (1953), “Türkmen köylerinde düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.3, S.66, ss. 807.
- KARADAĞ, Nurhan (1976), *Köy Seyirlik Oyunları*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
-(1978), *Köy Seyirlik Oyunları*, Ankara: Tisa Matbaası.
- KARATAŞ, H. Cemal (1968), “Artvin ve Kars’ta bazı inanış ve âdetler”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.11, S.228, ss. 5011.
- KAYA, Doğan (1996), “Düğünlerimizle ilgili terimler ve bunların fonksiyonel özellikleri”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
-(1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- KILIÇ, Abdullah (2001), “Isparta yöresi halk inançları”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*, Ankara: Evrak Yayınları.
- KILIÇKIRAN, Mazlum Nusret (1976), “Kilis düğün geleneklerinde cille”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.16, S.322, ss. 7638-7639.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr (1944), *Türkiye Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Ankara: Maarif Matbaası.
- KÖKTÜRK, Muhsin (1971), “Yozgat köylerinde nişan ve düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.259, ss. 5978-5983.
-(1971), “Yozgat köylerinde nişan ve düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.260, ss. 6011-6018.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1981), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- KÖSE, Nerin (1989), “Türk edebiyatında kısa hikâyeler”, *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- KUDAT, Ayşe (1974), *Kirvelik*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- KUDRET, Cevdet (1980), *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Meydan Larousse* (1964), “Atasözü”, c.1, İstanbul: Meydan Yayınları.
-(1969), “Bilmece”, c. 2, İstanbul: Meydan Yayınları.
-(1971), “Tekerleme”, c.4, İstanbul: Meydan Yayınları.
- NURİ, Mehmet (1961), “Bolu ve dolaylarında düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.6, S.138, ss. 2307-2309.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1984), *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

-(1992), *Menakıbnameler*, Ankara: TTK Yayınları.
- OKUŞLUK, Refiye (1994), “Adana efsaneleri araştırması”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Adana.
-(2000), “Adana halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği geleneği”, *Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Adana.
- OY, Aydın (1991), *Atasözü*, TDV İslâm Ansiklopedisi, c.4, İstanbul: TDV Yayınları.
- OZANKAYA, Özer (1996), *Toplumbilim*, İstanbul: Cem Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin (1982), “Türk mutfağının gelişmesi ve Türk tarihi gelenekleri”, *Türk Mutfağı Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1971), *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
-(1981), “Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 174, ss.25-34.
-(1988), *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
-(2000), *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZBAŞ, Hasan (1962), “Yozgat’ta yufka, bazlama, düğün ekmeği”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.7, S.161, ss. 2650-2651.
-(1968), “Yozgat’ta günsalık”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.11, S.228, ss. 4795.
- ÖZBEK, Mehmet (1981), *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Halit (1985), “Artvin’de düğün âdetleri (kız göçürme-oğlan everme)”, *Türk Folkloru*, S.68, ss. 26.
- ÖZDER, M. Adil (1967), “Doğum ve çocuk üstüne gelenek ve inançlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.10, S. 213, ss. 4390.
- ÖZDOĞRU, Cevdet (1971), “Sinop köylerinde düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.267, ss. 6109.
- ÖZTELLİ, Cahit (1951), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.28, ss. 436-438.

-(1952), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.30, ss. 689-697.
-(1952), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.32, ss. 437.
-(1952), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.36, ss. 478-479.
-(1952), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.39, ss. 523-526.
-(1953), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.42, ss. 663-664.
-(1953), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.44, ss. 668-675.
- ÖZTÜRK, Ali (1986), *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- POLAT, Şükrü (1953), “Suşehri köylerinde düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.3, S.52, ss. 821-823.
- SAKAOĞLU, Saim (1980), *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katoloğu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
-(1999), *Masal Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SANTUR, Meltem (1996), “İç Anadolu Bölgesinde kız evinden oğlan evine getirme sırasında uygulanan gelenekler”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SEZEN, Lütfi (1993), “Erzurum şehir folkloru”, *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- SOYLU, Sıtkı (1973), “Mut düğünlerinde düğün töre ve süreleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.14, S.287, ss. 6663-6664.
- ŞENER, Sevdâ (1998), *Tiyatronun Kaynağına İlişkin Kuramlar*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ahmet (1971), “Malatya’da kız kaçırma”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.266, ss. 6072.
- ŞİMŞEK, Esma (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağutları*, Antakya: Tesfa Yayınları.
- TACEMEN, Ahmet (1995), *Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği*, Ankara: Üçbilek Matbaası.
- TAHSİN, Hasan (1969), “Samsun’da adlarla ilgili inanmalar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.6, S.133, ss. 2213.

- TEZCAN, Mahmut (2000), *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Türkçe Sözlük* (1988), c.I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1983), “Efsane”, c. 3, Ankara: Dergâh Yayınları.
- TÜRKMEN, Fikret, (1998), *Hikâye*, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul: TDV Yayınları.
- TÜRKTEN, Nevzat (1996), “Kayseri düğünlerinde gelin ve güveyin seçimlerinde dikkat çekici usuller”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (1988), *Ağıt*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: c. 1, TDV Yayınları.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1963), “Sinop ve çevresinde köy düğünleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.8, S.163, ss. 2974-2976.
-(1963), “Sinop ve çevresinde köy düğünleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.8, S.165, ss. 3011-3014.
- VAROL, Veli (1954), “Çumra’nın Alan köyünde düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.3, S.64, ss. 1020.
- YALGIN, Ali Rıza (1993), *Cenup’ta Türkmen Oymakları I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YARDIMCI, Mehmet (1993), “Çukurova’da ölümle ilgili inanışlar-uygulamalar ve İskenderun mezar taşlarının dili”, *II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Adana: Adana Ofset.
- YILDIRIM, Dursun (1976), *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*, Ankara: KBMFAD Yayınları.
-(1993), *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları*, Malatya: Açıksöz Yayınları.
- YILDIZ, Mehbuse (1968), “Ermenek Başyayla kasabasında ölüm ve cenaze törenleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.11, S.226, ss. 4744.

YEREL KELİMELER SÖZLÜĞÜ

-A-

Abbağ: Beyaz, temiz.

Acar: Yeni.

Ağaz: Yeni doğum yapmış hayvan sütü.

Akaba: Yerin akıntıya uygun olması.

Akar: Ufak dere.

Ark: Ağaçları sulamak için açılmış ve içinden su geçen küçük kanal.

-B-

Batgı: Kuru üzüm.

Baz: Şahin.

Bazlama: Ateşte pişirilen bir çeşit ekmek.

Beçik: Bir yaşını doldurmamış keçi.

Bek: Pek (FN-2/2).

Belen: Küçük tepe.

Belicek: Bölük bölük (FT-2/2).

Bezdirme: Ateş közü içerisinde pişirilen pide.

Bıdık: İnek yavrusu.

Bıldır: Geçen yıl.

Bibi: Hala.

Bocit: Bidon.

Böcü: Domuz.

Bük: Dere kenarlarında bulunan ekilebilir arazi.

-C-

Cavlak: Kel.

Cıbbal: Bir kuş türü.

Cıdır: Kurumuş çalı.

Cıgıl cıgıl: Ağır ağır, yavaş yavaş (FT-2/2).

Cıngı: Küçük köz tanecikleri.

Coduk: Kısa kulaklı keçi ya da koyun.

Colap: Kar ve pekmezin karışımıyla yapılan bir tür yiyecek.

Cüver: Ciğer (FA-20/8).

-Ç-

Çağal: Kum, çakıl (FA-31/7).

Çatgı: At ve eşek üzerine konularak su taşımada kullanılan alet.

Çavlatmak: Bir şeyi soymak.

Çebiç: Bir yaşını doldurmamış keçi.

Çekişmek: Kızmak (FA-32/6).

Çevlik: Dik kayalık dağların dibindeki düz fundalık mera.

Çara: Yeni doğmuş hayvan yavrusu üzerindeki sıvı madde.

Çöç: Ekmek.

-D-

Dadak: Çocuk yiyeceği.

Damızlık: Yoğurt mayası .

Devruz: Ters yüz.

Dezze: Teyze (FA-31/2).

Diki: Küçük et parçası.

Dinelmek: Ayakta durmak (FA-26/1).

Dirgen: Saplı buğdayı istiflemek için kullanılan bir alet.

Dorlak: On beş yaşından küçük erkek ya da kız çocuğu, yavru (FM-39/3).

Döğlek: Ahırların tabanında hayvanların pisliğinden oluşmuş tabaka (FA-1/3).

Dölenmek: Düzgün şekilde yerleşme.

Döyüşlük: Moral (FA-20/20).

Düğün: Buğdayı sapından ayıran alet.

-E-

Eke: Gözü açık.

Ellik: Parmaklara takılan ve ekin biçmeye yarayan tahta alet.

Emiş: Emine (FT-7/2).

Erbişim: Yumuşak (FA-48/1).

Evlük: Mutfak.

Evmek: Acele etmek.

Evsal: Hayırlı.

-F-

Farız: Gözü açık.

Firez: Ekin biçildikten sonra toprak üzerinde kalan kısım (FT-1/1).

Firik: Taze mısır.

Forazlak: Kozalak.

Fuhan: Haykırış, güreleme.

-G-

Gabar gabar: Kabarmış (FA-31/6).

Galıç: Küçük orak.

Galle: Sincap.

Gartaşkın: Kartlaşmış, yaşlı (FAS-86).

Gaylangaç: Kırlangıç.

Gazzık: Kazık.

Gederkennek: Giderken (FA-23/3-4-5).

Gelep: İpin örülmeye hazır hali (FT-12/1).

Gıcılamak: Ağaçların rüzgârda sallanırken ses çıkarmaları (FT-19/5).

Gidik: Fidan dikme işi.

Golan: Elde dokunan yassı ip.

Göce: Kabuğu çıkarılmış buğday (FA-13/4).

Gölle: Mısır veya buğdayın suda pişirilmiş hali.

Gölük: At.

Guzgun: Yırtıcı kuş (FA-32/5).

Guzlaçı: Keçi veya koyunların hamilelik hali.

Guzluk: Küçükbaş hayvanların ahır.

-H-

Hampa: Düşman olmak, düşmanlığa devam etmek.

Haral: Büyük çuval (FA-9/4).

Hazel: Kuruyup dökülen ağaç yaprağı (FT-6/2).

Helelek: El değirmeni (FT-6).

Helke: Su taşımaya yarayan kap (FA-45/2, FA-51/6).

Hergele: Kalabalık, sürü.

Hımbıl: Tembel, beceriksiz.

Hımık: İyi tutmamış yoğurt.

Hızman: Yağ kabı.

Hobuç: Omuz.

Horanta: Kalabalık.

-I-

Ildır ıldır: Parlamak, göz almak.

Iralamak: Salınarak yürümek; ses çıkarmak (FM-21).

Istar: Kilim tezgâhı.

Işkın: Bitkilerin yeni çıkmaya başlayan dalı (FT-4/3).

-K-

Kaklık: Kaya içerisinde bulunan küçük su çukuru.

Kalamak: Sedir ağacı (FT-4/1-4-5, FM-14).

Kaleyüzü: Feke ilçesinde bir köyün adı (FM-16).

Kanter: Kantar.

Kapız: İki tarafından geçit vermeyen dere yatağı.

Kaspalık: Bahçe kapısı.

Keben: Geçilmesi zor dağların eteğinde bulunan geçitler (FA-3).

Keherelenmek: Üşenmek, istemeyerek yapmak (FA-3/1).

Kele: Kadınlar arasında bir hitap sözü.

Keleş: Güzel (FT-12/1, FA-40/5).

Kemçik: Düzgün kesilmemiş saç.

Kendir: Urgan, ip (FA-48/1).

Kenger: Dikenli bir ot.

Kepmek: Yıkılmak (FAS-137).

Kesmik: Sütün bozulmuş hali.

Keşgere: Tahtadan yapılmış ve üzerinde taş taşınan alet.

Keşik: Karşılıklı alıp verme.

Keypenek: Yağmurluk.

Kıcı: Keçi, koyun pisliği (FT-7/2).

Kırklık: Koyun ya da keçi kırmaya yarayan alet.

Kilden: Su taşı.

Kirmen: İp yapımına yarayan bir alet.

Kisdel: Eski zamanlardan kalma ve harç kullanılmadan taş parçalarından inşa edilmiş yapı.

Koz: Ceviz.

Köküç: Ucu sivri kısa sopa.

Köysekisi: Feke yöresinde bir yer adı (FM-19).

Kürü: Eşek veya at yavrusu.

-M-

Mantuvar: Sarı renkte bir tür kır çiçeği (FM-44-45-46-47-48).

Maral: Ceylan (FT-8/3).

Mefte: Mevta, ölü.

Mehmil: Ambar.

Menter: Mantar.

Meses: Tarla sürerken öküzü idare etmeye yarayan ucu sivri kırbaç.

Mezla: Çam ağacı.

Mısmıl: Mundar olmamış, temiz.

Milenmek: İnlemek, ağlamak (FA-31/9).

Muhane: El, yabancı (FA-14/1).

Muhanet: Başkasına bağımlı yaşama.

Mulla: Molla (FT-1/1, FA-16/2-3).

Musluk: Hayvan yemlenen tahtadan yapılmış geniş kap.

Müjdülük: Ödül, bahşış verme (FA-22/3, FA-35/4).

-P-

Paldın: Eşeğin veya atın arka bacaklarından geçirilip semere bağlanan kayış.

Peşkir: Havlu (FA-19/2).

Puhare: Baca.

-S-

Saçak: Kıldan yapılmış ipin çıkırıkta bükülmüş hali.

Salam: Feke yöresinde bir yer adı (FM-18).

Savuşmak: Uzaklaşmak (FA-50/1).

Sehat: Saat (FA-20/12).

Seko: Ceket.

Sigge: Hayvanların yularını yere sabitlemeye yarayan ucu sivri demir.

Siğ: Etek ucu.

Soku: Kapı sürgüsü.

Soyka: Hayırsız, belalı, kötü.

Söykenmek: Bir duvara ya da ağaca sırtını dayamak.

-Ş-

Şahınlık: Şahinlerin yaşadıkları sarp kayalıklar.

Şif: Üzüm, dut vb. meyvelerin suyu sıkıldıktan sonra geriye kalmış atık kısmı.

Şinik: Tahıl ölçmeye yarayan bir tür alet.

-T-

Taka: Ahır penceresi; raf (FT-23/1).

Talba: At bağlanan yer (FA-17/2).

Tapan: Feke yöresinde bir yer adı (FT-11-12-14-23-24, FA-33-37, FH-5).

Taras: Orman işleri (FA-20/7-8-9).

Teberik: Hatıra (FA-20/12).

Teke: İki yaşını doldurmuş erkek keçi.

Teleme: Süte incir sütünün damlatılmasıyla yapılan koyu yiyecek.

Tepgil: Akıl, şuur.

Tevek: Asma yaprağı (FT-19/9, FA-41/2).

Tığ: Üzüm tanesi (FA-49/4).

Tımar: Saklamak.

Toklu: Bir yaşını doldurmuş erkek koyun.

Toplak: Kalabalık (FA22/6).

Tülü: Güzel.

-U-

Uluk: Ulmuş (FM-19).

Uvaç: Bir yaşın kadar olan kuzu (FM-21).

Uz: Yavaş.

-Y-

Yaba: Sap ve samanı ayırmak için kullanılan alet.

Yavşan: Özel kokulu, kaynatılıp suyu ilaç niyetine içilen bir çeşit ot (FA-19/5).

Yekinmek: Bir işi yapmak için hareket etmek (FA-5/3, FA-6/4, FA-39/5).

Yitmek: Kaybolmak (FT-6/2, FA-20/7, FA-24/4, FA-52/1).

Yunak: Yıkanacak eşya.

-Z-

Zahar: Galiba.

Zelve: Boyunduruk.

Zenk: Bitkilerde çürümeye neden olan hastalık, bozulma.

Zevla: Çifte koşulan öküzün boynunun boyunduruktan çıkmaması için boyunduruğa geçirilmiş kısa çubuk.

FOTOĞRAFLAR

1. Feke ilçe merkezi yakınlarından bir görünüş

2. Hopka Dağı

3. Tokmanaklı Köyünde bir evin mutfakı

4. Tokmanaklı Köyünde bir evin çardağı

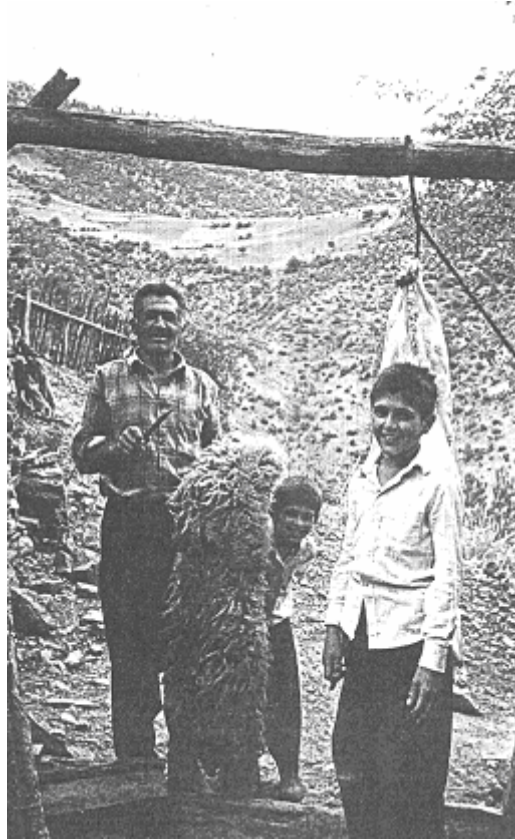
5. Akoluk Köyünde bir davar ağılı

6. Akoluk Köyü çevresindeki dağlardan bir görüntü

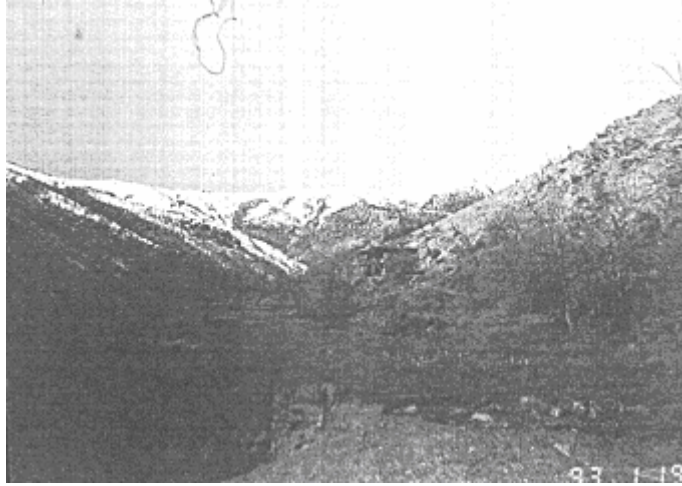
7. Akoluk Köyünde görüşme yaptığımız kaynak kişiler

8. İncirci Köyünde kurban kesen köylüler

9. Gedikli Köyünde çardak çatan köylüler

10. Efsanelerde geçen Tahtafırlatan Dağı

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Ayhan KARAKAŞ

Doğum tarihi ve yeri: 08.01.1981, ADANA.

Medeni Durumu: Evli

Adres: Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balcalı/Adana.

E-Posta Adresi: akarakas@cu.edu.tr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans: (2002-2005), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: “Feke Halk Kültürü Araştırması”.

Lisans: (1998-2002), Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitirme Tezi: “1971-2001 Yılları Arasında Yayınlanan Bazı Dil, Kültür ve Edebiyat Dergilerindeki Dil Makalelerinin Dizini”.

Ortaöğretim: Sunar-Nuri Çomu Lisesi, Haziran 1998.

İŞ DENEYİMİ

2002, - Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

YABANCI DİL: İngilizce.

YAYINLAR

Karakaş, Ayhan (2005), Osmaniye’de “Durmayan Çocuk” İçin yapılan Uygulamalar ve Bunlardaki Eski Kültür İzleri, “Karacaoğlan’dan-Bela Bartok’a, Dadaloğlu’ndan Âşık Feymani’ye Osmaniye Kültür, Sanat ve Folklor Sempozyumu Bildirileri, Osmaniye Valiliği Yayınları, Osmaniye (Baskıda).